

दौलत

सन २०१७-१८

आठवणी ५० वर्षापूर्वीच्या कोयना भूकंपाच्या...

(११ डिसेंबर १९६७)

चिपळूण : कोयनानगर परिसरात ५० वर्षापूर्वी झालेल्या भूकंपातील उद्ध्वस्त परिसराचे संग्रहित छायाचित्र.

कोयना शिक्षण संस्था संचालित

बाळासाहेब देसाई कॉलेज

पाटण, जि. सातारा.

मा. श्रीमंत विक्रमसिंह पाटणकर,
माजी सार्व. बांधकाम व पर्यटन मंत्री, महाराष्ट्र
राज्य कोयना शिक्षण संस्थेच्या वतीने सन्मानपत्र
प्रदान करताना मा. काडसिध्देश्वर महाराज
कणेरीमठ, कोल्हापूर.

मा. श्रीमंत विक्रमसिंह पाटणकर,
माजी सार्व. बांधकाम व पर्यटन मंत्री, महाराष्ट्र
राज्य मार्गदर्शन करताना व सोबत इतर मान्यवर.

मा. काडसिध्देश्वर महाराज कणेरीमठ,
कोल्हापूर यांना कोयना शिक्षण संस्था व
समस्त पाटण तालुक्याच्यावतीने सन्मानपत्र
प्रदान करताना.

मा. काडसिध्देश्वर महाराज कणेरीमठ,
कोल्हापूर, मार्गदर्शन करताना व सोबत
इतर मान्यवर.

संपादन समिती

- ▶ अध्यक्ष
प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार
- ▶ प्रमुख संपादक
प्रा. डॉ. बापूराव जाधव
- ▶ विभागीय संपादक (वरिष्ठ विभाग)
प्रा. विनायक राऊत - मराठी
प्रा. डॉ. नागेश वाले - इंग्रजी
प्रा. डॉ. सौ. हेमलता काटे - हिंदी
प्रा. विनायक राऊत - संस्कृत
प्रा. डॉ. मोहन कदम - विज्ञान
प्रा. अनिल पाटील - कला
प्रा. डॉ. दत्तात्रय सावंत - अहवाल
- ▶ विभागीय संपादक (कनिष्ठ विभाग)
प्रा. सुहास कांबळे - मराठी
प्रा. चंद्रशेखर विंचू - हिंदी
प्रा. सौ. पौर्णिमा मोरे - इंग्रजी
- ▶ विद्यार्थी प्रतिनिधी
विशाल पवार, पुजा पवार,
पुनम कुंभार, मंदा शेजवळ,
अजय सपकाळ, प्रगती यादव
- ▶ मुखपृष्ठ व अक्षररचना
प्रा. डॉ. बापूराव जाधव
श्री. गोरखनाथ सुपूगडे
- ▶ छायाचित्रण
श्री. खाशाबा चव्हाण (के.डी.)
- ▶ मुद्रक : सप्तक प्रिंटिंग सर्व्हिसेस, कोल्हापूर
२०३, ओमेगा टॉवर, राजारामपुरी ९ वी गल्ली,
मेन रोड, कोल्हापूर.
दूरध्वनी : ०२३१ - २५२२८२८

॥ ज्ञान दिपेन भास्वता ॥

कोयना शिक्षण संस्था संचालित

बाळासाहेब देसाई कॉलेज

पाटण, ता. पाटण, जि. सातारा

NAAC (3rd Cycle) - B⁺ Grade (CGPA-2.68)

दौलत

वर्ष : एकोणपन्नासावे / अंक : अठ्ठेचाळीसावा / सन २०१७-१८

दौलत

दौलत सन २०१७-२०१८

लोकनेते

कै. बाळासाहेब देसाई

जन्म : १०/०३/१९१० * मृत्यू : २३/०४/१९८३

आधुनिक महाराष्ट्राचे शिल्पकार
पद्मविभूषण डॉ. शरदचंद्रजी पवार
माजी केंद्रीय कृषी मंत्री, भारत सरकार

पाटण तालुक्याचे भाग्यविधाते व
कोयना शिक्षण संस्थेचे आश्रयदाते
मा. श्रीमंत विक्रमसिंहजी पाटणकर
माजी सार्व. बांधकाम व पर्यटन मंत्री, महाराष्ट्र राज्य

कोचना शिक्षण संस्था
पदाधिकारी,
कुशल मार्गदर्शक

अध्यक्ष

मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण

उपाध्यक्ष

मा. प्रकाशराव पाटील

जनरल सेक्रेटरी
मा. श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर

कोयना शिक्षण संस्था
पदाधिकारी,
कुशल मार्गदर्शक

जॉईंट सेक्रेटरी
मा. श्री. बाळासाहेब पाटील

दौलत सन २०१७-२०१८

भावपूर्ण श्रद्धांजली

कै. श्रीमंत उदयसिंह पाटणकर (बाबा)

ज्येष्ठ सदस्य, कोयना शिक्षण संस्था, पाटण

अनमोल क्षण

◀ मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, अध्यक्ष कोयना शि. संस्था, मराठी विभाग व म.सा.प. शाखा पाटण यांचे वतीने मार्गदर्शन करताना.

◀ मा. श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर जनरल सेक्रेटरी, कोयना शि. संस्था, व्यक्तीमत्त्व विकास शिबीरात मार्गदर्शन करताना.

◀ मा. श्रीमंत याज्ञसेन पाटणकर सदस्य कोयना शि. संस्था, संस्थेच्या सुवर्ण महोत्सवानिमित्त प्रतिमेचे पुजन करताना.

◀ मा. संजीव चव्हाण, सदस्य कोयना शि. संस्था, नवागतांचे स्वागतप्रसंगी शुभसंदेश देताना.

महाविद्यालय विकास समिती

मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण
अध्यक्ष व्यवस्थापन समिती

मा. श्रीमंत याज्ञसेन पाटणकर
व्यवस्थापन समिती प्रतिनिधी

मा. श्री. संजीव चव्हाण
उद्योजक प्रतिनिधी

मा. श्री. अविनाश जानगुडे
समाज सेवक प्रतिनिधी

श्री. दिलीप संकपाळ
शिक्षण क्षेत्रातील तज्ज्ञ

प्रा. डॉ. सी. यू. माने
प्राचार्य नियुक्त प्रतिनिधी

प्रा. डॉ. विश्वनाथ पवार
माजी विद्यार्थी,
संशोधक प्रतिनिधी

डॉ. सौ. एम्. आर. सपकाळ
प्राध्यापक, प्रतिनिधी

प्रा. डी. आर. फडतरे
प्राध्यापक, प्रतिनिधी

प्रा. एस. पी. पाटील
प्राध्यापक, प्रतिनिधी

श्री. विनोद शिरसाट
सेवक प्रतिनिधी

प्रा. डॉ. व्ही. ए. कळत्रे
'नेक' समन्वयक

मा. डॉ. एस्. डी पवार
प्राचार्य

श्री. अक्षय कदम
विद्यार्थी संसद सचिव

अनमोल क्षण

मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, अध्यक्ष कोयना शिक्षण संस्था, पाटण
सुवर्ण महोत्सव कार्यक्रमात मनोगत व्यक्त करताना सोबत इतर मान्यवर

मा. श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर, जनरल सेक्रेटरी कोयना शिक्षण संस्था, सुवर्ण
महोत्सव वर्धापनदिनानिमित्त मनोगत व्यक्त करताना सोबत इतर मान्यवर

कार्यकुशल प्रशासक
मा. प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार

* प्राध्यापक यशोगाथा *

शिवाजी विद्यापीठ अभ्यास मंडळावर निवड

पीएच्.डी. पदवी प्राप्त

प्राचार्य.डॉ.एस्.डी.पवार
राज्यशास्त्र

प्रा. डॉ. पी. आर. दवणे
वाणिज्य विभाग

डॉ.सौ. एम.आर. सपकाळ
सूक्ष्मजीवशास्त्र विभाग

डॉ. एल्. एस्. भिंगारदेवे
प्राणीशास्त्र विभाग

डॉ. एस्. आर. सुपनेकर
संख्याशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ.जी. एस. पट्टेबहादूर
अर्थशास्त्र विभाग

पुस्तक लेखन

अभिनंदनीय निवड व पुरस्कार

नॅक निमंत्रक

प्रा. डॉ. सी. यू. माने
भूगोलशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. डी. एस्. पाटील
शारिरीक शिक्षण विभाग

प्रा. डॉ. एन्. जी. वाले
इंग्रजी विभाग

डॉ. व्ही. ए. कळंठे
समन्वयक

डॉ.सौ. एम.आर. सपकाळ
सह समन्वयक

डॉ. पी. जे. ऐवळे
सह समन्वयक

प्रा. डी. आर. फडतरे
सह समन्वयक

सेट परीक्षा उत्तीर्ण

आंतरराष्ट्रीय परिषद पेपर वाचन - बँकॉक (थायलंड)

प्रा. डॉ. एस्. पी. हजारे
अर्थशास्त्र विभाग

प्रा. व्ही. एस्. पानस्कर
राज्यशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. पी. आर. दवणे
वाणिज्य विभाग

प्रा. डॉ. पी. जे. ऐवळे
मराठी विभाग

डॉ. एल्. एस्. भिंगारदेवे
प्राणीशास्त्र विभाग

प्रा. डॉ. व्ही. ए. कळंठे
रसायनशास्त्र विभाग

डॉ. जी. एस्. पट्टेबहादूर
अर्थशास्त्र विभाग

शिवाजी विद्यापीठ संलग्न महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धा विजेते

सन २०१६-१७

विजय ताटे
बी.सी.ए. ३
मराठी-प्रथम

पौर्णिमा देसाई
बी. ए. ३
हिंदी-द्वितीय

प्रगती यादव
बी. ए. २
इंग्रजी-द्वितीय

राजश्री सालुंखे
बी. ए. १
इंग्रजी -द्वितीय

चेतना कदम
बी. एस्सी. ३
सायन्स - तृतीय

दौलत नियतकालिक सन २०१६-१७ प्रकाशन

मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, अध्यक्ष, व मा. बाळासाहेब पाटील सहसचिव, को.शि.सं.पाटण यांचे शुभहस्ते प्रकाशन संपन्न

पुरस्कार वितरण

सन
२०१५-१६

तृतीय
पुरस्कार

लोकनेते कै. बाळासाहेब देसाई पुण्यतिथी

मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, अध्यक्ष, व इतर मान्यवर प्रतिमेचे पूजन करताना

संपादक मंडळ : दौलत नियतकालिक: २०१७-१८

अग्रणी महाविद्यालय उपक्रम

डॉ. निवासराव वरेकर, आदर्श कॉलेज, विटा
इतिहास कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन करताना.

मा. विजय अनपट, सी. ए. पुणे,
अर्थशास्त्र कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन करताना.

डॉ. सौ. तेजस्विनी पाटील, के.आर.पी. कन्या महाविद्यालय,
इस्लामपूर इंग्रजी कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन करताना.

डॉ. विजय देठे, कोल्हापूर,
राज्यशास्त्र कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन करताना.

डॉ. व्ही. वाय्. देशपांडे, वाय्. सी. कॉलेज सातारा,
प्राणीशास्त्र कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन करताना.

डॉ. ए. एस्. पाटील, शिवाजी कॉलेज सातारा,
भूगोलशास्त्र कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन करताना.

डॉ. डी. टी. महानवर, डी. जी. कॉलेज, सातारा,
वाणिज्य कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन करताना.

प्रा. डी. व्ही. पाटील, वि. या. कॉलेज, पेठवडगांव
गणित कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन करताना.

प्रा. एस्. व्ही. फलटणकर, वे. च. कॉलेज, कराड,
वाणिज्य कार्यशाळेमध्ये मार्गदर्शन करताना.

पारितोषिक वितरण समारंभ क्षणचित्रे

मा. प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार महाविद्यालयाचा सन २०१६-१७ वार्षिक अहवाल वाचन करताना

प्रमुख पाहुणे मा. अनिल बोधे चरित्रकार, ओघवत्या शैलीत श्रोत्यांना मंत्रमुग्ध करताना व सोबत इतर संस्था सदस्य.

मा. श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर जनरल सेक्रेटरी, को.शि.सं. पाटण अध्यक्षीय मार्गदर्शन करताना व सोबत इतर मान्यवर

प्रमुख पाहुणे मा. अनिल बोधे चरित्रकार, यांचे शुभहस्ते यशस्वी विद्यार्थ्यांचा सत्कार करताना

रांगोळी प्रदर्शनाचे उद्घाटन प्रसंगी प्रमुख पाहुणे मा. अनिल बोधे चरित्रकार व सोबत इतर संस्था सदस्य.

प्रमुख पाहुणे मा. अनिल बोधे चरित्रकार व इतर मान्यवर रांगोळी प्रदर्शनास भेट देताना

पुस्तक प्रदर्शन उद्घाटन प्रसंगी प्रमुख पाहुणे मा. अनिल बोधे चरित्रकार व सोबत इतर संस्था सदस्य.

प्रमुख पाहुणे मा. अनिल बोधे चरित्रकार व इतर मान्यवर पुस्तक प्रदर्शनास भेट देताना

संपादकीय...

शिवाजी विद्यापीठ आंतरमहाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धेमध्ये बिगर व्यावसायिक गटातून सलग सात वर्षे वैयक्तिक पारितोषिकांमध्ये अग्रेसर असलेल्या 'दौलत' नियतकालिकाचा सन २०१७-१८ चा अंक आपल्या हाती सुपूर्द करताना मनस्वी आनंद होत आहे. लोकनेते कै. बाळासाहेब देसाई यांचे नावाने सुरू असलेल्या नियतकालिकास त्यांचे मूळनांव 'दौलतराव' वरून 'दौलत' नियतकालिक देण्यात आले आहे.

दौलत नियतकालिक केवळ चालू वर्षातील शैक्षणिक यडामोडींचा आढावा नसून, युवा वर्गाच्या कल्पनाशक्तीचा, प्रतिभाशक्तीचा आणि सौंदर्यात्मकतेचा आविष्कार आहे. 'दौलत'च्या अंतरंगामध्ये डोकावल्यानंतर आपणास याचा प्रत्यय येईल. दौलत नियतकालिकाच्या मराठी, हिंदी, इंग्रजी, विज्ञान, संस्कृत आणि कला विभागामध्ये विविधता आणि नाविन्यपूर्णतेबरोबर स्थानिक ते जागतिक घटनांचा मागोवा घेण्याचा प्रयत्न केला आहे.

महाविद्यालयाचे प्रतिबिंब 'दौलत' नियतकालिक सलग सात वर्षे शिवाजी विद्यापीठ संलग्न महाविद्यालयीन नियतकालिक स्पर्धेमध्ये अग्रेसर असून सन २०१६-१७ मध्ये आमच्या नियतकालिकातील पाच लेखांना वैयक्तिक गटामध्ये पाच पारितोषिके प्राप्त झाली आहेत, याचा आम्हांस सार्थ अभिमान आहे. यातूनच 'दौलतची' दिमाखदार घोडदौड आपणास दिसून येते.

'दौलत' नियतकालिक महाविद्यालयाचे 'मुखपत्र' असून कोयना शिक्षण संस्था, पाटणने घालून दिलेल्या ध्येय व धोरणांनुसार यशस्वीपणे वाटचाल करित आहे. 'दौलत' नियतकालिकास कोयना शिक्षण संस्थेचे अध्यक्ष मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, जनरल सेक्रेटरी मा. अमरसिंह पाटणकर आणि इतर संस्था सदस्य यांचे मोलाचे पाठबळ आणि आशीर्वाद तसेच महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार यांचे मार्गदर्शन व प्रेरणा लाभली असल्याने, दौलतची यशाकडे वाटचाल चालू आहे.

महाविद्यालयातील युवा साहित्यिकांकडून 'दौलत' नियतकालिकास भरघोस प्रतिसाद मिळाला. परंतु जागेअभावी आम्ही सर्व विद्यार्थ्यांच्या साहित्यास न्याय देऊ शकलो नाही! तरी सर्व उदयोन्मुख साहित्यिकांच्या सहकार्याबद्दल हार्दिक आभार!

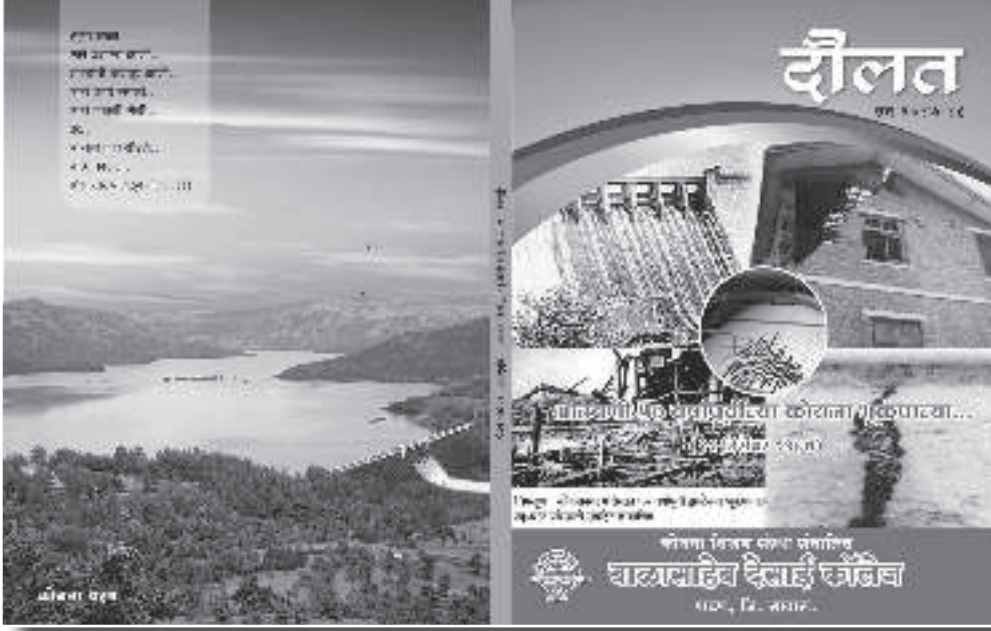
'दौलत' नियतकालिक अधिक नाविन्यपूर्ण व माहितीपूर्ण करण्यासाठी संपादक मंडळातील माझे सहकारी प्रा. विनायक राऊत, डॉ. नागेश वाले, डॉ. सौ. हेमलता काटे, डॉ. मोहन कदम, डॉ. दत्ता सावंत, प्रा. अनिल पाटील, प्रा. सुहास कांबळे, प्रा. चंद्रशेखर विंचू आणि प्रा. सौ. पौर्णिमा मोरे यांचे मोलाचे सहकार्य लाभले. तसेच सप्तक प्रिंटिंग सर्व्हिसेस, कोल्हापूरच्या मा. सौ. विजया पाटील व त्यांच्या सर्व सहकाऱ्यांचे 'दौलत' नियतकालिक अधिक आकर्षक, नाविन्यपूर्ण आणि वेळेत पूर्ण करण्यासाठी मोलाचे योगदान लाभले, त्याबद्दल सर्वांचे हार्दिक आभार.

महाविद्यालयातील प्राध्यापक, प्रशासकीय सेवक आणि विद्यार्थी वर्ग यांनी वेळोवेळी केलेल्या सूचना आणि मार्गदर्शनातून 'दौलत' नियतकालिकाचा अंक अधिक निटनेटका आणि आकर्षक करता आला, याबद्दल पुनःश्च एकदा सर्वांचे हार्दिक आभार ! धन्यवाद!

डॉ. बापूराव जाधव
संपादक.

मुख्यपृष्ठाविषयी...

कोयना भूकंप : एक भळभळती जखम ११ डिसेंबर १९६७ (५० वर्षे)

महाराष्ट्राच्या निर्मितीनंतर राज्यावर आलेली पहिली मोठी नैसर्गिक आपत्ती म्हणजे ११ डिसेंबर १९६७ च्या पहाटे झालेला कोयना भूकंप. संपूर्ण महाराष्ट्राला हादरूण सोडणारा आणि संपूर्ण देशवासीयांचे लक्ष वेधून घेणारा महाप्रलयकारी कोयनेचा भूकंप. ज्यामध्ये मोठ्या प्रमाणात वित्त हाणी तर काही प्रमाणात जिवितहानी झाली. कित्येक कुटूंब आणि गावं भूकंपाने क्षणार्धात उद्धवस्त झाली. सारी माणसं भूकंपाने भयभयीत झाली. सह्याद्रीच्या पर्वतासारखी असणारी, त्यांची विशाल मनं भूकंपाने खचली व दुभंगली गेली. राज्याच्या निर्मितीनंतरची पहिली आपत्ती असल्याने फारशी व्यवस्था नव्हती आणि सरकारकडून तुटपुंज्या स्वरूपात मदत भूकंपग्रस्थांना मिळाली. या घटनेला नुकतीच पन्नास वर्षे झाली. पन्नास वर्षांनंतर आजही फारसं आशावादी चित्र त्या ठिकाणच्या खुणांचा मागोवा घेतल्यावर जाणवत नाही. भूकंपाचा त्यांच्या माथी बसलेला शिक्का पन्नास वर्षांनंतर आजही कायम आहे. त्यामुळे रोजगार निर्मितीच्या संधी त्या परिसरात निर्माण होऊ शकल्या नाहीत. त्यात कोयना व्याघ्र प्रकल्पाची भर पडली असून अधिक निर्बंध वाढले आहेत. एकूणच कोयना परिसराचा आढावा घेतला तर आजही अस्वस्थता जाणवते.

प्राचायचि मनोगत...

पाटण तालुक्यातील दूरवर पसरलेल्या दूर्गम दऱ्या खोऱ्यातील वाड्यावस्तीवरील विद्यार्थ्यांच्या जीवनातील अज्ञानरूपी अंधकार नाहीसा करून बदलत्या जगाप्रमाणे त्यांना प्रकाशमान राहता यावे, त्यांची जीवन कौशले विकसित व्हावीत, त्यांना शिक्षणाच्या सर्व सेवा संधी उपलब्ध करून देऊन त्यांचा सर्वांगीण विकास करण्यासाठी 'ज्ञान दिपेन भास्वता' हे ब्रीद वाक्य घेऊन ८ डिसेंबर १८६७ रोजी कोयना शिक्षण संस्थेची स्थापना झाली. ११ डिसेंबर १८६७ रोजी पाटण तालुक्यात मोठा भूकंप झाला. त्यातून संस्था सावरली. जून १९६९ मध्ये तालुक्यातील विद्यार्थ्यांना उच्च शिक्षण मिळावे म्हणून बाळासाहेब देसाई कॉलेजची स्थापना झाली. साडेचार कोटी रूपये खर्च करून लोकनेत्यांच्या नावाला शोभेल असे स्मारक कोयना शिक्षण संस्थेने तालुक्यात उभे केले आहे.

महाविद्यालय गुणवत्तापूर्ण शिक्षण देण्यासाठी कटीबंध आहे. आज महाविद्यालयात ११ वी पासून एम्.ए., एम्. कॉम. व एम्. एस्सी. पर्यंत शिक्षण दिले जाते. तीन करिअर ओरिएण्टेड कोर्स चालू आहेत. आज महाविद्यालयात २३ प्राध्यापक पीएच्.डी प्राप्त असून १० प्राध्यापक पीएच्.डी करत आहेत. ८ प्राध्यापक पीएच्.डी साठी मार्गदर्शक म्हणून काम करत आहेत. २ मेजर प्रोजेक्टचे काम महाविद्यालयात चालू आहे. महाविद्यालयातील प्राध्यापक राष्ट्रीय, आंतरराष्ट्रीय परिषदेमध्ये सहभागी होऊन संशोधन पेपर सादर व प्रकाशित करत आहेत. महाविद्यालयात कॅम्पस इंटरव्ह्यूचे आयोजन केले जाते. एम्.पी.एस्.सी. फौंडेशन कोर्स महाविद्यालयात चालू आहे. ज्युनिअर विभागातर्गत भरतीपूर्व प्रशिक्षण क्लास घेतले जातात. महाविद्यालयात गरीब विद्यार्थ्यांसाठी

'कमवा व शिका' योजना सुरू आहे.

महाविद्यालयात एन्.एस्.एस्. व एन्.सी.सी. युनिट उत्कृष्टपणे कार्यरत आहेत. निसर्गप्रेमी मंडळाच्यावतीने कॅम्प दूर्गम भागात घेतले जातात. या तिन्ही युनिटला विद्यार्थ्यांचा प्रतिसाद चांगला आहे.

महाविद्यालयातील विद्यार्थी विविध गुणवत्ता यादीत आपला ठसा उमटवत आहेत. महाविद्यालयातील एम्. एस्सी. केमिस्ट्रीचा विद्यार्थी श्री. रविराज थोरात याने नेट जे. आर. एफ्. परीक्षेमध्ये देशात ६७ वा क्रमांक प्राप्त केला. शिवाजी विद्यापीठ आविष्कार संशोधन स्पर्धेमध्ये विद्यार्थ्यांनी द्वितीय, तृतीय क्रमांक प्राप्त केला. अनेक विद्यार्थ्यांनी राष्ट्रीय, राज्यस्तरीय आणि विद्यापीठस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत यश प्राप्त केले आहे. शिवाजी विद्यापीठाच्या नियतकालिक स्पर्धेत वैयक्तिक गटात पाच विद्यार्थ्यांना पारितोषिके प्राप्त झाली आहेत. शिवाजी विद्यापीठातर्गत प्रश्नमंजूषा स्पर्धेत विद्यार्थ्यांना प्रथम व द्वितीय क्रमांक प्राप्त झाला. (गणित व संख्याशास्त्र) अग्रणी महाविद्यालयांतर्गत प्राणीशास्त्र विभागातील विद्यार्थ्यांना दहा हजाराची संशोधन फेलोशिप प्राप्त झाली आहे. विद्यापीठात क्रिडा स्पर्धेत विद्यार्थ्यांनी उज्वल यश संपादन केले आहे.

महत्त्वाचे म्हणजे आपल्या महाविद्यालयाचा सामंजस्य करार ६ विद्यापीठात व ३३ महाविद्यालयात यशस्वीपणे करण्यात आला आहे. तसेच इन्कॉन सातारा व रोटरी क्लब पाटण यांच्याशी सामंजस्य करार करण्यात आले. शिवाजी विद्यापीठाच्या ५ अभ्यासमंडळावर ५ प्राध्यापकांची निवड झाली. यावर्षी पासून महाविद्यालयात एम्. ए. राज्यशास्त्र हा अभ्यासक्रम सुरू करण्यात आला. आय.क्यू.ए.सी. सेल मार्फत नॅकची तयारी चालू आहे. त्याचप्रमाणे आय. क्यू.ए.सी. फेस्टिव्हल, युवा स्पर्दन, जागर स्त्री शक्तीचा, आई माझ्या महाविद्यालयात अशा सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले. ज्युनिअर विभागातर्गत प्री प्रोफेशनल कोर्स (कोयना पॅटर्न) सुरू करत आहोत. १२ वी बोर्ड परीक्षेसोबतच नीट व जेईई, सी.ए. फौंडेशन कोर्स, एम्.पी.एस्.सी. प्रवेशपूर्व परिक्षेची तयारी करून घेतली जाते.

प्राचार्य. डॉ. एस्. डी. पवार

राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद
विश्वविद्यालय अनुदान आयोग का स्वायत्त संगठन
NATIONAL ASSESSMENT AND ACCREDITATION COUNCIL
An Autonomous Institution of the University Grants Commission

Quality Profile

Name of the Institution : Balasahab Desai College
Place : Patan, Satara, Maharashtra

Criteria	Weightage (W _i)	Criterion-wise Weighted Grade Point (Cr WGP)	Criterion-wise Grade Point Averages (Cr WGP / W _i)
I. Curricular Aspects	100	260	2.60
II. Teaching-Learning and Evaluation	350	1000	2.86
III. Research, Consultancy and Extension	150	370	2.47
IV. Infrastructure and Learning Resources	100	300	3.00
V. Student Support and Progression	100	220	2.20
VI. Governance, Leadership & Management	100	260	2.60
VII. Innovations and Best Practices	100	270	2.70
Total	$\sum_{i=1}^7 W_i = 1000$	$\sum_{i=1}^7 (Cr WGP) = 2680$	

$$\text{Institutional CGPA} = \frac{\sum_{i=1}^7 (Cr WGP)}{\sum_{i=1}^7 W_i} = \frac{2680}{1000} = \boxed{2.68}$$

Grade = **B⁺**

D. Singh
Director

Date : March 28, 2017

- This certification is valid for a period of Five years with effect from March 28, 2017
- An Institutional CGPA on seven point scale in the range of 3.75 - 4.00 denotes A⁺ grade, 3.50 - 3.75 denotes A⁺ grade, 3.25 - 3.50 denotes A grade, 2.75 - 3.00 denotes B⁺ grade, 2.50 - 2.75 denotes B⁺ grade, 2.25 - 2.50 denotes B grade, 1.51 - 2.00 denotes C grade
- Scores rounded off to the nearest integer

BCSQ/20/ANA/233

राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद
राष्ट्रीय मूल्यांकन एवं प्रत्यायन परिषद
NATIONAL ASSESSMENT AND ACCREDITATION COUNCIL
An Autonomous Institution of the University Grants Commission

Certificate of Accreditation

*The Executive Committee of the
National Assessment and Accreditation Council
on the recommendation of the duly appointed
Peer Team is pleased to declare the
Balasaheb Desai College
Patan, Satara, affiliated to Shivaji University, Maharashtra as
Accredited
with CGPA of 2.68 on seven point scale
at B* grade
valid up to March 27, 2023*

Date : March 28, 2017

Director

महाविद्यालय-एक दृष्टीक्षेप : सन-२०१७-१८

- पीएच्. डी. पदवी प्राप्त
डॉ. जी. एस्. पट्टेबहादूर, अर्थशास्त्र विभाग
- सेट परिक्षा उत्तीर्ण
डॉ. एस्. पी. हजारे, अर्थशास्त्र विभाग
- अभिनंदनीय निवड - बी.ओ.एस. पदवी
डॉ. एस्. डी. पवार, प्राचार्य, राज्यशास्त्र विभाग
डॉ. पी. आर. दवणे, वाणिज्य विभाग
डॉ. सौ. एम्. आर. सपकाळ, सुक्ष्मजीवशास्त्र विभाग
डॉ. एल्. एस्. भिंगारदेवे, प्राणीशास्त्र विभाग
डॉ. एस्. आर. सुपनेकर, संख्याशास्त्र विभाग
डॉ. डी. एस्. पाटील, कार्याध्यक्ष, राष्ट्रीय शा.शि.
व क्रीडाशास्त्र परिषद सलग पाचवेळा निवड
- आंतरराष्ट्रीय चर्चासत्र पेपर वाचन
(बँकाँक-थायलंड) परिषदेत पेपर वाचन
प्रा. व्ही. एस्. पानस्कर, राज्यशास्त्र
डॉ. पी. आर. दवणे, वाणिज्य
डॉ. व्ही. ए. कळत्रे, रसायनशास्त्र
डॉ. पी. जे. ऐवळे, मराठी
डॉ. एस्. एस्. भिंगारदेवे, प्राणीशास्त्र
डॉ. जी. एस्. पट्टेबहादूर, अर्थशास्त्र
- पुस्तक लेखन / संपादन
डॉ. सी. यू. माने, भूगोलशास्त्र
- आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार
प्रा. डॉ. एन्. जी. वाले - इंग्रजी
- उजळणी वर्ग
प्रा. एस्. एस्. पवार, इंग्रजी
डॉ. बी. व्ही. जाधव, प्राणीशास्त्र
डॉ. सौ. एम्. आर. सपकाळ, सुक्ष्मजीवशास्त्र
प्रा. डी. आर. फडतरे, गणित
डॉ. सौ. एच्. व्ही. काटे, हिंदी
प्रा. आर. जी. कांबळे, इतिहास
प्रा. पी. वाय्. फडणीस, अर्थशास्त्र
प्रा. एस्. एस्. तडाखे, भूगोल
- डॉ. कु. एम्. आर. शिंदे, वनस्पतीशास्त्र
डॉ. जी. एस्. पट्टेबहादूर, अर्थशास्त्र
डॉ. एस्. आर. सुपनेकर, संख्याशास्त्र
- अग्रणी महाविद्यालय कार्यशाळा
इंग्रजी, भूगोल, इतिहास, राज्यशास्त्र,
अर्थशास्त्र, वाणिज्य, प्राणीशास्त्र, गणित विभाग
- अग्रणी महाविद्यालय संशोधन प्रकल्प
प्राणीशास्त्र विभाग
- सि. ओ. सी. कोर्स
रसायनशास्त्र, पदार्थ विज्ञान आणि
प्राणीशास्त्र विभाग
- शिवाजी वि. प्रमाणपत्र कोर्स
एल्. टी. सी. - ग्रंथालय विभाग
मोडी लिपी - इतिहास विभाग
पंचायत राज - राज्यशास्त्र विभाग
व्यक्तीमत्व विकास - वाणिज्य विभाग
बेसिक इंग्रजी ग्रामर - इंग्रजी विभाग
- क्रीडा विभाग
वरिष्ठ विभाग (राष्ट्रीय स्पर्धा सहभाग)
हर्षल यादव, बी. ए. 1 (वेटलिफ्टिंग)
रेश्मा सुर्वे, बी. ए. 3 (फुटबॉल)
अक्षय कदम, बी. एस्सी. 3 (सॉफ्टबॉल)
राहूल शेलार, बी. ए. 2 (अॅथलेटिक्स)
- कनिष्ठ विभाग
रामचंद्र सुर्यवंशी, अकरावी विज्ञान (परंपरागत कुस्ती)
अनिकेत देसाई, बारावी विज्ञान (परंपरागत कुस्ती)
- एन्. सी. सी. विभाग
बी सर्टिफिकेट - २३
सी सर्टिफिकेट - ६
- मॉक ड्रील व वाघा बॉर्डर प्रात्यक्षिक
एन्. सी. सी. विभाग

- शिवाजी विद्यापीठ गुणवत्ता शिष्यवर्ती
शुभांगी माने - गणित
- शि. वि. आविष्कार विजेते
मंदा शेजवळ - बी. ए. १ जिल्हा तृतीय
विशाल सावंत - एम. एस्सी. २ विद्यापीठ तृतीय
- शि. वि. नियतकालिक स्पर्धा विजेते
विजय ताटे - मराठी प्रथम
- बी. ए. ३
पौर्णिमा देसाई - हिंदी द्वितीय
- बी. ए. ३
प्रगती यादव - इंग्रजी द्वितीय
- बी. ए. २
राजश्री साळुंखे - इंग्रजी द्वितीय
- बी. ए. १
चेतना कदम - विज्ञान तृतीय
- बी. एस्सी. ३
- शि. वि. संख्याशास्त्र प्रश्नमंजुषा विजेते
सना शेख - बी. एस्सी. २ - द्वितीय
- शि. वि. गणित प्रश्नमंजुषा विजेते
शुभांगी माने - बी. एस्सी. २ - प्रथम
सना शेख - बी. एस्सी. २ - प्रथम
- यशवंत विद्यार्थी (वक्तृत्व स्पर्धा)
(आंतरकॉलेज व राज्यस्तरीय विजेते)
अमृत भिसे, अकरावी कला
पुजा पवार, बी. ए. १
मंदा शेजवळ, बी. ए. १
पुनम कुंभार, बी. एस्सी. २
धनश्री घाडगे, बी. एस्सी. १
- पाटण ता. पं. स. वक्तृत्व स्पर्धा विजेते
वरिष्ठ विभाग
पुजा पवार, बी. ए. १ (प्रथम)
धनश्री घाडगे, बी. एस्सी. १ (द्वितीय)
पुनम कुंभार, बी. एस्सी. २ (तृतीय)

कनिष्ठ विभाग

अमृत भिसे, अकरावी कला (प्रथम)
काजल सत्रे, १२ वी वाणिज्य (द्वितीय)
बाबासाहेब सत्रे, ११ वी वाणिज्य (तृतीय)

युवा महोत्सव विजेते

पुनम कुंभार, बी. एस्सी. ३ (वादविवाद)
विभागीय द्वितीय, मध्यवर्ती तृतीय
पुजा पवार, बी. ए. १ (वादविवाद)
विभागीय द्वितीय, मध्यवर्ती तृतीय
पुजा पवार, बी. ए. १ (वक्तृत्व) द्वितीय,

परंपारिक वेषभूषा स्पर्धा विजेते

मुले : - शरद होलम, बी. एस्सी. ३ (प्रथम)
विशाल पवार, बी. एस्सी. ३ (द्वितीय)
मुली : - ज्योती देसाई, बी. एस्सी. २ (प्रथम)
कोमल पवार, बी. एस्सी. २ (द्वितीय)
अर्चना पवार, बी. एस्सी. १ (तृतीय)

निवडणूक आयोग/तहसील कार्यालय - वक्तृत्व स्पर्धा विजेते

मंदा शेजवळ, बी. ए. १ (प्रथम)
पुजा पवार, बी. ए. १ (द्वितीय)
पुनम कुंभार, बी. एस्सी. २ (तृतीय)

नेट (जे. आर. एफ्.) माजी विद्यार्थी :-

रविराज थोरात - एम. एस्सी. केमिस्ट्री

विद्यार्थी संख्या :- ४१८२

मुले : २३०६
मुली : १८७६

महाविद्यालय विकास समिती

- ▶ मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण
अध्यक्ष, व्यवस्थापन समिती
- ▶ मा. श्रीमंत याज्ञसेन पाटणकर
व्यवस्थापन समिती प्रतिनिधी
- ▶ मा. प्रा. डॉ. सी. यू. माने
प्राचार्य नियुक्त, विभाग प्रमुख
- ▶ मा. सौ. डॉ. एम्. आर. सपकाळ,
मा. प्रा. डी. आर. फडतरे,
मा. प्रा. एस्. पी. पाटील
अध्यापकांनी निवडून दिलेले प्रतिनिधी
- ▶ मा. श्री. व्ही. एन्. शिरसाट
अध्यापकेत्तर प्रतिनिधी
- ▶ मा. श्री. दिलीप संकपाळ
अ. शिक्षण क्षेत्रातील तज्ञ
- ▶ मा. संजीव चव्हाण
ब. उद्योग क्षेत्रातील तज्ञ
- ▶ मा. प्रा. डॉ. विश्वनाथ पवार
क. संशोधक क्षेत्रातील तज्ञ
- ▶ मा. अॅड. अविनाश जानुगडे
ड. समाज सेवक क्षेत्रातील तज्ञ
- ▶ मा. प्रा. डॉ. व्ही. ए. कळत्रे
समन्वयक (NAAC)
- ▶ मा. डॉ. एस्. डी. पवार
प्राचार्य, बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
- ▶ श्री. अक्षय कदम
विद्यार्थी संसद सचिव

दौलत : वार्षिक नियतकालिक - प्रकटन

भारत सरकारच्या प्रेस अॅन्ड रजिस्ट्रेशन ऑफ बुक अॅक्ट १९५६ च्या नियम क्रमांक ८ प्रमाणे आवश्यक असलेली माहिती.

- प्रकाशन स्थळ - बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
प्रकाशन काळ - वार्षिक
प्रकाशकाचे नांव - डॉ. एस्. डी. पवार, प्राचार्य,
पत्ता - बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
राष्ट्रीयत्व - भारतीय
प्रमुख संपादकाचे नांव - प्रा. डॉ. बापूराव जाधव
राष्ट्रीयत्व - भारतीय
पत्ता - चव्हाण गल्ली, पाटण.
दूरध्वनी : ९८२२३४३४६९
नियतकालिकाच्या - कोयना शिक्षण संस्थेचे,
मालकाचे नांव - बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
ता. पाटण जि. सातारा,
दूरध्वनी : ०२३७२-२८३०४७
मुद्रकाचे नांव - सप्तक प्रिटींग सर्व्हिसेस,
पत्ता - २०३, ओमेगा टॉवर्स,
राजारामपुरी ९ वी गल्ली,
मेन रोड, कोल्हापूर.
दूरध्वनी : ०२३९-२५२२८२८
राष्ट्रीयत्व - भारतीय

मी, प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार जाहीर करतो की, वर दिलेली माहिती माझ्या समजुतीप्रमाणे खरी आहे.

स्थळ - पाटण प्राचार्य, डॉ. एस्. डी. पवार,
दिनांक : २३/०४/२०१८ प्रकाशक

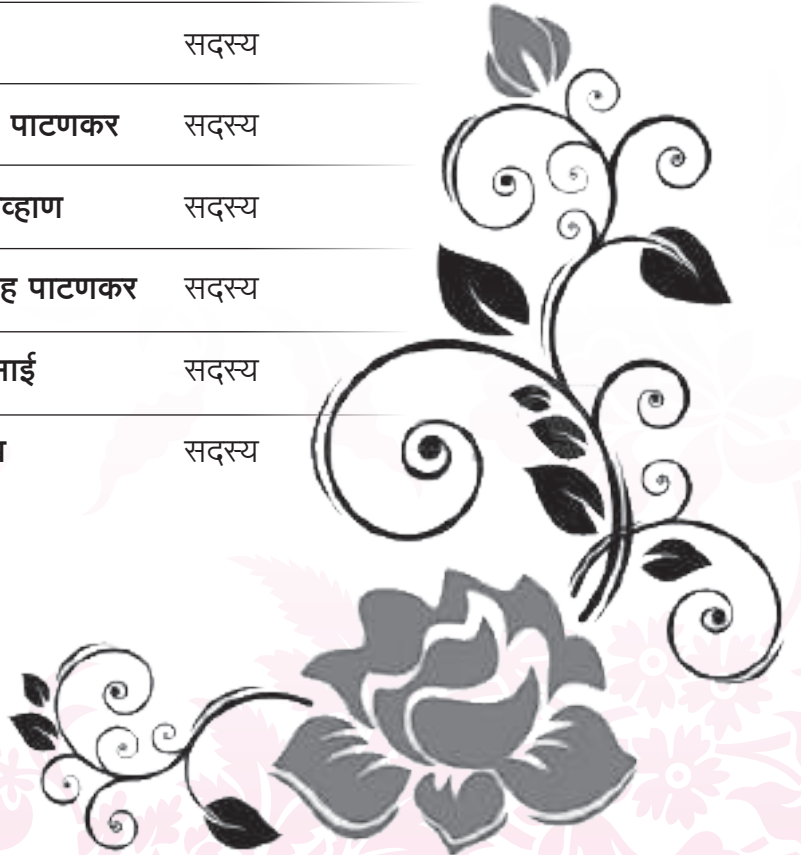
या अंकातील मतांशी संपादक मंडळ सहमत असेलच असे नाही. अंक फक्त खाजगी वितरणासाठी

कोयना शिक्षण संस्था, पाटण
बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण

संचालक मंडळ

१. मा. डॉ. सोपानराव हणमंतराव चव्हाण	अध्यक्ष
२. मा. श्री. प्रकाशराव राजाराम पाटील	उपाध्यक्ष
३. मा. श्रीमंत अमरसिंह रणजितसिंह पाटणकर	जनरल सेक्रेटरी
४. मा. श्री. बाळासाहेब आनंदराव पाटील	जॉईंट सेक्रेटरी
५. मा. श्री. साहेबराव हंबीरराव देशमुख	सदस्य
६. मा. श्री. शिलासिंग राजेमहाडीक	सदस्य
७. मा. श्री. अॅड. प्रतापराव जानुगडे	सदस्य
८. मा. श्री. एम्. एस्. कारभारी	सदस्य
९. मा. श्रीमंत याज्ञसेन विक्रमसिंह पाटणकर	सदस्य
१०. मा. श्री. संजीव सोपानराव चव्हाण	सदस्य
११. मा. श्रीमंत ऋतुराज प्रतापसिंह पाटणकर	सदस्य
१२. मा. श्री. शरद भागवतराव देसाई	सदस्य
१३. मा. डॉ. सुहास अनंत देशमुख	सदस्य

कोयना शिक्षण संस्था, पाटण

फोन: ०२३७२ - २८३२७९

शाखा विस्तार

बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण

कला व वाणिज्य महाविद्यालय, कोयनानगर

नेताजी सुभाषचंद्र हायस्कूल व ज्युनिअर कॉलेज, कोयनानगर

श्री क्षेत्रपाल विद्यालय व ज्युनिअर कॉलेज, अडूळ

माने देशमुख विद्यालय व ज्युनिअर कॉलेज, पाटण

मोरणा विद्यालय व शा.दा. देशमुख ज्युनि. कॉलेज, मोरगिरी

श्रीमंत दादासाहेब पाटणकर हायस्कूल, म्हावशी

सौ. सुलोचनाबाई पाटणकर कन्याशाळा, पाटण

धारेश्वर हायस्कूल, दिवशी खुर्द

श्री बहुलेश्वर विद्यालय, बहुले

न्यू इंग्लिश स्कूल, विहे

न्यू इंग्लिश स्कूल, केळोली

कै. ज्ञानदेव भिवाजी जाधव विद्यालय, मेंढोशी

प. पु. गगनगिरी महाराज हायस्कूल, कळंबे

श्रीमंत छत्रपती प्रतापसिंहराजे भोसले विद्यालय, ढोरोशी

न्यू इंग्लिश स्कूल, बेलवडे खुर्द

गुरुवर्य लालासाहेब पाटणकर विद्यालय, बोपोली शिवंदेश्वर

न्यू इंग्लिश स्कूल, चाफेर मिरगांव

न्यू इंग्लिश स्कूल, मारुल तर्फ पाटण

न्यू इंग्लिश स्कूल, घाणबी वाटोळे

न्यू इंग्लिश स्कूल, दाढोली

मॉडर्न गर्ल्स हायस्कूल, ढेबेवाडी

श्रीमंत सरदार भीमराव नागोजीराव पाटणकर विद्यामंदिर, पाटण

श्रीमंत विक्रमसिंह रणजितसिंह पाटणकर औद्योगिक प्रशिक्षण केंद्र, ढेबेवाडी (मं. कोळे)

दौलत प्रिंटिंग प्रेस, पाटण

आमचे यशवंत

कु. पूजा विलास पवार (बी. ए. १)

- कविवर्य मोरोपंत आंतरमहाविद्यालयीन राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा बारामती - प्रथम क्रमांक
- २७ ऑगस्ट २०१७ : रहिमतपूर येथे झालेल्या जिल्हास्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत तृतीय क्रमांक
- १४ सप्टेंबर २०१७ : फलटण येथील जिल्हास्तरीय युवा महोत्सव

१) उत्स्फूर्त वक्तृत्व स्पर्धेत २) वाद-विवाद स्पर्धेत द्वितीय क्रमांक

- २५ सप्टेंबर २०१७ : गारगोटी येथील मध्यवर्ती युवा महोत्सवात शिवाजी विद्यापीठात वाद-विवाद स्पर्धेत तृतीय क्रमांक
- ७ जानेवारी २०१८ : तालुकास्तरीय स्वच्छता मित्र वक्तृत्व स्पर्धेत वरिष्ठ गटात प्रथम क्रमांक
- २५ जानेवारी २०१८ : तहसिल कार्यालय व निवडणूक आयोग आयोजित राष्ट्रीय मतदार दिवसानिमित्त घेतलेल्या वक्तृत्व स्पर्धेत द्वितीय क्रमांक

कु. मंदा हणमंत शेजवळ (बी. ए. १)

- २४ ऑगस्ट २०१७ : देशभक्त आनंदराव बळवंतराव नाईक आर्ट्स अँड सायन्स कॉलेज, चिखली येथे झालेल्या राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांक.
- २६ डिसेंबर २०१७ : आर्ट्स अँड कॉमर्स कॉलेज नागठाणे

येथे झालेल्या आविष्कार संशोधन महोत्सव मध्ये तृतीय क्रमांक.

- २५ जानेवारी २०१८ : तहसिल कार्यालय व निवडणूक आयोग पाटण आयोजित वक्तृत्व स्पर्धेत प्रथम क्रमांक

कु. अमृत बापू भिसे (११ वी कला)

- कविवर्य मोरोपंत आंतरमहाविद्यालयीन राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा बारामती - प्रथम क्रमांक
- किसनवीर महाविद्यालय वाई आयोजित 'देशभक्त आबासाहेब वीर' राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक (मानाची ढाल)
- राजा शिवछत्रपती महाविद्यालय जुन्नर आयोजित 'राजा शिवाजी' आंतरमहाविद्यालयीन राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा - प्रथम क्रमांक
- आण्णासाहेब आवटे महाविद्यालय मंचर आयोजित राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक
- बारामती नगरपरिषद बारामती आयोजित राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा प्रथम क्रमांक (मानाची ढाल)
- चरेगाव वि.का.स. सेवासोसायटी आयोजित चरेगाव करंडक राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा - प्रथम क्रमांक या व अशा इतर अनेक स्पर्धांमध्ये राज्यस्तरीय/जिल्हास्तरीय द्वितीय/तृतीय क्रमांक

कु. धनश्री बाळकृष्ण घाडगे (बी. एस्सी. १)

- १४ मे २०१७ : चरेगाव येथील राज्यस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेत कनिष्ठ गटात तृतीय क्रमांक
- ६ जानेवारी २०१८ : स्वच्छता मित्र वक्तृत्व स्पर्धा (तालुका स्तर) वरिष्ठ गटात द्वितीय क्रमांक

कु. पुनम नितिन कुंभार (बी. एस्सी. २)

- स्वच्छता मित्र वक्तृत्व करंडक स्पर्धा तालुकास्तरीय- ३ क्रमांक
- विज्ञान मंडळ आयोजित वक्तृत्व स्पर्धा - तृतीय क्रमांक
- यशवंतराव चव्हाण कॉलेज ऑफ सायन्स, कराड आयोजित शिवाजी विद्यापीठस्तरीय वक्तृत्व स्पर्धा - उत्तेजनार्थ क्रमांक
- तहसीलदार कार्यालय आयोजित मतदान दिनानिमित्त वक्तृत्व स्पर्धा - तृतीय क्रमांक
- विभागीय/ मध्यवर्ती युवा महोत्सव वादविवाद स्पर्धा - द्वितीय / तृतीय क्रमांक

श्रीमंत उदयसिंह पाटणकर	- ज्येष्ठ सदस्य कोयना शिक्षण संस्था, पाटण
प्रा. डॉ. पी. आर. दवणे	- वाणिज्य विभाग
खाशाबा अंतू शिर्के	- प्रा. आर. के. शिर्के यांचे वडील
पुष्कराज राजाराम पाटील	- प्रा. सौ. आर. आर. पाटील यांचे सुपुत्र
जयश्री अविनाश पवार	- प्रा. अभिजीत पवार यांच्या मातोश्री
सोपान भीमाजी देवकांत	- सुर्यकांत सोपान देवकांत (ग्रंथालय परिचर) यांचे वडील
राजाराम मारुती शिंदे	- प्रा. डॉ. एम्. आर. शिंदे यांचे वडील
दिनकर चव्हाण	- महाविद्यालयातील निवृत्त प्रयोगशाळा परिचर
रमाकांत पावसकर	- डॉ. सौ. रामकली पावसकर यांचे पती
पतंगराव कदम	- शिक्षणमहर्षी, राजकारण
भीष्मराज बाम	- क्रीडामानसतज्ज्ञ
रीमा लागू	- प्रसिद्ध चित्रपट अभिनेत्री
मधुकर तोरडमल	- प्रसिद्ध मराठी चित्रपट अभिनेता
दिलीप पुरुषोत्तम चित्रे	- साहित्यिक
मंगेश तेंडूलकर	- व्यंगचित्रकार
भीमराव गरती	- साहित्यिक
विनोद खन्ना	- प्रसिद्ध चित्रपट अभिनेता
शिरीष पै	- साहित्यिक, संपादक
अरुण साधू	- ज्येष्ठ पत्रकार
ह. मो. मराठे	- साहित्यिक
लक्ष्मीनारायण बेल्ली	- साहित्यिक
श्रीदेवी	- प्रसिद्ध चित्रपट अभिनेत्री
शंकराचार्य; जयेंद्र सरस्वती	- धर्मगुरू
शशी कपूर	- प्रसिद्ध चित्रपट अभिनेता
स्टीफन हॉकीन्स	- ज्येष्ठ शारत्रज्ञ
राजाराम झानू फडतरे	- प्रा. डी. आर. फडतरे यांचे वडील
गंगाधर पानतावणे	- दलित साहित्यिक
भाई वैध्य	- समाजवादी नेते

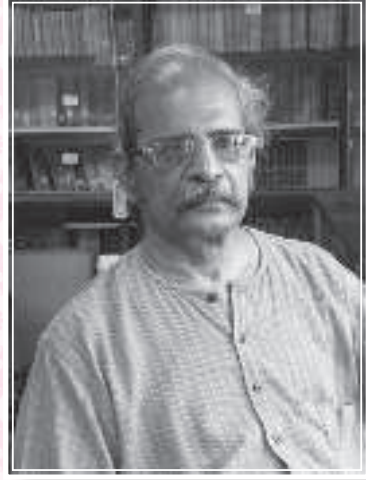
शै. वर्षात सीमेवर शहीद झालेले सर्व जवान, थोर व्यक्ती, साहित्यिक-विचारवंत, राजकारणी, शास्त्रज्ञ, गायक, संगीतकार, नाट्य-चित्रपट अभिनेते दिवंगत झाले त्या सर्वांना... **भावपूर्ण श्रद्धांजली!**

मराठी विभाग

पृथ्वीच्या पाठीवर
जेथे जेथे मराठी शब्दाचे उच्चारण होते
जेथे जेथे मराठी शब्दाचे श्रवण होते
तो प्रांत कोणताही असो,
तो देश कोणताही असो
तो मराठीचा प्रदेश असतो
तो शब्द मृदूमवाळ असेल
तो वज्रासारखा कठोर असेल
तो मनामनांना जोडणारा असेल
तो अन्यायाच्या बेड्यांना तोडणारा असेल
तो कुठेही कुणीही उच्चारला तरी
त्याचा नाद काळजाच्या खोल तळापर्यंत पोचणारा असेल

- माझंही एक मराठीचं गीत

वसंत आबाजी डहाके

विभागीय संपादक
प्रा. विनायक राऊत

अनुक्रमणिका

गद्य

१.	वडाप	विशाल जगन्नाथ पवार	बी. एस्सी. ३	विनोदी कथा	१
२.	रायगड दर्शन	अंकुश अशोक पाटील,	बी. ए. २	प्रवासवर्णन	५
३.	“वेठविगार कामगाराचे अंतरंग”	कोल बघुनाथ पवार	बी. एस्सी. २	आत्मकथन	१०
४.	मला उमगलेली - मलाला	गितांजली पांडुरंग चव्हाण	बी.ए. २	व्यक्तीचित्रण	१३
५.	बिटकॉईन : एक अभासी चलन	आशा भदत पवार	बी.ए. २	माहितीपत्र	१९
६.	दुर्गसंमेलनानुभव (घेरादाते गड)	विशाल जगन्नाथ पवार	बी. एस्सी. ३	ललित	२२
७.	मूलभूत हक्क आणि आधार	हर्षाली शिवाजी शिके	बी.ए. ३	-	२८
८.	आम्ही पाहिलेले धरणीमातेला रागावताना	अजय मनोहर सपकाळ	बी.एस्सी. ३	मुलाखत	३७

पद्य

१.	दुष्काळातही येतोय आसवांना पूर...	मंदा हणमंत शेजवळ	बी. ए. २		४
२.	एकटी मी....	पूनम द्विपक गायकवाड	बी. ए. १		९
३.	वाट पाहते त्या दोन अश्रुंची कवी	पूजा विलास पवार	बी. ए. १		१२
४.	जेव्हा तू भेटशील...	प्रतिक्षा बापूराव जाधव	बी. ए. १		१२
५.	आई	पूनम द्विपक गायकवाड	बी. ए. १		२१
६.	कवी	त्रिलेश हवि यादव	बी. ए. ३		२१
७.	स्वराज्य रक्षक	प्रतिक्षा बापूराव जाधव	बी. ए. १		२७
८.	पाखरा	राजश्री विष्णू साळुंखे	बी. ए. १		३०
८.	पाऊस	प्रतिक्षा बापूराव जाधव	बी. ए. १		३०
९.	प्रेमभावना	हर्षाली शिवाजी शिके	बी. ए. ३		३०
९.	प्रेमभावना	त्रिलेश हवि यादव	बी. ए. ३		३१
१०.	असं कुठवर.... ?	कोमल कृष्णात कदम	बी. ए. ३		३२
११.	सांगून टाक	शिवानी मधुकर माने	बी. ए. १		३२
१२.	आठवणींचा पाऊस	महेंद्र प्रकाश सूर्यवंशी	बी. ए. ३		३३
१३.	हरवलेले प्रेम	प्रतिमा शंकर पवार	बी. एस्सी. १		३३
१४.	स्वप्न...	राजश्री विष्णू साळुंखे	बी. ए. १		३४
१५.	कुणीतरी असावं...	आमीर शौकत मुलाणी	बी. ए. २		३४
१६.	पाऊस मनातला	--	--		३५
१७.	‘प्रीती’	विशाल जगन्नाथ पवार	बी. एस्सी. ३		३५
१८.	माझं गावं...	अवधूत महादेव नावलगी	एम्.एस्सी. २		३६
१९.	प्रेम	--	--		३६

वडाप

विशाल जगन्नाथ पवार, बी. एस्सी. ३, वसायनशास्त्र

विनोदी कथा

“दुपारचे दोन वाजले होते. रस्ता पूर्णपणे मोकळा दिसत होता. उन्हाच्या आगीमुळे रस्त्यावर साधं कुत्रं फिरकताना दिसत नव्हतं. अशात माणूस तरी कसा काय दिसणार? पण तरीही राम्या खोत आपल्या गाडीत वटवाघळासारखा पाय वर करून बसला होता. ‘पाय स्टेरिंगवर आणि राम्याचं डोक शीटवर’.. गाडीच्याच शीटवर बर का....? राम्याची गाडी म्हणजे नवी कोरी कमांडरच!

दुपारचे दोन वाजले होते. रस्ता पूर्णपणे मोकळा दिसत होता. उन्हाच्या आगीमुळे रस्त्यावर साधं कुत्रं फिरकताना दिसत नव्हतं. अशात माणूस तरी कसा काय दिसणार? पण तरीही राम्या खोत आपल्या गाडीत वटवाघळासारखा पाय वर करून बसला होता. ‘पाय स्टेरिंगवर आणि राम्याचं डोक शीटवर’.. गाडीच्याच शीटवर बर का....? राम्याची गाडी म्हणजे नवी कोरी कमांडरच! राम्या याच कमांडर मध्ये पाय वर करून, टेका लावूनच घोरत होता. फूर..... फूर... फूर....! ‘कमांडर’ तसा मिट्टितला शब्द हाय! पण आपण घेऊया समजून. म्हणे, राम्या खोताला भारतातल्या मिट्टिन कमांडर ही बढती गाडीच्या नावाबरोबर टाकून दिलिया. म्हणायला काय जातय तेव्हा... आपल्या बाच्या झोळीत थोडीच धोंडा पडतूया तेव्हा! सरकार आणि राम्या त्यांच ती घेतील बघून... पण मला काय करायचयं!....

मी एका बाजूला पिंपळाच्या झाडाखाली सावलीला उभा होतो. मनात म्हटलं चला, राम्याला उठवून बसवू तरी गाडीत! गाडीकडे जाताना वर बघितलं तर अजून सुद्धा सूर्याचा गोळा भयंकर आग ओकत होता. त्यात मी आपला अगोदरच डुकराच्या पिल्ल्यागत

काळामीट आणि एवढ्या उन्हात माझा कलर सुद्धा डांबरागत भडक होत होता. आवं आता कुठशी सुरकी संग लगीन झालयां! आवं आमची जोडी म्हणजे, जसं टी.व्हीत म्हणत्यात ना, ‘गोऱ्या संग नीगू’ अशी अवस्था आमची... आवं निगू कसलं. काळ डुकराचं म्हणायला पाहिजे मला. पण आमची, ‘सुरकी तशी गोरी गोमटीच’, मिरचिगत तिखट अन् सुतावानी काटक’ पण, कधी कधी दह्यावाणी आंबट पण व्हतीया. पण तरीही पोरगीनं केलं माझ्यासारख्या निगूला पसंत... तरीही कधी कधी लय वाईट वाटतं बघा. कधी कधी तर वाटतं की जणू ‘एखाद्या गाईच्या कासला जणू

डुकराचं पिल्लू गेलया’ पण असूघात लयं काळजी करायची नाही. आपला देव विठोबा पण होता ना काळा मग कशाला वाईट वाटून घ्यायचं.....

एवढ्यात मी आपला गाडीजवळ पोहचलो. पण अजूनसुद्धा राम्या

खोत आपला जगंलातल्या गुहेत बसलेल्या वाघासारख्या कमांडरमध्ये जनरेटर चालू करून हवा बाहेर काढत होता. हवा कसली? “नाकातनं हवा बाहेर निघत होती. आणि तोंडातून आवाज” राम्या खोत तसा भयंकर

माजूरी... पण आडगाही तितकाच....! एकदा का त्याच्या वाकड्यात कुणी घुसला की मंग काय खरं नायं....

‘सुंभ जळला तरी बी पिळ काय जात नायं’ असा भाग हाय तो, भाग म्हणजे, राम्या होताच एक महाभाग! राम्याचं डोकं बी गाडीच्या इंजनागत धूर टाकायचं लगेचचं. त्यामुळं कोणीबी राम्याच्या वाकड्यात जायचं नायं!

एकदा तर दोन महिन्यापूर्वी काय झालं! बाजारासनं घरी जायला गाडीत बसलो होतो. सुरकी पण होती माझ्या बरोबर ... आणि एक म्हातारी लागलीका लय उरमाट बोलायला. “आरं ए गुलामा, भडव्या नेव्हना वर गाडी... बास की अजून किती कोंबतूयास मेल्या” पण तरी राम्या आपला शांतच होता. पण म्हातारी काय केल्या थांबना! आपला चक्कीचा पट्टा सुरू केल्यागत पट्टाटा... पट्टाटा राम्याला बोलत होती. आता मात्र राम्या पेटला. रागानं त्याचा चेहरा पण लाल-लालबुंदच झाला. ‘ये म्हातारे! उतर खाली.... राम्यानं म्हातारीला पहिल्याच आवाजात गार केलं. म्हातारीचा आता आवाज कुठं निघतुया!... उतर उतर... लयं बोलायला सुचतय! आरं पण मी धंदा काय तुझं ऐकून घ्यायला करतोय का....? असं म्हणत राम्यानं म्हातारीला खाली उतरवलीच! बिचारी म्हातारी आपली थेटरात सिनेमा संपल्यानंतर होणाऱ्या खाली खूर्ची सारखी पिंपळाच्या झाडाखाली जाऊन बसली. म्हातारी त्या दिवशी रातच्यालाच पोचली असावी. पण तेव्हापासून राम्या खोताला कोन काय बोलतयं....? आदीच गाड्यांचं मोठं वांद आमच्या लफडंवाडीला. नावाप्रमाणचं लफडं झालयं इथल्या रस्त्यांचं... आवं गाव असं दोन तालुक्याच्या मध्यावर आता मला सांगा आमच्या लफड्यावर डांबर वतायला कुणचा आमदार येतोय तेव्हा.... सगळेच ऐतखाऊ झाले! आडगावला जायचं म्हटलं, तरी आमच्या घरापासून स्टॅंडला जायला मोजून एक तास लागतो. इतका कच्चा रस्ता आमच्या पदरी पडलाय....! पण राम्या तसा पट्टीचा ड्रायव्हर. बरोबर चाकोरीतूनच काढायचा गाडी त्यामुळे आधीच गाड्या नसत्यात आणि त्यातून खाली उतरवल्यावर झाली का पंचायत!

पण काहीही असलं तरी राम्याची कमांडर म्हणजे, राम्याची दुसरी बायकोच...! दुसरीच म्हणायला पाहिजे.

आवं सीता हाय की घरी... आवं गाडी म्हणजे नुसती गाडी नाही. एखाद्या नवऱ्या मुलीला कसं लग्नात भुवयांवर कपाळभर नुसत्या टिकल्याच टिकल्या असत्यात. अशाच टिकल्या अगदी समोरच्या काचंवर चिटकवलेल्या होत्या. नव्या नवरीला तशा दोन मुंडवळ्या... दोन्ही बाजूला असत्यात पण राम्या आपला दोन्ही घुंगरवाल्या मुंडवळ्या मधल्या आरशाला टांगून ठेवायचा... दोन्ही बाजूच्या आरशावर दिल काय.? सिर्फ तूम काय..? तेरे नाम काय...? पण मला फार बऱ्याच दिवसानं कळालं. सिनेमाची नाव हायतं ती! मी आपला म्हणायचो तेरे नाम म्हणजे लेका कुणाचा नाम...? शंकराचा नाम? का... वडजायचा नाम? पण नंतर फार उशिरा मला कळालं. आरं ह्यो तर सलमानचा नाम हाय बुवा! असुघात तिकडं आपल्या बाचं काय जातय...? पण आमचा आपला विठोबाचा नाम..! अजून एक त्याच्या गाडीच्या पाठिमागच्या बाजूला एक पाठी होती. “बुरी नजर वाले तेरा मुँह काला” आता कशाला कोन नजर लावतय तेव्हा. आवं एखाद्याच डोळं बी काढायला कमी करणार नाय. राम्या खोत!

एवढ्यात राम्यानं माझ्या तोंडावर पानी मारलं. तेव्हा मी शुद्धीवर आलो. म्हणजे मी शुद्धीतच होतो. पण महाभागाचं गाऱ्हान आठवल्यावर म्हणत्यात ना ‘वाण नाय पण गुण लागतो’ तसच झालं असावं. इतक्यात राम्या म्हणतो कसा....? मारत्या एवढा शांत का उभा राहीलायस...? आणि कुठल्या धुंदीत आहेस. चपटी-बिपटी मारलीस की काय...? तसं मला आमच्या गावात सगळी मारत्याच म्हणत्यात. पण माझं नाव तसं मारूती. मी तसा व्यसनी नायं पण कधी तरी अमावस्या, पोर्णिमेला गारट्याची घ्यायची वायचंशी कपातनं! पण राम्या खोत मात्र अट्टल बेवडा... किती बी घा की बाटल्या पाच घा, सहा घा...! पण तरी बी आपला संपवून असा खडखडीत उभा रहायचा. एकदा त्याच्या तोंडाचा पोंगाना सुरू झाला की मग काय...? सा-रे-ग-म-प च्या स्पर्धेच्या पट्टीचा गायक असल्यासारख्याच गंजीव उभा राहूनच आळवणी घायचा.

एवढ्यात दोन म्हातान्या, चार-पाच कॉलेजमधली पोरं, पोरी अशी सर्व पटाकशी येऊन गाडीत बसली. तसा राम्या खोत गुटखा खाऊन आरशात बघत-बघत

केसात कंगवा फिरवू लागला. राम्याला खिशात दोन रूपये नसलं तरी चालतं पण गुटरा पाहिजेच. राम्या तयार झाला की मग काय.... त्याचा टेप सुरू झालाच. मग झगा काय....? रिक्षावाला काय...? शांताबाय काय....? असं करता करता गाडी एक-एक गाणं माग टाकीत कढी जुगलीच्या वड्याकड आली कळालच नाय!

इतक्यात माळावरनं घर दिसू लागलं. घरात पोचतूय तर थोरल्या भावाचा मोठा मुलगा गोटया अन् धाकटी सखू धावत धावत माझ्याजवळ आली आणि म्हणाली. तात्या-तात्या काय खायला आणलस...? सखुचा प्रेमानं आलेला आवाज ऐकून जिवाला लय बरं वाटलं. मी लगेच काळ्या पिशवीची चैन खोलली आणि हळूहळू एकामागोमाग एक बटर, एक-डजन केळी, तंबाखू, अर्धाकिलो कोयनेचा सुरमईचा मासा आणि भाजीपाला. पिशवीतून बाहेर काढून ठेवला. तेवढ्यात गोटया सहा केळं घेवून एकटाच लंपास झाला. काय कळालच नाय. आमचा गोटया होता बारा वर्षाचा पण एखाद्या खादाडागत इतका खायचा.. की बस! काय बोलायलाच नको! सुरकीचं आणि माझं जेवढं खाणं असायचं. तेवढं खाणं त्याच्या एकट्याचच असायचं. पण असुघात तसा लय मायाळू होता आमचा गोटया...! माझ्यावर लय जीव त्याचा.. मग मी आपलं लेमलेटच्या गोळीचं पॅकेट सखुच्या हातात दिलं. सखू हासत हासत नाचत खेळायला गेली. एवढ्यात सुरकीनं माझ्या हातात पाण्याचा तांब्या दिला.

इतक्यात बाळूआप्पा पाठीमागच्या पडवीतनं धावत आला आणि बाहेरूनच हाका मारत म्हणाला. मारुती आरं..... ए मारुती....? म्या जरा घाबरलोच! काय झालं असावं....? एवढ्यात बाळू आप्पा धापा टाकत वटीव आला आणि म्हणाला, 'राम्या खोताचा अपघात झालाया. 'तसा माझ्या हातातला तांब्या खाली पडला. डोकं अगदी सुन्न झालं! हातावर काटा आल्यागत झालं. एवढ्यात सुरकीनं तांब्या उचलत उचलत मला हलवलं आणि म्हणाली, "अहो काय झालं तुम्हाला...."? मी सुरकीकडं न बघताच बाळूआप्पाला म्हणालो, आता कुठं हाय राम्या खोत.! बाळू आप्पा म्हणाला, त्याला शहरातल्या दवाखान्यात नेलाया. मी म्हणालो, अरे पण आत्ताच बाजारातून आला होता ना! हो. पण मला भी

काय लय माहीत नाय- आपण जाऊन बघून येऊयात शहरातून.

आम्ही वेळ न घालवता बाळू आप्पा आणि मी त्यांच्या एम.एटी वरून म्हणजे आपलं फटफटीवरून शहराला निघालो. इतक्यात वरच्या आवाडाचा रौडया निघाला. म्हणाला, मी पण येतो तुमच्याबरोबर....! जाता जाता रौडया म्हणाला, आरं बाजारातून आल्यानंतर वरती डोंगरावर कावळेवाडीला भाड मारायला गेला होता आणि जाता जाता गारट्याची एक चपटी पण मारलीच होती. जे हातामधून म्हणे कंट्रोल सुटला गाडीचा आणि घाटात वरच्या बाजूला दगडावर जाऊन चढला. नशीब रं बाबा, वरच्या बाजूलाच चढला नाहीतर घाटातनं खाली आला असता तर आपण आता रमशानात लाकडं रचत असतो. आरं असं हाय बाबा जिंदगीचा कवा नेम लागल सांगता यायचं नाही. बाळू आप्पा म्हणाला, "त्यामुळं कसं सगळ्यांसंग गॉड राहून कुणाला दुखवायचं नाही बरं का...."? "या वेळेत बाळूआप्पाची फटफट नावाप्रमाणे आवाजाबरोबर काळा धूर सोडत होती आणि रस्ता मागे टाकत होती. मी आपलं विचारच करत होतो. काय झालं असावं.. इतक्यात जिजामाता दवाखानाच्या समोर गाडी पोचली. आम्ही लगेच नर्स जवळ जाऊन राम्या खोताबद्दल विचारलं तर नर्सने आम्हाला वॉर्ड क्रमांक चौवीसमध्ये जायला सांगितलं. आम्ही आपलं धावत धावत चाललो होतो. पण नेमकं काय झालय माहीत नव्हतं.

पण चौवीस नंबर वॉर्डमध्ये गेल्यानंतर पाहिलं. खोलीच्या बाहेर जगूदादा, सरपंच अशी बरीच मंडळी, नातेवाईक होती आणि एका कोपऱ्यात एक म्हातारी पण होती. जगूदादा तसा राम्या खोताचा थोरला भाऊ पण लय भारी माणूस बर का...? नेहमी किर्तन, भजन करायचा. कुणाला वाकडं बोलायचा नाही. पण हा राम्याच कसा आडदांड बिनडोक कळायचं नाही. इतक्यात जगूदादाच्या डोळ्यातलं पाणी लांबूनच बाळूआप्पान बघीतलं आणि बाळूआप्पा लागला की मोठ्यानं वरडायला.... आरं s s माझ्या राम्या असं कसं झालं रे...? दोस्ता आपण तर लंगुटया यार! अन् मला सोडून कसा गेलास की रं ss..... असाच रडत-रडत त्यांच्या जवळ गेला. तसू सरपंचानं त्याला बाजूला नेऊन गप केला आणि सरपंच म्हणाला, "आरं पोरा

वरडू नकोस... जीवंत हाय तो...' तसा बाळूआप्पा मान खाली घालून मुकाट्यानं एका बाजूला अपराध्यासारखा जाऊन ऊभा राहिला.

मी सरपंचाच्या जवळ जाऊन सगळी हकीकत ऐकली. तेव्हा मला खरं काय ते कळालं. की राम्याचा अपघात झाला. तेव्हा डोंगरात एक भागाबाई म्हातारी पण होती. गुरात गेली होती आणि असा राम्याला गाडीच्या बाहेर दगडावर रक्ताळलेला पाहून घाबरली. आणि पलिकडून रस्त्यावरून येणाऱ्या ट्रकला थांबवून झायव्हरला म्हणाली, 'आरं ए पोरांनो न्यारं माइया एवढया पोराला... लयं मार लागलाय रं, पण पोरं काय ऐकत नव्हती. तेव्हा म्हातारी त्यांच्या पाया पडायला लागली. तेव्हा त्या पोरांनी लाजं-काजं म्हातारीला आणि राम्याला घेवून लगेचच शहरात गेलीत. जाता जाता गावामध्ये एका गुरवाल्याजवळ निरोप सांगितला.

एवढयात ऑपरेशन थेटरचा लाल दिवा बंद झाला. आणि दरवाजा उघडला. तसे डॉक्टर बाहेर आले आणि म्हणाले, पेशंटच जास्त रक्त गेलेलं आहे. जर इथे आणायला थोडा जरी उशीर केला असता. तर जिवावर बेतलं असतं.

आज ती म्हातारी अपघाताच्या वेळी त्या ठिकाणी नसती, तर आज राम्या कुणालाच घावला नसता. पण ती दुसरी कुठली म्हातारी नसून... राम्यानं गाडीतून खाली उतरवली... तीच म्हातारी होती.

बघा, परमेश्वराचा खेळ.... 'देव तारी त्याला कोणं मारी'.... म्हातारीला राम्यानं गाडीतनं खाली उतरवली... पण म्हातारीनं राम्याला मरणाच्या दारातनं खाली उतरवलं! अखेर राम्या पंधरा दिवसानं बरा झाल्यावर म्हातारीच्या पायावर जाऊन लोटांगन घालू लागला.

पण तेव्हा पासून राम्या खोत खूपच शांत झाला. गाडीमधून कधीही कुणाला खाली उतरवायचा नाही. आणि कोणाशीही उरमाट बोलायचा नाही. राम्याचा अपघात झाला तेव्हा बरीच लोक म्हणत होती. डोंगरातनं खाली गेला असता तर बरं झालं असतं. पण आता लोकं म्हणत्यात. राम्या वाचला ते लय बरं झालं. पोरगं आता लय सुधारलयं.

दुष्काळातही येतोय आसवांना पूर...

मंदा हणमंत शेजवळ, बी. ए. १

गरज नाही वाटत आता तुझी वरुणराजा
माइयाच अश्रूंनी भिजतोय मळा माझा.
फाटकी कापडं बघून पोरं म्हणत्यात,
बाबा, नवीन घे पैरण.
मान वळवून गोठ्यात बघतीलं तर,
गुरांच्या पुढ्यात नव्हती वैरण.
माइयाकडं आशेने बघणारी बायकापोरं,
रडतायत माइयापुढं ढसाढसा.
पुढ्यात त्यांच्या मी स्वतःला
सावरतोय कसाबसा.
कोपऱ्यात बसलेली माय माझी
सुरकुतलेलं हात तोंडावर फिरवून म्हणती,
'बाळा, नगं खाऊस एवढ्या खस्ता'
मग तिच्याच पुढं मी देतोय
माइया हुंदक्यांना मोकळा रस्ता.
आज आठवतायत मला ते लोक
त्यांनी दिलेली वचनं, खोटी आश्वासनं
झाली निवडणूक, आले निवडून
आता कोण दाखवणार त्यांना आमची रडणारी
ही मनं.
आटत चाललेल्या विहिरीकडं बघून
दाटून येतोय ऊर
पडला जरी असला दुष्काळ,
डोळ्यांना मात्र माइया येतोय सारखा पूर...

रायगड दर्शन

अंकुश अशोक पाटील, बी. ए. २

प्रवासवर्णन

“छत्रपती शिवाजी महाराजांनी हिंदवी स्वराज्य स्थापन करून मराठा साम्राज्याचा विस्तार करताना अनेक गडकोट जिंकले, बांधले. त्यामध्ये त्यांना आवडलेला किल्ला म्हणजेच ‘रायगड’ हा होय. चारशे वर्षापूर्वी रायगडास गडाचे स्वरूप नव्हते व तो नुसता एक डोंगर होता. रायगडाचा माथा राजधानी बनवण्यास सोयीचा होता.

नेहमीप्रमाणे मी शाळेत गेलो. तिसऱ्या तासाला सर आमच्या वर्गावर आले. ते म्हणाले आपण यावर्षी सहलीसाठी रायगडला जाणार आहोत हे ऐकताच माझा आनंद गगनात मावेनासा झाला. कारण मला सहलीला जायला खूप आवडते. प्रवास करायचा, धमाल करायची आणि त्यात आमच्या राजांच्या गडावर जायचं यामुळे तर मी भलताच खुश होतो. माझ्या चेहऱ्यावर एक प्रकारचे तेज होते पण ते थोड्याच वेळात नाहीसे झाले. त्याचे कारण म्हणजे घरातल्यांना सहली विषयी सांगितल्यावर ते काय म्हणतील? मला सहलीला जायची परवागी देतील का? असे अनेक प्रश्न माझ्या डोक्यात गोंगाट करत होते. संध्याकाळी ५ वाजता शाळा सुटल्यानंतर मी घरी आलो. घरातल्यांना सहली विषयी सांगितले. सहलीची फी ५०० रु. होती. त्यामुळे भीत-भीत मी घरातल्यांना सहलीविषयी विचारले. घरातल्यांनी कशीतरी परवानगी दिली. त्यामुळे मी खूप आनंदी झालो. मग सकाळी १० ला शाळेत गेलो आणि सरांकडे जाऊन मी फी भरली. सहल ही येत्या शनिवारी जाणार होती. त्यामुळे कधी शनिवार येतोय. याचीच मी वाट बघत होतो. माझ्या सर्व मित्रांनीही फी भरली होती. त्यामुळे आमची गॅंग सहलीला येणार होती. आता आम्ही धमाल करणारं शुक्रवारी सरांनी आम्हाला सहलीसाठी लागणाऱ्या आवश्यक गोष्टीची माहिती दिली आणि उद्या सकाळी लवकर ६ वाजता शाळेमध्ये सर्वांनी हजर रहावे असे सांगितले. मग आपण रायगडला निघू. मग मी घरी

गेल्यावर सहलीसाठी आवश्यक वस्तू घेतल्या.

सकाळी ठरल्याप्रमाणे मी पहाटे २० मिनिटे अगोदर शाळेमध्ये जाऊन हजर झालो. आम्ही पाटण ते रायगड असे चिपळूण मार्गे जाणार होतो. मी शाळेमध्ये पोहचलो तेव्हा माझे सर्व मित्र आले होते. आमचे सर अगोदरच आले होते. थोड्याच वेळात बस सुध्दा आली. आम्ही सगळेजण बस मध्ये बसलो. मी मुद्दाम खिडकी जवळ बसलो. बरोबर ६.१५ मिनिटांनी बस सुरू झाली. बस सुरू झाली रे झाली की लगेच आमच्या गॅंगचा दंगला सुरू झाला. मध्येच एकजण घोषणा देऊ लागला. “जय भवानी जय शिवाजी”, “शिवाजी महाराज की जय” अशा प्रकारे आमचा कल्लोळ सुरू झाला. आता मात्र आमचा प्रवास सुरू झाला. बस मध्ये खिडकी जवळ बसल्यामुळे मी प्रवास करताना निसर्गाचे सौंदर्य पहात होतो. मी फक्त खिडकीतून बाहेरच बघत बसलो होतो आणि कधी कुंभार्ली घाट लागला मला कळलाच नाही अतिशय अवघड असा तो कुंभार्ली घाट पाहून मी भारावूनच गेलो. तो वळणावळणाचा रस्ता असल्यामुळे माझ्या काही मित्रांना त्रास होत होता. माझ्या समोरच्या सिटवर बसलेल्या एकाने तर उलट्या केल्या. पण मी मात्र तेथील डोंगर, खोल दरी पाहत होतो. तेव्हा माझ्या मनात विचार आला. या एवढ्या मोठ्या डोंगरातून हा रस्ता कसा काढला असेल? पण मीही कुंभार्ली घाटातून जाताना हादरून गेलो होतो. वळण आलं की भिती वाटायची जणू काही मी आता त्या दरीतच जाणार असं वाटायचं आमची गॅंग आता

शांत झाली होती. आम्ही पाच तासांचा प्रवास करून महाड येथे पाहोचलो. महाडपासून रायगड किल्ला ५० मिनिटांच्या अंतरावर आहे. आम्हाला महाडपासून पुढे जात असताना भव्य डोंगर दिसत होते. अतिशय घनदाट झाडी जणू मोठ मोठी झाडे-झुडपे डोंगराच्या अंगा-खांद्यावर बसलेली आहे. जसे जसे आम्ही रायगडाच्या जवळ जवळ जात होतो तसे तसे रायगडचे निसर्ग सौंदर्य आम्हाला त्याच्याकडे आकर्षित करत होते. रायगड अतिशय सुंदर दिसत होता आणि भव्य दिसत होता. आता आम्ही रायगडाच्या पायथ्याशी पोहचणार म्हणून सरांनी झोपलेल्या मुलांना उठवायला आम्हाला

माथा राजधानी बनवण्यास सोयीचा आहे. शत्रूला अवघड वाटणाऱ्या प्रदेशातले ते अधिक अवघड ठिकाण आहे तसेच सागरी दळण-वळणासाठी हे ठिकाण जवळ आहे म्हणून छत्रपती शिवाजी महाराजांनी राजधानीसाठी या गडाची निवड केली आणि रायगड हा हिंदवी स्वराज्याची राजधानी म्हणून ओळखला जाऊ लागला. रायगडाचा आकार, उंची व सभोवतालच्या दऱ्या यावरून त्यास 'नंदादीप' असेही नाव पडले. तसेच रायगडाला रायरी, तणस राशिवटा, रायगिरी, भिंवगड अशा नावांनी संबोधले गेले आहे. अशा या गिरीदुर्गाला भेट देण्याची माझी इच्छा होतीच आणि हा योगायोग आता मला

सांगितले. आम्ही सर्वांना जागे केले. शेवटी आम्ही रायगडाच्या पायथ्याशी येऊन पोहोचलो होतो.

रायगडाविषयी मला माहीतीही मी इयत्ता चौथी मध्ये शिकत असतानाच मिळाली. छत्रपती शिवाजी महाराजांनी हिंदवी स्वराज्य स्थापन करून मराठा साम्राज्याचा विस्तार करताना अनेक गडकोट जिंकले, बांधले त्यामध्ये त्यांना आवडलेला किल्ला म्हणजेच 'रायगड' हा होय. पाचशे वर्षांपूर्वी रायगडास गडाचे स्वरूप नव्हते व तो नुसता एक डोंगर होता. रायगडाचा

लाभला आहे.

आम्ही गडाच्या पायथ्यापाशी आल्यावर प्रथम मी बसमधून उतरून गड पाहू लागलो. अतिशय आकर्षक गड दिसत होता. आम्ही रायगडाच्या पायथ्याशी पोहोचलो होतो. गड पाहून मनावर दडपण येत होते आणि दुसऱ्या बाजूला अनावर आनंद वाटत होता. हाच तो 'गडांचा राजा आणि राजांचा गड रायगड' नंतर सरांनी आम्हाला डबे खाण्यासाठी शेजारील हॉटेलमध्ये नेले. डबे खाल्यानंतर आम्ही गडावर जाणार म्हणून

उत्साही झालो होतो. सरांनी आम्हाला गडाची माहिती मिळावी म्हणून स्थानिक गाईड घेतला होता. तो आम्हाला गडाविषयी माहिती सांगणार होता. रायगडाची उंची ८२० मी. व समुद्रसपाटीपासून किल्ल्याची उंची २९०० फूट आहे. तसेच गडाला १४३५ पायऱ्या आहेत. गडावर जाण्यासाठी दोन मार्ग आहेत. एक गडावर पायऱ्यांनी जाणे व दुसरा म्हणजे रोपवे म्हणजे दोरखंडाच्या सहाय्याने गडाच्या पायथ्यापासून थेट गडावर पोहचवले जाते. आम्ही गडावर चढून जाण्याचा निर्णय घेतला. सर्वांत प्रथम आम्ही पाचाडला जिजाबाईचा वाडा पाहिला तिथेच जिजाबाईची समाधीही आहे. समाधीचे दर्शन घेऊन आम्ही गड चढण्यास सुरुवात केली. काही अंतर कापल्यानंतर आम्ही सर्वजण थकलो होतो. म्हणून जरा एका झाडाजवळ बसून पाणी पिले, तेव्हा जरा बरे वाटले माझ्या मित्राची अवस्था बेकार झाली होती. कोणाला घाम फुटला होता तर कोणाच्या पायाला गोळा आला होता. तरीही लगेच आम्ही गडावर चढाई सुरू केली. गड चढत असताना मला छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या शूरवीर मावळ्यांची आठवण झाली. ते कसे काय ह्या भल्या मोठ्या घनदाट झाडी असलेल्या गडावर चढत-उतरत असतील. हा गड अतिशय अवघड आहे. घनदाट झाडीमुळे अतिशय भयानक वाटत असेल तरी ही ते हिंदवी स्वराज्याच्या संरक्षणासाठी शत्रूबरोबर लढत होते. गडावर पोहोचाला आम्हाला तब्बल २.३० तास लागले.

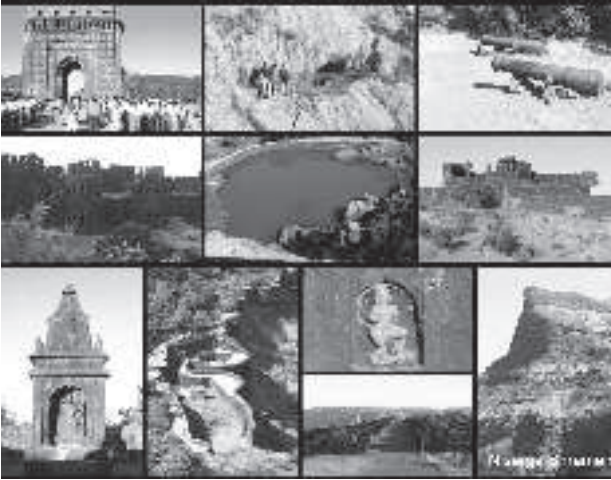
गडावर जात असताना आम्हाला एक बुरूजाचे ठिकाण दिसले. तेच सुप्रसिद्ध 'खुबलढा बुरूज' असे आम्हाला गाईडने सांगितले. त्याच बुरूजाच्या शेजारी एक दरवाजा होता. त्यास 'चित् दरवाजा' म्हणत. पण तो दरवाजा आता पूर्णपणे उध्वस्त झाला होता. हे पाहून झाल्यानंतर गाईडने आम्हाला नाना दरवाजा दाखवला. गाईडने या विषयी माहिती सांगून आम्ही आता चित् दरवाजाने आत गेलो. आम्हाला तेथे मदन शहा नावाच्या साधूचे थडगे दिसले. तेथे एक प्रचंड तोफ ही होती. तेथून आम्ही पुढे गेलो तेथे आम्हाला खडकात खोदलेल्या तीन गुहा दिसल्या त्यानंतर गाईडने आम्हाला महादरवाजा जवळ नेले. तेथे महादरवाजाच्या

बाहेरील अंगास वर दोन्ही बाजूस दोन सुंदर कमलाकृती कोरल्या होत्या. गाईडने त्या दोन कमलाकृतीचा अर्थ आम्हाला असा सांगितला की, किल्ल्यात श्री आणि सरस्वती नांदत आहे. पुढे तो सांगतो, "महादरवाजाला दोन भव्य बुरूज होते. एक ७५ फूट तर दुसरा ६५ फूट उंच आहे." तटबंदीमध्ये जी उतरती भोके ठेवलेली होती त्यास 'जंग्या' असे म्हणतात. महादरवाजातून आत आल्यावर आम्हाला पहारेकऱ्यांच्या देवड्या दिसल्या तसेच महादरवाजापासून उजवीकडे टकमक टोकापर्यंत तर डावीकडे हिरकणी टोकापर्यंत तटबंदी बांधलेली होती. तेथून चालत आम्ही त्या बुरूजात चोरदिंडी बांधलेली आहे ती पाहिली. बुरूजाच्या आतून दरवाजापर्यंत येण्यासाठी पायऱ्या आहेत. पायऱ्या अगदीच धान्या (उंच) आहेत. आणि दरवाजात जय आणि विजय या बुरूजामध्ये लपलेला आहे. ही वैशिष्ट्यपूर्ण रचना शत्रूला जेरीस आणण्यासाठी होती.

आम्ही महादरवाजातून थोडे पुढे आलो. तेथे एक तलाव दिसला तो तलाव म्हणजे 'हत्ती' तलाव. ह्या तलावाचा उपयोग हत्तीच्या स्नानासाठी व पिण्यासाठी केला जाई. हत्ती तलावापासून ३० ते ६० पावले अंतरावर आम्हाला गंगासागर तलाव दिसला. गाईड सांगत होता की, महाराजांच्या राज्यभिषेकानंतर सात सागर व महानद्यांची आणलेली तीर्थे याच तलावात टाकली गेली म्हणून याचे नाव गंगासागर पडले. गंगासागर तलावाच्या दक्षिणेस दोन उंच मनोरे दिसले. त्यास स्तंभ म्हणतात असे गाईडने सांगितले. मनोन्याच्या पश्चिमेस भिंत आहे. त्या भागातून आम्ही ३१ पायऱ्या चढून गेलो तेव्हा तेथे आम्हाला एक दरवाजा दिसला तो पालखी दरवाजा, पालखी दरवाजातून सडरेवर जाता येते. बालेकिल्ल्यात प्रवेश करण्यासाठी वापरला जातो. आम्ही गाईड सांगेल त्यानुसार पालखी दरवाजातून प्रवेश करून सरळ मार्गाने 'मेणा' दरवाजापर्यंत पोहोचलो तेथे उजव्या बाजूला ७ राण्यांचे महाल राणीवसा आहेत. त्याच्या डाव्या बाजूला आम्हाला दासदासीच्या महालांचे अवशेष दिसले. मग त्यानंतर आम्ही बालेकिल्ल्याच्या अंतर्भागात प्रवेश केला तेथे आम्हाला एक चौथरा लागला गाईड म्हणाला हेच

आहे महाराजांचे राजभवन मी अगदी डोळसपणाने ते पाहत होतो. राजभवनाचा चौथरा ८६ फूट लांब व ३३ फूट रुंद आहे. राजप्रसादाजवळ स्तंभाच्या पूर्वे कडे असलेल्या मोकळ्या जागेत एक तळघर आहे आमच्यातल्या एक जण पुटपुटला की हे बहुतेक धान्याचे कोठार असावे पण गाईडने सांगितले की, ही रत्नशाळा आहे. महाराजांची गुप्त बोलणी या ठिकाणी होत होती. आता आम्ही हिंदवी स्वराज्याचा राजा छत्रपती शिवाजी महाराजांच्या राज्यभिषेक झाला होता तेथे आलो होतो. सभामंडप २२० फूट लांब व १२४ फूट रुंद आहे. येथेच पूर्वेकडे तोंड केलेली सिंहासनाची जागा होती. बत्तीस मणांचे सोन्याचे सिंहासन होते. राज्यसभा पाहिल्यानंतर आम्ही सिंहासनाच्या समोर जे भव्य प्रवेशद्वार होते तो नगारखाना हे किल्ल्याचे मुख्य प्रवेशद्वार आहे. आम्ही नगारखान्यातून पायऱ्या चढून वर गेलो तेथे किल्ल्यावरील सर्वाधिक उंच ठिकाणी आम्ही होतो. मग आम्ही नगारखान्याकडून डावीकडून उतरून आलो समोर मोकळी जागा दिसली ती 'होळीचा माळ' आहे असे गाईडने सांगितले. तेथेच आम्हाला महाराष्ट्राचे आराध्य दैवत छत्रपती शिवाजी महाराज यांचा पुतळा दिसला त्याचे दर्शन घेऊन मी पावन झालो. अशा हावभावात मी पुढे सरसावलो.

पुतळ्याच्या समोर दोन रांगा मध्ये भव्य अवशेष दिसले. गाईड म्हणाला, ही शिवाजी महाराजांच्या काळातील बाजारपेठ आहे. या पेठेच्या दोन रांगात प्रत्येकी २२ दुकाने होती. दोन्ही रांगामधून चाळीस फूट रुंदीचा रस्ता होता ती बाजारपेठ दिसत होती.

महाराजांच्या पुतळ्याच्या डाव्या बाजूस छोटे देऊळ होते ते शिरकाईचे देऊळ होते ते गडावरील मुख्य देवता होती. शिर्के पाचव्या शतकापासून रायगडाचे स्वामी होते याची आठवण देणारी गडस्वामिनी शिरकाई हिचे मंदीर आहे असे गाईड सांगत होता. तेथून आम्ही बाजारपेठेच्या खालच्या बाजूस पूर्वेकडील उतारावर तेथूनच समोर एक भव्य मंदीर आहे ते महादेवाचे मंदीर होते त्या मंदिराला शिवाजी महाराजांनी 'जगदीश्वराचे' मंदिर असे नाव दिले होते. मंदिरासमोर नंदीची भग्नावस्थेत मूर्ती होती. आम्ही मंदिरात प्रवेश केला तेथे भव्य सभा मंडप होता. मंडपाच्या मध्यभागी भव्य कासव होते. गाभान्यात महादेवाची पिंड होती. तेथे आकर्षित करणारा मंदिराच्या प्रवेशद्वाराच्या पायऱ्याच्या खाली एक लहानसा शिलालेख होता तो असा होता 'सेवेचे ठायी तत्पर हिरोजी इंदलकर' दरवाजाच्या उजव्या बाजूला भिंतीवर एक सुंदर शिलालेख होता मग आम्ही दरवाजाच्या पूर्वदरवाजापासून थोड्या अंतरावर एक अष्टकोनी चौथरा होता तिथे महाराष्ट्राचा जाणता राजा छत्रपती शिवाजी महाराजांची समाधी होती. त्या समाधीकडे पाहून क्षणभर दुःखाचा डोंगर आपल्यावर कोसळला आहे अशी अनुभूती झाली. एकच भावना मनात पुन्हा उसळली की राजे या संपूर्ण भारतभूमीच्या आणि जगाच्या कल्याणार्थ तुम्ही पुन्हा जन्माला या. समस्त जगताला मार्गदर्शन करून सुराज्य पुन्हा स्थापन करा.

पुढे आम्ही होळीचा माळ डाव्या हातास सोडून उजवीकडे कुशावर्त तलावाकडे गेलो. तेथे महादेवाचे छोटेसे मंदिर आहे. देवळासमोर फुटलेल्या अवस्थेतला नंदी दिसला. त्यानंतर आम्ही कुशावर्त तलावाजवळून घळीची उतरण उतरून वाघ दरवाजाकडे गेलो. गाईड सांगत होता. वाघ दरवाजा हा दूरदर्शिपणाचे धोरण हेतूनेच महाराजांनी महादरवाजाशिवाय हा दरवाजा बांधला या दरवाजाने वर येणे अशक्यच आहे. तरी दोर लावून खाली उतरू शकतो. नंतर आम्ही बाजारपेठेच्या समोरील टेकावरून खाली उतरून टकमक टोकाकडे गेलो. तेथेच आम्हाला दारुच्या कोठाराचे अवशेष दिसले. जसजसे आम्ही टोकाकडे जात होतो तसतसा रस्ता निमूळता होत गेला. उजव्या

बाजूला सरळ तुटलेल्या २६०० फूट खोल कडा होता. कडा अतिशय खोल दिसत होता. हळूहळू आम्ही तेथून पुढे कड्यावर गेलो. टोकावर वारा जोरात वाहत होता आणि तिथे जागाही कमी असल्यामुळे सरांनी आम्हाला सावधपणे गोंधळ न करता पाहायला सांगितले. गाईड सांगत होता, या ठिकाणहून गुन्हेगारांचा कडेलोट केला जाई. आम्ही गंगासागरच्या उजवीकडे पश्चिमेस चिंचोळी वाटेने हिरकणी टोकाकडे निघालो. 'हिरकणी बुरूज' ही कविता माझ्या शिकण्यात आली होती. त्यामुळे तो कडा कसा आहे हे पाहण्याची माझ्या मनात अतुरता निर्माण झाली. बुरूज अतिशय उंच व मजबूत होता. बुरूजावर खालचा प्रदेश पाहायला छान वाटत होते. बुरूजावर काही तोफाही होत्या. बुरूजावर उभे राहिलो आणि आमच्या डाव्या बाजूला गांधारीचे खोरे आहे व उजव्या बाजूला काळ नदीचे खोरे दिसले. हिरकणी टोक हे लढाऊ दृष्टीनेही खूप महत्वाचे आहे. तेथून पुढे शिवाजी महाराजांच्या वाघ्या कुत्र्याच्या समाधीकडे गेलो. तेथे वाघ्या कुत्र्याचा पुतळा आहे. इतिहासात असे म्हटले आहे की, शिवाजी महाराजाचा अत्यंतसंस्कार चालू होता तेव्हा शिवार्जांच्या वाघ्या नावाच्या कुत्र्याने आगीत उडी घेतली. गड पाहून झाल्यानंतर भारावलेल्या मनस्थितीत आम्ही खाली उतरलो. गड उतरून खाली येऊच नये असे वाटत असतानाही एक प्रकारे रायगडा विषयीच्या विचार गर्तेत असतानाच आमचा परतीचा प्रवास सुरू झाला आणि कधी माझा डोळा लागला हे समजलेच नाही.

बघतोय तर एका ढाब्याजवळ आमची बस थांबली होती. सरांनी जेवणासाठी सर्वांना ढाब्यामध्ये नेले. मलाही खूप भूक लागलेली होती. ढाब्यावर आम्ही पोटभर जेवण केले. जेवण झाल्यावर १० ते १५ मिनिटात घराच्या दिशेने आमचा प्रवास सुरू झाला. आता बसमध्ये आमच्या गॅगचा दंगा सुरू झाला होता. जेवल्यामुळे आता जरा बरे वाटत होते. म्हणून मी मात्र शांत बसून डोळे मिटले आणि कधी मला झोप लागली हे कळलेच नाही. मग सरांनी मला उठवलं आणि बघतोय तर काय आमची बस आमच्या शाळेत पोहचली होती. घड्याळात पाहिले तर ११.५० झाले होते. शाळेमध्ये प्रत्येकांचे घरातले आपल्या मुलाला

ध्यायला आले होते. माझे घर हे शाळेपासून हाकेच्या अंतरावर असल्यामुळे मी सरांची परवानगी घेऊन अर्ध झोपेत एकटाच घरी आलो. आणि घरी आल्याबरोबर ही अंधरुणावर शांतपणे झोपी गेलो.

एकटी मी....

पूतम दिपक गायकवाड, बी. ए. भाग १

सभोवतालच्या गर्दीमध्ये हरवून मी.....
एकटीच गुणगुणते,
एकटीच हसते,
एकटीच रडते,
एकटीच स्वतःला धीर देते...
आणि
एकटीच ध्येयासाठी लढते....
खूप जण आले आयुष्यात...
त्यातले काही दुःख देऊन गेले,
तर काही मनात जागा करून गेले,
पण आता ...
कोणी नाही पुढे,
कोणी नाही मागे,
सोबतही नाही कोणी,
पण स्वतःलाच मी सावरते...
आयुष्याच्या या गाड्यात ,
ठरवलं आहे मनाने,
आता रडायचं नाही...
जिंकून दाखवायचं जगाला की...
मी एकटी काहीही करू शकते
आणि काही बदलूही शकते.....

“वेठबिगार कामगाराचे अंतरंग”

कोमल रघुनाथ पवार, बी. एस्सी. २

आत्मकथन

“ म्या अन् माझा दोस्त सरख्या आमच्या गावाच्या शेजारीच असलेल्या मोहिते-पाटलांच्या इट-भट्टीवर वर्षानुवर्षे गारा कालवायला जायचो. पहाटं-पहाटला दिस उजडायच्या आतच म्या अन् सरख्या मातीचा गारा कालवायला घ्यायचो. सकाळ व्होय पर्यंत माझा योक गारा तयार असायचा. तवर माझी कारभारीण पोराना जेवण खाणं देऊन माझ्यासाठी जेवण घेऊन इट-भट्टीवर यायची.

भर उन्हाच्या वकताला म्या शेतातनं घरी यायला निघालो. दुपारचा पार असल्यानं उन बी लय लागत व्हतं. जीव नुकता मेटा-कुटीला आलाय. अंगात पडल्या सारख रगातबी राहिल न्हाय. जीव नुकता नक नक वाटायला लागलाय. कसं तरी शिवार सोडून म्या गावाच्या येथीजवळ आलो. डोळ्यापुढं लयच अंधारी यायला लागली म्हणून जरा यळ तिथच बसलो आण येथीच्या कडलाच असणाऱ्या इरीकेशनच पाणी उसाला दिलं जातं व्हतं, ते पाणी ढसा ढसा पिलं. तिथ पडल्याली काटी घेतली आण ती टेकत टेकत कसा तरी उठलो अन् गावात घराकडं यायला निगालो.

मला वाटला शामाची कारभारीण अन् शामा आपल्या पोरानांबरोबर तालुक्याच्या गावाला जाताना भेटला. त्याचा हसता खेळता संसार बघितला की, मला माझी कारभारीण आण माझी सोन्यासारखी पोर आठवायला लागली. पोरानांच्या अन् कारभारीणीच्या तंद्रीतच म्या लेकीच्या घराजवळ आलो. घर कसलं चार मातीच्या अन् लाकडाच्या भिती आण वर गवताचं छप्पर, आण सावकाराकडं घाण असल्याली दोन एकर कोरडवाहू शेती हाच माझ्या लेकीचा संसार. माझी लेक कमला अन् जावई दोग बी घरात नव्हती. सकाळच्यालाच तालुक्याला जातोय अस सांगून दोगबी घराच्या बाहेर पडली व्हती. सांज पावतं येवू आसं सांगितलं व्हतं. म्हणून म्या त्यांची वाट बघत घराला लागूनच पिंपळाचं झाड हाय त्या झाडाच्या पारावर बसलो. आधीच उन्हात चालल्यानं म्या दमलो व्हतो. त्यात कवातरी वाऱ्याची मंद गार झुळूक येत व्हती. म्या माझं डोसकं गुडघ्यात घातलं अन् इचाराच्या तंद्रीत बसलो. अन् मला माझा गतकाल आठवायला लागला.

मला माझी कारभारीण अन् माझी दोन पोरं व येक लेक कमला आठवली. सोन्यासारखा कुणाची बी दृष्ट लागवी असा संसार आठवायला लागला.

म्या अन् माझा दोस्त सरख्या आमच्या गावाच्या शेजारीच असलेल्या मोहिते- पाटलांच्या इट-भट्टीवर वर्षानुवर्षे गारा कालवायला जायचो. पहाटं-पहाटला दिस उजडायच्या आतच म्या अन् सरख्या मातीचा गारा कालवायला घ्यायचो. सकाळ व्होय पर्यंत माझा योक गारा तयार असायचा. तवर माझी कारभारीण पोराना जेवण खाणं देऊन माझ्यासाठी जेवण घेऊन इट-भट्टीवर यायची.

ती आली की, लगबगीनं इट-भट्टीवरची कापडं घालायची अन् म्या केलेला गारा वटायला घ्यायची. म्या तिनं आणलेला जेवणाचा डबा घ्यायचो. अन् दोन घास पोटात टाकायचो. अन् ते झालन् झाल की, लगोगल म्या दुसरा गारा बनवायला घ्यायचो. तवर तिचा पहिला गारा वटून व्हायचा. तवर दुपारची येळ झालेली असायची. मग म्या, माझी कारभारीण, माझा दोस्त सरख्या अन् इट-भट्टीवरची समदी बाया माणसं दुपारच्या जेवणाला बसायची. दुपारच्या जेवणाला बसलो की, मग समदी माणसं गावातलं सरपंचाच्या निवडणूकीत झाल्यालं राजकारण, गावात उरल्याली लग्न, पोरानांच्या शाळा, ह्याचं त्याचं भांडण, जत्रत झाल्याला तमाशा ह्या सगळ्यांवर खुसखुशीत चर्चा व्हायची आण ह्यातच जेवण बी उरकायचं अन् मग दर बाजाराच्या दिशी ठरल्यापरमाण पगार व्हायचा. आम ची पोरं बी शाळा चांगली शिकत व्हती. आमचा संसार चांगला चालला व्हता. कष्टाचं पण सुखानं दोन घास

खात व्हतो.

पर म्हणतात ना सगळच कसं चांगलं व्हणार. काय तरी वंगाळ व्हायलाच पाहिजे. तसच माइया बी बाबतीत झालं. माझा जीवाभावाचा दोस्त सरख्यानं मला दारूची सवय लावली. पर सुरुवातीला म्या दारू फक्त बाजाराच्या दिशीच घ्यायचो. पर आता मला दारूच व्यसन चढलं. म्या रोज दारू प्यायला लागलो. पगाराचं पैक बी घरात देत नव्हतो. आणि उलट दारू पाई म्या उसनवारी करायला सुरुवात केली. रोज रातीला दारू पिऊन म्या माइया सोन्यासारख्या पोराना अन् माइया कारभारणीला वाईट वंगाळ शिच्या घायला लागलो. कारभारणीवर हातबी उचलायचो. म्या पोरानाच्या समोर कारभारणीवर हात उचलायला लागलो की पोरं मधी मधी यायची, म्या रागाच्या भरात पोरानवरबी हात उचलायचो.

म्या रोज रातीला दारू प्यायचो अन् माइया घरी तमाशा करायचो. अन् ह्यो तमाशा सारा गाव बघायचा. घरात व्हणारं आय-बापाचं ह्ये भांडण पोरं रोज बघायची. त्यामुळच पोरानं शाळतनं ध्यान उडालं. कारभारीण इट-भट्टीवर दूपारच्या वक्ताला जेवायला बसली की, आया-बायांना हे रडगाणं सांगायची. त्याच इट-भट्टीवर इठ्ठल नावाचा भला माणूस व्हता. त्यो पण ह्ये सगळं ऐकायचा. त्यो हळू-हळू माइया कारभारणीला मदत करू लागला. कवा कवा तर येळ आली की, पैका पण द्यायचा. माझा पगार बी त्यो तिच्याजवळ द्यायला लागला व्हता. त्याच वक्ताला माझा जीवाभावाचा दोस्त सरख्या मला माइया कारभारणीबद्दल अन् इठ्ठल बद्दल वाईट वंगाळ सांगायला लागला. मला मेल्याला दिसभर त्यो सांगेन त्ये काय बी पटायच न्हाय. पर रातीला दारू डोसक्यात गेली की म्या सगळं इसरून माइया कारभारणीला बद्दलयचो.

येक दिस म्या दारू डोसक्यात टाकून घरी आलो तर सरख्या माइया कारभारणी सोबत कायतरी बोलत बसला व्हता. म्या आलो की, सरख्या लगो-लग निघून गेला. म्या माइया कारभारणीला लय इचारलं की त्यो कशापाई आला व्हता. पर ती काय बी बोलत नव्हती. ती यक सबूत पर बोलना. मग माजा राग लयच वाढला. माझा शक बी वाढला. मी रागानं चुलीच्या कडला असलेल्या खलबत्याचा दांडा मी माइया हातानं तिच्या

डोसक्यात घातला. बघता बघता माझी कारभारीण पोरानाच्या अन् माइया डोळयादेखत रक्ताच्या थारोळ्यात पडली. माझी कारभारीण मला अन् पोराना सोडून कायमची निघून गेली. हा हा म्हणता सारा गाव माइया घराजवळ गोळा झाला. माझी लेकरं धाय मोकलून रडत व्हती, अन् म्या शून्यात इश्व हरवल्यागत बसलो व्हतो. गावाच्या पुलिस पाटलानं पुलिसाना बोलावलं अन् मला जेलात टाकलं. त्या दिशी म्या माइया हातानं माझं घर उध्दवस्त केलं. मला जेलात टाकताना माइया पोरानाच्या डोळयांत ज्यो राग पाहिला त्यो आज बी तसाच हाय. माइया पोराना माइयाशी नातं तोडलं.

म्या जेलात गेल्यावर इठ्ठल अन् त्यांच्या कारभारणीनं माइया पोराना काही वरीस सांभाळलं अन् परत माझी लेक कमलाचं चांगला पोरगा बगून शेजारच्या गावात लगीन लावून दिलं. पण माझी दोन पोरं मात्र त्यो गाव सोडून कुठं परागंदा झाली ती आजतागायत ना बहनीकडं परत आली ना माइया गावाला.

म्या मात्र जेलात येक येक दिस येका येका वरीसा सारखा काढत व्हतो. रोज मरण यातना भोगत व्हतो. अन् देवाकडे मरण मागत व्हतो, माझी पोरं कधीच मला भेटायला जेलात आली न्हाइत. माझी लेक कमला तेवढी लगीन झाल्यावर नवऱ्याबरोबर मला भेटायला जेलात आली व्हती. म्हणूनच जेव्हा माझी १० वरीसाची सजा भोगून झाली तवा माइया घरी न जाता माइया लेकीच्या घरी आलो. काय बी झालं तरी लेक लेक असती ना? ती काय बी झालं तरी बापाला लांब कशी करणार? म्हणूनच तिनं अन् तिच्या नवऱ्यानं मला त्यांच्या घरात दोन यळच्या अन्नाला राहवून घेतलं.

अचानक झाडाच्या फांदया वाजल्या अन् म्या तंद्रीतून भानावर आलो. डोळयातनं आसवं व्हात व्हती. ती आसव पुसतं पुसतं वरती बघितलं तर सूर्यबी आपल्या घराकडं मावळतीला निगाला व्हता. घराकडं बघितलं तर लेक कमला अन् जावई अजून घराकडं आली नव्हती. म्या परत वर आकाशाकडं बघितलं. तर आकाश लाल झाल व्हत. जणू काय माइया डोळयांना माइया कारभारणीच्या रक्ताच शिंपण पडलय आसं वाटत व्हतं. अन् त्ये मला सांगत व्हतं आता तुझी बी मावळायची यळ झालीय.

वाट पाहते त्या दोन अश्रूंची

पूजा विलास पवार, बी. ए. १

कविता

न जाणो का पण त्या दिवशी डोळं उगाचं झाकत होतं,
आणि माझं कान मात्र एका फोनची वाट पाहत होतं,
डोळ्यांनी काही माझ्या आपला हट्ट सोडला नाही
आणि फोनचा आवाज काही कानांवरती पडला नाही,
वाट पाहत असताना माझं डोळं मात्र झाकून गेलं,
जसं बापाची वाट पाहणारं पोरगं उंबरठ्यावरतीच
झोपून गेलं,
तरीही माझ्या घरामधील दिवाबत्ती मात्र चालू होती,
कारण माझी मायसुद्धा फशेनचीच वाट पाहत होती,
दहाचा काटा पार झाला आणि शेवटी फोन वाजू लागला,
अन् मायच्या सुरकुतलेल्या चेहऱ्यावरचा आनंद
माझ्या डोळ्यापुढं नाचू लागला,
फोनवरच्या प्रत्येक शब्दाच्या आवाजाला
माझ्या मायच्या हसणाऱ्या चेहऱ्यावरील आसवांची साथ
होती,
अन् माझ्यासाठी मात्र ती आसवं म्हणजे वेदनेची हाक
होती,
माझ्या डोळ्यांचीर पापणी उगाचच उलघडू लागली,
माय म्हणायला लागली - “पोर झोपेतचं रडू लागली”
तिच्या असवांनी भिजलेल्या पदरानच माय माझं डोळं
पुसू लागली,
अन् फोनवरची दुःख लपवून ती वेडी उगाचच हसू
लागली,
भाबडी माझी माय मला अजून पिल्लूच समजत होती,
पण तिला हे माहीत नव्हतं की तिच्या पंखाखालच्या
पिल्लांना आता तिची वेदनादेखील उमजत होती,
तितक्यातच फोनवरून मला मायेची हाक आली,
पण फोन कानाला लावताच अक्षरे मात्र शांत झाली,
कारण मुका होऊन फोनवरती बोलत होता माझा बाबा,
पाच आयुष्य घडविताना तो विसरून गेला होता
शब्दसुरांचा ताबा,
पण शब्दांचं मुकपण आमचा संवाद थांबवू शकलं नाही,
कारण थकला होता बाप पण त्याचं प्रेम अजून थकलं
नाही,
त्याच्या अंगावरच्या फाटक्या कापडाप्रमाणं

त्याच्या टाचेवरच्या भेगाप्रमाणं
माझा ऊर आता फाटक चालला होता,
कारण मी विचारलं “बाबा, जेवला का?”
तेव्हा माझा बाप नुसताच कामावरून घरी चालला
होता,
माझा बाबा दररोज सूर्योदयाबरोबर कामाला लागत
होता,
पण सूर्यास्त झाला तरी तो मात्र तळपतच होता,
माझ्या आयुष्यातला प्रकाश हे जणू त्याचं जळणं होतं,
आणि चारा आणायला जाणाऱ्या पक्षाचं
घरट्याकडे पुन्हा पुन्हा वळणं होतं,
माझ्या बाबानं त्याच अरुख आयुष्य माझ्यासाठीच
वेचलं,
माझ्या अडाणी आईनं माझ्या आयुष्याचं गीत रचलं,
थकलेल्या बाबाचा सुरकुतलेला चेहरा डोळ्यांसमोरून
हटेनासा झाला,
आणि डोळ्यांमधील आसवांना आता मायचा पदर
पुरेनासा झाला,
या आसवांच्या प्रवाहामध्ये वाट पाहते त्या दोन अश्रूंची,
जे ओघळतील माझ्या मस्तकावर
आईबाबांच्या डोळ्यांतून
त्यांची स्वप्न पूर्ण करून
त्यांचा आशीर्वाद घेत असताना...

मला उमगलेली - मलाला

गितांजली पांडुरंग चव्हाण, बी. ए. २

व्यक्तीचित्रण

“स्वात मधील झियाउद्दीन आणि तुर्पेकई युसूफझई या दांपत्यांच्या पोटी जन्माला आलेल्या मुलीच नाव आहे मलाला. मुलालाचा जन्म १२ जुलै १९९७ चा तीन भावंडामध्ये मलाला सर्वात थोरली तिला दोन धाकटे भाऊ खुशाल आणि अटल ‘मलाला’ हा शब्द ‘मलालाई’ या शूर महिलेच्या नावावरून आला. युसूफझई हा एक मोठा पश्तून समाजाचा समूह होय.

“एक मूल, एक शिक्षक, एक लेखणी आणि एक पुस्तक

सारं जग बदलू शकतं.”

एक दिवस सर्व मुली शाळा सुटल्यावर स्कूल बसने घरी परतत होत्या. या सर्व मुली १२-१४ वर्षांच्या. सर्वजणी टाळ्यांच्या तालावर गाणी गात होत्या ते लोकगीत होत.

“मातृभूमीसाठी रक्त सांडणाऱ्या माझ्या सजनाच्या रक्ताच्या थेंबाचा टिळा मी माझ्या कपाळावर लावीन. हे बघून बागेतील गुलाब सुध्दा लाजायला लागले....”

त्याच्या पुढच्या ओळी होत्या.

“वेळ आली तर आम्ही या स्वात च्या या सुंदर खोऱ्यासाठी शहीद होऊ....”

अशी लोकगीते गात या मुलींचा प्रवास सुरू होता. नागमोडी वळणं अवतीभवती हिरवीगार वनराई आणि खिडकीतून थंडगार हवा आत येत होती. मुली अगदी जोशात गीत गात होत्या. तोच ड्रायव्हरने ब्रेक लावला. ‘क्या हुआ.... क्या हुआ?’ असं मुलींनी विचारलं तो पर्यंत २ माणसे गाडीत चढली व विचारू लागली, “तुम च्या पैकी मलाला कोण आहे? लवकर सांगा नाही तर मी तुम्हा सर्वांना गोळ्या घालेन. ती अल्लाच्या सैनिकांविरुद्ध तालिबानी विरुद्ध आवाज उठवते. याची शिक्षा तिला मिळायलाच पाहिजे.” सर्व मुली घाबरल्या व पाठी मागे पाहू लागल्या. धाडसी व शूर मलाला पुढे होऊन म्हणाली मी आहे. ‘मलाला’ क्षणाचाही विलंब न करता त्या व्यक्तींनी तिच्यावर गोळ्या झाडल्या.

मलाला कोण आहे? तिच्यावर गोळ्या का

झाडल्या? तिचा या सगळ्यात काय दोष? असे प्रश्न मनाला भेडसावत आहेत.

मलाला

स्वात मधील झियाउद्दीन आणि तुर्पेकई युसूफझई या दांपत्यांच्या पोटी जन्माला आलेल्या मुलीचं नाव

आहे मलाला. मलालाचा जन्म १२ जुलै १९९७ चा तीन भावंडामध्ये मलाला सर्वात थोरली. तिला दोन धाकटे भाऊ ‘खुशाल’ आणि ‘अटल’. ‘मलाला’ हा शब्द ‘मलालाई’ या शूर महिलेच्या नावावरून आला. युसूफझई हा एक मोठा पश्तून समाजाचा समूह होय. झियाउद्दीन युसूफझई यांनी ‘खुशाल पब्लिक स्कूल’ या नावानं शाळा सुरू केली. त्याच शाळेच्या दर्शनी भागाच्या भिंतीवर लिहिलं आहे. ‘हे अल्ला! मला खूप खूप ज्ञान दे !”

झियाउद्दीन यांना त्यांच्या कन्येविषयी फार अभिमान वाटत होता. बालपणापासूनच ती अतिशय हुशार होती. लहानपणापासून तिला शिक्षणाची ओढ

होती. तिच्या पेक्षा मोठ्या मुलांमध्ये सुध्दा ती लक्ष वेधून घ्यायची, वर्गात तिचा पहिला नंबर असायचा. पाचव्या वर्गापासूनच ती वादविवाद स्पर्धेमध्ये भाग घ्यायची. तिथे ही प्रथम क्रमांकावर असायची. मलालाचा स्वभाव अतिशय बोलका, घरी आई वडिलांशी, शिक्षकांशी घरी आलेल्या पाहुण्यांशी ती मोठ्या माणसांप्रमाणे चर्चा करायची.

एकदा मलालाच्या शाळेत एक दूरचित्रवाणी वाहिनीच्या कार्यकर्त्यांनी भेट दिली. त्यांनी वरच्या इयत्तेत शिकणाऱ्या मुलींना काही प्रश्न विचारले. लहान मलाला सर्वात आघाडीवर होती. एवढीशी मुलगी कॅमेऱ्याला न घाबरता आपल्या शाळेविषयी, शिक्षणाविषयी बोलली. मलालाचा आत्मविश्वास पाहून सर्वांनीच तिचे कौतुक केले.

मलाला ज्या स्वात खोऱ्यात राहत होती. त्या स्वातची राजधानी सैदूशरीफ तर मुख्य शहर मिगोरा स्वातचा इतिहास फार जुना आहे. स्वातला एक दैदिप्यमान अशा इतिहासाचे कोंदण लाभले आहे. स्वात मध्ये सम्राट अशोकाच्या काळात स्तूप बांधण्यात आले होते. ते बौध्दांच्या अवशेषांवर उभारण्यात आले होते. बौध्द विश्वात स्वातकडे बुध्दांच्या विचारांची एक पवित्र भूमी म्हणून बघितलं जायचं पण आता हिंसा हा स्वातमधील रोजच्या जीवनाचा भाग झाला होता. मिगोरामध्ये तालिबानींचा मोठा प्रभाव होता.

मिगोरा मध्ये रोज कितीतरी जणांचे प्राण घेतले जायचे. कधी रस्त्यावर पडलेला मृतदेह, कधी शिर कापलेले खांबाला लटकवलेले अशी दृश्ये रोज स्वात मध्ये दिसत. ती दृश्ये मूलं रोज जाता येता पाहतं मनात भीती असूनही ते थांबून बघत. त्यांच्या मनावर किती वाईट परिणाम होईल, असा विचार सुध्दा केला जात नव्हता. त्यांच्या हिंसाचाराला कंटाळून जीव मूठीत घेऊन आपलं सुंदर नयनरम्य असं स्वात सोडून लोक जात होते. उन्हाळ्यात अनेक लोक इथे फिरण्यासाठी व इथला निसर्गाचा आस्वाद घेण्यासाठी आवर्जून येत. पण अता ते दिवस राहिले नाहीत.

मलालाच्या मिगोरा या गावात १५ जानेवारी २००९ नंतर एकही मुलगी शाळेत जाता कामा नये असा फतवा काढला. तालिबानी म्हणतील तो कायदा असा

स्वातमध्ये होऊ लागला होता. मुलींनी शाळेत जायचं नाही. बुरखा घालायचा. तसेच इतरत्र कुठेही जायचं नाही असं त्याचं म्हणणं. पण असे भयानक वातावरण असताना लोकशाही आदर्शावर, लोकशाही मुल्यांवर व लोकशाहीवर विश्वास असणारी मलाला गप्प बसली नाही. केवळ स्वतःसाठी नव्हे तर तिच्या सारख्या सर्व मुलींच्या हक्कासाठी तालिबानींना विरोध करत राहिली. स्वातमधील परिस्थितीच्या पार्श्वभूमीवर जीवावर उदार होऊन ती हे सर्व कार्य करत होती.

आमचे पंडित जवाहरलाल नेहरू म्हणतात,

“देशातल्या महिलांची स्थिती कशी आहे? हे बघून तुम्ही त्या राष्ट्राच्या परिस्थितीचा अंदाज लावू शकता.”

मलाला म्हणाली होती की, जगात मुली मोकळेपणानं शाळेत जात आहेत. त्यांना कशाचीच भीती नाही. पण आम्ही शाळेत जातो तेव्हा मात्र आम्हाला तालिबानींच्या भीतीखाली वावरावं लागतं. केव्हा ते आम्हाला ठार मारतील आमच्या चेहऱ्यावर अॅसिड फेकतील अशी भीती मात्र आम्हाला सतत वाटत असते. आमच्या मनात कायम भीतीची भावना दडलेली असते.

पण गप्प बसणे मलालाच्या स्वभावात नव्हतं. तालिबानी मुलींच्या शिक्षणावर बंदी आणली पण ते मलालाचा आत्मविश्वास, निश्चय थोडा सुध्दा कमी करू शकले नाहीत. २००९ च्या सुरुवातीलाच तिने बीबीसी च्या उर्दू वाहिनीसाठी डायरी लिहणं सुरू केले. तिने त्यात तालिबानचा प्रभाव, स्वात खोऱ्यावरील नियंत्रण मिळवण्याचा प्रयत्न, मुलींच्या शिक्षणावरची बंदी या विषयी लेखन सुरू केलं.

बीबीसी (ब्रिटिश ब्रॉडकास्टिंग कार्पोरेशन) पत्रकार अब्दुल हई खरखर यांनी झियाउद्दीन यांना त्यांच्या शाळेतील एखादी मुलगी तालिबानीच्या हिसेंबदल नियमितपणे लेखन करू शकेल का असा प्रश्न विचारला. कारण त्याच्या विरोधात जाणं म्हणजे आपणाच आपल्यावर संकट ओढावून घेण्यासारखं होतं. पण “अन्याय करणाऱ्या पेक्षा, सहन करणारा दोषी असतो.” याप्रमाणे स्वातमधील स्थानिक नेते मौलाना फझलुल्लाच्या नेतृत्वात तालिबानी २००४ पासूनच स्वात खोऱ्यात नियंत्रण प्रस्थापित करायचा प्रयत्न

करीत होते. फडने सुरुवातीला मशिदी मधल्या लाऊडस्विकरवरून प्रवचनं देण्यास सुरुवात केली. त्यात तो इस्लामची शिकवण देत. शिक्षणाचा प्रसार तिथं कमी असल्यामुळे तो सांगेल तो आदेश मानून लोक शांत बसायचे नंतर मात्र तो मुलींनी शाळेत व इतरत्र जाऊ नये अशी त्यांची भाषणात रेकॉर्डिंग मशिदीमधल्या लाऊडस्विकरवरून दिवसभर सुरू असायची. या परिस्थितीत त्याच्या विरोधात लिहिणं म्हणजे जीव धोक्यात घालण्यासारखं होतं.

सुरुवातीला झियाउद्दीन यांच्या शाळेतील आयशा नावाची मुलगी यासाठी तयार झाली. मात्र तालिबानीच्या धास्तीमुळे तिच्या आई-वडिलांनी डायरी लिहिण्यापासून तिला परावृत्त केले.

झियाउद्दीन यांनी तिच्या पेक्षा चार वर्षांनी लहान असलेल्या मलाला विचारलं त्यावेळी ती पाचवीत होती. ती म्हणाली, “अब्बू मी तयार आहे.” बीबीसीच्या संपादकांनाही तिचं धाडस आवडलं. गप्प बसण्यापेक्षा आपल्यावर होणाऱ्या अन्यायाचा प्रतिकार करणं केव्हाही चांगलं. शांत बसणे म्हणजे गुलामगिरी पत्करल्यासारखं होतं.

मलालानं ‘गुलमकई’ या टोपण नावानं डायरी लिहून स्वात मधील होणाऱ्या अन्यायाविषयी साऱ्या जगाला सांगाव, धर्माच्या नावाखाली होणाऱ्या अन्याया विषयी आवाज उठवावा असं वाटत होतं. पण सांगणार कसं? तालिबानींनी तिला व तिच्या परिवाराला कोणती ही खूप पाठीमागं न ठेवता मारलं असतं. म्हणून टोपण नावानं डायरी लिहायचं ठरवलं.

बीबीसीवर 3 जानेवारी २००९ रोजी मलाला च्या डायरीचा पहिला भाग प्रसिध्द झाला होता. ती तीचं हस्तलिखित बीबीसीच्या प्रतिनिधीला द्यायची ते हस्तलिखित स्कॅन करून तो ई-मेल करायचा ही डायरी मलालाचा ब्लॉग म्हणून संकेत स्थळावरून प्रसिध्द व्हायची या डायरीत तिनं तिच्या भाषेत अन्यायाचा प्रतिकार केला होता.

तालिबानींनी दिलेल्या तारखेपासून स्वातमधील शाळा बंद पडल्या होत्या. यामुळे कित्येक मुलीच व शिक्षकाचं आयुष्य भवितव्य अंधारात होतं. कित्येक मंत्र्यांनी किती तरी आश्वासनं दिली. मात्र आता

आश्वासनावर लोकांचा विश्वास नव्हता. त्याच दिवशी मलालाच्या डायरी विषयी स्थानिक वृत्तपत्रात एक लेख लिहून आला होता. कुणीतरी तिच्या वडिलांना तो दाखवला व म्हणू लागला बघा तरी किती छान लिहिलं आहे. झियाउद्दीन थोडेसे हसले पण ते सांगू शकले नाहीत की, हा लेख लिहिणारी मुलगी आपलीच आहे. पाच दिवसानंतरच्या तिच्या डायरीमध्ये अभ्यासाबद्दल व आता सुट्यानंतर वार्षिक परीक्षेविषयी लिखाण केलं होतं.

मलाला बऱ्याचदा पाकिस्तानी सैन्याच्या मोहीमेविषयीही टिका करायची. पाकिस्तानी सैन्य हे शाळांचं रक्षण करण्यासाठी फक्त बोलायचं मात्र काहीच करत नव्हतं. किती तरी शाळा नष्ट झाल्या, तर किती बंद पडल्या. त्यानंतर सैन्याला जाग आली. जर वेळीच दखल घेतली असती तर आज शाळा, किती तरी लोकांचे जीव वाचले असते.

मलाला धाडसी असली तरी तिला भीती वाटायची की, कधीही काहीही घडू शकतं. कधी ही आपल्यावर हल्ला होऊ शकतो. तिच्या डोक्यात अनेक विचार यायचे पण त्यांनी कधी स्वात सोडून जाण्याचा निर्णय घेतला नाही. मलालाचं दैनंदिन जीवन सुरळीत असताना ती घरच्या गोष्टीबद्दलही लिहते. ती भावंडाशी खेळता-खेळता मारामारीही करते. ती कॉम्प्युटरवर गेम खेळते. तालिबानींनी केबलवर निर्बंध आणण्यापूर्वी ती टीव्हीवरील “राजा की आयेगी बारात” ही मालिका फार आवडीनं व आवर्जून बघायची.

पाकिस्तानी सैन्याने तालिबानी विरुध्द सैनिकी कारवाया वाढविल्या होत्या. स्वातमधून भरपूर प्रमाणात लोक स्थलांतर करू लागले होते. स्वातमधील अराजकता बघता झियाउद्दीन यांच्या समोर पर्याय नव्हता. त्यांनाही त्यांच्या परिवाराचा जीव वाचवायचा होता. मलाला, तिची आई, भावंड यांनी आवश्यक ते सामान घेऊन आपलं गाव सोडलं. मलाला सारखी रडत होती. तिला वाटायचं आपली काय चूक आहे? आपण काय पाप केलय? आपण गाव का सोडत आहोत? आपण निरपराध आहोत.

झियाउद्दीन यांनी पत्नी आणि मुलांना नातेवाईकांकडे ठेवले व ते पेशावरला गेले. तिथे

सहकाऱ्यासोबत स्वातमधील स्थिती सुधारण्यासाठी आंदोलने केली. झियाउद्दीन हे आपलं कर्तव्य मानत होते. त्यात मला मरण आलं तरी चालेल.

मलालाला सारखी तिच्या घरची आठवण यायची मलालाला तिनं सांभाळलेल्या दोन कोंबड्यांची काळजी वाटायची. हे तिच्या आंटीचं घर होतं. ती तिच्या घरापासून खूप लांब होती. तिनं अभ्यासाची पुस्तकही आणली नव्हती. तिला तिच्या शाळेची पुस्तकाची, दप्तराची खूप काळजी वाटत असे.

झियाउद्दीन हे पत्रकार परिषदा घेऊन आपले प्रश्न मांडत होते. सरकारवर दबाव आणण्याचा प्रयत्न करीत होते. ते म्हणायचे, “बाळ रडल्याशिवाय आई त्याला दूध पाजत नाही. आम्ही लक्ष वेधल्या शिवाय सरकार आमच्याकडं बघणार नाही. आमचं आंदोलन सुरूच राहणार.”

झियाउद्दीन आपल्या कामात इतके व्यस्त होते की, त्यांना १२ जुलै २००९ या महत्त्वाच्या दिवसाचाही विसर पडला. या दिवशी मलालाचा जन्म दिवस होता. महासत्ता असलेल्या देशांनी मलालाला व तिच्या वडिलांना चर्चेसाठी बोलावले व आपले म्हणणे मांडावयास सांगितले. तेव्हा ती म्हणाली, आमच्या राज्यात विविध समस्या आहेत. तुम्ही जी मदत आम्हाला करू शकता ती तुम्ही करावी.

किती तरी दिवसांनी मलालाची आपल्या वडिलांशी भेट झाली. स्वातमध्ये परत जायचं म्हणून मलालाचा आनंद गगनात मावत नव्हता. २१ फेब्रुवारी २००९ हा दिवस तिच्यासाठी खूप आनंदाचा होता. तिला पुन्हा शाळेत जायला मिळणार होतं. फझलुल्लांनी मुलींच्या शिक्षणावरील बंदी उठवली. मात्र एक अट होती की, मुलींनी बुरखा घालायला हवा. घरी आल्यानंतर पहिल्यांदा तिच्या कोंबड्या पहावयास गेली. तर त्या कोंबड्या अन्न-पाण्याविना मरण पावल्या होत्या ते दृश्य पाहून तिला खूप दुःख झालं. नंतर तिनं आपलं दप्तर पुस्तक व्यवस्थित आहे का याची व आपल्या शाळेचीही पाहणी केली एका खोलीत चटई अंथरली होती. धुळीने माखलेल्या खुर्चीवर बुटाचा वण उठला होता. सिगारेट बाजूला पडलेल्या होत्या. ‘खुशाल पब्लिक स्कूल’ असे शाळेचं नाव असलेला मोठा फलक खाली उतरवून

ठेवला होता. मलाला तो उचलण्यासाठी गेली. तिला काही तरी दिसले ती पुढे होऊन पाहू लागली. तर तिला शेळी व मेंढीचे शिंगासह कापलेले मुंडके दिसले ती घाबरली. शाळेची एक भिंत ही पडली होती. त्यामुळे एका वर्गातून दुसऱ्या वर्गात सहज ये-जा करता येत होतं.

अशा परिस्थितीत सुध्दा पुन्हा शाळेत जाता येणार यानेच ती खूप खुश होती. आता पूर्वीप्रमाणे मैत्रिणी बरोबर वर्गात खूप खेळता येईल. आता पूर्वी प्रमाणे लोक जास्त चर्चा करत नव्हते. हेलिकॉप्टर ही घिरट्या घालत नव्हतं. तालिबानी आता पूर्वी प्रमाणे वाहनाची तपासणी करत नाहीत असेही मलाला लिहिते. एका रात्री गोळीबाराचा आवाज आला. मलाला घाबरली पण तिचे वडील म्हणाले, घाबरू नकोस बाळा हा आवाज शांततेसाठीचा आहे. मलालानं डॉक्टर, शिक्षक न बनता राजकारणी बनावं व सुव्यवस्था शासन उत्तमरित्या चालवावं अशी त्यांची इच्छा होती.

अशा परिस्थितीत सुध्दा मलालाला शिक्षण घ्यायचं तिच्या सारख्या अनेक मुलींना शिक्षण घ्यायचं होतं. त्यांनी मला किती ही भीती दाखवण्याचा प्रयत्न केला तरी मी भिणार नाही. माझा आत्मविश्वास कमी होणार नाही. असंही मलाला लिहिते. यानंतर, १२ मार्च २००९ ला मलालाची डायरी संपली.

मंगळवार दिनांक ९ ऑक्टोबर २०१२ चा दिवस. झियाउद्दीन त्या दिवशी पत्रकार परिषदेत होते. त्यांना फोन आला खुशाल शाळेचे नाव दिसल्याने त्यांच्या सहकाऱ्यांनी फोन झियाउद्दीन यांच्याकडे दिला. त्या व्यक्तीने सांगितले आपल्या स्कूल बसवर हल्ला झाला आहे. आपण ताबडतोब निघा.

झियाउद्दीन यांनी क्षणाचा ही विलंब न करता तेथून निघाले. कुणी त्यांना सांगितले रुग्णालयात पोहोचा ते रुग्णालयात पोहोचले. तर त्यांची लाडकी मलाला रक्ताच्या थारोळ्यात पडली, तोंडातून रक्त येत होते.

त्या दिवशी धार्मिक विषयाची परीक्षा देऊन शाळा सुटल्यावर मुली बसने घराकडे निघाल्या. रस्त्यात कुणीतरी हात दाखवून गाडी थांबवली. एक जण झायव्हरशी बोलू लागला. तर दुसरा बसमध्ये घुसला तुमच्यापैकी मलाला कोण? असं त्याने विचारलं.

त्याच्या हातात बंदूक असेल असं कोणाला वाटत ही नव्हतं. मलाला म्हणाली मी आहे मलाला! तिनं नाव सांगताच तिच्यावर गोळ्या झाडल्या आणि ते पसार झाले ती गोळी तिचं डोकं आणि मानेतून जाऊन खांद्यात अडकली. गोळीबारात तिच्या दोन मैत्रिणी ही जखमी झाल्या. कायनात रियाझ आणि शाझिया रमझान त्या जास्त गंभीर जखमी झाल्या नव्हत्या. त्यामुळे त्यांनीच पोलिसांना ही सविस्तर माहिती दिली.

हल्ल्याची माहिती कळताच प्रशासन मदतीला पुढे आले. मिंगोरात सादो शरीफ रुग्णालयात न्यूरो सर्जरी विभाग नसल्यामुळे मलालाला हेलिकॉप्टरने पेशावरला सैनिकी रुग्णालयात आणली. तिच्या मेंदूच्या डाव्या बाजूला सूज वाढत असल्यामुळे डॉक्टरांसमोर शस्त्रक्रियेशिवाय दुसरा कोणताही मार्ग नव्हता. मेंदूला चांगलाच मार लागला होता. तीन तासांच्या शस्त्र क्रियेनंतर डॉक्टरांनी ती गोळी बाहेर काढली.

हल्ल्याच्या निषेधार्थ दुसऱ्या दिवशी म्हणजे बुधवारी शाळा बंद ठेवण्यात आल्या. निषेधार्थ मेणबत्या प्रज्वलित करण्यात आल्या. जगभरातून हल्ल्याविषयी तीव्र संताप व्यक्त करण्यात आला. मलाला लवकर बरी व्हावी म्हणून प्रार्थना करण्यात आल्या. घटनेच्या निषेधार्थ लहान शाळकरी मुली 'मी मलाला आहे' अशा आशयाचे फलक घेऊन रस्त्यावर उतरल्या. भारतातही ठिकठिकाणी मोर्चे काढण्यात आले. तालिबानी विरुद्ध तीव्र संताप व्यक्त केला. प्रसार माध्यमांनी या घटनेला प्राधान्य दिले. तिच्या कुटुंबाविषयी सहानुभूती व्यक्त करण्यात आली.

पेशावर येथील रुग्णालयात अतिदक्षता विभागात मलालावर उपचार सुरू झाले. दरम्यान डिकॉम्पेसिव्ह क्लिनिकटोनी नावाची शस्त्रक्रिया करण्यात आली. तसेच इतर देशांनीही मलालाच्या उपचारासाठी तयारी दर्शविली. उपचारांसाठी पाकिस्तानबाहेर न्यावं लागलं तर फारशी धावपळ करावी लागू नये म्हणून बच्चाखान आंतरराष्ट्रीय विमानतळावर एक विशेष विमान राखीव ठेवण्यात आले होते.

पाकिस्तानी आणि ब्रिटिश डॉक्टरांच्या टिमने मलालाला रावळपिंडीच्या "आर्म्ड फोर्सिस इन्स्टिट्यूट ऑफ कॉर्डिओलॉजी" इथं हलविण्याचा निर्णय घेतला.

तिच्या तब्येतीत सुधारणा होत आहेत. असे तेथील डॉक्टरांनी सांगितलं. अखेर १५ ऑक्टो. रोजी मलालाला इंग्लंड मधील बर्मिंघॅम मध्ये दाखल करण्यात आलं. १७ आक्टोंबर म्हणजे आठ दिवसांनी मलाला शुध्दीवर आली. सगळ्यांच्या जीवात जीव आला. सर्वांनी सुटकेचा निःश्वास सोडला. नंतर ती कुणाचा ही आधार न घेता. स्वतःच्या पायावर उभी राहिली. नंतर तिच्या आईवडिलांनी आपल्या मुलीची भेट घेतली. तिच्या तब्येतीत सुधारणा होत असतानाच तिला गोळी मारण्याच्या अगोदरच्या गोष्टी ती आठवून सांगू लागली. ८ नोव्हेंबरला ती बेडवर उठून बसली. नंतर सारं जग नवें वर्ष आनंदात साजरं करणार होतं तेव्हा ती हॉस्पिटलमध्येच होती. ३ जानेवारी २०१३ तिला इस्पितळातून सोडण्यात आलं.

आजारी असतानाही, शस्त्रक्रिया झाल्यावरही ती डगमगली नाही. तिनं आपलं कार्य थांबवलं नाही. तिनं सुरू केलेल्या 'मलाला एज्युकेशन फंडा' मार्फत मला मुर्लीसाठी कार्य करायचं, त्यांना शिक्षण द्यायचं आहे. अशी तिची जिद्द होती.

हल्ल्यानंतर तालिबाननं आपल्या भूमिकेचा पुनरुच्चार करताना म्हटलं, "मलालाचे वडिल झियाउद्दीन युसूफझई यांनी तिच्या डोक्यात वाईट विचार भरवले." पाकिस्तानी तहरिके तालिबान (टीटीपी) चा प्रमुख एहसानुल्ला एहसान यानं मलाला वरील हल्ल्याची जबाबदारी घेतली. त्याचं असं म्हणणं होतं की ती पाश्चिमात्य देशांची हेर आहे. तिनं तालिबानची सविस्तर माहिती बीबीसीच्या माध्यमातून त्यांना दिली. याबद्दल तिला पुरस्कार दिले. तिला तिच्या वाईट कृत्याविषयी शिक्षा मिळाली. ती ओबामांना आदर्श मानते. या वयात पाश्चिमात्य संस्कृती रुजविण्याचा प्रयत्न करते. ती यातून वाचली तर आम्ही तिला पुन्हा लक्ष्य करू.

मलालाचा आवाज, तिची जिद्द रोखता येणार नाही हे कदाचित तालिबानींनी ओळखलं होतं. ती हट्टाला पेटली होती. शिक्षण हे मी घेणारच व माझ्यासारख्या अनेक मुर्लींनाही ते घेऊ देणार.

मलालाने पुढाकार घेऊन केलेल्या या कार्यात अनेक देशांनी तिला पाठिंबा दिला. संयुक्त राष्ट्र संघाचे सरचिटणीस जनरल 'बान की मून' यांनी घोषणा

केली. १० नोव्हेंबर हा दिवस जगभरात 'मलाला दिन' म्हणून साजरा करण्यात येईल. त्याप्रमाणे तो दिवस पाकिस्तान आणि भारतासह जगभरात पाळण्यात आला.

प्रदीर्घ काळानंतर संयुक्त राष्ट्रसंघातील भाषणाने जग प्रभावीत झालं. मलालाने केलेल्या भाषणात तिने सर्वांचे आभार मानले. तिला बरं होण्यासाठी ज्यांनी प्रयत्न केले, प्रार्थना केली त्या सर्वांचे आभार. ती म्हणाली, प्रिय मित्रांनो आज मी 'महिलांचे अधिकार आणि मुलींचं शिक्षण' यावर प्रकाश टाकत आहे. कारण सर्वात खडतर जीवन त्यांचं आहे. मी कुणाच्या विरोधात नाही. तालिबान विरुद्ध किंवा कुण्या दहशतवादी संघटनांविरुद्ध, वैयक्तिक द्वेषभावनेतून बोलण्यासाठी नव्हे, मी उभी आहे ती प्रत्येक मुलींच्या शिक्षणाच्या हक्कासाठी. माझ्यावर गोळ्या झाडणाऱ्या तालिबानींचा सुध्दा मी तिरस्कार करीत नाही. माझ्या हातात बंदूक असती तरीही मी त्याच्यावर गोळ्या झाडणार नाही. सहानुभूतीची ही भावना मी 'दयेचे प्रेशित महंमद, येशू ख्रिस्त आणि गौतम बुध्द यांच्याकडून शिकले.' हा वारसा मार्टिन ल्युथर किंग, नेल्सन मंडेला आणि महंमद अली जीना यांच्याकडून मिळाला. अहिंसेचे हे तत्वज्ञान गांधीजीं, बच्चाखान आणि मदर तेरेसा यांच्याकडून मी शिकले. क्षमाशील वृत्ती मी माझ्या आई वडिलांकडून शिकले.

मलाला म्हणते, माझ्या भगिनींनो आणि बंधून्नां आपण काळोख पाहतो तेव्हा आपल्याला उजेडाचे महत्त्व कळतं. आपण शांत असतो. तेव्हा आपल्याला आवाजाचं महत्त्व कळतं त्याच प्रकारे आम्ही स्वातमध्ये होतो तेव्हा बंदूका बघितल्यावर आम्हाला लेखणी आणि पुस्तकांचं महत्त्व कळलं. "तलवारी पेक्षा लेखणी श्रेष्ठ" ही म्हण खरी आहे. कडतरवादी लेखणीला घाबरतात. त्यांना माहीत आहे की जर मुलं शिकली तर त्यांना रोखणे कठीण होईल. त्यामुळे ते शिक्षणाला विरोध

करतात. पण प्रत्येकाच्या आवश्यकतेनुसार त्याला त्याच्या इच्छेनुसार वागण्याचा अधिकार आहे. आपण शिक्षण घेऊन स्वावलंबी बनलं पाहिजे. कुणालाही न घाबरता बोलले पाहिजे. आपल्या आत्मविश्वासाच्या जोरावर आपण काहीही करू शकतो. हे मलालाच्या बोलण्यावरून स्पष्ट होते.

मलालाचं स्वप्न पूर्ण झालं होतं. ती पुन्हा शाळेत जाणार आणि माझं शिक्षण घेईनच मग ते घरी असो, शाळेत किंवा अन्य कुठेही, मलालाचे शब्द खरे ठरले. १८ मार्च २०१३ हा दिवस तिच्या जीवनात नवा आनंद घेऊन आला. ९ ऑक्टोबर २०१२ रोजी मिंगोर इथं शाळेतून परतत असताना तिच्यावर हल्ला झाला होता. तो एक दिवस आणि आजचा एक दिवस अंधाऱ्या रात्रीनंतर एक लख्ख उजेडाची पहाट येते. ती एवढ्यात मिंगोराला परतणार नव्हती. पण एजबॅस्टनमधील मुलींच्या माध्यमिक शाळेत गेली.

पहुँच जाते है अपनी मंजिलो पर हौसलेवाले

जो बुजदिल है, मुकद्दर से शिकायत करते रहते है।

मलालाला तिने दाखवलेल्या शौर्याला, धाडसाला अनेक राष्ट्रांनी सलाम केला व तिला अनेक राष्ट्रीय/

आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार देऊन तिचा सन्मान केला. ३ जानेवारी २०१२ रोजी तिच्या सन्मानार्थ मिशन रोड कराची येथील शाळेचं नाव तिच्या नावावर म्हणजे "मलाला युसुफझई" शासकीय मुलींची माध्यमिक शाळा करण्यात आलं आणि अखेर मलालाला नोबेल पारितोषिकाने सुध्दा गौरविण्यात आलं व तिच्या या कार्याला व तिला सलाम केला. आज जगभरातील मुलामुलींसाठी मलाला एक आदर्श बनली आहे.

प्रत्येक देशाचे भवितव्य मुलांवर अवलंबून आहे, तर मुलांचे शिक्षणावर..... यामुळे प्रत्येक राष्ट्राने व त्यांच्या कुटुंबियांनी मुलांना हक्काची शाळा दिलीच पाहिजे.

बिटकॉइन : एक अभासी चलन

आशा भद्रत पवार, बी. ए. २

माहितीपर

‘तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रात होत चाललेली प्रगती लक्षात घेता भविष्यात डिजिटल पैसा हा नोटापेक्षा देवाण-घेवाणीचा सुकर मार्ग ठरला आहे. डिजिटल करन्सीमध्ये लाईट कॉइन, नेम कॉइन, रिपल इथेरम डेश, एनई एम, मोनेरो, जेड कॅश, पीपी कॉइन आणि बिटकॉइन यांचा समावेश होतो. बिटकॉइन हे जगातील पहिले आणि सर्वाधिक वापरले जाणारे डिजिटल चलन आहे.

सातोशी नाकामोटो हे अपरिचित नाव परिचयात आणले ते बिटकॉइन नावाच्या एका अभासी चलनाने. ७ एप्रिल १९७६ मध्ये जपानमध्ये जन्मलेल्या सातोशी नाकामोटो या गृहस्थाने संगणक प्रणालीचा वापर करून बिटकॉइन हे चलन तयार केले. सन २०१२ मध्ये वयाच्या ३७ व्या वर्षी अशी कल्पना सत्यात उतरवणारा सातोशी हे एकमेव होते.

ऑक्टोबर २००८ मध्ये नाकामोटो याने एक संशोधन पेपर प्रकाशित केला त्याचे शिर्षक "Bitcoin : A Peer - to - Peer Electronic Cash System" ३ जानेवारी २००९ मध्ये नाकामोटो याने एक सॉफ्टवेअर तयार करून पहिला बिटकॉइन चलनात आणला. हा बिटकॉइन Cryptocurrency म्हणून ओखळला गेला. यातूनच बिटकॉइन नावाची डिजिटल करन्सी चलनात आली. यासाठी नाकामोटो यांनी bitcoin-org ही वेबसाईट तयार केली या वेबसाईटवरून बिटकॉइन या चलनाचे व्यवहार सुरू केले. डिसेंबर २०१० पर्यंत बिटकॉइन हे चलन संगणक प्रणालीमध्ये फॅलाऊ लागले. अनेक देशांच्या वृत्तपत्रांनी बिटकॉइन ही हेडिंग बातमी बनवली तिथून सातोशी नाकामोटो प्रकाश झोतात आले.

काय आहे बिटकॉइन ?

‘तंत्रज्ञानाच्या क्षेत्रात होत चाललेली प्रगती लक्षात घेता भविष्यात डिजिटल पैसा हा नोटापेक्षा देवाण-घेवाणीचा सुकर मार्ग ठरला आहे. डिजिटल करन्सीमध्ये लाईट कॉइन, नेम कॉइन, रिपल इथेरम डेश, एनई एम, मोनेरो, जेड कॅश, पीपी कॉइन आणि बिटकॉइन यांचा समावेश होतो. बिटकॉइन हे जगातील

पहिले आणि सर्वाधिक वापरले जाणारे डिजिटल चलन आहे. प्रचलित कागदी अथवा धातूच्या चलनापेक्षा डिजिटल करन्सी किंवा अभासी चलन पूर्णपणे

वेगळे आहे. बिटकॉइनचा वापर जगातील कोणतीही व्यक्ती, कोणत्याही ठिकाणी, कोणत्याही माध्यमाचे व्यवहार करण्यासाठी करू शकतात. बिटकॉइन हे काही संकेत स्थळावरून मोफत मिळतात किंवा एखाद्या वस्तूच्या किंवा रोख रक्कमेच्या बदल्यात बिटकॉइन मिळतात. उदाहरणार्थ एका बिटकॉइनची किंमत ७५० रुपये आहे आणि आपल्याला तेवढ्याच किंमतीच्या वस्तू विकायच्या आहेत. तर आपण ७५० रुपये ऐवजी एक बिटकॉइन घेऊन वस्तू विकू शकतो. अशा प्रकारे आपल्या वॉलेटमध्ये एक बिटकॉइन जमा होईल. बाजारात बिटकॉइन येण्याचा सर्वात मोठा मार्ग हाच ठरला आहे. बिटकॉइन कमावण्याला मायनिंग म्हटले जाते. ते जमा करण्यासाठी बिटकॉइन वॉलेट किंवा अभासी चलन पाकिटाची आवश्यकता असे. बिटकॉइनचा हिशोब ब्लॉक चेनमध्ये ठेवला जातो.

इमेल करण्यासाठी इंटरनेटची आवश्यकता असते. तशाच प्रकारे बिटकॉइनसाठी ब्लॉक चेनची आवश्यकता असते. बिटकॉइनच्या वापरासाठी आणि देवाण-घेवाणीसाठी क्रिप्टोग्राफीचा उपयोग केला जातो. डेबिट कार्ड, क्रेडिट कार्ड, पेटीएम, डिजिटल वॉलेट या सर्व माध्यमापेक्षा बिटकॉइनसारखे अभासी चलन पूर्णपणे वेगळे आहे. हा पैसा पाहता येत नाही आणि त्याला स्पर्शही करता येत नाही. यासाठीची रिप्पन मॉनिटरी सिस्टम ही नेटवर्क आधारित चलन प्रणाली आहे.

बिटकॉइनची कार्यप्रणाली-

बिटकॉइन हे चलन म्हणून अनेक देशातील अनेक लोकांनी स्वीकारले आहे. अमेरिका, ब्रिटन, कॅनडासारख्या देशांमध्ये बिटकॉइनच्या बदल्यात रोख रक्कम दिली जाते किंवा बिटकॉइनच्या किंमती इतकी रक्कम तुमच्या डेबिट कार्डमध्ये भरली जाते. विमान तिकीटापासून हॉटेल बुकिंगपर्यंत अनेक कामे बिटकॉइनच्या मदतीने केले जाऊ लागली. यासाठी इंटरनेटवर डिजिटल खाते उघडावे लागते. त्याच IP अॅड्रेसवर बिटकॉइन पाठवले जातात. कित्येक व्यक्ती अनेक खातेदारांशी व्यवहार करू शकतात. यासाठी सातोशी नाकामोटो यांनी MIT चे अधिकृत लाईसनस असलेली वेबसाईट सुरू केली याद्वारे बिटकॉइनचे देवाण-घेवाण व्यवहार केले जाऊ लागले. बिटकॉइन -मुळे त्वरित व विश्वासार्ह पेमेंट नेटवर्क उभे राहिले.

बिटकॉइनचा साठा -

२००९ मध्ये बिटकॉइन या संकल्पनेचा उदय झाला. तेव्हा त्याची किंमत २.१० पैसे होती. २०११ मध्ये ती ६ रुपये झाली. २०१५ मध्ये १४,००० रुपये तर आज ती १० लाख रुपयांपेक्षाही जास्त आहे. सीएनबीसी व इतर संस्थांच्या अहवालानुसार जगभरात २.१० कोटी बिटकॉइन्स आहेत. त्यापैकी १.२० कोटी बिटकॉइन्स सध्या चलनात आहेत. तसेच आज मूठभर लोकांनी बिटकॉइनच्या मोठ्या भागावर कब्जा केलेला आहे. सुमारे ४०% बिटकॉइन १००० लोकांकडे आहेत. बिटकॉइनचा साठा करण्यासाठी कोणतेही चार्जेस भरावे लागत नाही. बिटकॉइन अतिशय सोप्या पध्दतीने लपविता येतात व सुरक्षित ठेवता येतात.

बिटकॉइन हार्डडीस्क स्टोरेजवर साठा करू शकतात. बिटकॉइन हे दिवसाचे २४ तास व वर्षाचे ३६५ दिवस उपलब्ध असणारे एकमेव चलन आहे. बिटकॉइन स्वतःजवळ बाळगणे म्हणजे एक प्रकारे स्विस बँकेचा खातेदार होण्यासारखे आहे असे विदेशात म्हटले जाते. बिटकॉइन बाळगण्यासाठी कुठेही आपली ओळख द्यावी लागत नाही. बिटकॉइनद्वारे केलेला व्यवहार तुम्ही कोणत्याही क्षणी थांबवू शकता किंवा रद्द करू शकता.

फायदे -

* वेगवेगळ्या देशांच्या सरकारांकडून ऑनलाईन खरेदी-विक्रीच्या व्यवहारांवर अधिक कर लावला गेल्यावर इंटरनेटवर काम करणारे समूह, संस्था, कंपन्या आणि रिटेल यूर्जर्सना अनेक वर्षांपासून अशा एका चलनाची आवश्यकता भासत होती. जे वापरून जाचक करांपासून सुटका होईल बिटकॉइनने ही गरज पूर्ण केली.

* बिटकॉइनमधील व्यवहार एकास एक या प्रकारे होतात. व्यवहारांसाठी बँकेच्या मध्यस्थीची गरज भासत नाही. पैसा पाठविण्यासाठी कोणत्याही अधिकाऱ्याच्या परवानगीची गरज नाही.

* या चलनाच्या वापर कर्त्यांचे खाते कधीज फ्रीज होत नाही. या खात्यावरून आपण मनाला येईल त्याप्रमाणे व्यवहार करू शकतो. बँकेच्या माध्यमातून जे व्यवहार शक्य होत नाहीत. तेही बिटकॉइनच्या माध्यमातून शक्य होतात. आपल्याला बिटकॉइन वॉलेटमधून जगभरातील कोणत्याही बिटकॉइन वॉलेटमध्ये पैसे पाठविता येतात.

धोके -

* RBI ने २४ सप्टेंबर २०१३ ला चेतावनी दिली की बिटकॉइनचे खरेदी-विक्री व्यवहार स्वतःच्या जोखमीवर करावे.

* बिटकॉइनसारखी क्रिप्टोकरन्सी ज्या एक्सचेंजमधून देतात त्यांचे नियंत्रण कोणत्या देशाकडे आहे. याबाबत स्पष्टता नाही. या चलनाचा वापर अवैध व्यवहारांसाठी मोठ्या प्रमाणावर होत आहे.

* अभासी चलन डिजिटल स्वरूपातच ठेवले जाते. त्यामुळे त्यावर हॅकर्स डल्ला मारू शकतात. या चलनावर नियंत्रण ठेवणारी कोणतीही केंद्रीय संस्था नसल्यामुळे या चलनाच्या किंमतीमध्ये अचानक घसरण झाल्यास गुंतवणूकदारांचे मोठे नुकसान होऊ शकते.

कायदेशीर मान्यता नसतानाही बिटकॉइन हे

चलन अल्पावधित प्रकाशात आले. कारण त्याचे मूल्य मात्र लक्षणीयरित्या वाढत जात आहे. त्यामुळेच गुंतवणूकदार त्याकडे झपाट्याने आकर्षित होत आहेत.

भारतातील अमिताभ बच्चन सारख्या अनेक सेलिब्रिटींची बिटकॉइनमध्ये गुंतवणूक असल्याची बातमी नुकतीच उजेडात आली आहे.

जेव्हा तू भेटशील...

पूनम द्विपक गायकवाड, बी. ए. भाग १

डोळे भरून येतात माझे,
आठवण तुझी येता,
सांगेन मनातील सख्ये तुला,
जेव्हा तू भेटशील मला...

घालवलेले ते क्षण तुझ्यासोबत,
आठवत राहतात मला,
सांगेन मनातील सख्ये तुला,
जेव्हा तू भेटशील मला...

आयुष्यातील सुख-दुःखाचे क्षण,
तुझ्यासोबत घालवायचेत मला,
सांगेन मनातील सख्ये तुला,
जेव्हा तू भेटशील मला...

हृदयातील ठोके वाढतात माझे,
आभास तुझा होता,
सांगेन मनातील सख्ये तुला,
जेव्हा तू भेटशील मला...

आई

निलेश हरि यादव, बी. ए. भाग ३

जिच्या प्रेमात अफाट शक्ती असते,
जी निस्वार्थपणे आपल्या कुटुंबासाठी राबत असते,
जी आपल्या मुलांवरून स्वतःचा
जीव ओवाळून टाकते,
तिचेच नाव आई असते.

आपले मूल आजारी असताना,
जी उराशी दिवा होऊन जागते,
मुलांच्या सुखासाठी,
त्यांच्या ईच्छा पूर्ण करण्यासाठी,
जी आपली नेहमी काया झिजवते
तिचेच नाव आई असते.

लहानपणापासून मुलांवर चांगले संस्कार घडवते,
जी त्यांना सत्याकडे जाण्याचा मार्ग दाखवते,
मुलांची अपवर्तणुक निदर्शनास येताच,
आपला प्रेमळ मुखवटा रौद्र रूपात दाखवते,
आत्मा+ईश्वर = आई ही संकल्पना
जिला लागू होते,
तिचेच नाव आई असते.

जिच्या प्रेमाला विश्व वंदन करते,
मुलगा-मुलगी भेदभाव न करता
त्यांना समान प्रेम देते,
कर्तव्यांची जाणीव करून देऊन,
मुलांच्या उज्वल भविष्याला दिशा देते
तिचेच नाव आई असते.
तिचेच नाव आई असते.

दूर्गसंमेलनानुभव (घेरादाते गड)

विशाल जगन्नाथ पवार, बी.एस्सी. ३

ललित

“ १७ व्या शतकात छत्रपती शिवाजी महाराजांनी १८ पगड जाती आणि १२ बलुतेदार मिळून हिंदवी स्वराज्य निर्माण केले. या युगकार्यात ज्या मोजक्या मराठा घराण्यांनी एकनिष्ठतेने आणि स्वराज्यप्रेमाने साथ दिली. त्यामध्ये तत्कालीन सातारा परगण्यातील पाटणकर घराणे अग्रेसर होते. दक्षिण दिग्विजयी मोहिमेत सरदार यशवंतराव पाटणकर धारातीर्थी पडल्याचे छत्रपती शिवाजी महाराजांना समजले.

दूर्ग म्हणजे नेमके काय ?

“दूर्ग सह्याद्रीचा आरसा.... दूर्ग इतिहासाचे प्रतिबिंब

दूर्ग आदर्शाची पिंड दूर्ग स्वराज्याचं लेणं

दूर्ग दूर्जनांचा संहार दूर्ग प्रेरणेचा स्रोत

दूर्ग महाराष्ट्राचा इतिहास दूर्ग राष्ट्राचा अभिमान.”

दूर्ग संमेलन म्हटलं की, प्रत्येकाच्या अंतकरणातून पुन्हा एकदा कंठ दाटून उभा राहतो. तो हर हर महादेवच्या गर्जनेचा.... जो इथल्या प्रत्येक मावळ्यांच्या रक्तातून, नसानसातून पवित्र झालेल्या गर्जनेचा नाद आज सुध्दा तुम्हा-आम्हाला इथल्या रानाफुलात, दगडधोंड्यात, अन वाऱ्यात प्रत्यक्षपणे जाणवतो. रयतेसाठी निर्माण केलेल्या स्वराज्याचं देखणं, स्वप्न देखील याच मातीत जन्माला आलं. आपल्या महाराष्ट्राला गडकिल्ल्यांचा फार मोठा इतिहास आहे. तो इथल्या प्रत्येक गडकोटांच्या भिंतीतून शिलालेखातून, माथ्यावरून, पायऱ्यांवरून सहज जाणवतो. आणि त्यामुळेच आपल्या सर्वांना मिळून इथल्या गड-किल्ल्यांचं संवर्धन करून इथला इतिहास जपला पाहिजे. तेव्हाच इतिहासाचे संस्कार आपल्या युवकांचे भविष्य निर्भय करतात. आणि पुन्हा एकदा नव्याने जन्माला येईल प्रत्येक राष्ट्रमातेच्या कुशीतून स्वराज्याचं देखणं स्वप्न निर्माण करणारा राजा शिवछत्रपती, सत्यात उतरवणारा छावा (संभाजी) आणि मराठेशाहीचा भगवा झेंडा दिल्लीच्या तरखापर्यंत

पोहचवणारे छत्रपती शाहू महाराज.

दूर्ग संमेलन ही देखील अशीच विलक्षण वाटचाल करत आलेला उपक्रम आहे. महाराष्ट्रातील गडकिल्ल्यांवर जाऊन दोन-दोन दिवसांचा अखंड शिवतांडव घालण्यासाठीच याचे प्रयोजन आहे. दूर्ग संमेलन हे अशा किल्ल्यांवर भरवले जाते की ज्या ठिकाणी सहज वाहने पोहचू शकत नाहीत. जो किल्ला अतिशय दूर्गम भागात आहे. जो किल्ला प्रसिध्दीच्या माध्यमांपासून खूप वंचित आहे. ज्या किल्ल्यांवर एक हजार माणसांच्या निवासाची सोय करण्यासाठी प्रथम त्या ठिकाणी १५ दिवस अगोदर ५००० हजार मावळ्यांना जाऊन काम करावे लागते. दूर्ग संमेलनाचं सर्वांत महत्त्वाचं वैशिष्ट्य म्हणजे कोणतीही प्रवेश फी स्वीकारली जात नाही. भोजनाच्या व्यवस्थेसाठीही कोणत्याही प्रकारचे शुल्क आकारले जात नाही. याच्या उलट मानधनही न देता अनेक इतिहास संशोधक वक्त्यांना बोलावून व्याख्याने ऐकवली जातात. आणि अखंड दोन दिवस शिवभक्तीचा जागर चालू असतो. गडावर....‘महाराष्ट्र दूर्ग संमेलन समितीच्या’ वतीने २०१३ साली दूर्गसंमेलनाचा प्रारंभ झाला. सदाशिवगड, वर्धनगड आणि वसंतगड येथे पहिली तीन दूर्गसंमेलने मोठ्या उत्साहाने यशस्वीरित्या पार पडली. आणि चौथे दूर्ग संमेलन हे पाटण नगरीच्या लगतच्या घेरादातेगडावर (सुंदरगड) आयोजित केलेले मला जवळून अनुभवायला मिळालं यालाच मी माझं भाग्य समजतो.

किल्ले सुंदरगड (घेरादातेगड) पूर्व इतिहास -

पाटणच्या वायव्येस सुमारे तीन मैलावर हा किल्ला आहे. गडास घेरादातेगड, दातेगड, सुंदरगड, दंतगिरी, हातगड, पाटण महालाचा निगराणी किल्ला अशी नावे आहेत. १५७५ पूर्वी येथे साळुंखे (पाटणकर) यांची व्यवस्था व देशमुखी होती. हा किल्ला पायथ्यापासून २ हजार फूट उंचीवर आहे. किल्ला साधारण आयताकृती असून लांबी सरासरी ६०० फूट व रुंदी २०० फूट आहे. किल्ल्यास चारही बाजूस नैसर्गिक सौंदर्य असून काही ठिकाणी तटबंदी पहायला मिळते. या तटाला तोफा डागण्यास व निरीक्षणास जागोजागी जंग्या, टेहळणी छिद्रे आहेत. पूर्व बाजूला कडेतूट, मजबूत असून हा किल्ला पाटण परिसरातून सहज नजरेस पडतो.

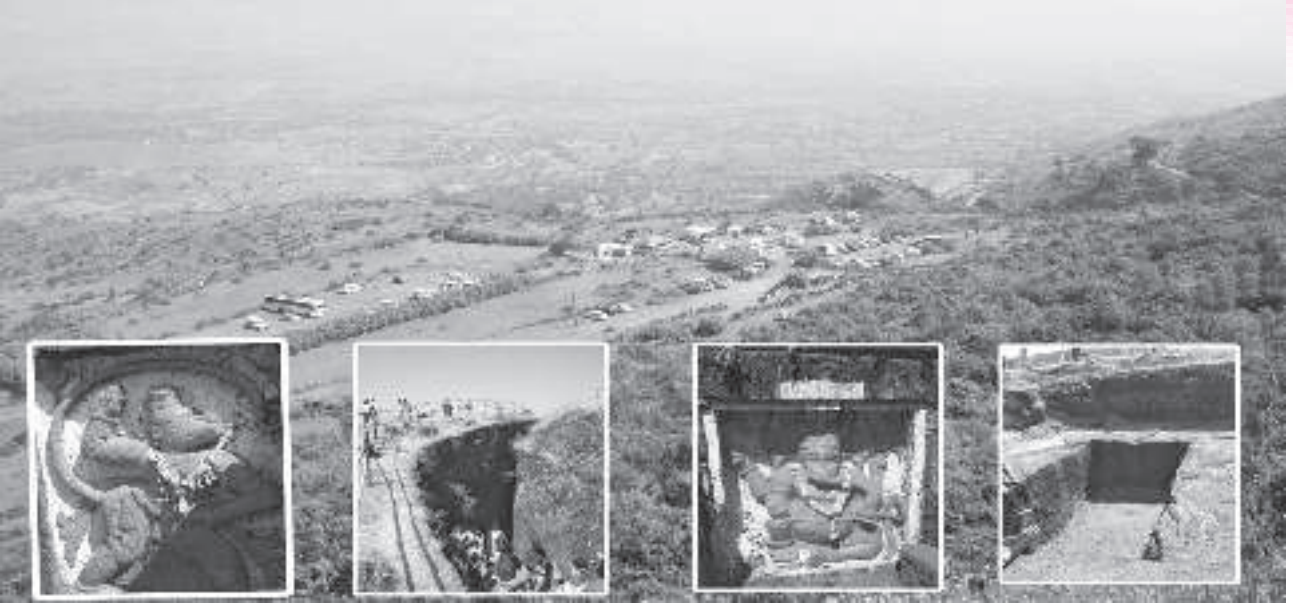
१७ व्या शतकात छत्रपती शिवाजी महाराजांनी १८ पगड जाती आणि १२ बलुतेदार मिळून हिंदवी स्वराज्य निर्माण केले. या युगकार्यात ज्या मोजक्या मराठा घराण्यांनी एकनिष्ठतेने आणि स्वराज्यप्रेमाने साथ दिली. त्यामध्ये तत्कालीन सातारा परगण्यातील पाटणकर घराणे अग्रेसर होते. दक्षिण दिग्विजयी मोहिमेत सरदार यशवंतराव पाटणकर धारातीर्थी पडल्याचे छत्रपती शिवाजी महाराजांना समजले. तेव्हा सरदार चांदजीराव पाटणकरांना लिहिलेल्या सांत्वनपर पत्रात महाराज पाटणकरांना उद्देशून म्हणतात की, 'तुम्ही मानाचे धनी, वतनी लोक आहात.' परगण्यातील एक प्रतिष्ठित वतनदार सरदार घराणे म्हणून सरदार पाटणकरांची किती प्रतिष्ठा होती. याचे निदर्शक हे उद्गार आहेत. आज हे पत्र पुराभिलेख विभाग मुंबई यांच्या संग्रही आहे.

छत्रपती संभाजी महाराजांच्या दुर्दैवी अंतानंतर जे भयानक संकट स्वराज्यावर कोसळले. त्या प्रसंगी

सुधदा सरदार पाटणकर घराण्याने साऱ्या मराठा मुलखात स्वामिनिष्ठा व स्वराज्यनिष्ठेचा संस्कार रुजविला. एवढेच नव्हे तर आपले स्वतःचे सैन्य उभारून संताजी-धनाजीच्या फौजे बरोबर राहून, शत्रूच्या मातब्बर सेनानींना पराभूत करण्यात सरदार चांदजीराव पाटणकरांचा लक्षणीय सहभाग राहिला. आपल्या पराक्रमाने व स्वामिनिष्ठेने त्यांनी अनेक मानसन्मान, किताब, जहागीर वतने असे बहुमान मिळवले.

छत्रपती राजाराम महाराजांनी सरदार चांदजीराव पाटणकर यांना त्यांच्या पराक्रमावर खुश होऊन त्यांना पाटण महाल इनाम दिला. एवढेच नव्हे तर पाटण महालातील जकातीचे हक्क देणारी सनद सुधदा बहाल केली. छत्रपती राजाराम महाराजांनी सरदार चांदजीराव पाटणकरांना पाच हजार सैन्य व घोडदळ उभारण्याचे अधिकार दिले. सरदार चांदजीराव पाटणकरांना सेना पंचसहस्री सरदार हा बहुमान प्राप्त झाला. पाटण महालातील दातेगड किल्ला त्यावेळी सेना पंचसहस्री सरदार चांदजीराव पाटणकर यांच्या आखत्यारित होता. जलदूर्ग, गिरिदूर्ग, वनदूर्ग आणि भुदूर्ग हे किल्ल्यांचे प्रकार. दातेगड हा गिरीदूर्ग या प्रकारात मोडतो. त्या काळी पाटण महालाच्या आज्ञेत ३४ गावे तसेच वसंतगड, गुणवंतगड, दातेगड, भैरवगड, वासोटा, जंगली जयगड, प्रचितीगड असा परिसर होता. या सात गडांच्या मध्यभागी हा किल्ला आहे. या सात गडांची कारभार व्यवस्था त्यावेळी दातेगडावरून पाहिली जात होती. त्यामुळे एक निगराणीचा किल्ला, टेहळणी किल्ला म्हणून ओळखला जात असे.

दातेगडावर प्रवेश होताच आपणाला पडक्या वाड्यांचे अवशेष दासळलेल्या अवस्थेत तटबंदी पहायला मिळते. याबरोबर गणपती, हनुमान मंदीर, भव्य तलवार, विहीर, साठवण टाक्या, पागा आदी अवशेष पहायला मिळतात. सुंदरगडाचे मुख्यप्रवेशद्वार पश्चिम बाजूला आहे. या प्रवेशद्वाराजवळ दक्षिणाभिमुखी गणपती व पश्चिममुखी वीर हनुमान या दोन लक्ष वेधक मूर्त्या खडकात कोरल्या आहेत. या प्रवेशद्वाराचे वैशिष्ट्य म्हणजे दिवसाची सुरुवात होताना सूर्यकिरणे गणपतीवर येतात व सायंकाळी दिवस मावळतीला सूर्यकिरणे वीर हनुमानावर येतात. अशा

रचनेत खोदलेले मंदीर पूर्व इतिहासाची बौद्धिकता जाणवून देतात. मंदिरात जाण्यासाठी २९ पायऱ्या उतरून जावे लागते. सुंदरगड पश्चिम बाजूस खडकात खोदलेली विहीर आयताकृती आहे. पण नंतर त्याला मुठीसह तलवारीचा आकार देण्यात आला आहे. या आकारातील मुठ उत्तरेस व पाते दक्षिणेस पात्याच्या बाजूने अखंड खडकात खोदलेल्या ४९ पायऱ्या आहेत. विहिरीच्या मध्यभागी पश्चिम बाजूस महादेवाचे मंदीर आहे. त्याचा आकार ७ फूट लांब, ७ फूट रुंद, ७ फूट उंच आहे. मंदीराच्या मधोमध दगडी पाषाणातील शिवलिंग असून मंदीराबाहेर नंदी आहे. विहिरीच्या वरील बाजूस मंदिराच्या अगदी वर विहीर खोदलेल्या शिल्पकाराने हत्तीचे चित्र कोरले असून ते विहिरीच्या वरील बाजूस दिसते. तलवार विहिरीच्या उत्तरेस अखंड खडकात खोदलेल्या पाच टाक्या आहेत. काही टाक्यांचा धान्य ठेवण्यासाठी तर काहींचा उपयोग घोड्यांच्या पागा, किंवा पैलवानांच्या तालीमीसाठी केला जात असावा. गडाच्या पूर्व दक्षिण बाजूस जुन्या बांधकामाचे अवशेष आहेत. ही बांधकामे दगडी जोत्याची असून त्यावर पूर्वी वाडे, घरे यांची बांधकामे दिसतात. बांधकामाजवळ एक गोलाकार तोंड दिसते. ते भुयाराचे तोंड पूर्णपणे मुजलेले आहे. हा सर्व द्वातेगड सर्वांनी आवर्जून पाहिला पाहिजे.

संमेलनाचे अविस्मरणीय दोन दिवस -

दिनांक ११ व १२ नोव्हेंबर २०१७ हा पाटण तालुक्यातील ऐतिहासिक योगायोग म्हणावा लागेल. कारण याच नोव्हेंबर महिन्यात गिरिदुर्ग म्हणून ओळखल्या जाणाऱ्या घेराद्वातेगडावर साडेतीनशे वर्षापूर्वी अनेक सेनानी, सैनिक यांचे रक्त याच मातीत सांडले होते आणि त्यानंतर १५ नोव्हेंबर रोजी सुंदरगड स्वराज्यात सामील झाला. योगायोगाने याच महिन्यात महाराष्ट्राचे चौथे दुर्गसंमेलन देखील संपन्न होत होते.

११ नोव्हेंबर सकाळी महाराष्ट्रातील चौथे दुर्गसंमेलन (घेराद्वातेगड) ज्याची सुरुवात टोळेवाडी या गडाच्या पायथ्याशी असणाऱ्या गावातून झाली. आसमंत दणदणून निघावा असा उत्सवच जणू या गडावर सुरू झाला होता आणि इतक्यात कानशीलावर आवाज पडला तो हरहर महादेवाच्या गर्जनेचा. ज्याची सुरुवात सकाळी ९.०० वाजता एका भव्य मिरवणुकीतून झाली.

मिरवणुकीमध्ये शालेचे विद्यार्थी देखील सहभागी झाले होते. नऊवारी साड्यांमधील मुलीच सौंदर्य पाहिल्यानंतर खरचं स्त्री शक्तीचा आदर वाटला. या सर्वांमध्ये लक्षवेधक असणारी एकमेव गोष्ट म्हणजे वेशभूषा केलेले शिवाजी महाराज... त्यांच्या चेहऱ्यावरून मला आपल्या राजाच तेज तितक्याच प्रकर्षान जाणवलं. त्यांच्या आजुबाजुला चार मावळ्यांचे वेशभूषा परिधान केलेले काही तरुण सुद्धा होते. त्यामध्ये दोघेजण हातात तुतारी घेऊन ऊभे होते. मागच्या बाजूला एका घोड्यावर

स्वार झालेल्या कन्येने सुद्धा अशीच वेशभूषा केली होती. खरचं या वेळेत स्वराज्याचं देखण दृश्य सर्व शिवभक्तांनी अनुभवलच असेल. अशातच मिरवणूक गडावर कधी पोहचली कळलं सुद्धा नाही. यावेळी मात्र गडावर सर्वत्र मावळ्यांनी तुफान गर्दी केली होती. या दोन दिवसाच्या संमेलनाला एका यात्रेचं स्वरूप आलं होतं. गडाच्या पायथ्याशी पाण्याची टाकी, अनेक खाद्य पदार्थांची दुकाने, तसेच हेळवाकचे आरोग्य केंद्र देखील उपस्थित होते. या संमेलनासाठी पिण्याच्या पाण्याच्या व्यवस्थेसाठी गडावर ८ हजार बाटल्या मिन्नरल वॉटरची व्यवस्था करण्यात आली होती. तसेच गडावरील शिवभक्तांच्या नियोजनासाठी भोजन व्यवस्था, झोपण्यासाठी गाढ्या, मंडपाचे साहित्य, बोर्ड, फ्लेक्स इत्यादी सर्व साहित्य उपलब्ध होते. त्या वेळी संयोजकांच्या विनंतीचा मान ठेवून प्रत्येक शिवभक्त एक-एक साहित्य गडावर घेऊन येत होता. तेव्हा अक्षरशः हे संमेलन एका कुटुंबासारखं भासू लागलं.

दुर्गसंमेलनाच्या कार्यकर्त्यांनी यानंतर नावनोंदणी व स्वागताचा कार्यक्रम देखील पार पाडला. या वेळी प्रत्येक दुसऱ्या जिल्हयातून निवासी आलेल्या शिवभक्तांना दोन दिवसाच्या गरजेनुसार एक पिशवी त्यामध्ये बॅटरी, कंगवा, तेल, दूधब्रश, पावडरचा डबा इ. सर्व साहित्य मोफत वाटले. गडावर काही संयोजक लाऊडस्पिकरवरून सूचना देण्याचे काम करत होते. त्यामुळे गडावर एक उत्साहाचं वातावरण निर्माण झाले होते. आणि गडावर पहिल्यांदाच हा उत्सव मोठ्या दिमाखात पार पडत होता. गडावरच्या आनंदोस्तवात प्रमुख पाहुणे सुद्धा सहभागी झाले होते. थोड्याच वेळात प्रमुख पाहुणे असणाऱ्या प्र. के. घाणेकर (जेष्ठ इतिहास अभ्यासक) यांच्या हस्ते दुर्गपूजनाचा कार्यक्रम देखील पार पडला. तसेच निळकंठ शिवाचार्य महाराज (धारेश्वर) यांच्या हस्ते गडावरील भगव्या झेंड्याचं पूजन करण्यात आलं. इकडे सर्व प्रमुख मान्यवर दुर्गमहर्षी प्रमोद मांडे विचारमंचावर उपस्थित झाल्यानंतर उद्घाटक असणाऱ्या श्रीमंत छत्रपती शाहूमहाराज, कोल्हापूर व स्वागताध्यक्ष श्रीमंत सरदार विक्रमसिंह पाटणकर, सरकार यांच्याहस्ते उद्घाटनाचा कार्यक्रम आनंदात पार पडला. यावेळी छत्रपती शिवाजी

महाराजांच्या मुर्तीला हार घालण्यात आला. तसेच शिवज्योत प्रज्वलीत करण्यात आली. प्रमुख उपस्थिती मध्ये अनेक मान्यवर होते. त्यामध्ये (मुख्य कार्यकारी अधिकारी) प्रा. के. एन. देसाई, पांडुरंग बलकवडे, गिरिषराव जाधव, प्रा. कुलदीप देसाई, डॉ. संदीप महीद गुरूजी, दीपक प्रभावळकर, कार्याध्यक्ष: सुद्धामदादा गायकवाड व चंद्रहार तथा बकाजी निकम इत्यादी सर्व जण विचारमंचावर उपस्थित होते. याच वेळेचे औचित्य साधून इतिहासाच्या माहिती पुस्तिकेचे प्रकाशन देखील करण्यात आले. यानंतर श्रीमंत सरदार विक्रमसिंह पाटणकर आणि स्वागताध्यक्षीय भाषणाला सुरुवात केली. 'जो देश आपला इतिहास विसरतो तो देश पुन्हा कधीच इतिहास घडवू शकत नाही' असे सांगत त्यांनी इतिहास जपण्याचे आवाहन संमेलनातल्या प्रत्येक शिवभक्तांना केले. त्याच बरोबर कोल्हापूरचे खासदार श्रीमंत छत्रपती संभाजीराजे यांचा उल्लेख करताना म्हणाले, की गड किल्ले संवर्धनासाठी महाराष्ट्र शासनाने ब्रॅड अॅम्बॅसिडर(राजदूत) म्हणून संभाजीराजे यांची निवड केली आहे. तरी छत्रपती संभाजी महाराजांच्या प्रयत्नातून रायगडाच्या संवर्धनासाठी ६०० कोटी रूपयांचा आराखडा जाहीर केला. त्यापैकी १०० कोटी रूपये मंजूर झाले आहेत. श्रीमंत शाहू महाराज यांनी देखील आपलं मत मांडताना आपण गड किल्ले का संवर्धन केले पाहिजेत या बद्दलची भूमिका मांडली. निळकंठ शिवाचार्य महाराज तरुणांना संबोधित करताना म्हणाले, की 'प्रत्येक घरात शिवाजी जन्मला पाहिजे. मात्र तो गणपती सारखा बुद्धिशाली व हनुमानासारखा बलशाली असला पाहिजे अशी प्रेरणा दिली. के. एन. देसाई- बोलताना म्हणाले की, शासनाची मानसिकता गडकिल्लांबाबत उदासिन दिसते. याच उदाहरण म्हणजे जनआंदोलनामुळेच मुख्यमंत्र्यांनी १ कोटींचा निधी देऊ केला. या सर्व वक्त्यांच्या भाषणानंतर वेळ झाली ती भोजनाची ठरवल्याप्रमाणे भोजनाचा कार्यक्रम देखील गडावर आनंदात पार पडला. गडावर कचरा करू नका अशा सूचना वारंवार स्वयंसेवक मंडळी करत होती. आणि त्यामुळे प्रत्येक शिवभक्त आपल्या जवळचा कचरा तिथे लावलेल्या पिशव्यांमधून टाकत होता. आणि शिवभक्तीच्या प्रेमापोटी तो पर्यावरणाचं

संरक्षण देखील करत होता.

सुंदर भोजनाच्या कार्यक्रमानंतर दुसऱ्या सत्रात पुन्हा अनुक्रमे प्रा. कुलदीप देसाई यांनी किल्ले व त्यांच्या आठवणी या विषयावर व्याख्यान दिले. तर पांडुरंग बलकवडे यांनी मुक्त व्याख्यान सादर करून किल्ल्यांचं महत्व पटवून दिले. याच सत्रात प्र. के. घाणेकर यांनी देखील शिवाजी महाराजांचे बारीक नियोजन, तसेच त्या काळातल्या सागरी बांधकामाच्या किल्याची पद्धत या संदर्भातल्या कृती सांगितल्या. याचवेळी मंडपातला प्रत्येक शिवभक्त मन लावून त्यांचा एक-एक शब्द आपल्या कानात साठवत होता.

या सत्राच्या दरम्यान हळूहळू थंडीचा गार वारा जाणवू लागला होता. प्रत्येक जण आपली गोथडी जवळ घेऊन बसत होता आणि एकिकडे सूर्य देखील अस्ताला जात होता. एका सुंदर मंगलमय वातावरणाचा वेगळाच अनुभव इथे बघायला मिळाला.

सायंकाळी ७.०० वाजता पुन्हा एकदा सुरुवात झाली ती इतिहास अभ्यासकांच्या व्याख्यानांना या वेळी श्रमिक गोजमुंडे दुर्ग संवर्धनाची चळवळ या विषयावर बोलत असताना म्हणाले, की महाराष्ट्रात ३०० पेक्षा जास्त किल्ले आहेत. मराठ्यांच्या शौर्याच्या गाथा किल्यातून दिसतात. केंद्रशासनाच्या पुरातन खात्याकडे केवळ ७८ किल्ले आहेत. त्यासाठी आम्ही गडकिल्ल्यांची संवर्धन चळवळ उभी केली आहे. यानंतर अनिकेत यादव यांनी मराठ्यांचे आरमार या विषयावर चित्रफितीच्या माध्यमातून अनेक फोटोग्राफ्स दाखवले, त्यांनी सांगितले की, छत्रपती शिवाजी महाराजांनी १४ ऑक्टोबर १६५७ ला दुर्गाडी किल्ला ताब्यात घेऊन २४ ऑक्टोबरला मराठ्यांचे आरमार उभे केले. तुळाजी आंग्रे यांनीही परकीयांना स्वराज्यासाठी सल्लो की पल्लो केले. या व्याख्यानानंतर नितीन भाडळे यांनी देखील आपले विचार व्यक्त केले. दुर्गमहर्षी प्रमोद मांडे सर एक इतिहास संशोधक(अभ्यासक) यांच्यावर देखील चिंतन झाले व पुन्हा एकदा सर्वजण भोजनाच्या कार्यक्रमासाठी सज्ज झाले. सर्वजण गरम गरम पिठलं भाकरी आवडीने खात होते. या सर्वांच्या भोजनासाठी आजुबाजूच्या गावातील स्त्री-पुरुष नेटाने काम करत

होते. भोजनाच्या कार्यक्रमानंतर रात्री पुन्हा सुरु झाला तो शाहिरी कार्यक्रम. या कार्यक्रमाने मंडपातल्या सर्व शिवभक्तांची निद्रा आणि गारवा घालवून टाकला. शाहीर देवानंद माळी व बालशाहीर पृथ्वीराज माळी यांनी तर कहरच केला. त्यावेळी मला कळालं शाहिरी कार्यक्रम म्हणजे काय..? आणि तो का.. असायला हवा. या वेळी मात्र सर्वांना लाजवेल असा पोवाडा देवानंद माळी त्यांच्या पत्नी शाहीर कल्पना माळी यांनी सादर केला. एका स्त्रीच्या हातात ढफ पाहिल्यानंतर अंगावर शहारे उभे राहिले. या सर्वांचेच कौतुक करावं तेवढं कमी होतं. इतक्या सुंदर प्रकारे हा कार्यक्रम पार पडला. या कार्यक्रमा नंतर अतिषबाजीचा कार्यक्रम झाला.

यानंतर सकाळी ७.०० वाजता दुर्ग चढणे, सूर्यनमस्कार, घोषणा, गारद अशा अनेक नियोजित स्पर्धांना सुरुवात झाली होती. त्यामध्ये प्रत्येक शिवभक्त मोठ्या नेटाने सहभागी होत होता. प्रचंड गारटयाला न जुमानता प्रत्येकजण तितक्याच ताकदीने स्पर्धेत आपले कौशल्य दाखवत होता. या वेळी मला नव्याने सूर्यनमस्कार कसा घालावा याचे कौशल्य प्राप्त झाले. हे सर्व कार्यक्रम ११.०० वाजेपर्यंत चालले. त्यामध्ये घोषणा-गारद हा कार्यक्रम अतिशय उत्साही वाटला. यामध्ये सहभागी असणारा प्रत्येक शिवभक्त मोठ्याने घोषणा देत होता आणि आपले कौशल्य सिद्ध करत होता. यानंतर आज गडावर शेवटचा दिवस असल्यामुळे अनेक शिवभक्त संमेलनात सामील होत होते. आज गडावर प्रचंड गर्दी झाली होती. अतिशय सुंदर अशा वातावरणात गडावर कार्यक्रम पार पडत होते.

या नंतर कार्यमाचे दुसऱ्या दिवसाचे शेवटचे सत्र चालू झालं होतं. या सत्रात पहिलं व्याख्यान शस्त्रास्त्र संग्राहक : गिरीषराव जाधव यांचे झाले. त्यांच्याबरोबर विहे गावचे विक्रमसिंह पाटील सुध्दा होते. गिरीषराव जाधव यांनी जुनी शस्त्रं सर्व दुर्ग संमेलनातील लोकांना दाखवली त्यामध्ये शस्त्रनिती/ युध्दनिती म्हणजे काय? तसेच तलवारीचे प्रकार सांगितले. मुघलांची तलवार ही समशेर तलवार तर महाराजांची तलवार ही कर्नाटकी धोप तलवार होती. विटा नावाचे सर्वात भयंकर शस्त्र देखील दाखवलं. ज्याला मुघल लोक फार घाबरायचे.

ते म्हणतात की, दुर्गनिती, दुर्गाचे महत्त्व देशाला लाभलेली कवचकुंडलं आहेत. परंतु दुर्गाचे महत्त्व त्याप्रमाणात समजले गेले नाहीत. १९८० सालापासून मी इतिहासकालीन शस्त्रे गोळा केली आहेत. इतिहास अभ्यासक अजयदादा जाधवराव यांनी शाहू महाराजांची आठवण करून दिली. ते म्हणतात की, शाहू महाराज हे छत्रपती शिवरायांची सावली होते. शाहू महाराज हे दुर्लक्षित राहिलेलं व्यक्तिमहत्त्व आहे. ते संभाजी महाराजांचे पुत्र होते. ते १७ वर्षे कैदेत तर ४२ वर्षे त्यांनी हिंदुस्थानावर राज्य केले. प्रा. नितीन बानुगडे, पाटील सर, विचारमंचावर उभे राहिले आणि जयघोष सुरू झाला. छत्रपती शिवरायांचा, माँसाहेब जिजाऊंचा, छत्रपती संभाजी महाराजांचा प्रा. नितीन बानुगडे पाटील म्हणाले की, 'इतिहास हा नुसता अभ्यासून अथवा वाचून चालत नाही. तर तो प्रत्यक्षपणे अनुभवायचा असतो.' गडाचं मोठेपण बोलताना ते म्हणतात की, 'गडाच्या पायथ्याशी वर्तमान तर गडावर इतिहास आहे.' नियोजन या संदर्भात ते म्हणतात की, दोन मिनिटांच्या कोतळा काढण्याच्या प्रक्रियेसाठी महाराजांनी एक वर्षाचं नियोजन केलं होतं. तर मग रयतेच्या स्वराज्याचं नियोजन कसं असेलं. सरांच्या आवेशपूर्ण व्याख्यानाने संबंध दातेगड दणदणून गेला. समारोप समारंभाला अनेक मान्यवर विचारमंचावर उपस्थित होते. त्यामध्ये सत्यजितसिंह पाटणकर, प्रा. नितीन बानुगडे-पाटील, सभापती राजेश पवार, हर्षद कदम इ. या नंतर बक्षिस वितरणाचा कार्यक्रम सुरू झाला. यामध्ये मा. सत्यजितसिंह पाटणकर यांनी स्पर्धेमधील विजेत्यांचा बक्षिसे देऊन सन्मान केला. तसेच उपस्थितांच्या मनोगतामध्ये अनेक मान्यवरांनी आपले मनोगत व्यक्त केले. अशा प्रकारे महाराष्ट्रातील चौथ्या दुर्गसंमेलनाचा कार्यक्रम संपन्न झाला.

या दुर्ग संमेलनाच्या कार्यक्रमाने माझ्यातल्या चिकित्सकतेला प्रोत्साहन दिले. इतिहासाचं शाश्वत सत्य तुमच्या आमच्या आयुष्यात का महत्त्वाचे आहे याचं महत्त्व पटवून दिले. खरं तर तुमच्या आमच्या आयुष्यात हे सर्व किल्ले आदर्शाचे प्रतीक म्हणून दीपस्तंभासारखे उभे आहेत. हा इतिहास जोपर्यंत आपल्या तरुणांना कळणार नाही तो पर्यंत आमचा खराखुरा स्वाभिमान

जिवंत होणार नाही. इतिहासाच्या आठवणीने आपल्या मध्ये जगण्याचे नवीन सामर्थ्य निर्माण होते. जगण्याची ज्वलंत प्रेरणा भेटते. धडपडण्यासाठी बळ मिळते आणि सर्व ज्ञानाची, प्रेरणेची, भावनेची, स्वाभिमानाची, इतिहासाची चिकित्सकतेची बीजं रोवली असावीत. इतकाच आशावाद व्यक्त करून मी माझ्या लेखनाला पूर्णविराम देतो.

जयभवानी, जय शिवराय....

कवी

प्रतिक्षा बापुदाव जाधव, बी. ए. भाग १

मी तर फक्त शब्दात मांडणारा,
जमेल तसे लेखनीतून उतरवणारा,
शब्दांना मित्र बनवून त्यांच्याशी खेळणारा,
आकाशातील तारे मोजून त्यांचे गणित मांडणारा,
दोनशे पानांचा सार, चार ओळीत ओतणारा,
मी तर फक्त शब्दात मांडणारा.

सारे काही समोर असताना वेगळ्या विश्वात जगणारा
कल्पनेच्या जीवावर आकाश पाताळ एक करणारा,
जगात जे काही सुंदर, ते सर्व शोधणारा दुःखातही
सुखाचे रंग ओतणारा,,
मी तर फक्त शब्दात मांडणारा.

मनापासून मी फक्त कवितेवर प्रेम करणारा,
स्वतःच्याच विचारात गुंतत जाणारा,
शांततेतही संगीत शोधणारा,
पाऊला पाऊलावर कविता करणारा,
मी तर फक्त शब्दात मांडणारा,
मी तर फक्त शब्दात मांडणारा
एक कवी....

मूलभूत हक्क आणि आधार

हर्षाली शिवाजी शिर्के, बी. ए. ३

माहितीवर

“ आज एकविसाव्या शतकात स्थानिक पातळीपासून ते जागतिक पातळीपर्यंत व्यक्तीस्वातंत्र्याच्या संकल्पनेला अत्यंत महत्त्व प्राप्त झाले आहे. असे असले तरी विविध लष्करी धार्मिक व राजकीय संस्थाकडून त्यावर अनेक बंधने येताना दिसतात. परिणामी व्यक्तीस्वातंत्र्य धोक्यात आले आहे. याच पार्श्वभूमीवर भारतात आधारकार्डमुळे निर्माण झालेला खाजगीपणाचा हक्क हा मुद्दा याच चौकटीत बसतो.

प्रास्ताविक -

आज एकविसाव्या शतकात स्थानिक पातळीपासून ते जागतिक पातळीपर्यंत व्यक्ती स्वातंत्र्याच्या संकल्पनेला अत्यंत महत्त्व प्राप्त झाले आहे असे असले तरी विविध लष्करी, धार्मिक व राजकीय संस्थाकडून त्यावर अनेक बंधने येताना दिसतात. परिणामी व्यक्ती स्वातंत्र्य धोक्यात आले आहे. याच पार्श्वभूमीवर भारतात आधारकार्डमुळे निर्माण झालेला खाजगीपणाचा हक्क हा मुद्दा याच चौकटीत बसतो. म्हणून त्याची थोडीशी चर्चा प्रस्तुत लेखात केली आहे.

न्यायालयीन प्रक्रिया व गोपनीयतेचा हक्क

जगातली सर्व शासनपध्दतीत लोकशाही ही सर्वात आदर्श शासनपध्दती आहे असे मानले जाते. शासन पध्दती म्हणून लोकशाहीचे सर्वात महत्त्वाचे पायाभूत वैशिष्ट्य म्हणजे ‘व्यक्तीस्वातंत्र्य’ होय. त्यामुळे लोकशाही राबवताना अनुसूचित जाती, जमाती, सामाजिक आणि शैक्षणिक मागासलेले समूह भाषिक व धार्मिक अल्पसंख्याक या सर्व घटकांना देशातील सामाजिक, राजकीय, आर्थिक, सांस्कृतिक, शैक्षणिक इ. सर्व क्षेत्रात जे जे कायदे, नियम, अधिकार आणि कर्तव्ये निश्चित केली जातात. ती सर्व ‘व्यक्तीकेंद्रीत’ असतात. अशा सर्व व्यवस्थेत व्यक्तीला चांगले जीवन जगणे शक्य होत नाही. हे विस्ताराने सांगण्याचे कारण असे की सर्वोच्च न्यायालयाने ‘खाजगीपणाचा अधिकार’ हा मूलभूत अधिकार असल्याचा जो निर्णय दिला, तो ऐतिहासिक असून यापुढे भारतात

लोकशाही राबवताना, विशेषतः नागरिकांच्या मूलभूत अधिकारांबाबतच्या राज्य संस्था व राज्यकर्त्यांच्या भूमिकेवर परिणाम करणारा आहे. घटनेतील दिलेल्या मूलभूत अधिकाराबाबत महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे हे अधिकार शासनाने नागरिकांना दिले नाहीत. तर घटनेचे उगमस्थान हे भारताची सार्वभौम जनता असून तिने ही राज्यघटना स्वतःला २६ नोव्हेंबर १९४९ ला सुपूर्द केली आहे. त्यामुळे घटनेने जसे केंद्र व राज्यपातळीवर कायदेमंडळ, विधीमंडळ व न्यायमंडळ यांचे अधिकार निश्चित केले आहेत. जसे केंद्र सरकार आणि विविध राज्यसरकार यांच्यामध्ये अधिकारांचे वाटप केले आहे. देशाचा राज्यकारभार चालवण्यासाठी जशी मार्गदर्शक तत्वे सांगितली आहेत. त्याचप्रमाणे नागरिकांना मूलभूत अधिकारही दिले आहेत.

जास्तीत-जास्त फायदे लाभार्थीपर्यंत पोहचवायचे तर त्यासाठी लाभ थेट नागरिकांना देण्याची आमची भूमिका होती. असे योजना आयोगाचे उपाध्यक्ष मॉटेकसिंग आहलुवालिया, बी. एन. युगंधर, प्रा. अभिजित सेन आणि मी अमान्य केल्याने तो कृतीत आला नाही. असे मत डॉ. भालचंद्र मुणगेकर यांनी मांडले. यातून आधाराची कल्पना सुचली. त्यासाठी नंदन नीलेकणी यांची सरकारने नियुक्ती केली. त्यांच्या समितीने १२ आकड्याचे ओळखपत्र देण्याचे ठरवले. या ओळखपत्राला एप्रिल २००९ मध्ये ‘आधार’ हे नाव दिले. मार्च २०१७ मध्ये भाजप सरकारने त्याचा व्यापक कायदा केला. त्यानुसार आजपर्यंत जवळजवळ १०० कोटी नागरिकांना आधारकार्ड मिळाले आहे. पण

या आधारामुळे गोपनीयतेचा मुद्दा चर्चेला आला. त्याची चर्चा पुढीलप्रमाणे -

* गोपनीयता -

गोपनीयता म्हणजे काय?

तर एखाद्या व्यक्तीच्या खाजगीपणाला धक्का पोहचवणाऱ्या सरकारी आणि खाजगी कृत्यांना प्रतिबंध करणे होय. १९० हून जास्त देशांच्या संविधानामध्ये गोपनीयतेचा अधिकार नागरिकांना देण्यात आला आहे. वाढती गुन्हेगारी, दहशतवाद यांच्या पार्श्वभूमीवर एनएसए., सीआयए, रॉ यासारख्या सरकारी संस्था, नागरिकांच्या गोपनीयतेमध्ये अडथळा ठरू शकतात.

गोपनीयता हा राज्यघटनेनुसार मूलभूत हक्क असल्याचे सांगून सर्वोच्च न्यायालयाने नागरिकांच्या स्वातंत्र्याला प्रतिष्ठा मिळवून देण्याचे महत्त्वाचे कार्य केले. तत्पूर्वी गोपनीयता हा मूलभूत अधिकार नाही असा युक्तिवाद माजी अधिवक्ता रोहितागी यांनी केला होता. न्यायालयाने तो युक्तिवाद फेटाळला. रोहितगी यांनी घटना समिती व सर्वोच्च न्यायालयाचे या आदीचे निकाल यांचा आधार घेतला होता. त्यापूर्वी गोपनीयतेचा अधिकार असावा असे मत डॉ. आंबेडकर, के. आर. मुन्शी यांनी मांडले होते. मात्र काही कारणास्तव गोपनीयतेचा, उल्लेख राज्यघटनेत झाला नाही. त्यानंतर ९ न्यायमूर्तींच्या खंडपीठाने गोपनीयता हा हक्क नसल्याचा निकाल दिला होता. न्यायालयाने हा निकाल अमान्य करून एकप्रकारे परंपरेपासून फारकत घेतली. न्यायालयाचे हे कार्य म्हणजे एक प्रकारचे सीमोल्लंघन होय. कारण घटनेत काय असावे वा नसावे हे ठरवण्याचा अधिकार हा फक्त संसदेला आहे. घटनेत उल्लेख नसला तरी घटनेच्या विचारधारेची गोपनीयतेचा हक्क सुसंगत असल्याचे न्यायालयाने म्हटले आहे. समाजात गेल्या ७० वर्षांत झालेले बदल डोळसपणे पाहून गोपनीयतेची हक्क म्हणून प्रस्थापना संसदेला न विचारता न्यायालयाने केली. तसेच पूर्वीच्या निर्णयांच्या बंधनातून न्यायालयांना मोकळे केले. या सर्व घटना समाजाची उमेद व उत्साह वाढवणाऱ्या आहेत असे म्हणता येते.

* गोपनीयतेचा 'आधार' -

गोपनीयता हा जीवनाच्या हक्काचा स्वाभाविक भाग असल्याचा निकाल देऊन सर्वोच्च न्यायालयाच्या न्यायाधीशांच्या खंडपीठाने कलम २१ नुसार खाजगीपणाला मूलभूत हक्कांचा दर्जा दिला आहे. त्यामुळे 'आधार' कार्डच्या सक्तीवरील वैधतेवर प्रश्नचिन्ह निर्माण झाले आहे. सरकारच्या कल्याणकारी योजनांचा लाभ होण्यासाठी 'आधार' ची सक्ती केल्याने आणि आधारकार्डसाठी नागरिकांच्या बेटांचे ठसे, तसेच डोळ्यातील बुबुळांचे स्कॅनिंग केले जाते. यामुळे खाजगीपणावर गदा येते. या याचिकेवर न्यायालयाने हा निकाल दिला आहे.

* ममता बॅनर्जी व आधारचा प्रश्न -

ममता बॅनर्जीच्या मते, आधारकार्ड, मोबाईल नंबरशी जोडणे म्हणजे व्यक्तीच्या खाजगीपणाच्या हक्कावर घाला घालणे होय. त्या भारतीयांना असे आवाहन करतात की, भारतातील कोणत्याही नागरिकांनी आधारकार्डशी मोबाईल क्रमांक जोडू नये. मी स्वतः हा जोडणार नाही. कारण केंद्र सरकार कोणत्या ना कोणत्या माध्यमातून व्यक्तिस्वातंत्र्यावर बंधन आणण्याच्या प्रयत्नात आहे. जर आपण आधार कार्ड मोबाईल क्रमांकांशी जोडले तर पती-पत्निमधील व्यक्ती-व्यक्तिमधील खाजगी गोष्टी सार्वजनिक होतील आणि त्या गोष्टी सार्वजनिक होणे म्हणजे व्यक्ति स्वातंत्र्याची गळचेपी होय. म्हणून आधार कार्ड मोबाईल क्रमांकांशी जोडणे घातक आहे. म्हणून मी जोडत नाही. भले ही टेलिफोन खात्याने माझा मोबाईल क्रमांक बंद केला तरी त्यासाठी ममता बॅनर्जी न्यायालयातही गेल्या आहेत. या गोष्टीवर न्यायालयाने पहिल्या सुनावणीत असा निकाल दिला की, केंद्र सरकारने केलेल्या कोणत्याही कायद्याला राज्य सरकार विरोध करू शकणार नाही. परिणामी केंद्र सरकारने कायदे व वर्चस्व प्रबळ होताना दिसते. असो, या सर्व प्रकारातून असे दिसते की व्यक्ति स्वातंत्र्यावर घाला घालणारे कायदे, खाजगीपणावर मर्यादा आणणारे कायदे सरकारकडून केले जाऊ नयेत. ज्यामुळे लोकशाही धोक्यात येऊ शकते.

स्वराज्य रक्षक

राजश्री विष्णू साळुंखे, बी. ए. भाग १

शिवबाचा तो पूत्र संभाजी
जन्मला या भूमीवरती
इतिहास रचला असा की
झाला न कधी धरती वरती
स्वराज्यात ही गर्जना झाली
वीर त्या छाव्याची
स्वराज्याच्या रक्षणासाठी परवाच न केली जीवाची
स्वराज्याचा विडा उचलला अवघ्या नवव्या वर्षी
इतिहासात रचली आहे मोठी त्यांची किर्ती
बाणाच्या ही पुढे धावते नजरेची ही गती
शब्दात न सांगता येते अशी त्यांची महती
अन्यायाविरोधी लढण्यासाठी
जन्मला स्वराज्य रक्षक संभाजी...

पाखरा

प्रतिक्षा बापूराव जाधव, बी. ए. भाग १

उडून जा खूप दूर-दूर
पंखात आहे तुझ्या बळ खूप
पाहू नको तू मागे
नाहीतर ध्येय होईल तुझे वेगळे
जन्माला आला आहेस पाखराच्या
शिखरावर जाऊन ये त्या आभाळाच्या
फिरून-फिरून घाल आभाळाला वेढा
माघारी येऊन आईच्या कुशीत घे आसरा...

पाऊस

हर्षाली शिवाजी शिर्के, बी. ए. भाग ३

आवडेल मलाही पाऊस व्हायला
न सांगता तुझ्या भेटीला यायला
धुंद होऊन तुझ्यावर बरसायला
आवडेल मलाही तू माझ्या
रंगात रंगताना बघायला
नकळत तुझ्या हृदयात शिरायला
आवडेल मलाही पाऊस व्हायला
तुझ्या स्वप्नात येऊन तुला जागवायला
हातात हात घालून तुझ्या सोबत
रानोमाळ हिंडायला
आठवण बनून तुझ्या डोळ्यात उतरायला
आवडेल मलाही पाऊस व्हायला
एखाद्याची सोबत बनून
त्याच्या चेहऱ्यावरच हास्य बनायला
कायम त्याच्या आठवणीत राहायला
आवडेल मलाही तुझ्या सोबत वेळ घालवायला
भाळशील का तू माझ्या या रूपाला
सांग ना जमेल का मला पाऊस व्हायला
तू न सांगता तुझ्या भेटीला यायला

प्रेम भावना

निलेश हरि यादव, बी. ए. भाग ३

तुला पाहता क्षणी माझ्या,
मनी बसलीस,
एवढ्या गर्दीत तूच मला दिसलीस,
ओळख नसताना तू मला,
माझी वाटलीस,

कधी?कस?कुठे? प्रेम वेड लागले,
जाणवलेच नाही मला,
पण आता तुला पाहता,
आनंद मिळतो माझ्या मनाला

तू दिसताच विसरून जातो,
मी मला,
तुझ्याशिवाय करमत नाही,
माझ्या मनाला,

होत राहतो सतत तुझ्याच भास मला,
एवढं काय आहे तुझ्यात
जे ओढू पाहते तुझ्याकडे
माझ्या मनाला,

तुझ्याविना काही सुचेना मला,
तू नसतानाही चेहरा तुझा,
नजरेसमोर दिसतो मला,
हा प्रेम आजार कधी लागू झाला,
हे कळालेच नाही मला
या आजाराचे कारण फक्त तूच,
असे सांगितले माझ्या मनाने मला

कधी-कधी तू दिसत नाहीस,
तेव्हा घालमेल जाणवते जीवाला,
नकळत जीव माझा तुझ्यात गुंतला
हे उमगलेच नाही मला.

नाही माहीत माझ्याबद्दल
काय वाटते तुला
पण मी जीवापाड प्रेम करतो
तू प्रतिसाद देशील का ग?
माझ्या या प्रेमाला

तू खूप आवडतेस मला
तुझे बोलणे-वागणे
स्पर्श करून जाते माझ्या मनाला
खूप बोलावेसे वाटते तुझ्याशी
माझ्या मनातील भावना
सांगाव्याशा वाटतात तुला
परंतु तसं धाडस होत नाही मला,
म्हणून ही कविता सादर केली तुला

तुझे गोड दिलखुलास हसणे
आवडते मला
तुझे हे वर्तन उल्लासित करते
माझ्या मनाला

मनाच्या सौंदर्याने तुझ्या
प्रेमात पाडले मला,
प्रेम काय आहे, हे तेव्हाच कळले मला

तू माझ्या प्रेमाचा स्वीकार करावा,
असे साकडे घातले आहे बाप्पाला
नजरेला नजर मिळवून प्रेम व्यक्त
करण्याची भिती वाटते म्हणून
ही प्रेम कविता दे तिला
असे माझ्या बाप्पाने सांगितले मला.

मी व्यक्त झालो आता,
तू व्यक्त कर तुला,
तेव्हाच माझे उत्तर मिळेल मला.

असं कुठवर....?

कोमल कृष्णात कदम, बी. सी. ए. ३

घेऊनीया फाटका संसार
ना कोणाचा धीर, ना कोणाचा आधार
शरीराला जडलाय १२ महिने आजार
हातात पडतोय व्हीडदमडीचा पगार,
त्यात मधीच नोटाबंदीचा बाजार,
असं कुठवर जगायचं?
दिसभर रानात, ऊनातानात मरमर मरायचं,
अजून किती दिस असं जगायचं?
रातीचा दिस करून, आमी कवा झोपायचं,
असं कुठवर सोसायचं?
नाही तहान, नाही भूख,
नाही सुख, पदरी फक्त दुःख
असं कुठवर भोगायचं?
धन्याची करतोय दिसभर चाकरी,
तो कसाही आम्हाला राबवी,
दिसभर शेतात घाम गाळून,
पोटाला मिळना चतकोर भाकरी,
असं कुठवर गुलामीत काढायचं?
अमची पोरं गरिबीत झालीती मोठी,
त्यांच्या हातात दिलीत राखणदारीची काठी
शिक्षणावाचून त्यांची डोकी राहिलीत छोटी
जगाची चालच लय खोटी,
तरीबी आमी सरकारकडं मागतोय कर्जमाफी
असं कुठवर स्वतःला झीजवायचं?
काम करून आता लय थकलो,
चिखला-गाळात रूतलो,
आता फकस्त चारच दिस अजून,
आता मात्र संसार करायलाच मुकलो...
असं कुठवर.....???

सांगून टाक

शिवानी मधुकव माने, बी. ए. १

माइया नंतर माझी आठवण
मनातून तुझ्या काढून टाक
स्वप्ने आपली विसरून तू
जुनी पत्रे जाळून टाक

माइया राखे सोबत ती पत्रे
नदीमध्ये वाहून टाक
कोणी विचारले तर एक होता
वेडा असं सांगून टाक

जिवापाड प्रेम करून ही
फक्त मित्र होता असं सांगून टाक
आजार विचारला कोणी तर
प्रेमानं पडला असं सांगून टाक

शेवट पर्यंत वाट पाहून मीच
आलो नाही असं सांगून टाक
अश्रू आता साठवून तुझ्या
प्रेमाला शेवटचं पाणी देऊन टाक.

आठवणींचा पाऊस

महेंद्र प्रकाश सूर्यवंशी, बी. ए. ३

पेटून उठलाय वणवा आज
सांग विझवू कसा?
आठवणींच्या पावसात मी
चिंब झालोय पुन्हा.
स्वप्नातल्या गारा वेचण्याचा
वेडा प्रयत्न माझा
हात लागताच विरघळून
जातायत पुन्हा-पुन्हा
करपत आहे शिवार सारा
जरी पूर आहे आला,
तडफडतोय विरहात तुझ्या
जसा घुसावा छातीत खोलवर भाला
विजेसारखी चमकून गेलीस
माझा ऊर भरून आला
आठवणींचा पाऊस मला,
डोळ्यांत जपता नाही आला
अंधारमय आयुष्यात माझ्या
प्रेमज्योत लावशील का?
आठवणींच्या पावसाच्या पाण्याला
प्रेमाचा बांध घालशील का?

हरवलेलं प्रेम

प्रतिमा शंकर पवार, बी. एस्सी. भाग १

खूप छान होते ते दिवस जेव्हा आम्ही रोज रोज
भेटायचो
एकमेकांच्या मानतलं प्रेम जाणून घ्यायचो
लोकांपासून लपून एकमेकांच्या नजरेत नजर मि
ळवायचो
मग हळूच ओठांवर हसू उमटायचं आणि मग आम्ही
ते नकळत लपवायचो
एकमेकांना पाहण्यासाठी सतत आतूर असायचो
आणि त्याच आतुरतेने एकमेकांची वाट पाहायचो
मनातली गुपितं एकमेकांना निसंकोच सांगायचो
आणि नको त्या कारणावरून उगीचच भांडायचो
पण तरीही आम्ही एकमेकांवर खूप प्रेम करायचो
कुणास ठाऊक पण आता ते प्रेम कुठतरी हरवलंय
दोघांतला दुरावा वाढत चाललाय
तो माझ्यापासून दूर चाललाय
त्याला भेटण्याची खूप इच्छा आहे पण
त्याने कधीच न भेटण्याचा हट्ट धरलाय
माहित नाही का? पण तरीही मला
त्याच्यावरच प्रेम करायचंय
आणि हेच त्याला सांगायचंय
हेच त्याला सांगायचंय.....

स्वप्न...

राजश्री विष्णू साळुंखे, बी. ए. १

वाटेवरती चालत असता
एकच यश मी शोधत होते
आकाशात झेप घेता घेता
कुठेतरी पंखाना मी सावरत होते
उंच उडण्याच्या या वाटेवरती
मोठे स्वप्न बघत होते
तेच स्वप्न तेच बळ
मनी आशा बाळगत होते
जीवन हे जगत असताना
मनात एक ठरवले होते
शिखरावरती पोहचण्याचे
स्वप्न मी बघितले होते
रोज येणाऱ्या संकटांना
निर्भिडपणे सामोरे जात होते
आयुष्यातील सुख-दुःखाचे क्षण हे
आनंदाने जगत होते,
आयुष्यातील संघर्ष हा
एकटीच मी करत होते
रोज नव्या आशेने यश माझे
मी मिळवत होते
उंच उडण्याच्या या वाटेवरती
मोठे स्वप्न मी बघत होते...

कुणीतरी असावं...

आमीर शौकत मुलाणी, बी. ए. भाग २

कुणीतरी असावं आपलसं वाटणारं
आपल्यातच सारं जग पाहणारं
कुणीतरी असावं,
सुखात सामील होणारं
दुःखात आपल्याला धीर देणारं
कुणीतरी असावं आपली सावली बनणारं
जगानं खोट ठरवल्यावरही सोबत उभं राहणारं
कुणीतरी असावं आपली आसवं अलगद टिपणारं
ज्याच्या खांद्यावर डोकं ठेवून आपणास रडता यावं
कुणीतरी असावं नजरेत साठवून ठेवणारं
नजरेआड होताच आपल्याच डोळ्यातून घरंगळणारं
कुणीतरी असावं वाटेकडे डोळे लावणारं
आपल्याचसाठी तीळ-तीळ तुटणारं
कुणीतरी असावं मायेनं रागावणारं
कडकडून आपल्याला मिठीत घेणारं
कुणीतरी असावं आपणास समजून घेणारं
पावसात भिजतानाही आपले अश्रू ओळखणारं
कुणीतरी असावं थट्टा मस्करी करणारं
हसत-खेळत आपल्या बरोबर जीवन जगणारं
कुणीतरी असावं आयुष्यभर साथ देणारं
सगळी नाती जपून आपल्यावर जीवापाड प्रेम करणारं
कुणीतरी असावं घराला घरपण देणारं
मायेच्या धाग्यानं सर्वांना एकत्र बांधणारं
खरच प्रत्येकाच्या आयुष्यात असं कुणीतरी असावं...

पाऊस मनातला

कोमल कृष्णत कदम, बी. सी. ए. ३

बाहेर कोसळतोय धुंवाधार पाऊस,
माझ्याही मनात ढाटून आलेत
ढग भावनांचे,
बाहेर बरसतोय वेगाने पाऊस,
आणि माझ्या मनात सुरू झालाय
भावनांचे तुफान
जेव्हा माझ्याही मनातल्या भावना
उसळून बाहेर येऊ पाहतात त्या
मेघराजाप्रमाणे धो-धो बरसू पाहतात
तेव्हा का आवर घालावा लागतो
मनाला, का जखडून ठेवाव्या
लागतात भावना, का कारण मी
एक स्त्री आहे म्हणून? म्हणून
मला माझ्या भावना कोणासमोर
मांडता येत नाहीत का?
किती नशीबवान आहेस रे पावसा तू!
मनात येईल तेव्हा तुला बरसता येतं
धो-धो बरसून ढाटून आलेलं आभाळं
क्षणात रितं करता येतं
पण माझं काय रे पावसा?
उसळून आलेले भावनांचे कल्लोळ
मनातल्या वेदना, अपमानांचे कढ
मला मनातच जिरवावे लागतात
उसळून आलेला मानतला पाऊस
मला मात्र तिथेच जिरवावा लागतो.
तरीही ढाटून आलेला पाऊस
बरसत राहतो
मनातल्या मनात,
मनातल्या मनात
मानतल्या मनात.....!

'प्रीती'

विशाल जगन्नाथ पवार, बी. एस्सी. भाग ३

नावाप्रमाणे तुझ्यातल्या स्नेहाचा
भाव मला
अलगद दुःखाचे ढालन बाजूला
सारून सुखाचा प्याला देतो
हरिणीसारख्या तुझ्या यौवनाचा अमृतवेल
कस्तुरिच्या मृगजळाप्रमाणे माझं मनसुद्धा मोहात
पाडतो
काम भावनेची तुझी अतृप्त नजर
मला मोहजाळात सुद्धा ओठांचा मकरंद पुरवते
केशरचनेत फिरणारे माझे हात आणि हरवणारी प्रीती
तुझ्या नाजूक कमरेला प्रेमाचा स्पर्श करून जाते
अस्तित्वाच्या बंधनाला कवेत घेणारं माझं मन
तुझ्या र्शालाच जीवनाचा त्याग मानते
आणि म्हणूनच आपलं प्रेम या जीवनपटावर
काही कालावधीची प्रीती होऊन जाते.

माझं गावं...

अवधूत महादेव नावलगी, एम्. एस्सी. भाग २

कोकणच्या वेशीवर,
काळ्या तांबड्या मातीवर,
सह्याद्रीच्या कुशीत अन्
कोयनेच्या मुशीत
व्यक्तींच्या हृदयावर व
रानावनातल्या फुलाफुलांवर
अधिराज्य करणारं माझं गावं.....
पाटण
हजाराची वस्ती, पण
नाही कुणाची धास्ती
हिंदू-मुस्लीम भाईचारा,
सबके दिलों में है, 'प्यार' भरा
उसीको कहते हैं, 'पाटण' यारा
आयुष्याच्या खडतर प्रवासात,
सुखदुःखाच्या चढ-उतारात,
रखरखत्या उन्हाळ्यात,
वाळवंटातील 'ओअंसिस' म्हणजेच
माझं गावं....
पाटण

प्रेम

अवधूत महादेव नावलगी, एम्. एस्सी. २

प्रेम मानवाच्या जीवनरूपी
वाढली वाऱ्यातील सहारा...
प्रेम तापलेल्या मातीवरील
पाण्याचा फवारा
प्रेम म्हणजे पहाटेच्या द्रवबिंदूचा सडा
प्रेम म्हणजे गोड शहारा
प्रेम म्हणजे डोळ्या-डोळ्यांमधील इशारा
अन् डोळ्यामधून वाहणारा
अश्रूंचा झरा...
प्रेम म्हणजे विश्वास
प्रेम म्हणजे श्वास
प्रेम म्हणजे एक नातं
तूझं आणि माझं जन्मजन्मातरीच
प्रेम म्हणजे नाही कामना
प्रेम नसे ही वासना
ही आहे जीवनातील सर्वात सुंदर भावना

आम्ही पाहिलयं धरणीमातेला रागावताना

अजय मनोहर सपकाळ, बी.एस्सी. ३

मुलाखत

“ १९६७ साली पाटण तालुक्यातील कोयनानगर परिसरामध्ये भूकंपाने केलेल्या हृदयस्पर्शी, प्रलयकारी तांडवाचे साक्षीदार आपणासमोर व्यथा मांडत आहेत. झालेला प्रसंग, व्यथा चित्र आपण थेट त्यांच्याच तोंडून. (श्री. शंकर कदम उर्फ अण्णा)

अजय : अण्णा, १९६७ साली झालेल्या भूकंपाअगोदर या परिसरामध्ये भूकंप झाला होता का ?

अण्णा : १९६८ साली जो प्रचंड मोठा, प्रलयकारी भूकंप आमच्या पिढिने अनुभवला त्या आधी या परिसरात भूकंप झाला नाही व तसे कधी ऐकण्यातही नाही. आमच्या बघण्यातला पहिलाच व इतका प्रचंड भूकंप असल्याने लोकांना हे सुध्दा समजत नसे की भूकंप झाल्यानंतर काय करायला हवं ते. जे घरात, इमरतीत आसऱ्यासाठी थांबले ते लोक जिवंत गाडले गेले.

अजय : तुम्हांला काय वाटते? की झालेल्या मोठ्या भूकंपाच्या आधी जर लहान कमी तीव्रतेचा भूकंप झाला असता तर ?

अण्णा : ६७ च्या मोठ्या भूकंपाअगोदर जर लहान कमी तीव्रतेचे भूकंप अनुभवले असते तर कदाचित

इतक्या मोठ्या प्रमाणावर झालेली जिवित हानी कमी झाली असती. लोकांना भूकंपातून सावरायला भावनिक व मानसिक आधारबळ मोठ्या प्रमाणावर वाढले असते. जर आधी भूकंपाला सामोरे गेलो असतो तर.

अजय : त्या काळात भूकंपाविषयी काय चर्चा होती ?

अण्णा : त्यावेळी भूकंपाला घेऊन अनेक आख्यायिकांना चेव चढला. कोणी कोणाला वाटेल त्या घटनांचा संबंध थेट भूकंपाशी जोडू लागला. कोणी सांगत असे की, कलियुग आहे, कलंकी अवतारामुळे या घटना घडताहेत. तर कुणी सांगे जगबुडी जवळ आली. लोकांनी कोयनेच्या धरणाचासुध्दा भूकंपाशी संबंध जोडला.

अजय : धरण आणि भूकंपाचा संबंध कशा प्रकारे

जोडला गेला स्पष्ट करून सांगाला का?

अण्णा : भूकंपाच्या अगोदर कोयना नदिवर बांध तयार झाला होता. १९६२ सालापर्यंत धरणाचे काम पूर्ण झाले होते. बांधकाम सुमारे १० वर्षे चालले. पाणी साठवण क्षमता ९८ टी.एम.सी. इतकी प्रचंड. भारतामध्ये असणाऱ्या मोठ्या धरणांच्या गणतीत कोयनेचं नाव जोडलं गेलं. इतक्या प्रचंड क्षम तेचा बांध, त्यामुळे अडवलेले 'लाखो गॅलन' पाणी या सगळ्यामुळे नक्किच जमिनीवर पाण्याचा मोठा दबाव निर्माण झालेला असणार व त्यामुळे जमीन पाण्याच्या अतिरिक्त भारामुळे/ दबावामुळे कंप पावते. त्यातूनच भूकंपाची निर्मिती झाली असणार अशी चर्चा होती.

अजय : भूकंपग्रस्तांसाठी मदत वेळेत मिळाली का? व कोणी-कोणी केली?

अण्णा : भूकंप पहाटे-पहाटे झाला. सकाळी शासनाचे लोक आले. झालेल्या प्रसंगाची पाहणी करून गेले. यानंतर इतर व्यापारी व धनिकांनी

वेगवेगळ्या प्रकारे वाखानण्यासारखी मदत केली. कुणी कपडे द्यायचे, कोणी अन्न द्यायचे. लोकांनी ब्लॅकॅट्स, गोधड्याही वाटप केल्या. सरकारी मदतीतून घरासाठी पत्रे व लाकडी 'वासे' व त्याकाळी १००-२०० रुपयांच्या मदती झाल्या. जखमी बेघर लोकांना छावण्यांमध्ये हलवण्यात आले.

अजय : भूकंप आणि या भागाचा भौतिक विकास यामध्ये संबंध जोडले गेले का?

अण्णा : ६७ च्या भूकंपानंतर कोयना परिसरामध्ये आजही कोणताही कारखाना किंवा रोजगार निर्मितीसाठी ठोस असे बदल झालेले नाहीत. पाटण (तालुका) पासून अवघ्या तीन किमी. अंतरावर नेरळे परिसरात 'एम.आय.डी.सी. आहे त्यामध्येही लोक गुंतवणुक करायला तयार होत नाही. तिथे भरपूर

इमारती आजही धूळ खात पडलेल्या आहेत.

झालेल्या भूकंपाचा नकारात्मक परीणाम म्हणून आजही भूकंपग्रस्त भाग म्हणूनच ओळखला जातो व मोठे कारखानदार या भागात गुंतवणुक करायला आजही तयार नाहीत.

अजय : त्यावेळी समाजकार्याच्या नावाखाली लोकांनी वैयक्तिक हितासाठीचा विचार करून स्वतःची पोळी भाजण्याचे प्रकार झाले का?

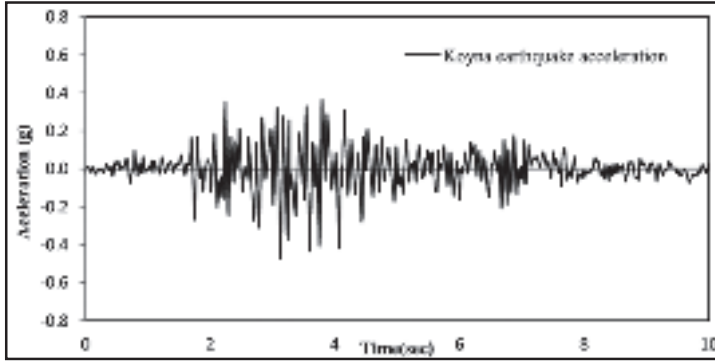
अण्णा : भूकंपानंतर अल्पावधितच मदतकार्य सुरू झाले. खाजगी व्यापाऱ्यांनी केलेली असतील किंवा शासनामार्फत झालेली मदत असेल. शासनामार्फत केलेल्या सहकाऱ्यात लोखंडी पत्रे व लाकडी वासे इत्यादी मदत मिळाली. परंतु त्याचे योग्य वाटप झालेच

असे नाही. शासनाने दिलेल्या पत्र्यांचे वाटप गावागावांमध्ये झाले. परंतु घरोघरी होत असताना गावातील पाटील मंडळींकडून झाले. त्यावेळी "गरजवंत किती आहे याहून जवळचा किती आहे" या गोष्टी

नजरेसमोर असत. याच काळात साठेबाजीला पेव फुटला होता.

अजय : तदनंतर पुन्हा होणाऱ्या भूकंपाची हानी टाळण्यासाठी कोणते उपाय योजले गेले?

अण्णा : यानंतर तुरळक प्रमाणात गावोगाव शिबीरे झाली. मुलांना मोठ्यांना सांगण्यात आलं. भूकंपाचे हादरे होत असताना कोणती सावधानी घ्यायची. जुन्या इमारती तर मोठ्या प्रमाणावर उध्वस्त झाल्या. त्या पुन्हा उभारत असताना भूकंपप्रवण क्षेत्रात इमारतींची उंचीची मर्यादा निश्चित करण्यात आली. पत्र्या-लाकडापासून बांधलेल्या घरामुळे जिवीतहानी टाळण्यास मदत झाली. जनावरांचे गोठे घरापासून अंतरावर तसेच हवेशीर असायला हवेत. पूर्वी कोयना परिसरात माडीची घरे मोठ्या प्रमाणावर पहायला मिळायची, आता माडीची

घरे भूकंपक्षेत्रात लोक बांधण्याचे टाळतात. त्याऐवजी छोटी टूमदार घरे पहायला मिळतात.

अजय : भूकंप झाला त्यावेळी तुमचं वय काय होतं?

अण्णा : भूकंपावेळी माझं वय पंचवीस वर्षे होतं. माझा मोठा मुलगा त्यावेळी चार-पाच वर्षांचा होता.

अजय : भूकंपाच्या तुमच्या काही आठवणी सांगा? तुम्हांला त्यावेळी कशा परिस्थितीला सोमोरे जावे लागले होते?

अण्णा : भूकंप, हादरा या आधी या परिसरामध्ये कुणीच अनुभवला नव्हता. रोजच्यासारखाचं दिवस होता तो. सगळे गाढ झोपेत होते. आम्ही माळ्यावर झोपलो होतो आणि अचानक धरणीकंप सुरू झाला, हादरे जाणवायला लागले. काही सुचायच्या आतच कंपनांची तीव्रता वाढली. माळ्यावर यायला शिडीचा वापर व्हायचा. शिडीच्या सहाय्याने बायका पोरांना खाली पाठवलं. मीसुद्धा वेगात खाली आलो. घरातले सगळेजण समोरच्या माळावर पळाले. घरातून बाहेर पडणारं इतक्यात जनावर सगळी हंबरत होती. वासरु मोकळं होतं. पण ते गाईला सोडून जात नव्हतं. मी भरभर जनावरांची द्रावी सोडण्यासाठी सरसावलो. बैलजोडीला मोकळं केलं. गाईला सोडायला जाताक्षणी घराच्या छतावरून 'कौलाचा' काही तुटलेला भाग जोरात माझ्या खांद्यावर आदळला. सगळी 'कौलं' पडायला सुरूवात झाली. मला पुढं जाता येत नव्हतं. मग वासराला खेचूनचं बाहेर आणलं आणि आम्ही दोघंजणं वाचलो. गाय मात्र द्रावणीलाचं बांधून राहिली, त्याचं फार वाईट वाटतं. गावातली म्हातारी माणसं काही तर अंथरुणाला खिळून होती. त्यांची अवस्था तर दैनीय होती, जे पळाले ते वाचले. म्हातारा भागुनाना सुद्धा जीव घेऊन पळाला म्हणून जगला. त्या पहाटेच्या वेळी दिसत नव्हतं. किती घरं पडलेली होती. दिगाऱ्याखाली किती माणसं-जनावरं सापडलेली होती. फक्त ऐकायला किंकाळ्या, हंबरणे, विव्हाळणे, रडणे इतकेच येत होते सगळीकडे धूरळा पसरला होता, दिसत नव्हता पण जाणवत होत.

अजय : अण्णा भूकंपानंतर कोणकोणत्या प्रकारे

नुकसान झालं? जिवीत व वित्त हानीच स्वरूप काय होतं?

अण्णा : भूकंपानंतर नुकसान खुप मोठ्या प्रमाणावर झालेले पहायला मिळाले. जवळ-जवळ गावातील सर्व घरं उध्वस्त झाली होती. शाळा-इमारती, सरकारी दवाखाने, नदीवरचे पूल, ओढ्या-नाल्यावरच्या 'मोहऱ्या' पडल्या होत्या. सरकारी कार्यालये जमीनदोस्त झाली होती.

अजय : पूल-दवाखाने, शाळा पडल्यामुळे मोठ्या प्रमाणावर नुकसान झालेले होते. त्याचा परिणाम लोक जीवनावर कसा झाला?

अण्णा : पूल पडल्यामुळे दळणवळण अवघड झाले. ये-जा करण्यासाठी लोकांना नदितून जायला लागायचं. धरणातून पाणी सोडलेले असेल तर खूप हाल व्हायचे नदी पार करताना. दवाखाना पडल्याने तर लोकांची खूप गैरसोय व्हायची. आजारी लोकांना उपचार-दवापाण्याची सोय उपलब्ध करून द्यायला शासनाने छावण्या बांधल्या. त्या छावण्यांमध्ये आजारी लोकं, जनावरं, बेघर लोक आसऱ्याला असायचे.

अजय : त्यावेळी वाहनांची सोय कशी होती? कोणती वाहनं उपलब्ध होती प्रवासी वाहतुकीला?

अण्णा : वाहनांची कमतरता असायची गावात. एखाद्या-दुसऱ्या व्यक्तिकडेसुद्धा मोटार-सायकल नसायची. वाहतुकीसाठी बैलगाडीचा वापर व्हायचा. तालुक्याच्या गावावर म्हणजे पाटणला काही सरकारी काम असेल तर बैलगाडीने दिवस मोडायचा. आता दोन तासात जाऊन माघारी येऊ शकतो. आजारी लोकांना 'डोलीतून' उचलून न्यायचे अथवा मेण्याचा वापर करायचे. सरकारी वाहन जी असायची ती प्रकल्पावर कामाला असायची. त्यातून प्रवासी वाहतुक होत नव्हती. एस.टी. कधीतरी यायची.

अजय : भूकंपानंतर पूर्णवसन कार्य झाले का? किलारीच्या धर्ती सारखे?

अण्णा : भूकंपानंतर ज्या वाड्या वस्त्या डोंगर उताराला किंवा डोंगराच्या कड्याखाली, दरीत होत्या त्यांना रस्त्यालगत पूर्णवसित होण्यासाठी प्रयत्न झाले.

भूकंपग्रस्ताने पूनर्वसन नाही झाले. पूनर्वसन नाही झाले. पूनर्वसन प्रकल्पाग्रस्त गावांना लागू केले.

अजय : भूकंपग्रस्तांचे दाखले मिळाले का? त्याचा उपयोग कुठे झाला?

अण्णा : ज्याप्रमाणे प्रकल्पग्रस्तांच्या दाखल्यांना महत्व आले त्याप्रमाणे भूकंपग्रस्तांच्या दाखल्याची दखल घेतली जात नाही. आज कोयना प्रकल्पामध्ये प्रकल्पबाधित काही गावेच्या गावे प्रत्येक कुटुंबातील व्यक्ति सरकारी सेवा, नोकरी उपभोग घेतायेत. त्याप्रमाणे भूकंपग्रस्त दाखले असूनही त्याचा वापर कुठे झालेला नाही.

अजय : विशेष वैद्यकिय सेवा कायमस्वरूपी उपलब्ध करून दिली काय?

अण्णा : कोयना परीसरत लोकवस्ती इतक्या मोठ्या प्रमाणात असून देखील पाटण तालुक्यामध्ये एकही मल्टीस्पेशालिटी असणारा दवाखाना उपलब्ध नाही. आजही एखादा आपत्कालीन सुविधांची गरज असणारा रुग्ण कोयनेतून ६० किमी अंतरावर असणाऱ्या कराडमध्ये जातो.

अजय : आजही तुम्हांला भूकंपाची भिती वाटते का?

अण्णा : भूकंपासारख्या, त्सुनामी सारख्या नैसर्गिक घटना टाळणं किंवा शमवणं आपणा मानवांना शक्य नाही. त्या गोष्टी तेवढ्याच तीव्रतेने होणार जेवढी क्षमता, शक्ती त्यामध्ये सामावलेली आहे. मला वाटतं की तेव्हाच्या पिढीपेक्षा आत्ताची पिढी कदाचित चांगल्या

प्रकारे या प्रलयांचा, नैसर्गिक आपत्तीचा सामना करू शकते.

अजय : तुम्हांला काय वाटतं की भूकंपप्रवण क्षेत्र असल्यामुळे भांडवलदार या भागात गुंतवणुक करत नाहीत तर याला काही उपाय आहेत का?

अण्णा : या सहयाद्रीच्या छायेत वसलेल्या जागतिक वारसा यादित असलेल्या पश्चिम घाटामध्ये आपण वास्तव्य करतो जर आपणाला भूकंपप्रवण क्षेत्राचा भाग हा मुद्दा मारक ठरतो. तर तोच मुद्दा आपणांस तारकही ठरणार आहे. या निसर्गसौंदर्याने नटलेल्या परीसरामध्ये अजूनही खुप प्रदेश शिल्लक आहे की जो मानवी हस्तक्षेपात आलेला नाही. या परिसरामध्ये निसर्गसौंदर्य, वनराई, हिरवाई, वन औषधी अमाप प्रमाणात आहेत. त्यांचा वापर होणं गरजेचं आहे. अशिक्षित, सुशिक्षित बेरोजगारीचे प्रमाणही मोठ्या संख्येत आहे त्या साऱ्यांना प्रशिक्षित करायला हवे. त्यांना आपल्या निसर्गवैभवाची ओळख करून द्यायला हवी. आज सौदी अरेबिया सारख्या वाळवंटात जर पर्यटनाचा स्वर्ग होऊ शकतो. तर आपल्या भागामध्ये स्वर्ग आहेच फक्त पर्यटन व्हायचं बाकी आहे, ही संकल्पना लोकांच्या गळी का उतरत नाही. शासनानेही त्या संबंधी मिनी महेबलेश्वर हा पर्यटन प्रकल्प या भागामध्ये आखला होता त्यातून चांगला रोजगार प्राप्त झाला असता पण सध्या व्याघ्र प्रकल्पामुळे तो रद्द झाला आहे याची खंत वाटते पण पाटण तालुक्याच्या भौगोलिक परिस्थितीचा अभ्यास करून माजी मंत्री मा. विक्रमसिंह पाटणकर यांनी पाटण तालुक्यात आशिया खंडातील सर्वात मोठा पवन ऊर्जा प्रकल्प कार्यान्वित केला आणि प्रचंड मोठ्या प्रमाणात रोजगार निर्मिती झाली आहे.

हिंदी विभाग

एक लेखक जितना मामूली लगता है
उतना मामूली वह नहीं होता।
साथ ही जितनी असाधारण लगता है
उतना असाधारण भी नहीं होता।
लेखक की एक तीसरी आँख भी होती है
जिसमें वह उन चीजों को भी देख लेता है
जिसे दूसरे नहीं देख पाते।

कृष्णा शोचती

विभागीय संपादक
प्रा. डॉ. सौ. हेमलता काटे

अनुक्रमणिका

गद्य

१.	स्वप्नपूर्ति	हर्षाली शिवाजी शिर्के	बी. ए. ३	कहानी	४१
२.	अमानवीय प्रथा - तीन तलाक...	अनिसा युनूस आताव	बी. ए. २	वैचारिक	४४
३.	परिवार में संवाद न होने के कारण तथा उपाय	मंदा हणमंत शेजवळ	बी. ए. १	संशोधनपर	४८
४.	पृथ्वी की आत्मकथा	लक्ष्मी प्रकाश साळुंखे	बी. ए. १	आत्मकथा	५१
५.	सार्थक जीवन	गणेश जगन्नाथ गुजर	बी. ए. १	वैचारिक	५३
६.	'एक तूफान - कल्पना चावला'	कोमल कृष्णात कदम	बी. ए. २	जानकारीपर	५४
७.	नौकरी करनेवाली महिलाओं की समस्याएँ	मच्छिंद्रनाथ लालासाहेब सावंत	बी. ए. १	संशोधनपर	५७
८.	नोटबंदी के लाभ....	पूजा विलास पवार	बी. ए. १	वैचारिक	५९
९.	युवावस्था : समस्या और समाधान	कोमल कृष्णात कदम	बी. ए. ३	वैचारिक	६१
१०.	शिवकालीन शस्त्रास्त्र	युवराज अर्जुन कुराडे	बी. ए. २	ऐतिहासिक जानकारीपर	६३
११.	ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त लेखिका - कृष्णा सोबती	आश्विनी अशोक शेलाव	बी. ए. २	साहित्यिक जानकारीपर	६५
१२.	शहीद का बेटा	उमा गुरुलिंग जंगम	बी. एस्सी. २	चंपू काव्य	६९

पद्य

१.	दौलत	सोनाली शिवाजी मोरे	बी. ए. ३	४६
२.	मेरा अभिमान	सागर राजेंद्र मोळावडे	बी. ए. ३	४७
३.	जिंदगी	कोमल कृष्णात कदम	बी. ए. ३	४७
४.	तेरी राह	सतिश संपत वाघमात्रे	बी. ए. १	५६
५.	जीवन रहस्य	गणेश जगन्नाथ गुजर	बी. ए. १	५६
६.	मेरा प्यार	आमीर शौकत मुलाणी	बी. ए. २	५८
७.	कुछ सवाल.. ?	सतिश संपत वाघमात्रे	बी. ए. १	६८
८.	माँ क्या होती है?	मेघा नथुराम निकम	बी. ए. १	७०
९.	कभी वक्त मिले तो सोचना...!	मच्छिंद्रनाथ लालासाहेब सावंत	बी. ए. १	७१
१०.	जो नहीं करना था, वही कर दिया	निलेश हरि यादव	बी. ए. ३	७२

स्वप्नपूर्ति

हर्षाली शिवाजी शिर्के, बी. ए. ३

कहानी

“ एक छोटेसे गरीब घर में उसका जन्म हुआ था। उसके माँ-बाप दूसरों के खेती में रोजगारी पर काम करते थे। उसके घर में कोई भी पढा लिखा नहीं था। यहाँ तक कि उसकी बस्ती में भी पढाई में पाटी कोरी ही थी।

४ मे २०१५ का दिन राहुल के यु.पी.एस.सी. की परीक्षा के रिजल्ट का दिन था। सुबह से राहुल का मन किसी भी चीज में नहीं लग रहा था। मोबाईल हाथ में लेकर इंटरनेट चेक कर रहा था कि रिजल्ट आया है या नहीं। पर रिजल्ट तो शाम को ही प्रसिध्द होनेवाला है; यह पहले ही जाहिर हुआ था। अब तो बाहर तेज धूप थी। सूरज की गरमी की ज्वाला बाहर महसूस होने लगी थी। इसलिए इंटरनेट पर इतने में कुछ मिलेगा नहीं यह उसे पता था। परंतु प्रचंड उत्सुकता के कारण, उसकी उत्कंठा क्षण-क्षण में बढ़ती ही जा रही थी। मन की बेचैनी कुछ भी करे कम होने का नाम नहीं ले रही थी। पंछियों का समूह पेड पर इकट्टा होता है वैसे ही विचारों का समूह राहुल के दिमाग में इकट्टा हो रहा था।

अब उसे लगने लगा कि रिजल्ट जाने बिना उसके मन को शांति महसूस नहीं होगी। आखिर में परेशान होकर वो एक जगहपर बैठ गया। आँखे बंद कर वो धीरे-धीरे अपने विचारों की भीड़ में, खुद को ही भूल गया।

सपना देखने का यह साहस उसके अंदर कहाँ से आया यह उसे भी पता नहीं। पर वह जिस वातावरण में पला बड़ा है, वहाँ सच में सपनों के लिए कोई स्थान

नहीं था। आनेवाला पल वह कैसे काटता है, सिर्फ वह ही जानता है। जब गरमी के मौसम में खेतों में कोई नहीं होता। इन दिनों में उसके माता-पिता भी घरपर ही रहते थे। ऐसी परिस्थिति में छुट्टी के दिनों में वह भी काम करता है। ऐसे में सपना देखना और उसे पूरा करना मुश्किलसा था। परंतु उसमें सपने देखने की उम्मीद भी थी। इसलिए वह सपना देखता है।

एक छोटे-से गरीब घर में उसका जन्म हुआ था। उसके माँ-बाप दूसरों के खेती में रोजगारी पर काम करते थे। उसके घर में कोई भी पढा-लिखा नहीं था। यहाँ तक कि उसकी बस्ती में भी पढाई की पाटी कोरी ही थी।

एखाद बच्चा फटा हुआ सदरा और चड्डी पहनकर समूह में से गुम हुआ हालत में पीठपर थैली डालकर पाठशाला में जाता है। उस अज्ञानी और दरिद्री वातावरण में वो होशियार था इसलिए वो सबसे अलग नहीं था, बल्की उसके अन्य दोस्त उससे भी ज्यादा होशियार थे। फिर भी कामयाबी के समाजमान्य व्याख्यानुसार

वह आज उनके भी आगे निकल गया था। वह उन सबसे अलग था। क्योंकि उसने अपना अलग सपना

संभाला है।

सपनों की एक विशेष बात होती है। 'तुम उन्हें संभालो फिर देखो कि वो तुम्हें कितनी उँचाई पर लेकर जाता है। और इतनाही नहीं तो सपने जीना सिखाता है। हमारा सफर निरंतर शुरू रहता है, ऐसा राहुल को लगता था। स्वप्नपूर्ति कि ललक हरबार इतनी तीव्र होती है कि हर वक़्त वही डर, वही उत्कंठता होती थी। राहुल इसे ही जिंदगी जीना कहता है। सबसे पहले जब उसे सपने का एहसास हुआ तब शायद उर में सरकारी नौकरी की आशा जगी थी। वह व्यवसाय से नहीं पर पढ़वी से एम. कॉम. था। परंतु आज का उसका सपना कुछ और ही था।

भारतीय प्रशासकिय सेवा में से सर्वोच्च पढ़वी आय. ए. एस. बनने का सपना उसकी आँखों में उतर आया था और उसके बाद उसे किसी भी हालत में पूरा करने सिवाय कुछ और भी नजर नहीं आ रहा था। पूर्ण क्षमता और उपलब्धता के साथ, यह सपना पूरा करने के बारे में उसने सोचा था। जी-जान लगाकर उसने पढाई की। पढाई ने उसे केवल ज्ञान ही ज्ञान प्राप्त हुआ ऐसा नहीं तो उसके अंदर प्रगति और विकास, परिवर्तन हुआ। समाज से उसकी घनिष्ठता और भी स्पष्ट होती गई। उसके सपनों को योग्य दिशा मिली। दोस्तों का आर्थिक स्थिति में सहारा मिला। माँ-पिता और राहुल के परिश्रम का ये नतीजा था।

पर सपनों का यह सफर इतना आसान तो बिल्कुल नहीं था। वो रस्ता कभी नहीं होता। कोशिशों का सहारा न मिलनेवाले, न जाने कितने अपने हम आँखों ही आँखों में रोज मरते हुए देखते हैं। इस सफर में वह कितनी बार गिरा, रोया पर थोड़ीसी उम्मीद मिलते ही फिरसे खड़ा हुआ। इस क्षण में उसके घरवाले उसकी ताकद बने। वे शिक्षित नहीं थे पर समझदार जरूर थे। अपने बेटे के सपनों का बोझ उन्होंने निरपेक्षता से उठाया था। उसे जिम्मेदारी का एहसास जरूर दिया, पर उन्होंने उसपर इस का कोई भी दबाव नहीं पडने दिया। उसके खयाल से कामयाबी अकेली नहीं आती, कभी किसी के मदद का हाथ, आत्मीक प्रेम, कमी कोई कहानी के प्रति आत्मिक चीड, लोगों के फटकार,

प्रेरणा बनकर हमारे ध्येय पूर्ति में मदद करते हैं। उससे पहले एम. कॉम. कर के जल्द नौकरी पकडकर अपने परिवार के सारे कष्ट दूर करने थे। परंतु आज उसे आय. एस. एस. अधिकारी ही बनना था। परिवार की क्षमता न होते हुए भी उन्होंने पूरी क्षमता के साथ उसका साथ दिया। वह उनकी सहायता पर खरा उतरने का मौका आज उसके सामने था, क्योंकि आज उसका रिज़ल्ट आनेवाला था।

सवालियों की इस जंजाल से जब वो बाहर आया, आँखे खुली तो उसका ध्यान फिर से मोबाइल की ओर गया। वह हताश होकर इधर-उधर देखने लगा। अब तक रिज़ल्ट की बात वो घर में ४ बार बता चुका था। पर घरवाले रोज की तरह आज भी काम में व्यस्त थे। भाई भी बाहर गया था। उससे बात करता तो शायद मन हल्का हुआ होता। कुछ समझ में नहीं आ रहा था। घरवाले रिज़ल्ट के बारे में कुछ भी बात नहीं कर रहे थे।

वह घर से बाहर जाकर, दोस्तों से बात करना चाहता था। पर बाहर सूरज की तपती किरनें अभी भी तेज थी, आकाश का तुकड़ा अपना एकांक सफर करके हवा के साथ गुम होते हुए चल रहा था। गाँव के लोग काम के लिए मजदूरी पर गए थे। कुछ अपने काम में व्यस्त थे। रास्तों पर ज्यादा तर कोई भी नजर नहीं आ रहा था। उसकी बैचेनी बढ़ती ही जा रही थी। वह रोहित के घर जाता है। उससे बात कर उसे अच्छा लगता है, उसकी बातों से राहुल को साहस मिलता है। जोर से दौड़नेवाला उसका मन अब शांत हो जाता है। सुबह से विचारों में डूबा राहुल का मन अब थक गया था। जल्द ही उसकी आँख लग जाती है। १-१.३० घंटा हुआ होगा। उसने एक जानी पहचानी आवाज सूनी; वो उसके मोबाइल की थी। उसपर उसके दोस्त का नाम था। दोस्त क्या कहेगा यह वह जानता था, सवालियों की एक लहर मन में उटी। पलभर के लिए उसे बैचेनी लगने लगी। जिस पल की उसने इतनी अस्वस्थता से राह देखी थी कि वह पल उसके सामने खड़ा था। जल्द बाजी से उसने फोन उठाया।

“अरे सून रहा है? रिज़ल्ट निकला है अपना।”

दोस्त बात कर रहा था। उसे हाँ कहकर उसने फोन रख दिया। भारत के पहले IAS, IPS ऑफिसर, कलेक्टर, इसकी पढाई दरम्यान पढे पढे लोगों के नाम उसके आँखों के सामने दिखाई देने लगे थे।

अपने नाम के साथ भारत की सर्वोच्च पदवी लगेगी या नहीं? मेरा सपना पूरा होगा या नहीं? घरवालों की मन्नत रंग लाएगी या नहीं? ऐसे हर तरह के सवाल मन में उठने लगे थे। इसी डर के साथ मोबाईल पर वेबसाइट पर जानेवाला था इतने में रिझल्ट लगने की खबर सुनकर सारे लोग इकट्ठा हो गए। रोहित उसके कंधेपर हाथ रखता है। तो उसे विश्वास दिलाता है। हम सोच भी नहीं सकते इतनी जोरसे धडकनेवाला उसका हृदय शांत होता है। माँ और भगवान का स्मरण करके उसने नंबर सर्च किया और एंटर का बटन दबाया। मन में उठे सवालों के साथ उसने धीरे-धीरे आँखें खोली सामने मोबाईलपर हरे रंग के बॅगराऊंडमें एक नाम दिखाई पडा।

Rank - 509 Name - Rahul Pawar

उसकी आँख में आँसू लहराने लगे। अब सच में खालीपण महसूस हुआ, आसपास का सब कुछ अदृश्य लगने लगा। दिमाग में अब कोई भी सवाल नहीं था। अथांग शांतता.... संपूर्ण समाधान..... बहुत समय वह ऐसी ही अवस्था में बैठा रहा। जोर-जोर से चिल्ला के दोस्तों ने सबको बताया राहुल आयएसएस हो गया। माँ ने मुँह मीठा किया। प्यार से सिरपर हाथ रखा और उसकी नजर उतारी। पर इस समय उसकी आँखों में जो भाव थे उसे शब्दों में बयान करना उतना आसान नहीं था। उसे समझ में आ रहा था कि वो आयएसएस बन गया है पर मतलब क्या बना है। यह बात उसके माँ-बाप के समझ में नहीं आयी। पर उन्हें इतना पता था कि अपना बेटा कोई बडा आदमी बना है। ये देखकर उनकी आँखें तृप्त हुई।

रिझल्ट का वो दिन राहुल कभी नहीं भूल पाया। वो दिन उसकी जिंदगी की चिंताएँ खत्म करके गया। वह पल आज भी राहुल के मन में जिंदा है। रिझल्ट के पहले की बैचेनी और बाद की खुशी अलग ही थी। उस दिन सारे दोस्तोंने, प्राध्यापकोंने उसे फोन किया,

आज तक जो लोग उसे ताने मारते थे, उसका मजाक उडाते थे वो आज उसे शुभकामनाएँ दे रहे थे। बड़े-बड़े लोक अपनी बेटों के लिए उसका हाथ माँगने भी आ गए। उस दिन-रात उसके मोबाईल को शांती नहीं मिली। शाम के समय पत्रकार घर आए उन्होंने राहुल की जानकारी और फोटो लिया दूसरे दिन समाचार पत्र में उसका फोटो आया। सपना और सत्य बीच की सीमारेखा को मिटाने वाला वह पल था।

अभिनंदन का उत्सव दूसरे दिन भी जारी रहा। गाँव के बड़े लोग जो उसके घर की तरफ देखते तक नहीं थे, वो आज घर आ कर बढाई देने लगे थे। उसके साथ-साथ परिवार का भी अभिनंदन हो रहा था। यहाँ तक की जिले के कलेक्टर भी उसके घर अभिनंदन करने आए। घरवालों के साथ ही पूरी बस्ती वाले भी आज गर्व महसूस कर रही थी। आखिर आज राहुल के घरवालों के कष्ट अब खत्म होनेवाले थे।

आज गाँववाले अपने बच्चों को राहुल का उदाहरण देते हैं। उनमें प्रेरणा निर्माण करते हैं। गरिब आदमी भी अधिकारी बन सकता है। ये बात राहुल के दोस्त जब उसे बताते हैं, तो राहुल को आनंद महसूस होता है। उसे लगता है कि, मैं इसके लिए पात्र हूँ या नहीं मुझे नहीं पता पर उसके माता-पिता को जिंदगीभर की तपश्चर्या का फल मिल रहा था।

उसके बाद कई स्थानों पर उसका सत्कार हुआ। जिस स्टेजपर खडे रहकर लोग उसे पागल कहते थे। ये हमेशा किताबों में रहता है। पागल हो जाएगा फिर खेती ही करनी पडेगी नोकरी पकड और शादी कर कहते थे। तेरे उम्र के दोस्त अब बाप बन गए हैं। कहनेवाले लोक आज उसकी प्रशंसा कर रहे थे, अपने ही जिले में हुआ ये सत्कार अत्यंत अलग ही था। आज उसके माता-पिता को गर्व महसूस हो रहा था कि राहुल उनका बेटा है जो उन्हें गरिबी दारिद्र्य की दुनिया से उपर लेकर आया। उसने हमेशा अपनी अलग पहचान बनाने की कोशिश की है। आपपास ६-७ गाँव में से पहला आयएसएस बनने वाला लडका राहुल था।

अमानवीय प्रथा - तीन तलाक...

अनिष्ठा युनूस आताव, बी. ए. २

वैचारिक

“तीन तलाक का संबंध इस्लाम धर्म से है। यह एक प्रकार का नियम है, जिसकी व्याख्या इस्लाम के पवित्र कुराण में मिलती है। तीन तलाक के नियम के अनुरूप शादी के पश्चात यदि पुरुष के समक्ष ऐसी स्थिति उत्पन्न हो जाए जिसके चलते शादी का रिश्ता निभा पाना असंभव हो जाए तब वह अपनी इच्छा से पत्नी को तलाक दे सकता है।”

हमारे समाज में एक सोच बहुत ज्यादा प्रभावशाली है और वो है, बिना सोचे समझे किसी प्रथा को जन्म दे देना। संपूर्ण ज्ञान ना होते हुए भी लोग परंपराओं को मान देने लगते हैं। फिर चाहे वे किसी अन्य के लिए दुखदायी ही क्यों न हो। कुछ इसी प्रकार की सोच का परिणाम है, वर्तमान समाज में प्रचलित ‘तीन तलाक’ की परंपरा। तीन तलाक की परंपरा आज भी मुस्लिम समाज की महिलाओं के लिए अभिशाप ही बनी हुई है। महिलाओं के लिए यह प्रथा किस रूप में अभिशाप है, यह देखने से पहिले उसका असली रूप क्या है? यह जानना आवश्यक है।

तीन तलाक का संबंध इस्लाम धर्म से है। यह एक प्रकार का नियम है, जिसकी व्याख्या इस्लाम के पवित्र कुराण में मिलती है। तीन तलाक के नियम के अनुरूप

शादी के पश्चात यदि पुरुष के समक्ष ऐसी स्थिति उत्पन्न हो जाए जिसके चलते शादी का रिश्ता निभा पाना असंभव हो जाए तब वह अपनी इच्छा से पत्नी को तलाक दे सकता है। इस स्थिति में पुरुष को गवाहों के सामने अपनी पत्नी के समक्ष तीन बार तलाक शब्द को दोहराना होगा। यह प्रथा केवल तीन बार ‘तलाक’ शब्द के उच्चारण मात्र से पत्नी को छोड़ने का अधिकार देता है। कोई भी मजहब इस प्रकार के अमानवीय कृत्य को जायज कैसे ठहरा सकता है इसी बात का ही आश्चर्य महसूस होता है।

कारण विवाह एक पवित्र बंधन है। जिसमें दो अलग-अलग विचारों के व्यक्ति आपस में बंध जाते हैं। दोनों को एक-दूसरे को समझने में वक्त तो लगेगा ही। समझो पति-पत्नी की आपस में पटती नहीं।

लेकिन एक बार शादी हो जाने के बाद मामला केवल पति-पत्नी की आपस में पटती है या नहीं इसी के बीच नहीं सिमटा तो परिवार में बच्चे भी होते हैं। उनके प्रति भी दोनों का उत्तरदायित्व होता है। अतः समाज को आशा होती है कि पति-पत्नी को अपने बच्चों की खातिर आपस में निर्वाह करते रहने की कला सीख लेनी चाहिए।

शायद इसीलिए इस्लाम में तलाक लेने की प्रक्रिया को बहुत ही जटिल बनाया गया है। जिसमें पुरुष को तलाक देने के लिए 3 महिनो तक इंतजार करना पडता है। अर्थात तलाक, तलाक, तलाक एक साथ ना कह कर एक माह में एक ही तलाक दिया जा सकता है। या अन्य स्थिति में यदि स्त्री गर्भवती हो तो बच्चा पैदा होने तक इंतजार करने की आज्ञा कुरान में दी गई है। इस प्रकार तीन तलाक नियम के अनुसार पुरुष तीनों तलाक एक साथ नहीं दे सकता बल्कि एक माह में एक ही तलाक दिया जा सकता है। परंतु वास्तव में तीन बार

है। इस अमानविय प्रथा के कारण उनका रास्ता तो बहुत आसान हो गया। अपनी पत्नी को तीन बार कहा तलाक, तलाक, तलाक और बेचारी का काम हो गया तमाम। जब तक वह बेचारी समझ पाए, तब तक उसका आशियाना उजड चुका होता है। जिस घर को उसने अपना घर समझ लिया था, वह एक तरफा, तलाक, तलाक, तलाक के तीन शब्दों से उसके लिए बंद हो जाता है।

भारत में तलाक शुद्धा औरत की दूसरी शादी भी इतनी आसान नहीं है। तलाक के कारण पुरुषों पर कोई द्वाग नहीं आता। समाज में उसकी प्रतिष्ठा कम नहीं होगी, लेकिन तलाक से स्त्री सदा प्रश्नों के घेरे में आ जाती है। उसका जीवन नरक बनकर रह जाता है। इसका उत्तर देने की जरूरत उन मर्दों या शौहर को नहीं है। जिन्होंने चिल्लाने महारत हासिल कर ली होती है। उनकी ओर से उत्तर देने के लिए मुल्ला-मौलवी हाजिर है।

तलाक तलाक कहा जाता है और विवाह बंधन को तोड दिया जाता है।

इस प्रथा को हम देखते हैं तो बिल्कुल एक तरफा लगता है। जिसमें स्त्रियों की भावनाओं का बिल्कुल भी विचार नहीं किया। जिसका समाज पर गलत असर हो रहा है, इसके बारे में भी कुछ सोचा नहीं। जो लोक विवाह को केवल मौज-मस्ती मानते हैं। वह जब इच्छा हो, तब पत्नी को छोडकर पल्ला झाड लेते

परिणाम स्वरुप इस प्रथा में और एक अमानविय प्रथा निर्माण हुई जिसे कहते हैं- 'हलाल'। हलाल एक ऐसी प्रथा है, जो स्त्री का शील पूर्णतः नष्ट कर देती है। इस प्रथा में ऐसा होता है कि तलाक के बाद यदि कोई पुरुष अपने पहले पत्नी से पुनः शादी करना चाहता है तो हलाला भरने के बाद ही ये शादी हो सकती है। हलाल एक पद्धति है। जिसमें तलाक शुद्धा स्त्री को पहले एक दूसरे मुसलमान पुरुष के साथ विवाह करके रहना

होता है। इस आदमी के साथ कुछ दिन व्यतीत करने के बाद पुनः उस आदमी से तलाक लेकर ही पुनश्च पहले पति के साथ शादी करनी है। यह प्रथा एक प्रकार से स्त्री को जीते जी सती जाने की तरह ही है।

इस अमानविय प्रथा ने न जाने कितनी ही

महिलाओं के जीवन को नरक बना दिया है और तीन तलाक प्रथा ने न जाने कितने अगिनत घर परिवारों को नष्ट किया है। आज बदलते युग में भी यह प्रथा विद्यमान है, यह बहुत शर्मनाक बात है। अतः आज अब धर्म और परंपरा के नाम पर सुधार की जरूरत एवं आवश्यकता है। मानवतावादी सुधार की आज भी समाज को जरूरत है, ऐसा लगता है। आज हम विज्ञान और तकनीक की दृष्टि से बहुत विकसित हो गये हैं, परंतु इसके समानांतर विचार की दृष्टि से भी आगे बढ़ना आवश्यक है।

शायद इसी दृष्टिकोण को लेकर शायरा बानो और आफरीन रहमान जैसी मुस्लीम महिलाओं ने अपने साथ हुई नाइंसाफी के खिलाफ संवैधानिक ढांचे में अपना संघर्ष किया और धर्म तथा परंपरा के नाम पर प्रचलित अन्यायपूर्ण कानून को अवैध घोषित करवाया। जो विचार मात्र किसी विशेष देशकाल में कुछ व्यावहारिक आधारों पर स्वीकारे गये, उनमें दोष की गुंजाइश रहती है, इस प्रबुद्ध भारत को पहचानना होगा। विवाह धर्म में संस्कार माना गया है, परंतु प्रबुद्ध समाज सुधारकों ने बालविवाह सती प्रथा एक स्त्री के बैरंग कठोर वैधव्य को अन्याय पूर्व एवं क्रूर माना है और ऐसी कुप्रथाओं के खिलाफ स्त्रियों को संवैधानिक संरक्षण मिला। इसी कृत में आज तीन तलाक को असंवैधानिक घोषित किया गया, क्योंकि यह संविधान के अनुच्छेद (१४) (समानता के अधिकार) का उल्लंघन है। हमारा संविधान धर्म पालन की स्वतंत्रता का प्रत्येक नागरिक को अधिकार देता है, परंतु उसकी समानता

के अधिकार को समाप्त करने का अधिकार किसी संस्था को नहीं देता है। यही कारण है आजाद भारत में शिक्षा, भोजन, स्वास्थ्य, राजनीतिक सहभागिता के प्रति चेतना बढ़ी है और महिलाओं तथा वंचित वर्ग में अपने इस हक के प्रति जागृति आयी है। आज महिला सशक्तिकरण महान नारा नहीं है। सभी समुदायों की महिलाएँ अब जीवन के प्रत्येक क्षेत्र में सहभागिता करने मात्र से संतुष्ट नहीं हैं, बल्कि वह नये रास्ते पर भी चलना चाहता है।

परंतु समाज में बराबरी की भागीदारी के रूप में उनकी प्रगति की राहे में आज भी यह अमानविय मान्यताएँ आडे आ रही है। इसलिए तीन तलाक पर आये फैसले को किसी संस्था या धार्मिक परंपरा विशेष के खिलाफ न मानकर एक प्रगतिशील कदम के रूप में देखना चाहिए, जो समाज में साधारण एवं वंचित वर्ग के प्रति निपक्ष न्याय व्यवस्था का फैसला है। यह न्याय किसी घीसे-पीटे रिवाजों को विरोध करने के खिलाफ नहीं तो महिलाओं को इन्सानी हक देने के पक्ष में है। यह ऐसी व्यापक सोच अगर समाज रखेगा तो निश्चित रूप में, इस दुनिया का रूप रंग कुछ और ही होगा।

दौलत

सोनाली शिवाजी मोरे, बी. ए. भाग ३

“लेके चले थे तूफा,
ठोकरोँ का डर न था।
संग था कारवाँ
बिछुडने का गम न था।
आरजू थी, साथ रहें उम्र भर।
लेकिन मिलने का वक्त न था,
कोशिश तो बहुत की,
मगर नजरें मिलाने का दम न था।

मेरा अभिमान

सागर राजेंद्र मोळावडे, बी. ए. भाग ३

मेरा अभिमान...!
भारत मेरा अभिमान है !
भारत मेरा सम्मान है !!
भारत मेरी पहचान है !!!
जन्म दिया माँ ने,
फिर भी भारत माँ का
बेटा कहलाऊँ।
जो पहचान मुझे दिलाए,
उसकी ही पहचान बन जाऊँ ।
सोचता हूँ जिंदगी में,
सरहद की कोई श्याम आए ।
मेरी जिंदगी भी,
वतन के काम आए ॥
ना खौफ हो मौत का,
ना आरजू जन्मत की,
पर चाहे कि
शहिदों के जीक्र के वक्त,
मेरा नाम भी आए,
मेरा नाम भी आए!!!
जानता हूँ ,
मेरी पहचान मिटाने
यहाँ हर कोई जमा है ।
देशभक्ति का पागल कहकर
हर कोई मिटाए है !!
पर मैं यह बदलाता हूँ।
मैं तो हूँ भगतिसिंग जैसे
क्रांतिकारियों को चेला,
भारत माँ की सरजमीन को बचाने के लिए
अपने आपको को मिटा डाला ।
कारण,
भारत मेरा अभिमान है !
भारत मेरा सम्मान है !!
भारत मेरी पहचान है !!!

जिंदगी

कोमल कृष्णात कदम, बी.सी. ए. भाग ३

दोस्त, अगर जिंदगी में गम न होता तो,
खुशी किस काम की।
अगर जिंदगी में रोना न होता तो,
हँसी किस काम की ।
अगर किसी का इंतजार न होता तो,
मिलना किस काम का।
अगर किसी से नफरत न होती तो,
प्रेम किस काम का ।
अगर जिंदगी में किसी से बिछडना न होता तो,
मिलना किस काम का ।
अगर अँधेरा न होता तो,
उजाला किस काम का।
अगर रात न होती तो,
दिन किस काम का ।
अगर धूप ना होती तो,
छाया किस काम की ।
अगर किसी से झगडना न होता तो,
मनाना किस काम का ।
अगर जिंदगी में हारना न होता तो,
जितना किस काम का ।
अगर कठिनाईयाँ न होती तो,
सफलता किस काम की ।
अगर डरना न होता तो,
किसी से डटकर लडना किस काम का ।
दोस्त, ये जिंदगी है जिंदगी इसमें,
अगर मौत न होती तो,
जिंदगी किस काम की ।

परिवार में संवाद न होने के कारण तथा उपाय

मंदा हणमंत शेजवळ, बी. ए. १

संशोधनपर

“ इसका दूसरा महत्वपूर्ण कारण बढ़ती हुई अपेक्षाएँ। आजकल पालक अपने बच्चों की क्षमता न जान कर उन्हें कोल्हू की बैल की तरह काम पर लगवा रहें हैं। इसेमें केवल अपेक्षाओं का बोझ ही होता है। प्रेम- ममता कुछ भी नहीं। बच्चे यह बोझ ढोते-ढोते थक जाते हैं। मानसिक तनाव का सामना करते हैं।

प्रास्ताविक

कुछ दिन पहले समाचार पत्र में एक समाचार पढ़ा कि सनदी अधिकारी मनिषा और मलिंद म्हेसकर के बेटा मन्मथ ने आत्महत्या की। तब तक दूसरा समाचार सूना कि 'ब्लू व्हेल' नामक कम्प्युटर गेम ने १४ साल के मनप्रीत का प्राण लिया। यह केवल दो उदा. जो सामने आए। पर यहाँ पर यह रूका है क्या? तो नहीं। हम देखते हैं कि गत दो सालों में ऐसी घटनाओं का प्रमाण बढ़ रहा है, पर कम नहीं हुआ। तब सारी घटनाओं पर विचार करना प्रारंभ किया सब महसूस हुआ कि अधिकांश में परिवार में संवाद ही नहीं हो रहे संवाद न होने के कारण बच्चे परिवार से दूर चले जाते हैं। और

सोशल मिडिया की दुनिया में फँस जाते हैं। इस तरह की घटनाएँ समाज में अधिकमात्रा में हो रही हैं। इसके पीछे के कारणों के खोज हेतु प्रस्तुत विषय का चुनाव किया गया है।

पूर्व अध्ययन -

आज तक इस विषय पर संशोधन परख अध्ययन विशेष रूप में नहीं हुआ है। साहित्य में इस विषय पर लेखन हुआ है, पर संशोधन के रूप में इतना अध्ययन नहीं हुआ।

उद्देश्य -

१) परिवार में संवाद न होने के कारणों को खोजना।

२) उस पर उपाय बताना।

संशोधन पद्धति -

प्रस्तुत विषय की अध्ययन की सुविधा की दृष्टि से प्रातिनिधिक तौर पर पाटण शहर के १०० परिवारों का चुनाव किया गया। पाटण में १००० के आसपास परिवार रहते होंगे। जानकारी के संकलन की दृष्टि से प्रश्नावली तथा प्रत्यक्ष मुलाकात पद्धति को अपनाया और जानकारी इकट्ठा की।

कारणमिमांसा का विश्लेषण -

जानकारी की माध्यम से निम्नलिखित कारण सामने आए -

१) पाटण जैसे छोटे से शहर में भी विभक्त परिवारों की संख्या अधिक दिखाई देती है। परिणामस्वरूप परिवार का प्रत्येक सदस्य अपने ही काम में व्यस्त रहता है और उसका असर ही संवारो पर हो रहा है।

२) पाटण शहर में भी सोशल मीडिया का प्रभाव अधिकमात्रा में दिखाई दिया।

३) परिवार की सदस्यों में एक दूसरे के प्रति आत्मियता का अभाव दिखाई दिया।

इसके अतिरिक्त बढ़ती अपेक्षाएँ विचारों में अंतर, बदलती परिस्थिति के साथ समायोजन न करने की मानसिकता, परिणाम स्वरूप पीढ़ियों में अंतर बढ़ जाता है, जिसका परिणाम परिवारों के संवादों पर भी हो रहा है।

सोशल मिडिया के कारण विश्व नजदिक आया, पर परिवार के सदस्य एक दूसरे से दूर होते गए। हजारों कि. मी. की दूरी पर बैठे व्यक्ति के साथ तथा जिसे हमने कभी देखा नहीं ऐसे व्यक्ति के साथ हम संवाद करते हैं पर कुछ ही दूरी पर तथा अपने आस-पास रहनेवाले, अपने परिवार के रिश्तेदारों से हम संवाद नहीं करते, फेसबुक पर के लाइक्स तथा हिट्स आज युवओं के लिए अपनी पहचान लग रहे हैं। तब यह युवा अपने मन की बात माता-पिता को न बताकर उस निर्जीव वस्तु को बता रहे हैं। इतना नहीं तो 'मैं आत्महत्या कर रहा हूँ' यह बात भी फेसबुक के

निर्जीव को बतायी जा रही है। इस तरह अपने प्राणों को गवानेवालों की संख्या बढ़ रही है।

इसका दूसरा महत्वपूर्ण कारण बढ़ती हुई अपेक्षाएँ। आजकल पालक अपने बच्चों की क्षमता न जान कर उन्हें कोल्हू की बैल की तरह काम पर लगवा रहे हैं। इसमें केवल अपेक्षाओं का बोझ ही होता है। प्रेम-ममता कुछ भी नहीं। बच्चें यह बोझ ढोते ढोते थक जाते हैं। मानसिक तनाव का सामना करते हैं। इससे निराशा, द्वेष और सोशल मिडिया की दुनिया में रममान होने की बात बढ़ रही है।

आजकल के स्पर्धात्मक युग में प्रेम, अपनापन इनका अभाव कही-न कही महसूस हो रहा है। क्योंकि इन सारी बातों का मिलाप करने का समय ही पालकों के पास नहीं अतः वे अपने बच्चों को भी वे समय नहीं दे पाते। परिणाम स्वरूप जीने की इस स्पर्धा में संवाद ही लुप्त हो रहे हैं। और अलगाव को मौके मिल रह है। बच्चे स्वयं को अकेला महसूस कर रहे हैं, इस उम्र में उन्हें अपनों की जरूर होती है, उसका अभाव निर्माण हो रहा है, जिसका परिणाम संवादों पर हो रहा है। इन कारणों प्रमाण कितना यह विवेचन निम्नांकित आलेख में देख सकते हैं।

प्रश्नावली

- १) आप संयुक्त या विभक्त परिवार में रहते हैं?
- २) आपके परिवार में कितने सदस्य रहते हैं ?
- ३) कितने सदस्य नौकरी करते हैं ?
- ४) आप सब एक साथ आते हो क्या ?
- ५) एक साथ आने पर, आपमें संवाद होता है क्या ?
- ६) परिवार के सदस्यों को एक दूसरे के प्रति आत्मियता है क्या ?
- ७) सोशल मीडिया का आप की संवादों पर परिणाम होता है क्या ?

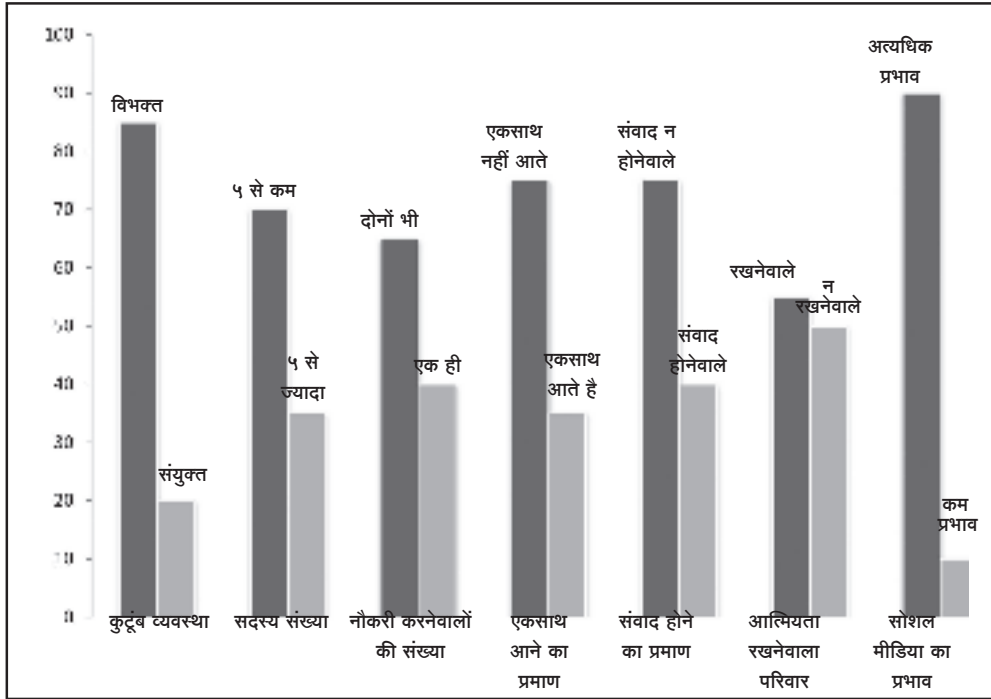
आलेख

इससे यह पता चलता है उपरोक्त कारणों से परिवार के संवाद लुप्त हो रहे हैं। परिवार में संवाद

होने की दृष्टि से जो उपाय अपनाए जा सकते हैं, उनका उल्लेख इस लेख के अंत में किया है।

प्रश्नावली से प्राप्त जवाबों का आलेख के स्वरूप में विश्लेषण

निष्कर्ष -

१) पाटण शहर में विभक्त परिवारों की संख्या सबसे ज्यादा अर्थात् ८३ प्रतिशत है। तो संयुक्त परिवारों की संख्या कम अर्थात् १७ प्रतिशत है।

२) पाटण शहर में ५ से कम सदस्य संख्या होनेवाले परिवारों की संख्या ६३%। तो अधिक संख्या होनेवाले परिवारों की संख्या ३३ % है।

३) नौकरी करनेवाली सदस्यों का प्रमाण दोनों भी (पति-पत्नि) ६५% एकही ३५%।

४) परिवारों की सदस्यों का एक साथ आने का प्रमाण २८% तो न आने का प्रमाण ७२% है।

५) परिवार में संवाद होने का प्रमाण ३९% तो न होने का प्रमाण ६१% है।

६) एक दूसरे के प्रति अपनापन रखने का प्रमाण ४५% तो न होने का प्रमाण ५५% है।

७) सोशल मीडिया में फैसे हुए परिवारों की संख्या

९३% है। तो न फैसे परिवारों की संख्या ७% है।

कुल मिलाकर कह सकते हैं कि परिवारों के बीच का संवाद लुप्त हो रहा है, जिसे अगर बढ़ाना है तो निम्नलिखित उपाय कर सकते हैं।

उपाय -

१) संयुक्त कुटुंब प्रणाली का अवलंबन किया जाए।

२) सोशल मीडिया का अधिक उपयोग न कर अपने परिवार के सदस्यों के साथ अधिक से अधिक खुले मन से संवाद किया जाए।

३) बदलती परिस्थिति के साथ समायोजन कर नए विचारों को स्वीकार कर, पीढ़ी का अंतर कम करने का प्रयास किया जाए। कारण जब तक संवाद न होंगे तब मनुष्य, मनुष्य की भावनाओं को भलीभांति समझ नहीं पायेगा।

पृथ्वी की आत्मकथा

लक्ष्मी प्रकाश साळुंखे, बी. ए. १

आत्मकथा

“स्मार्ट सिटी बनाने का अब वह सपना देख रहा है, जिसका मुझे सार्थ अभिमान है। आज मेरा यह छोटा बच्चा सफलता के उच्च शिखर पर पहुँच गया है। पर कहते हैं न, जैसे-जैसे ऊँचाई बढ़ती है, वैसे-वैसे पेरों नीचे की जमीन दिखना भी बंद हो जाता है।

जीवों के लिए जहाँ अनुकूल वातावरण तथा जहाँ जीवसृष्टि का अस्तित्व बना रहता है, अर्थात् जीवसृष्टि के आधार के रूप में जिस ग्रह की पहचान है, वही ग्रह 'मैं' हूँ। हरी-भरी सृष्टि, विपुल जल, बारिश के दिनों में हरे-पत्तों पर गिरनेवाली पानी की बूँद, जिसमें सूरज की किरणों का प्रकाश पड़ते ही, मोतियों का आभास हो जाता है, काली मिट्टी, यहीं कुछ विशेषताएँ मुझमें समायी हुई हैं। अभी तो आपने पहचाना ही होगा कि मैं कौन हूँ? मैं हूँ आपकी जन्मभूमि तथा करम भूमि पृथ्वी।

मैं और मेरे जैसे कुछ ग्रह सूरज के आस-पास

घूमते हैं। ऐसे अब्जाधीश ग्रह मिलकर आकाशगंगा बनती है। सच तो मेरा जनम ५०० करोड़ वर्षों पहले हुआ। प्रारंभ में एक तप्त वायु का गोला थी। धीरे-धीरे वह वायु नम होते गए और मुझे ठोस ऐसा आकार प्राप्त हुआ। धीरे-धीरे जल, पेड़, जंगल निर्माण हुए। मेरा सौंदर्य बढ़ता गया और अचानक आश्चर्यकारक ऐसी नवनिर्मिति हुई। वह नवनिर्मिति अर्थात् - मानव। बहुत ही बुद्धिमान होशियार, चपलक, चंचल ऐसा यह मानव मेरी गोद में निर्माण हुआ। धीरे-धीरे उसने अपनी प्रगति की और अब वह सात-समुद्र पार भी करने लगा है। उसने पहाड़ पार किए, संशोधन शुरू किया, चाँद पर गया, मंगल पर भी जाकर आया। उसने

ही मेरा विभाजन किया विश्व, देश, राज्य, तहसिल, गाँव, छोटा गाँव। ऐसे विभिन्न खेडों में मुझे उसने विभाजित किया।

स्मार्ट सिटी बनाने का अब वह सपना देख रहा है, जिसका मुझे सार्थ अभिमान है। आज मेरा यह छोटा बच्चा सफलता के उच्च शिखर पर पहुँच गया है। पर

कहते हैं न, जैसे-जैसे ऊँचाई बढ़ती है, वैसे-वैसे पैरों नीचे की जमीन दिखना भी बंद हो जाता है। ऐसा कुछ हो रहा है, इसका मुझे एहसास हो रहा है। “सच तो मैंने समय-समय इन्सान को सबक सिखाने का प्रयास किया है। जरा याद करके देखो, कुछ साल पहले लातुर में हुआ भूकंप, कच्छ में हुआ भूकंप हजारों इन्सान गाडे गए, हजारों बेघर हुए, हजारों मर गए, अनगिनत लोग हमेशा के लिए अपंग हो गए, रास्ते उखड गए, पेड गिर

गए, रोगराई बढ गयी और न जाने किस-किस रूपों में मनुष्य को नुकसान पहुँच रहा है, इसकी तो गिनती ही नहीं, फिर भी इन्सान अपने बर्ताव में परिवर्तन ही नहीं कर रहा ।’

आज मैं आपको यह सबकुछ इसलिए बता रही है, कारण इन्सान ने अपने साथ मुझे भी नष्ट करने का जैसे बिडा उठाया है। बुद्धि के बलपर, अनेक रोगों पर मात कर उसने अपनी आयु बढ़ायी है। मृत्यु का प्रमाण कम किया। परिणाम स्वरुप लोकसंख्या में बढोत्तरी हो गयी । बढते हुए लोकसंख्या की आवश्यकताओं की पूर्ति के लिए जंगलों की कटाई हो रही है। वनस्पतियों को नष्ट किया जा रहा है, परिणामस्वरुप उनपर आधारित प्राणि नष्ट हो रहे है। जीवों की श्रृंखला में से एक -एक जीव नष्ट हो रहा है। उसके गंभीर परिणाम पुरे जीवों को भुगतने पड रहे है। इन्सान आधुनिक जीवनशैली के निर्माण के मोह में सृष्टि से दूर जा रहा है। अर्थात मेरे हरे-भरे रूप को बाजर बना रहा है ।

मेरे यह रूप देख एक कवि मुझे पूछ बैठा, “हे माँ, कहाँ गया तेरा नया हरा-भरा दुप्पटा” यह सून मुझे तो बहुत दुःख हुआ। मुझे दुःख देनेवाले इन्सान को पूछना चाहती हूँ ,

“मानव, कब आयेगी तुझमें मानवता।”

सार्थक जीवन

गणेश जगन्नाथ गुजरा, बी. ए. १

वैचारिक

“ इनमें सब कुछ कार्यों में व्यापारिक सफलता, धन संपत्ति, अच्छे संबंध, यौन संबंध, मनोरंजन दूसरो के प्रति भलाई वगैरे सम्मिलित है। लोगों ने यह प्रमाणित कर दिया कि जब उन्होंने धन संपत्ति, संबंधों और आनंद के लक्ष्य को प्राप्त कर लिया, तब भी उनके अंदर गहरी शून्यता थी, खालीपन का एक ऐसा एहसास जिसे कोई वस्तु भरती हुई प्रतीत नहीं होती।

आज इस धरती पर अनेक प्राणी जीवन जी रहे हैं। उसमें से मैं भी एक प्राणी हूँ, पर थोडा-सा अलग हूँ। जिसमें एहसास है और ज्ञान भी है, और चाह भी है। अर्थात् मैं एक मनुष्य प्राणी हूँ। मुझे मिली मेरी बुद्धि अलौकिक खजाना है। जिसके बलबूते पर मेरा विचार चक्र हमेशा गतिशील रहता है। परंतु इसकी गति कभी-कभी धीमी हो जाती है, इसका कारण है मेरे जीवन में उपस्थित अनगिनत प्रश्न जिसके जबाब मिलना भी मुश्किल-सा जान पड़ता है। तब मुझे यह जीवन एक रहस्यमय दुनिया का जंजाल लगता है। इसीलिए हमारी मानवतावादी संस्कृति में लोग कई उद्देश्यों का पीछा, यह सोचकर करते हैं कि इनमें वो उन सवालियों का जबाब पा सकेंगे।

इनमें सब कुछ कार्यों में व्यापारिक सफलता, धन संपत्ति, अच्छे संबंध, यौन संबंध, मनोरंजन दूसरो के प्रति भलाई वगैरे सम्मिलित है। लोगों ने यह प्रमाणित कर दिया कि जब उन्होंने धन संपत्ति, संबंधों और आनंद के लक्ष्य को प्राप्त कर लिया, तब भी उनके अंदर गहरी शून्यता थी, खालीपन का एक ऐसा एहसास जिसे कोई वस्तु भरती हुई प्रतीत नहीं होती।

कारण जीवन जीते वक्त मनुष्य यह भूल गया है कि परमेश्वर ने मनुष्य को अपने स्वरूप में बनाया है। इसका अर्थ है कि हम किसी और के बजाय परमेश्वर के सदृश्य ज्यादा हैं। (किसी भी अन्य प्रकार के जीवन से) हम यह भी पाते हैं कि मनुष्य जाति के पाप में पड़ने से पहले और पृथ्वी शापित होने से पहले, निम्नलिखित बातें सत्य थी -

१) परमेश्वर ने मनुष्य को सामाजिक प्राणी बनाया

था।

- २) परमेश्वर ने मनुष्य को करने लिए कार्य दिया।
- ३) परमेश्वर की मनुष्य के साथ संगति थी।
- ४) परमेश्वर ने मनुष्य को पृथ्वी पर अधिकार

दिया।

इन विषयों का क्या महत्व है? परमेश्वर ने मनुष्य से चाहा कि हमारे जीवन में पूर्णता लाए, परंतु इनमें हर एक ऊपर मनुष्य के पाप में पड़ने से और पृथ्वी के ऊपर शाप का परिणाम बढ़ते हुए प्रतिकूल प्रभाव पड़ा।

अर्थात् मनुष्य जिसका अंश है उसे मूल्यता गवा रहा है। परंतु मनुष्य का जिंदगी का मकसद परमेश्वर को जानना होना चाहिए। इस मकसद के लिए इंसान को कोशिश करनी चाहिए। इसमें अनेक बाधाएं आयेंगी। लेकिन लगातार कोशिश ही सफलता लाती है। धीरे-धीरे बहती हुई एक द्वारा पत्थर में छेद कर देती है। किसी मकसद के लिए खड़े हो तो पेड़ के तरह खड़े रहे। और गिरना हो तो गिरो बीज की तरह ताकि दोबारा उग सको उस मकसद को पूरा करने के लिए। गिरने से हार नहीं होती, हार तब होती है, जब और कोशिश नहीं होती।

मनुष्य के मन में सबसे पहले बलवती इच्छा होनी चाहिए। वह इच्छा तब तक नहीं आयेगी जब तक उसका हृदय पवित्र न होगा। और दूसरो की सेवा से ही हृदय पवित्र होता है। अपने लिए तो हर कोई जीता है लेकिन जो दूसरो के लिए भी जो जीता है उसको हमेशा याद किया जाता है। दान एक हृदय को पवित्र करनेवाली क्रिया है। जो दिया वो जिया। और ऐसे जीवन में ही सच्चे परमेश्वर की प्राप्ति होती है।

‘एक तूफान - कल्पना चावला’

कोमल कृष्णात कदम, बी. ए. २

जानकारीपर

“पंजाब के कर्नाल नामक छोटे से गाँव में कल्पना जी के पिताजी रेलस्थानक पर मुँगफली बेचकर किसी तरह अपना गुजारा करते थे। ऐसी परिस्थिति में वह सपना देखती थी, कि वो आसमान में सितारों के पास गई है। उनके साथ खेल रही है। आम लड़कियों की तरह वह बिलकुल नहीं थी। उनके घर की आमदनी भी इतनी नहीं थी कि वह अपने सपनों को साकार कर सके, किंतु उन्होंने हिम्मत नहीं हारी और अपने लक्ष्य को पाने के लिए बार-बार प्रयत्नशील रही।

रात के ९ बजे होंगे। हम सब दूरदर्शन के समाचार देख रहे थे। अचानक मेरे कान पर कुछ शब्द पड़े कि अंतरालवीर कल्पना चावला की दुर्घटनाग्रस्त मौत। मेरे कान जैसे बधीर हो गए। मुझे लगा कि कहीं मैं

कल्पना चावला। यह नाम सिर्फ भारतवर्ष में नहीं बल्कि सारे संसार में परिचित है। उनका कर्तृत्व ऐसा है कि सबको उनके कार्यपर गर्व था। मुश्किल को आसान बनाना, यह सीख बचपन में ही कल्पनाजी को मिली।

सपना तो नहीं देख रही। किंतु यह सच था। मेरा दिल उस सच को मानने को तैयार नहीं था। संपूर्ण विश्व की नारी जाति का अभिमान इस तरह चला जाएगा, यह सपने में भी नहीं सोचा था। आज भी मैं उस दिन को नहीं भूल पायी हूँ। शनिवार १ फरवरी २००३ का दिन था वो।

पंजाब के कर्नाल नामक छोटे से गाँव में कल्पना जी के पिताजी रेलस्थानक पर मुँगफली बेचकर किसी तरह अपना गुजारा करते थे। ऐसी परिस्थिति में वह सपना देखती थी, कि वो आसमान में सितारों के पास गई है। उनके साथ खेल रही है। आम लड़कियों की तरह वह बिलकुल नहीं थी। उनके घर की आमदनी

भी इतनी नहीं थी कि वह अपने सपनों को साकार कर सके, किंतु उन्होंने हिम्मत नहीं हारी और अपने लक्ष्य को पाने के लिए बार-बार प्रयत्नशील रही। और इसी के बावजूद अनेक समस्याओं का हल करते-करते उन्हें कामयाबी मिल गई। आज वो एक तेजोमय सितारा बन गई है।

पंजाब इंजिनियर कॉलेज में एरोनॉटिक्स में शिक्षा लेने का निर्णय कल्पनाजी ने ले लिया। लड़की होने के कारण उनका यह निर्णय किसीको अच्छा नहीं लग रहा था। सबने मना कर दिया था। इतना ही नहीं वहाँ के प्रिन्सीपल को भी उन्हें समझाना पडा। किंतु कल्पनाजी के आत्मविश्वास के सामाने सबको साथ टेकने पडे। इस तरह उस कॉलेज में उन्हें प्रवेश मिला। यह कामयाबी की सीढ़ी चढ़ते हुए अमरिका पहुँच गयी। वहाँ के टेकसाँस विश्वविद्यालय में एरोस्पेस इंजिनियरी की शिक्षा प्राप्त कर ली। इसके उत्तरांतर कोलेरेंडो विश्वविद्यालय में से उसी विषय को लेकर डॉक्टरेट भी हासिल की। इसी उत्तरान्त नासा की तरफ से अंतराल मोहिम में शामिल होने के लिए आवेदन पत्र कल्पनाजी ने भर दिया।

चार हजार प्रार्थनापत्र में से सिर्फ बीस लोगों का चुनाव किया। उसमें एक नाम था 'कल्पना चावला'।

कितने गर्व की बात है। यह भारतीय विदेश जाकर अंतराल यात्रा पर जा रही थी। यह बात १९९७ की है। १९९७ में कोलंबिया स्पेशल अंतराल यात्रा में वो अकेली थी। उनका विवाह एक ब्रिटिश युवक के साथ हुआ था। अपने पति ज्यॉ पेरी के साथ वह दो बार भारत भी आ चुकी थी। वे ब्रिटिश प्लाइट इन्स्ट्रक्टर है।

१६ फरवरी २००३ को फिर एक बार मिशन स्पेशलिस्ट के रूप में कल्पना चावला जी नासा की तरफ से अंतराल यात्रा पर गई। किंतु उन्हें क्या पता था, कि वह उनकी अंतिम यात्रा थी। कल्पनाजी ने ८० सफल प्रयोग भी किए। पृथ्वीपर वापस आने में कुछ देर की ही बाकी थी और अचानक पृथ्वी से ६३ कि. मी. उँचाईपर उनके यान का विस्फोट हुआ। इसके साथ ही कल्पना जी के शरीर का अस्तित्व नष्ट हुआ। उनके शरीर की राख तक नहीं मिली। उसी आसमान में वह तेजोमय सितारा बन गई। एक तूफान की तरह उनकी जिंदगी थी। यह तूफान थम गया, किंतु उन्होंने समस्त नारी जाति को बहुत बड़ी सीख दी।

“कोमल है कमजोर नहीं।

उस शक्ति का नाम ही नारी है।”

तेरी राह।

सतिश संपत वाघमात्रे, बी. ए. भाग १

देखते ही तू मेरे
दिल में उतर गयी,
तेरे चेहरे की लालिमा
मेरे दिल में समागयी ।
एहसास हुआ, प्रेम से
तू बहुत है दूर,
फिर भी पागल- मन
तेरे प्रेम से हो सका न दूर ।
पता नहीं तू मुझे
क्यों भा गयी
पर मेरे हृदय में
तू ही तू छा गयी ।
सच बता दिल की बात
तू करेगी न उसकी सौगात।
अगर गुस्सा भी आए मेरी बात का
पर अपमान न करना मेरी एहसासों का,
कारण किसी और के लिए नहीं
तेरे लिए ही मैंने यह कविता लिखी है ।
और धीरे से तेरे मन में
प्रवेश के लिए राह बनायी है।
राह बनायी है ।

जीवन रहस्य

गणेश जगन्नाथ गुजर, बी. ए. भाग १

जीवन एक रहस्यों का
जंजाल है,
पग-पगपर न जाने,
कितने सवाल है।
हर सवाल के पीछे
बहुत कुछ छिपा है,
जिसके तह में जाना भी,
मुश्किल है ।
पर जो भी है,
वह अनमोल है
जिसपर प्रेम का रंग चढाना ही,
मनुष्य जीवन का मोल है ।
इस मोल की,
अलग-अलग है, पहचान
मनुष्यता ही उसमें
डालेगी जान,
इस जान में जान मिलाकर
इस जीवन को रंगीन बनाना है ।
जीवन को रंगीन बनाना है
कारण -
जीवन एक रहस्यों का जंजाल है ।

नौकरी करनेवाली महिलाओं की समस्याएँ

मच्छिंद्रनाथ लालासाहेब सावंत, बी. ए. १

संशोधनपर

‘भारत एक धनी देश है’। जिसमें निर्धन व्यक्ति निवास करते हैं। अत्यन्त निर्धनता हमारे पारिवारिक जीवन के विलुप्त होने का मुख्य कारण है। साधारण नागरिक आत्मसन्मान और आत्मनिर्भयता का जीवन व्यतित करने को सक्षम नहीं है। निम्नस्तरीय जीवन व्यतित करते हैं। वे अपने स्वास्थ्य को भी सुचारु रूप से स्थायी रखने में समर्थ नहीं है।

भारतीय संविधान के परिच्छेद खत में राज्य के निर्देशक सिद्धान्त दिए गए हैं। इस में लिंग भेद बिना किसी भी को नौकरी प्राप्त करने का प्रावधान है। अच्छा जीवनस्तर दिलाने के लिए कर्मचारियों को निम्नतम वेतन सीमा निर्धारित की गई है। यह सक्ति नागरिक को आर्थिक सामाजिक समानता भी दिलाती है। महिलाएं पुरुषों के भांती कोई भी व्यवसाय अपनाने का अधिकार मिला है। केवल वह समाज के आचरण के विरुद्ध न हो।

वर्तमान वित्त प्रधान समाज के समान नौकरी करनेवाली महिलाओं को नौकरी न करनेवाली महिलाओं के मुकाबले में अधिक सन्मान मिलता है। और अधिक पसंद किया जाता है। ‘भारत एक धनी देश है’। जिसमें निर्धन व्यक्ति निवास करते हैं। अत्यन्त निर्धनता हमारे पारिवारिक जीवन के विलुप्त होने का मुख्य कारण है। साधारण नागरिक आत्मसन्मान और आत्मनिर्भयता का जीवन व्यतित करने को सक्षम नहीं है। निम्नस्तरीय जीवन व्यतित करते हैं। वे अपने स्वास्थ्य को भी सुचारु

रूप से स्थायी रखने में समर्थ नहीं है। उनके घटिया भोजन ओर घटिया वस्त्रों का प्रयोग करते हैं। इसलिए अपना जीवन-यापन करने के लिए और अपनी आय को बढ़ाने के लिए वे अपनी बहनों-बेटियों, पुत्रियों, पत्नीयों और माताओं से नौकरी की चाहत रखते हैं। वे अपने अन्धकार युक्त जीवन को आर्थिक पक्ष से प्रकाशित करना चाहते हैं।

८०% काम करनेवाली महिलाएँ दिहाड़ी कमानेवाली महिलाओं के श्रेणी में आती हैं। वे खेतों में, सडकों पर या जिस स्थान पर भवनों का निर्माण होता है, वहाँ मजदूरी करती हैं। उनका नागरिकिय जीवन मुसीबतों की श्रृंखला है। यदि वे घरों, फैक्टरियों, या दुकानों में काम करती हैं, तो भी उनकी दिशा उतनीही दयनिय है। उन्हें दिन में कम से कम आठ घंटे काम करना पडता है। वे कई मील पैदल चलकर काम पर पहुँचती हैं। दोपहर में उन्हें सुखी और बासी रोटी खानी पडती है। दिनभर उन्हें घरसे बाहर रहना पडता है। वे अपने बच्चों को अपने पडोसियों के रहम पर छोडकर जाती हैं। बच्चे रोते और भूख से बिलबिलाते हैं। वो रात को अगल दिन के लिए अलग भोजन पकाती हैं।

दफ्तर में जानेवाली महिलाओं की अपनी निजी समस्याएँ होती हैं। वे अपने बच्चों को दूध नहीं पिलाती। उनके बच्चे ‘मदर डेयरी’ को ही अपनी मदर, समझते हैं। वे अपने बच्चों को शिशु गृह में या में छोडकर जाती हैं। इससे उनकी बढोत्तरी रूक जाती है। क्योंकि वहाँ उन्हें माता का प्यार नहीं मिलता। उनकी माताएँ बच्चों की देखरेख पर काफी धनराशी तो व्यय करती हैं, परंतु

उनकी दशा को सुधारने में निष्फल रहती है। वे दिनभर ऐसा महसूस करते हैं कि मानो उनकी अवहेलना की जा रही हो! नौकरी करनेवाली महिलाओं को यातायात पर, साज-शृंगार पर तथा पार्ट-टाईम नौकरी पर विपुल धनराशि व्यय करनी पडती है। यदि घर लौटने में उन्हें, देर हो जाती है, तो 'वृद्ध लोग उनपर क्रोधित हो जाते हैं।

महिला कण्डक्टर और फैक्टरी में काम करनेवाली महिलाओं की दुर्दशा अवर्णनीय है? सभी उनके साथ गाली-गलोच की भाषा करते हैं। सम्बन्धित व्यक्ति कि उनके साथ बड़ा दुर्व्यवहार करते हैं अध्यापिकाएँ तथा नर्स सन्मानित और लाभप्राप्त स्थिति में होती हैं। उनकी

परेशानिया सहनीय है। अपने व्यवसाय चलानेवाली महिलाएँ प्रायः प्रसन्न रहती हैं। परंतु उनकी आय निश्चित नहीं होती।

अधिकांश संस्थाओं में काम की आधुनिक दशा धिनौनी और धर्मभ्रष्ट है। 'बालक की शिक्षा उसकी माता के गोद में प्रारंभ होनी चाहिए।' उसे समूचा प्यार और संरक्षण चाहिए। उनकी अभिलाषा को तत्काल आघात पहुँचता है। जो ही उनकी माता उन्हें छोडकर दिनभर घर से बाहर रहती है। नौकरी करनेवाली महिला में सहयोग तथा लगाव की भावना का अभाव रहता है। वह स्वयं 'में' केंद्रित हो जाती है। और शेष सक्ति के प्रति हिन भावना रखती है। वित्तीय लाभ की बलि के वेदी पर वह पारिवारिक में यह काम नहीं निभा सकती है। समय का अभाव, होने के कारण वह सफाई, धुलाई तथा भोजन पकानेसे सम्बन्धित अपने कर्तव्यों को अवहेलना कर देती है। वह अपने पति के प्रति निष्ठा दिखाने में भी निष्फल रहती है। इसलिए

आंदोलन उठते है। तीन बार तलाक, तलाक, ऐसी समस्याएँ उत्पन्न होती है। सोचो समझों और विचार करो।

उसका जीवन तनाव क्लेश तथा संघर्ष का कहानी है। कई बार घर में चोरी हो जानेसे या बच्चों का अपहरण हो जांने के कारण उनकी चिन्ता में बढोत्तरी हो जाती है। यदि दुर्भाग्यवश उसे अपने घर से दूर नोकरी करनी पडी तो उसे किराए के मकान में रहना पडता है। और तो और अपनी संपूर्ण आय को व्यय करना पडता है। उसका व्यग्र जीवन, परिश्रम तथा परेशानी की दुखभरी कहानी है।

मेरा प्यार

आमीर शौकत मुलाणी, बी. ए. भाग २

एक लडकी थी, अंजानी -सी,
न जानी, न पहचनी-सी,
बस, हलकी-सी मुलाकात हुई
और मुझपर छा गयी ।
उसे देखने की कोशिश होती
शायद उसे एहसास न था,
में उसे चाहता था,
बस उसकी प्यारी-सी आँखे
मुझे में समा गयी।
उसके होने की एहसास से
दिल की घडकने रुक जाती,
उसके पायल की, आवाज
दिल में जैसे समा गयी ।
और न चाहते हुए भी
वो मुझपर छा गयी ।

नोटबंदी के लाभ....

पूजा विलास पवार, बी. ए. १

वैचारिक

“ काला धन और जाली नोटों के समानांतर ही भारत की अर्थव्यवस्था चलती है परिणाम स्वरूप मँहगाई बढ़ती है। जिसका सीधा परिणाम जनता की क्रय शक्तिपर पडता है। जिसका परिणाम अर्थशक्तिपर पडता है। अर्थव्यवस्था में गिरावट आ जाती है। उच्च शिक्षा, आरोग्य, गृह, आदि की किंमते बढ़ जाती है।

८ नवंबर, २०१६ के दिन पंतप्रधान नरेंद्र मोदी जी ने ५०० और १००० रुपयों के चलन व्यवहार में से बंद करने का निर्णय लिया है। प्रत्यक्ष उसकी

अंमलबजावनी ९ नवंबर, २०१६ से हुई। पुराने ५०० और १००० रुपयों की जगह ५०० और २००० रुपयों के नए नोट जारी किए। अर्थात् पुराने नोटों का विमुद्रीकरण हो गया, उसे मीडिया ने नोटबंदी यह नाम दिया। नोटबंदी के कारण समाज को जो फायदा हुआ है, उस पर कुछ विचार यहाँ प्रस्तुत है। भारत की चलन व्यवस्था में ५०० और १००० रुपयों के नोटों का प्रमाण कुल प्रमाण ८४% प्रतिशत है। ज्यादातर व्यवहार चलन के रूप में ही होता है। जिसमें काला धन अधिक पैमाने में इस्तमाल किया जाता है। आंतरराष्ट्रीय स्तर पर वित्त के गैर व्यवहार पर रोकथाम के लिए फायनानसियल अंशन टैक्स फोर्स संस्था कार्यरत है। इनका कहना है अपराधिक आय को वैध बनाने के लिए विविध गलत रास्तों का उपयोग किया है। उन्होंने बताया है इसमें

शामिल धन को नशीली दवाओं की सौदेबाजी, भ्रष्टाचार, लेखांकन, और अन्यप्रकार की धोखाधड़ी और कर चोरी सहित अनेक प्रकार की आपराधिक गतिविधियों के जरिए प्राप्त किया जा सकता है। उनकी जानकारी के अनुसार ही काले धन को वैध बनाने के लिए सरल से लेकर जटिल आधुनिकतम तकनीकों के रूप में हो सकता है। इसके अतिरिक्त उनका कहना है कि शासन व्यवस्था नोकरशाही, राजकीय पक्ष इन पक्षों के साथ चुनाव के व्यवहारों में भी इसी काले धन का उपयोग किया जाता है। अतः इस काले धन को वैध बनाने के लिए जो रास्ते अपनाये जा रहे हैं, उसपर रोकथाम लगाने के लिए शासनद्वारा यह जो निर्णय लिया है वह उचित है, ऐसा लगता है। इसके साथ ५०० और १००० रु. नोटों में जाली नोटों का प्रमाण भी अधिक है। दहशतवादी और नक्षलवादी अस्त्र तथा गोला बारूद खरिदने के लिए, दहशतवादी छावनी लगाकर उसका प्रशिक्षण देने के लिए तथा दहशतवादी आक्रमण करने के लिए इन्हीं जाली नोटों का उपयोग किया जाता है। नोटबंदी के कारण जाली नोटों पर प्राबंदी तो आयेगी ही साथ ही दहशतवाद में भी कमी आयेगी ऐसा लगता है।

काला धन और जाली नोटों के समानांतर ही भारत की अर्थव्यवस्था चलती है परिणाम स्वरूप मँहगाई बढ़ती है। जिसका सीधा परिणाम जनता की क्रय शक्तिपर पडता है। जिसका परिणाम अर्थशक्तिपर पडता है। अर्थव्यवस्था में गिरावट आ जाती है। उच्च शिक्षा, आरोग्य, गृह, आदि की किंमते, बढ़ जाती है। इसीकारण नोटबंदी का निर्णय उचित है, ऐसा लगता

है।

स्वीडन में जीडीपी के नगद का अनुपात १.७३% है, तो भारत में ही १०.८६% है। जो स्वीडन की तुलना में ९ गुणा जादा है। विमुद्रिकरण और उच्च मूल्य की नोटाएँ चलन से रद्द करने कारण कॅश इ. जीडीपी रेशो गिरने में मदद होगी। स्टेट बैंक ऑफ इंडिया के अर्थतज्ञ सौम्य क्रांति इनका मत है कि पूर्व विमुद्रिकरण होने के कारण चलन का स्तर जीडीपी के १०% कम प्रतिशद में स्थिर होने में मदद होगी।

वांचू समितीने १९७१ की अहवाल में यह सूचना दी थी कि काला धन अर्थात देश की अर्थव्यवस्था को लगा हुआ कर्करोग है। अतः उसे हटाना है तो व्यवहार से बड़े मूल्य की नोटों को बंद किया जाए।

नोटबंदी की वजह से बैंको की व्यवस्था मजबूत हो गयी है। उनकी कर्ज देने की क्षमता बढ गयी है कारण लोगो को अधिक धन बैंको में जमा किया जा रहा है। बैंको में जमा हुए अतिरिक्त धन की वजह से करपात्र उत्पादनों की क्षमता बढ गयी है। जो धन अर्थव्यवस्था से जुडे, विविध क्षेत्रों के गरिबो की उन्नति के लिए तथा विविध समारोह पर खर्च किया जा सकता है।

बजार में, व्यवहार में धन और पूँजी दोनों की कमी है पर अर्थव्यवस्था मँहगाई पर रोकथाम के लिए इससे मदद ही होगी ।

१९४६ और १९७८ में लोगों को यह बताया कि शासन जल्दी ही विमुद्रिकरण का निर्णय लेनेवाली है। इसी कारण विमुद्रिकरण के बाद भी अर्थव्यवस्था को आवश्यकता लाभ नहीं हुआ। पर २०१६ में लिया गया यह जो निर्णय है , वह गुप्त रखा गया। परिणामस्वरूप काले धनवालों को अपना धन सफेद करने का मौका ही नहीं मिला अर्थात अतिरिक्त धन व्यावहारिक बनाने को मौका ही नहीं मिला ।

भारतीय रिझर्व्ह बैंकों की आकड़ों से यह पता चलता है की ३ लाख से अधिक 'शेल कंपनियाँ' में ही शुरू हुई है, उसमें से २-१ लाख कंपनियाँ अधिकृत न होने कारण बंद गयी है। लगभग १९५० कंपनियाँ अपना काला धन व्यवहार योग्य बनाते हुई पकडी गयी है, अतः

१३,३०० करोड रुपये उनसे जमा हो गए है।

चुनाव के मूल में भ्रष्टाचार समाया हुआ है। उसी मार्ग से शासन व्यवस्था में भी भ्रष्टाचार घूस जाता है। चुनाव में जीत हासिल करने के लिए ये उमेदवार चाहे जितना खर्चा करने के लिए तैयार होते है। कारण एक बार जित गए तो पैसा कमाने के जैसे रास्ते ही खुल जाते है। परंतु पंतप्रधान जी ने उचित समय ५०० रू. और १००० रुपये के चलन बंद कर विधान सभा के चुनाव उमेदवारों को बडा धोका दिया है। कारण पाच राज्या में जो चुनाव होनेवाले थे, उसमें खडे उमेदवारों के पास बाँटने के लिए पहले से ही पैसे तैयार थे, परंतु नोटबंदी के कारण इतने सारे पैसों क्या किया जाए यह गहन प्रश्न उनके सामाने खडा हुआ। अतः बाटने के लिए काला धन ही नहीं रहा। जिसका परिणाम आनेवाले चुनावों पर सकारात्मक ही होगा इसलिए जो नोटबंदी हुई है, वह लाभदायी है। ऐसा लगता है।

देश की उत्पादन का प्रमाण और नोटों का मूल्य देश में हो रहे नकद व्यवहार पर अवलंबित होता है। लेस कॅश या कॅश लेस अर्थव्यवस्था को बढ़ावा देने के लिए, इसका प्रमाण कम होने की अवश्यकता होती है और वह प्रमाण नोटबंदी के बाद बढ गया है, जो देश की अर्थव्यवस्था के प्रगति का लक्षण है।

वर्तमान में इनक टॅक्स और देश की उत्पादन का जो प्रमाण है वह १६.६ प्रतिशद है, जो प्रगत देशों की तुलना में बहुत कम है, ऐसा अर्थतज्ञ बता रहे है। इस साल अर्थात २०१७ में १ अप्रैल से ३१ जुलाई तक १.९ लाख करोड रुपये प्रत्यक्ष इनकम टॅक्स में जमा हुए जो गत साल के इस कालखंड में ही प्राप्त अर्थ की तुलना में १९% प्रतिशद ज्यादा है।

हमारे भारत मे अर्थ साक्षरता की कमी है। पर नोटबंदी के बाद वह बढ गयी है। नोटबंदी के बाद बैंक अकौंउट मे १८ % बढोत्तरी हुई। ऑनलाईन व्यवहार में ३ प्रतिशद बढोत्तरी हुई । परिणाम स्वरूप CashLess Economy का सपना देखनेवाले भारत को उसका लाभ हुआ। इसलिए नोटबंदी लाभदायी है, नुकसानदायी नहीं ऐसा लगता है।

युवावस्था : समस्या और समाधान

कोमल कृष्णात कदम, बी. ए. ३

वैचारिक

“ आज पुरी दुनिया एच. आय. व्ही. अर्थात एड्स के शिकार बन रहे हैं। भारत भी दुनिया के साथ एड्स का शिकार बना है। एड्स के शिकार हुए बच्चे एड्स का नाम सुनते ही आत्महत्याएँ करते हैं। या जल्दि जीवन खत्म करने की कोशिश करते हैं। मानवी जीवन में ऐसे बच्चे निराश, बेचैन, उपेक्षित और प्यार से वंचित हो जाते हैं।

आज हमारे देश के सम्मुख अनेक चुनौतियाँ हैं। मद्यपान, नशाखोरी, दहेज, निर्धनता, बेरोजगारी, मुल्यवृद्धि, जनसंस्थावृद्धि, अंधश्रद्धा, हत्या और आत्महत्याएँ, स्त्री-भ्रूणहत्या, बलात्कार, आतंकवाद और नकक्षली दहशतवाद, खूनखराबा, घूसखोरी, दरोडा, तस्करी तथा जमाखोरी, पर्यावरणीय प्रदूषण, भूमंडलीकरण और विकास की समस्याएँ इस प्रकार की अनेक चुनौतियाँ हैं। उसी प्रकार वर्तमानकाल की बहुत ही महत्वपूर्ण समस्या यह है कि किशोरावस्थाओं में जी रहे बच्चों की हालत। आज हम इन बच्चों पर ध्यान नहीं दे रहे हैं। ये बच्चें बहुत कठिन जीवन व्यतित कर रहे हैं। इसलिए हमारे देश की सरकार तथा राज्य सरकारें सेवाभावी संस्थाएँ स्वास्थ्य केंद्रे संयुक्त अभियान चला रही हैं। क्योंकि यह बच्चे राष्ट्र की संपत्ति हैं।

हम सदृढ, सशक्त, शक्तिशालि भारत निर्माण करना चाहते हैं, तो किशोरावस्था में जो युवापीढी जी रही है, उन्हें जीवन मूल्यों के बारे में समझाना बहुत ही आवश्यक होता है, क्योंकि वे ही बच्चे आनेवाले दिनों में

कठिन से कठिन मुसीबतों का सामना करके देश को प्रगतिपथ पर ले जा सकते हैं। जीवन कौशल्य क्या है? आत्मविश्वास पैदा करना, ठीक तरह से विचारों का आदान-प्रदान करना, सुख और शांति से जीवन जीना सकारात्मक दृष्टीकोन अपनाना, स्वास्थ्यवर्धन जीवन बिताना किसी भी आपदा का सामना करना, जीवन जीने की कला समझाना। हर एक व्यक्ति के पास जो कलाएँ हैं, वह जीवन की जीव होती हैं। हमारे सामने जो चुनौती है वो यह है कि, भावनिक मानसिक और शारीरिक दृष्टिकोन से बच्चों को तैय्यार करना मन में जो बेचैनी है, डर है उसे बाहर निकालना। समाज में लैंगिक बातों पर खोलकर चर्चा करना। पारिवारिक जीवनमूल्य, गुप्तरोग, एड्स, प्रजननसंस्था एवं सारथ आदि के बारे में जानकरी देना। किंतु इस प्रकार का ऐसा ज्ञान बच्चों को देना है या नहीं इस विषय में शिक्षक, अभिभावक और समाज की द्विधा मनस्थिति में है। इन सभी अंदर या बाहर की बातों को समझ लेना चाहिए।

आज पुरी दुनिया में अधिकतर लोग एच. आय. व्ही. अर्थात एड्स के शिकार बन रहे हैं। भारत भी दुनिया के साथ एड्स का शिकार बना है। एड्स के शिकार हुए बच्चे एड्स का नाम सुनते ही आत्महत्याएँ करते हैं। या जल्दि ही जीवन खत्म करने की कोशिश करते हैं। मानवी जीवन में ऐसे बच्चें निराश, बेचैन, उपेक्षित और प्यार से वंचित हो जाते हैं। मानव जीवन में युवावस्था एक ऐसी अवस्था है। जो संवेदनशील, परिवर्तनशील होती है। इस अवस्था में परावलंबी बच्चो

का एक स्वावलंबी, कार्यशील प्रौढ अवस्था में रूपांतर होता है।

इस समय बच्चों में भावनिक, मानसिक दबाव बढ़ जाता है। माता-पिता और परिजनों के साथ विवाद उत्पन्न होने की संभावना होती है। यह बहुत ही कठिन होता है। इस अवस्था में अधिकतर समस्याएँ लैंगिक, तथा शारीरिक बदलावों के कारण पैदा होती हैं। ऐसी अवस्था में बच्चे की हालत न घर का ना घाट का ऐसी होती है। उनमें मनस्थिति, अशांति फैल जाती है। विचार करने की प्रवृत्ति, परस्पर संबंध तथा दृष्टिकोनों में धीरे-धीरे परिवर्तन होते रहते हैं। इस अवस्था में नैसर्गिक रूप से भिन्न लिंगी आकर्षण बहुत ही बढ़ जाता है। इसलिए बच्चों द्वारा अश्लील फिल्मों, समवस्यक अश्लिल बातों, अश्लिल पोस्टर्स, सीडियाँ, इंटरनेट आदी मार्गों की ओर वे अधिक आकर्षित हो जाते हैं। जिससे उनका जीवन हमेशा के लिए बरबाद हो सकता है। ऐसे समय में उन्हें जीने का, साफ सुयश रास्ता दिखाना बहुत ही आवश्यक हा जाता है।

इस अवस्था में बच्चे परिवार, स्कूल और समाज तीनों क्षेत्रों में रहते हैं। तीनों क्षेत्रों की ओर से जिम्मेदारियाँ ढकेल दी जाती है। जिससे बच्चों का सर्वांगीण विकास नहीं हो पाता। माता-पिता, परिवार, स्कूल और समाज इन सबकी बच्चोंपर संस्कार करने की जिम्मेदारी होती है। इस अवस्था में बच्चों में नैसर्गिक, शारीरिक, लैंगिक परिवर्तन हो जाते हैं। हम सभी बड़े इन बदलाव को जानते हैं। हम बच्चों में हो रहे बदलाव को भी जानते हैं। बच्चों को सक्षम बनाने के लिए मानसशास्त्रीय तज्ञ, डॉक्टर, शिक्षक और परिवार द्वारा उचित प्रक्रिया द्वारा, सही जानकारी समय-समय पर देना आवश्यक है। अभिभावकों का भी यह कर्तव्य होता है, कि कम से कम अपने बच्चों के साथ मैत्रिपूर्ण, विश्वासपूर्ण संबंध प्रस्थापित करें। इन बच्चों की भावना, विचार आदि को जानकर उन्हें सही मार्गदर्शन करें। इन बच्चों की निर्णयक्षमता को महत्त्व प्रदान करे। बच्चे के विधायक कार्यों के लिए अविभावक द्वारा अनुमती दी जाए। अन्यथा बच्चे अपनी बुद्धि का दूरोपयोग करके

विध्वंसक कार्य में लगने की कोशिश करेंगे।

यदि अभिभावक बच्चों की बात मानने से इन्कार करते हैं। तो बच्चों को हमेशा कठोर नियंत्रण में रखते हैं, तो बच्चों द्वारा नशाखोरी, शराब, जुआ आदि दुःकृत होने की संभावना होती है। वह अपने जीवन में जोखिम उठाने के लिए तैय्यार हो जाते हैं।

भारतीय समाज के रीतिरिवाज, परंपरा, रूढी या अंधश्रद्धा के कारण माता-पिता परिवार ओर समाज लैंगिक बातों पर खुलकर चर्चा नहीं करता।

इसपर खुलकर चर्चा करनी चाहिए। लैंगिक ज्ञान की शास्त्रशुद्ध जानकारी देनी चाहिए। नवभारत निर्माण करने का सपना पूरा करने की के लिए बताए गए महान जीवनामूल्यों को अपनाना आवश्यक है। आज के स्पर्धात्मक युग में युवाओं को जीवन कौशल्य की सही जानकारी देना हम सभी का महत्त्वपूर्ण कर्तव्य है।

शिवकालीन शस्त्रास्त्र

युवराज अर्जुन कुवाडे, बी. ए. २

ऐतिहासिक
जानकारीपर

“ शिवकालीन शस्त्रास्त्रों का असाधारण महत्त्व है। शिवाजी महाराज तथा संभाजी महाराज ने दारुगोला के कोठार तथा शस्त्रास्त्र निर्मिति के कारखाने खडे किए थे। अफजल खान के खिलाफ हुए युद्ध में चिलखत, बिछवा आदि हत्यारों का प्रयोग किया था।

शिवकालीन शस्त्रास्त्रों का असाधारण महत्त्व है। शिवाजी महाराज तथा संभाजी महाराज ने दारुगोला के कोठार तथा शस्त्रास्त्र निर्मिति के कारखाने खडे किए थे। अफजल खान के खिलाफ हुए युद्ध में चिलखत, बिछवा आदि हत्यारों का प्रयोग किया था। पावनखंड में बाजीप्रभू तथा रायजी बांदला ने पट्टों का प्रयोग कर जो शर्त की हो गयी तथा शंभू के कालखंड में चीककदेवी के खिलाफ जो तीरकमान का प्रयोग किया गया, इसमें शस्त्रास्त्रों की भूमिका प्रभावी रूप में रही। ऐसे ही कुछ शस्त्रास्त्रों की जानकारी देने का प्रयास यहाँ किया गया है। वह इस प्रकार -

१) खड्ग -

इसके विभिन्न भेद है। कर्नाटकी घोप, खंडा (मराठी) राजस्थानी (राजपूति), समशेर (मोगली), गुर्ज, पट्टा, आरमार समशेर आदि। उसी प्रकार सम शेर की मुट्टी पर आधारित भी उसके लगभग ४० उपप्रकार होते हैं। वैदिक और अन्य वाङ्मय जैसे धनुर्वेद, वीर चिंतामणी, ब्रह्मसंहिता, युक्ति, कल्पतरु इ. आधुनिक युग में प्रदेश गाव या विशिष्ट व्यक्ति के नाम पर समशेर पहचानी जाती है। जैसे आलेमानी (जर्मनी), मुल्हेरी (महाराष्ट्र), यवानी जैसे शृंगकालीन सरल रुंद दुधारी व बैनमुट्टी की समशेर आदि का स्वरूप भारद्वाज के शिल्पकला में मिलते हैं।

२) ढाल -

शस्त्रास्त्रों संरक्षण करने की दृष्टि से ढाल तैय्यार की है। इ. स. ६००० साल से इसका प्रयोग हो रहा है।

चिलखत और शिरस्त्राव शरीर संरक्षक साधनों के वर्ग में ढाल आती है।

अर्थशास्त्र और के प्राचीन चर्म, शरावर, फलक, नाम की ढालियों मिलता है। अजिंठा

वैदिक वाङ्मय महाभारत साहित्य में खेटक, फलरु इस का उल्लेख की लेणियों में त्रिकोनी, अर्धवर्तुलाकार, चौकोनी, तथा छोटा गोल जैसे ढाल के चित्र मिलते हैं। अर्धवर्तुलाकार चौकोनी ढाल ऑरिसियन सैनिक इस्तेमाल करते हैं। सांबर, रेडा, नीलगाय, हाथी और गेंडा आदि की त्वचा का उपयोग ढाल में किया जाता है। भारत में गोलाकार ढालियों का ही अधिक प्रयोग किया गया। जिसका व्यास ३६ ते ६५ से.मी. तक है।

३) कट्यार के प्रकार

बिचवर, खान्जाली, खंजार, पेशकब्ज, किंदजल, कुकरी, जंबिया, कर्द आदि।

इनमें से अधिकार शस्त्रास्त्र शेला में रख सकते थे। नजदिक आए हुए शत्रुओ को परास्त करने के लिए तथा जो लढाई समाप्ति के रास्ते पर है तब इस शस्त्र का प्रयोग किया जाता है। बहुदा टूटे हुए समशेर की पाती से ही कट्यार बनाये जाते थे। इसीकरण यह आकार में छोटी ही रहती है। किंदजल, खान्जाली यह प्रकार मूलतः तुर्की

ही है। तो खंजीर, जंबीया, पेशकब्ज यह मोगली प्रकार हैं। बिचवा यह मराठा शस्त्र होकर दुधारी और कम लंबाई का पाता इसका खास वैशिष्ट्य है।

४) चिलखत -

यह एक शरीर संरक्षक कवच है और युद्धोपयोगी साधन भी है। इसका उपयोग शत्रु के हमले से बचने के लिए होता था। यह धातु से बनाया जाता है। बहुधा प्राणियों की कात का भी चिलखत के रूप में उपयोग किया जाता था। इसका वजन कम होता है पर मजबूत होता है। प्राणियों को निसर्गतः यह स्वसंरक्षण साधन मिले है। जिसमें केश, कात, नाखून, रंग

बदलना आदि बातें आती हैं। परंतु इन्सान को स्वसंरक्षण की दृष्टि से एक भी साधन नहीं है। इसी कारण चिलखत का उपयोगकर घात-प्रघातों से बचकर अपने

स्वसंरक्षण प्रश्न छुड़ा लिया। प्राचीन कालखंड में समशेर, भाला, गद्दा आदि शस्त्रों के हमले से बचने के लिए तो अर्वाचीन काल में बंदूक की गोली, तोफ के गोले आदि शास्त्रास्त्रों के हमलों से बचने के लिए तथा अपने संरक्षण के लिए संरक्षण कवच के रूप चिलखतों का उपयोग किया गया।

५) भाला -

भाला यह भू-सेना के पायदल और घोडदल सैनिकों का एक शस्त्र है। 'भाला' इस संस्कृत शब्द से विरोधकों को जायबंद कर सकते हैं। भाला से हुई जख्म गहरी होती है। इसलिए जल्दी भर नहीं पाती। तीर यह भाला का छोटा रूप है। हलके और छोटे भाले शत्रु पर फेंक सकते हैं। द्रवंधव युद्ध में शरीर को न स्पर्श कर भी भाला का उपयोग कर सकते हैं।

मुख (हलमुख) या नेत्र (फाल), दंड और पार्श्व या पाठजाव ऐसे इसके मुख्य हिस्से बनते हैं। मुख के अग्र भाग से वार कर सकते हैं। दंड के एक किनारे पर मुख्य और दूसरे किनारे पर वाद गाव बिठाया जाता है। मुख्य पार्श्व पकडकर भाला की लंबाई ज्यादा से

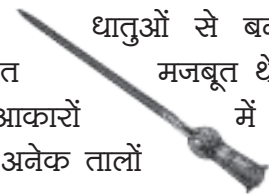
ज्यादा ७ से.मी. होती है। फिर की लंबाई ७५ से.मी. होती है। भाला का फाल (फाल) पत्थर, हड्डी या धातुओं का होता है। दंडगोल लोहा या बांबू का होता है। पादत्राव लोहे का होता है। भाला के पादत्राव जमीन में गाडकर उसे खड़ा या तिर छ। पकडकर तटबंदी करने में मराठा टाऊन तरबेज थे। भालाधारी सामान्यतः चिलखत या ढाल का उपयोग नहीं करते।

६) पट्टा (दंडपट्टा)

यह वजन में कम, फिर भी घातक ऐसी तलवार (समशेर) है। एक से अधिक शत्रुओं का मुकाबला करने के लिए इसका अच्छा उपयोग होता है। यह समशेर मुख्यतः धातु से बनाई जाती है। समशेर की पात बडी और हलकी होने के कारण शत्रुपर हल्ला करना आसान होता है।

७) ताले -

तालों का उपयोग शत्रु तथा चोरों से कोठार का तथा घरों का संरक्षण करने के लिए किया जाता था। ताले मुख्यतः धातुओं से बनाए गए थे इसी कारण अत्यंत मजबूत थे। ताले विभिन्न प्रकार के आकारों में मिलते थे। प्राचीन समय में अनेक तालों पर नक्षीकाम मिलता था।

८) तोफगोला -

तोफगोलाओं का उपयोग तोफ के लिए किया जाता था। तोफाओं के मुख से तोफ गोले अंदर डालकर ऊपर से बस्ती जलाई जाती थी। शिवराय तथा छ. संभाजी राजा ने स्वराज में जगह-जगह पर तोफगोलो के कारखाने खडे किए थे। क्योंकि उसके लिए दूसरों पर आधारित न रहना लगे।

इस प्रकार शिवाजी महाराज के कालखंड में विभिन्न प्रकार के शस्त्रास्त्रों का उपयोग किया जाता था।

ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त लेखिका - कृष्णा सोबती

आशिवनी अशोक शेलावर, बी. ए. २

साहित्यिक
ज्ञानकारीपर

“ काला धन और जाली नोटों के समानांतर ही भारत की अर्थव्यवस्था चलती है परिणाम स्वरूप मँहगाई बढ़ती है। जिसका सीधा परिणाम जनता की क्रय शक्तिपर पडता है। जिसका परिणाम अर्थशक्तिपर पडता है। अर्थव्यवस्था में गिरावट आ जाती है। उच्च शिक्षा, आरोग्य, गृह, आदी की किंमते, बढ़ जाती है।

जीवन परिचय (Biography)

इ.स. २०१७ में हिंदी की प्रसिद्ध लेखिका कृष्णा सोबती को साहित्य क्षेत्र का सर्वोच्च पुरस्कार ज्ञानपीठ से सम्मानित किया गया है। उन्हें १९८० में 'साहित्य अकादमी पुरस्कार' तथा १९९६ में 'साहित्य अकादमी अध्येतावृत्ति' से सम्मानित किया गया था। अपनी संयमित अभिव्यक्ति और सुथरी रचनात्मकता के लिए जानी जाती है। उन्होंने हिंदी की कथा भाषा को विलक्षण ताजगी दी है। उनके भाषा संस्कार के घनत्व जीवंत प्रांजलता और संप्रेषण ने हमारे वक्त के कई पेचीदा सत्य उजागर किए हैं।

जीवनी -

सोबती का जन्म गुजरात, पाकिस्तान में हुआ था। और दिल्ली और शिमला में भारत में शिक्षण हुआ था। वह अपने तीन भाइयों के साथ स्कूल में गईं और उनके परिवार ने ऑपनिवेशिक ब्रिटिश सरकार के लिए काम किया। उन्होंने शुरू में पाकिस्तान में लाहौर के फत्तेहचंद कॉलेज में अपनी उच्च शिक्षा शुरू कर दी थी। लेकिन जब पार्टीशन हुआ तो भारत लौट आए। वह

राजस्थान भारत में सिरौही के तत्कालीन महाराजा के पोता थे। तेजसिंह को एक अध्यापिका के रूप में दो साल तक काम करते थी। वह वर्तमान में दिल्ली में अपने पति, डोंगरी लेखक शिवनाथ के साथ रहती है। जिनके ७० वर्ष की आयु में उन्होंने शादी की थी।

कृतियाँ -

'डार से बिछुड़ी', 'मित्रो मरजानी', 'यारों के यार', 'तीन पहाड', 'बादलो के घेरे', 'सुरज मुखी अंधेरे के', 'जिन्दगी नामा', 'ऐ लडकी दिलोदानिश', 'हम हशमत' भाग एक तथा दोन और 'समय सरगम' तक उनकी कलम ने उत्तेजना, आलोचना, विमर्श, सामाजिक और नैतिक बहसों की जो फिजा साहित्य में पैदा की है उसका स्पर्श पाठक लगातार महसूस करता रहा है। हाल ही में उनकी लंबी कहानी 'ए लडकी' का स्वीडन में मंचन हुआ।

सोबती हिंदी में लिखे मुहावरे, पंजाबी और उर्दू का इस्तेमाल, समय के साथ-साथ राजस्थानी को भी शामिल करने के लिए बढ़ाया है। बोली लगाने और भाषा को विशेष रूप से इस क्षेत्र में बोलने की उसकी क्षमता है कि वह आलोक के द्वारा उसके पात्रों को प्रामाणिकता के लिए उधार देने की प्रशंसा कर रही है। इसे अन्य भाषाओं में उसके कार्यों का अनुवाद करने में कठिनाई का कारण भी बताया गया है। यद्यपि सोबती का काम महिला पहचान और कामुकता के मुद्दों के साथ मिलकर काम करता है। उन्होंने एक 'महिला लेखन' के रूप में लेखन किया जाना इसके लिए विरोध किया है और एक लेखक के रूप में, मर्दाना

और स्त्री दृष्टिकोनों पर कब्जा करने का महत्त्व की बात की भी है।

उपन्यास -

सोबती ने शुरूआत में खुद को छोटी कहानियाँ के एक लेखक के रूप में स्थापित किया। जिसमें उनकी कहानियाँ 'लामा' (तिब्बती बौद्ध धर्म के बारे में) और 'नफिसा' को १९४४ में प्रकाशित किया गया था। इसी वर्ष में, उन्होंने भारत की विभाजन के बारे में प्रसिद्ध कहानी, 'सिक्का बदल गया', जिसे उन्होंने एक साथी लेखक और पत्रिका, प्रताप के संपादक सच्चिदानंद वत्सापन को भेजा, जिन्होंने बिना किसी बदलाव के प्रकाशन के लिए इस स्वीकार कर लिया। सोबती ने इस घटना का उल्लेख पेशेवर रूप से लिखने के लिए अपनी पसंद की पुष्टि के रूप में किया है।

सोबती ने १९५२ में इलाहाबाद में अपना पहला उपन्यास, चन्ना नामक लीडर प्रेम की पांडुलिपि प्रस्तुत की। पांडुलिपि को स्वीकार कर लिया गया और मुद्रित किया गया, हालांकि, सोबती को सबूत मिलने पर पाया गया कि प्रेस ने पाठ परिवर्तन किया था, और परिणामस्वरूप उन्हें टेलिग्राम भेजा था उन्हें पुस्तक की प्रतिमा मुद्रित करना बंद करना सोबती ने कहा है 'कि इस बदलाव में भाषाई परिवर्तन शामिल है, जिन्होंने पंजाबी और उर्दू शब्द का प्रयोग संस्कृत के शब्दों में बदल दिया था।

उन्होंने पुस्तक को प्रकाशन से वापस ले लिया और मुद्रित प्रतियां नष्ट करने के लिए भुगतान किया बाद में उन्हें पांडुलिपि को फिर से देखने के लिए राजकमल प्रकाशन के प्रकाशक शीला संधू ने राजी किया था और राजकमल प्रकाशन ने 'जिंदगीनामा' के रूप में प्रकाशित किया था। १९७९ में जिन्दीखु ने व्यापक पुनर्चना के बाद सोबती ने १९८० में जिंदगीनामा के लिए साहित्य 'अकादमी पुरस्कार' जीत लिया। जिंदगीनामा १९०० के प्रारंभ में पंजाब के एक गाव में जिंदा रूख नाममात्र ग्रामीण जीवन का एक खाता है, लेकिन समय के राजनीतिक और सामाजिक चिंताओं को संबोधित करते हैं। लेखक और आलोच्य लेखक त्रिश्या गुप्ता को "हिंदी साहित्यिक सिद्धांत का सार्वभौमिक रूप से प्रशंसित हिस्सा" के रूप में वर्णित किया गया है।

'जिंदगीनामा' को फिर से प्रकाशित करने के तुरंत बाद, कवि, उपन्यासकार और निबंधकार अमृत प्रीतम ने एक किताब प्रकाशित की जो 'हरदत का जिंदगीनामा' थी। सोबती ने प्रीतम के खिलाफ नुकसान के लिए १९८४ में एक मुकदमा दायर किया और दावा किया कि प्रीतम ने इसी तरह के शीर्षक के उपयोग के माध्यम से अपने कॉपीराइट का उल्लंघन किया था। मुकदमा २६ साल के लिए मुकदमा चलाया गया था। और अंततः २०११ में प्रीतम की मौत के छह साल बाद

प्रीतम के पक्ष में फैसला किया गया। देरी का हिस्सा सबूत के एक बॉक्स के गायब होने के कारण हुआ, जिसमें प्रीतम और सोबती के दोनों उपन्यास अदालत से सोबती ने सूट के नतीजे पर निराशा जाहिर की है, यह कहते हुए की जिंदगीनमा को एक त्रयी के तौर पर लिखने की उसकी मूल योजना को मुकदमेबाजी द्वारा बाधित किया गया था।

अन्य कार्य -

सोबती ने कई अन्य उपन्यासों को प्रशंसा के लिए प्रकाशित किया १९५८ में प्रकाशित डार से बिचुडी (झुंड से अलग) पूर्व-विभाजन भारत में स्थापित किया गया था। और चिंतन था कि शादी से पैदा हुआ एक बच्चा जो धार्मिक और सामाजिक सीमाओं को पार करता है। इसके बाद मित्रो मरजानी (१९६६ में आपके साथ नरक।) पंजाब में एक उपन्यास जो कि एक विवाहित महिला की खोज और उसकी कामुकता के विरोधाभास से संबंधित है, का पालन किया गया। 'मित्रो मरजानी' को 'गीत राजन' और 'राजसी नरसिम्हा' द्वारा अंग्रेजी में अनुवादित किया गया। विद्वान और आलोचक निखिल गोविंद ने कहा है कि मित्रो मरजानी ने "हिंदी यथार्थवाद के स्ट्रैटोजाकेट. या 'महिला कथा' के अधिक रुढ़ीबद्ध विचारों को तोड़ने के लिए हिंदी उपन्यास को अनुमति दी है। उनका अगला उपन्यास, सूरजमुखी अंधेर के (सनप्लॉवर ऑफ द डार्क) १९७२ में प्रकाशित हुआ था और बचपन के दुरुपयोग के मामले में आने के लिए एक महिला के संघर्ष के निपटाया था, और १९६८ में दो नवलियों ने यारो के यार (दोस्तों के मित्र) और टिन पहाडा ऐ लडकी, (हे गर्ल) का एक और हालिया उपन्यास, एक बूढ़ी औरत के बीच संबंध और उसकी बेटी के बीच संबंध का वर्णन करती है। जो अपने साथी और नर्स के रूप में कार्य करती है। सोबती ने एक उपन्यास लिखा है। जो एक काल्पनिक आत्मकथा है। जिसका नाम गुजरात से गुजरात हिंदूस्थान तक (गुजराती, पाकिस्तान, गुजरात, भारत) में है। उनका सबसे अलग उपन्यास दिलो दानिश (हार्ट एंड माइंड) है।

१९६० के दशक की शुरुआत में, सोबती ने मशहूर हृदय नाम के तहत लघु प्रोफाइल और स्तंभों की एक श्रृंखला प्रकाशित की है। 'हशमत' ये १९७७

में संकलित और हम हशमत के रूप में प्रकाशित किए गए थे, और भीष्म साहनी, निर्मल वर्मा और नामवार सिंह के प्रोफाइल शामिल थे। उसने कहा, उसके उपनाम के विषय में कहा गया है। "हमारे दोनों की अलग पहचान है, मैं रक्षा करता हूँ और वह प्रकट करता है, मैं प्राचीन हूँ, वह नया और ताजा है, ने हम विपरित दिशाओं से संचलित होते हैं।" उनके स्तंभलेख, हशमत के रूप में लिखे गए हैं, ने लेखक अशोक वाजपेयी सहित लेखक और आलोचकों की प्रशंसा जीती है, जिन्होंने उनसे कहा था कि किसी ने लेखकों की इतनी सहजता नहीं लिखी है।" साथ ही सुक्रिता पॉल कुमार से, जिन्होंने सुझाव दिया है कि एक पुरुष छद्म नाम का इस्तेमाल सोबती को उनके साथियों के बारे में निषेधाज्ञा के बिना लिखने के लिए सक्षम करता है।

काम करता है ।

अनुवाद

- * तुम्हारे साथ नरक में नरक (मित्रो मरजानी)
- * मेमोरी की बेटी (डार से बिचडी)
- * लडकी (A Ladki) सुनो
- * जिंदगीनामा - जिंदा रूख (उर्दू)
- * दिल का कारण है (दिल - ओ-डैनिश)

उपन्यास

- * Zindaginama
- * मित्रो मारजनी
- * Darse Bichchuri
- * सूरजमुखी कही और
- * यारो के यार
- * सोम सरगम
- * ई लडकी

छोटी कहानियाँ

- * नफीसा
- * सिक्का बादल गया
- * बादलों के जरिये
- * बचपन

सम्मान और पुरस्कार

सोबती १९८० में जिंदगीनमा के लिए साहित्य अकादमी पुरस्कार जीता। १९९६ में भारत की राष्ट्रीय आकादमी ऑफ लेटर्स साहित्य अकादमी के एक साथी के रूप में सोबती को भी नियुक्त किया गया था। उनकी नियुक्ति के बाद उन्हें दिए गए उद्धारण में अकादमी ने उनके लेखकों और लेखन की प्रशंसा की कह रही है, “हर कदम पर पांचवी दीर्घावाधि रचनात्मकता”। ताजा अंतर्दृष्टी और आयाम के साथ, कृष्णा सोबती ने साहित्य को जीवन के वास्तविक मैदान के रूप में माना है। और जीवन के लिए उन्होंने एक शानदार दर्पण रखा है।” २०१५ में उन्होंने दादरी में दंगों के बाद सरकारी निष्क्रियता का हवालता देते हुए, पुरस्कार और उनकी फॅलोशिप दोनों भाषणों के स्वतंत्रता के बारे में चिंताओं के साथ-साथ एक हिंदी सरकार के लेखकों से संबंधित मंत्री ने टिप्पणी की।

उन्होंने २०१० में भारत सरकार द्वारा पद्मभूषण की पेशकश की थी, जिसमें उन्होंने मना कर दिया था, उन्होंने कहा, एक लेखक के रूप में, मुझे प्रतिष्ठान से दूरी रखनी पडती है। मुझे लगता है कि मैंने सही काम किया है।”

पुरस्कार -

साहित्य अकादमी की महत्तर सदस्यता समेत कई राष्ट्रीय पुरस्कार और अलकारणों से शोभित कृष्णा सोबती ने पाठक को निज के प्रति सचेत और समाज के प्रति चैतन्य किया है।

सम्मान -

आपको हिंदी अकादमी दिल्ली की ओर से वर्ष २०००-२००१ के ‘शलाका सम्मान’ से सम्मानित किया गया है।

हिन्दी गद्यकार -

वह अपने १९९६ के उपन्यास ‘मित्रो मरजनी’ के लिए सबसे प्रसिद्ध है, जो एक विवाहित महिला की कामुकता का एक असंपादवादी चित्रण है। १९९१ में लाइफ टाइम लिटरेरी अचीवमेंट के लिए उन्हें १९८१ में ‘शिरोमणी पुरस्कार’, १९८२ में ‘हिंदी अकादमी पुरस्कार’, हिंदी अकादमी दिल्ली के शलाका अवॉर्ड और २००८ में उनके उपन्यास समार सरगम को प्राप्त करने के अलावा, उन्हें पहली कथा चुनमनी ‘अवॉर्ड’

प्राप्त हुआ। केस बिल्ला फाउंडेशन द्वारा शुरू किया गया ‘व्यास सम्मान’ के लिए चुना गया था।

हिंदी साहित्य के ग्रेंडे डेम को माना जाता है। कृष्णा सोबती का जन्म अब गुजरात में पंजाब में हुआ था। वह हशमत प्रकशित किए है। उनकी कुछ प्रसिद्ध कहानियाँ हैं। नफीसा, सिक्का, बादल गया, बादलों के घेरे। उसके कई काम अब अंग्रेजी और उर्दू में उपलब्ध है।

२००५ में दिल -ओ-डॅनीश, रीया आनंद और कन्नड किताबों के मीनाक्षी स्वामी द्वारा अंग्रेजी में दिल हाज इट्स रीप्स में अनुवाद किया गया, ने भारतीय भाषा फिक्शन अनुवाद श्रेणी में ‘क्रॉसवर्ड’ पुरस्कार जीता।

कुछ सवाल.. ?

सतिश संपत वाघमादे, बी. ए. भाग १

तेरी लोचन में सुबह होती है।

तेरी पलकों तले शाम होती है ।

इसीलिए मन में कुछ सवाल निर्माण होते है।

बैचेन -सा है मन

बता इसे कैसे करू में सावन ?

तेरे मधुर बोल,

बोल उसे कैसे करू में अबोल ?

तेरा नयनरम्य रूप,

बता मन में कैसे बनाऊं में इसका सरूप... ?

तेरे चेहरे की मुस्कान,

बता उसे भूलाना कैसे होगा आसान ?

तेरे पथ में बिछाई मैंने फूलों की माला

आएगी न तू छाया बन के मेरे जीवन में बाला.. ?

शहीद का बेटा

उमा गुरुलिंग जंगम, बी.एस्सी. भाग २

चंपू काव्य

‘ चारों तरफ उजाला पर अंधेरी रात थी।
जब वो हुआ शहीद उन दिनों की बात थी ।
आँगन में बैठा बेटा अपनी माँ से पूछे बार-बार
दिपावली पे पापा क्यों न आए अब की बार ॥

एक आठ साल का बेटा, जिसके पिता शहीद हुए हैं, वह बेटा अब यह नहीं जानता कि अब उसके पिता कभी लौट के वापस नहीं आएँगे। अपनी माँ से पिता के वापस आने के बारे में प्रश्न करता है। माँ के पास कोई उत्तर नहीं होता।

‘चारों तरफ उजाला, पर अंधेरी रात थी।
जब वो हुआ शहीद, उन दिनों की बात थी ।
आँगन में बैठा बेटा, अपनी माँ से पूछे बार-बार
दिपावली पे पापा, क्यों न आए अब की बार ॥’

बेटा ये नहीं जानता कि उसके पापा अब कभी लौटके नहीं आएँगे। दो तीन दिनों से अपनी माँ की स्थिति को देखकर वो कहता है ।

‘माँ क्यों तूने आज भी बिंदिया नहीं लगाई है ।
हैं दोनों हाथ खाली, न मेंहदी रचाई है ।
बिछिया भी नहीं पाँव में, बिखरे से बाल है ।

लगती थी कितनी प्यारी, अब ये कैसा हाल है ।

कुम-कुम के बिना, सुनासा लगता है शृंगार।

दिपावली पे पापा क्यों न आए अब की बार।’

बेटा थोड़ी देर के लिए बाहर खेलने जाता है। अपने मित्रों के पिता के लिए हुए उपहारों को देखता है और अपनी माँ के पास वापस आता है। फिर अपनी माँ को

देखकर कहता है।

‘किसी के पापा उसको नए कपडे लाए हैं।
मिठाई याँ और साथ में फटाके लाए हैं।

वो भी तो नए शूज पहने खेलने आया।

पापा-पापा कहके सबने मुझको चिढाया ।

अब तो बता दो क्यों है सुना आँगन-घर
द्वार

दिपावली पे पापा क्यों न आए अब की बार।’

बेटा लगातार अपनी माँ से प्रश्न करता है। लेकिन माँ उसे कुछ नहीं कहती, तो वो अपनी माँ से रूठ जाता है। उनके दोनों हाथ पकडता है। उसे झंझोडता और उनका ध्यान अपनी ओर खिंचता है। और वो बेटा अपनी माँ से क्या कहता है सुनिए ।

‘दो दिन हुए हैं, तूने कहानी न सुनाई।

हर बार की तरह, ना तूने खीर बनाई।

आने दो पापा को मैं सारी बात

कहूँगा ।

‘तुमसे न बोलूँगा, न तुम्हारी मैं सुनूँगा ।

ऐसा क्या हुआ के बताने से है इनकार।

दिपावली पे पापा क्यों ना आए अब की बार ॥’

और मित्रों विडंबना तो देखिए,
पूछ रहा था जिस पिता के लिए,
जुड़ने लगी थी लकड़ियाँ उसकी चिता के लिए।
पूछते- पूछते वो हो गया निराश,
जिस वक्त आँगन में आई, उसके पिता की लाश।'
बेटा थोड़ी देर लाश को देखता है, और थोड़ी देर
अपनी माँ को देखता है। पुनः लाश को देखता है, पुनः
माँ को देखता है। फिर बेटा अपनी माँ से कहता है ।

‘मत हो उदास माँ, मुझे जवाब मिल गया।
मक्सद मिला जीने का, ख्वाब मिल गया।
पापा का जो काम रह गया है अधुरा।
लढकर देश के लिए, करूँगा मैं पूरा।
आशिर्वाद दो, मकाम पूरा हो इस बार।
दिपावली पे पापा क्यों ना आए अब की बार,
दिपावली पे पापा क्यों ना आए अब की बार ॥’

माँ क्या होती है?

मेघा नथुराम निकम, बी. ए. भाग १

माँ आस होती है,
साँस होती है,
जीवन जीने की
प्यास होती है।
माँ क्या होती है..
माँ आत्मा होती है,
माँ जीवन होती है,
जीवन में आत्मा का
अस्तित्व होती है ।
माँ क्या होती है....
माँ सुख होती है,
माँ दुःख भी होती है ।
दुःख-सुख के राह पर
आशा का रास्ता होती है।
माँ क्या होती है....
माँ मन होती है,
माँ धन होती है ।
मन को धनवान बनानेवाली
संस्कार की मूर्ति होती है।
माँ क्या होती है....
माँ गुरु होती है
माँ प्रेरणा होती है।

जीवन सफल बनानेवाली
प्रेरक होती है।
माँ क्या होती है....
माँ ममता की छबी होती है,
त्याग की मूर्ति होती है।
जीवन के सामने
सहनशीलता की प्रतिमा होती है ।
माँ पानी के शुद्ध धारा - सी होती है ।
माँ मन का दर्पण होती है।
जिसमें देख छबी
परिवर्तन की दिशा दिखलाती है।
माँ क्या होती है...
माँ भगवान होती है,
माँ दातृत्व का पिटारा होती है ।
जीवन में जो कुछ चाहो
पाने की तमन्ना होती है ।
माँ क्या होती है ।
माँ सर्वस्व होती है,
सृष्टि की सहचरणी होती है।
जिसके सहयोग में बीना
जीवन की पूर्णता नहीं होती
जीवन की पूर्णता नहीं होती।

कभी वक्त मिले तो सोचना...!

मच्छिंद्रनाथ लालासाहेब सावंत, बी. ए. भाग १

ये दुनिया बहुत निराली है यारों
कभी वक्त मिले तो जरूर सोचना।
जब आया था मैं इस दुनिया में,
मैं तब भी अकेला था, और आजवभी
अकेला हूँ ।
हाथ पकड़कर माँ ने चलना सिखाया
गिरा कई बार खड़ा रहना, पापाने
सिखाया।
देखकर इस दुनिया के रंग,
अपने घुटने टेक देता हूँ ।
आदमी जीता है, किसलिए
पेट की भूक मिटाने के लिया ।
गरिब दूर तक चलता है,
खाना पाने केले लिए ।
अमीर दूर तक चलता है ।
खाना हजम करने के लिए ।
अनीतिसे पैसा क्यों कमता है?
मौज-मजा-मस्ती करने के लिए ।
पुण्य-किसलिए कमाता है,
पाप- हजम करने के लिए ।
गरिब लाचार है इसलिए बीमार है ।
अमीर बीमार है, इसलिए लाचार है ।
यह दुनिया एक दुकान है।
यहा दो इन्सान है,
एक दुनिया में आता है तो
दूसरा दुनिया से जाता है ।
दोस्तों फरोक्त करनेवाले हवा भी
बेच देते है गुब्बारों में भर कर।
कोई अपनो के लिए रोटी छोड देता है;
तो

कोई रोटी के लिए अपनों को छोड देता है।
बहुत इन्सान देखे मैंने जमाने में,
जिसके अंदर इन्सानियत नहीं होती।
बहुत इन्सानियत देखी जमाने में
जिसके अंदर इन्सान नहीं होते।
गजब की एकता देखी मैंने जमाने में,
जिंदों को गिराने में और मुर्दों उठाने में ।
भूल हो गयी शोध कर्ताओं से
अग्नी का निर्माण करके,
अब तो आदमी-आदमी से जलता है।
किस बात का तुम अहंकार करते हो,
जिसमें तेरा भी मिट्टी का है और मेरा भी।
माँ तब भी रोती थी,
जब बेटा पेट में लाथ मारा था,
माँ आज भी रोती है, जब
बेटा लाथ मारकर घर से निकालता है ।
कैसे रोक पाओगे बढ़ते 'वृद्धाश्रम को?
किसी जमाने मे सत्य ही
मानवता का परम धर्म था।
और आज बेईमानी मानवता का
परम धर्म है ।
अपने पति के खातिर दो कोई
सीता, तारामति दमयंति बन जाती है।
तो आज मुंह की बोली तीन बार,
तलाक, तलाक, तलाक,
इस रिश्ते कोही मिटा देती है ।
आज इन्सान को हर घटना में
साक्षीदारों की साक्ष चाहिए
यारों दातों से जीभ कट जाए तो कहा तक्रार करोंगे,
किसी का भरोवसा नहीं है किसी के उपर

अमीरीके लिए खुलता मार्ग क्यों युवते है!
फिर इसकी फियाद कौनसे न्यायालय
में मांगोगे ।
दुर्योधन ने द्रौपदी के वस्त्र में हाथ
डाला इसलिए,
कुरुक्षेत्र में युद्ध हुआ ।
माँ सीता को रावन ने उठाया
इसलिए रामायण हुआ ।
इन्सान भूल चूका है यारों
स्त्री- आदरदेव नारी है।
उसकी वजह रामायण होता है।
और उसीके वजसे कुरुक्षेत्र का
युद्ध होता है।
और आजसमाज में क्या हो रहा है।
स्वैरलांजी, कोपर्डी, जैसे अमानुष
घटनाएँ घट रही है,
किसी के चेहरे पे अंसिड फेंकी जाती है ।
तो किसी का अमानुष कत्तल कर दिया है।
इस दुनिया में यारों,
मानवता का मुखटा ही खत्म हो रहा है।
द्विपक की रोशनी ने
भ्रमर को भी मोहित किया,
अविचारों के रास्ते पर,
ले जाकर उसका ही खात्मा किया ।
इसलिए कहता हूँ यारों ।
कभी वक्त मिले तो सोच लो ।
जीवन की रोशनी इक बार बुझ गयी
तो फिर से न चमक पाएगी ।

जो नहीं करना था, वही कर दिया

निलेश हरि यादव, बी. ए. ३

इश्क से तो मैं रहना चाहता था दूर,
पर क्या करूँ इक लडकी ने कर दिया
मजबूर ।
पर दिल ने तो फैसला ही कर दिया ।
जो नहीं करना था, वही कर दिया ।
उस हसिना के मन की सुंदरता ने,
मुझे मोह लिया,
बस! उसकी ही चाहत में दिल
पागल हो गया।
और
जो नहीं करना था, वहीं कर दिया ।
उसके मधुर वचनों ने
हृदय को घायल किया।
उसके प्रेम स्मृतियों ने
दिल को पागल कर दिया।
जिस प्यार से पहले था अंजान
अब उसे खोने की डर में
मन में छिपा दिया ।
और
जो नहीं करना था, वही कर दिया ।

अनमोल क्षण

मा. सुरेश पाटणकर करियर गाईडन्स विषयावर बारावीच्या विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना सोबत डॉ. दिलीप देशमुख.

मा. अमोल देसाई, सी.ए. पुणे, वाणिज्य मंडळ उद्घाटन प्रसंगी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना.

मा. डॉ. सीमा चव्हाण जागर स्त्री शक्तीचा या विषयावर विद्यार्थिनींना मार्गदर्शन करताना.

मा. प्रा. मिलिंद जोशी, कार्याध्यक्ष म.सा.प. पुणे, सुवर्ण महोत्सव वर्धापनदिनानिमित्त मार्गदर्शन करताना व सोबत इतर मान्यवर.

मा. रविंद्र पानसे, शिक्षणतज्ञ सुवर्ण महोत्सव वर्धापनदिनानिमित्त मार्गदर्शन करताना व सोबत इतर मान्यवर.

व्यक्तिमत्त्व विकास कार्यक्रमात मार्गदर्शन करताना मा. सौ. राजश्री जाधव, लोकमत समूह, कराड.

मा. प्रदीप कांबळे, कवी सातारा वाचकमंच व वाङ्मय मंडळ कार्यक्रमांमध्ये विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना.

राज्यशास्त्र विभाग व तहसिल कार्यालयाच्या वतीने आयोजित मतदार जागृती अभियानामध्ये सहभागी विद्यार्थी वर्ग.

प्रा. एस्. एल्. पानस्कर, निसर्ग प्रेमी मंडळातील शिबीरार्थींना मार्गदर्शन करताना.

विद्यार्थी यशोगाथा

शि. वि. शिष्यवृत्ती

शुभांगी माने
बी.एस्सी. २

आविष्कार विजेते

मंदा शेजवळ
बी.ए. १ जिल्हा तृतीय

विशाल सावंत
एम्.एस्सी. २ विद्यापीठ तृतीय

युवा महोत्सव

पुजा पवार
बी.ए. १ वकृतत्व द्वितीय
वादविवाद द्वितीय

पुनम कुंभार
बी. एस्सी. २
वादविवाद तृतीय

शि. वि. गणित व संख्याशास्त्र प्रश्नमंजूषा

शुभांगी माने
बी.एस्सी. २ (गणित प्रथम)

सना शेख
बी. एस्सी. १ (गणित प्रथम)
बी. एस्सी. २ (संख्याशास्त्र द्वितीय)

पा. ता. वक्तृत्व स्पर्धा

पुजा पवार
प्रथम क्रमांक

अमृत भिसे
प्रथम क्रमांक

अनमोल क्षण

मा. सौ. श्रीमंत यशस्विनीदेवी पाटणकर, 'आई माझ्या महाविद्यालयात' उपक्रमामध्ये मार्गदर्शन करताना सोबत सौ. नीता पाडवी व सौ. मीरा चव्हाण

मराठी विभाग व म.सा.प. पाटण यांच्या वतीने आयोजित कार्यक्रमात मा. जगन्नाथ शिंदे, कथाकथनकार वार्ड, कथाकथन करताना.

सेवानिवृत्ती सत्कार समारंभ

प्रा. डी. डी. चव्हाण, पर्यवेक्षक यांचा सपलिक सत्कार करताना मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, अध्यक्ष व मा. अमरसिंह पाटणकर, जनरल सेक्रेटरी, कोयना शिक्षण संस्था, पाटण.

विद्यार्थी मंडळ

अक्षय कदम
बी.एस्सी. ३ क्रीडा प्रतिनिधी
संसद सचिव

आरती कुंभार
बी.ए. १

अंकीता डीगे
बी.कॉम. १

ज्योती कुराडे
बी.एस्सी. १

वर्षा सालुंखे
बी.ए. २

अजय यादव
बी.ए. २

पुजा घाडगे
बी.कॉम. २

सना शेख
बी.एस्सी. २

सुभाष कोकाटे
बी.सी.ए. २

सुप्रिया पवार
बी.ए. ३

प्रज्ञा शिंदे
बी.कॉम. ३

एकता देसाई
बी.एस्सी. ३

ऐश्वर्या देसाई
बी.सी.ए. ३

आकाश खतकर
एम्. एस्सी. १

विशाल सावंत
एम्. एस्सी. २

आश्विनी सुतार
एम्. कॉम. १

किशोर गुजर
एम्. कॉम. २

कोमल कांबळे
एम्.ए. १

साधना जाधव
एम्.ए. २

कल्याणी सुतार
बी. एस्सी. २
विद्यार्थिनी प्रतिनिधी

मेघना दाभाडे
बी.एस्सी. ३
एन्.एस्.एस्. प्रतिनिधी

पुजा पवार
बी.ए. १
सांस्कृतिक प्रतिनिधी

सौरभ पाटील
बी.ए. १
एन्.सी.सी. प्रतिनिधी

प्रगती यादव
बी.ए. ३
विद्यार्थिनी प्रतिनिधी

आमचे गुणवंत - वर्गात प्रथम

प्रियांका साळुंखे
बी.एस्सी. ३
पदार्थविज्ञान

माधुरी खामकर
बी.एस्सी. ३
प्राणीशास्त्र

पृथ्वीराज बोर्गे
बी.एस्सी. ३
रसायनशास्त्र

शितल चव्हाण
बी.ए. ३
मराठी

प्रियांका नलवडे
बी.ए. ३
हिंदी

विद्या निंबाळकर
बी.ए. ३
इंग्रजी

विजय ताटे
बी.ए. ३ राज्यशास्त्र
बी. ए. प्रथम

प्रणाली शिंदे
बी.ए. ३
भूगोलशास्त्र

योगिता धामणकर
बी.ए. ३
इतिहास

वैभव पाटील
बी.ए. ३
अर्थशास्त्र

संजय बनकर
बी.कॉम. ३
वाणिज्य

सोनाली माने
बी.कॉम. सर्वप्रथम

प्रज्ञा उथळे
बी.सी.ए. ३

सीमा पवार
अकरावी कला

सुवर्णा देशमाने
अकरावी वाणिज्य

जुवेरिया कावनकर
अकरावी विज्ञान

आरती कुंभार
बारावी कला

अंकीता डीगे
बारावी वाणिज्य

मंदा शेजवळ
बारावी विज्ञान

स्वप्नाली डीगे
अकरावी बँकींग

कोमल पाटील
अकरावी हॉर्टिकल्चर

ऋतिक कांबळे
अकरावी इ. मॅटेन्सस

वर्षा साळुंखे
बारावी बँकींग

अजय निकम
बारावी हॉर्टिकल्चर

कार्तिक जाधव
बारावी इ. मॅटेन्सस

भावपूर्ण श्रद्धांजली

कै. प्रा. डॉ. पी. आर. दवणे
वाणिज्य विभाग

क्रीडा विभाग

वरिष्ठ विभाग

अक्षय कदम
बी.एस्सी. ३
अ. भा. सॉफ्टबॉल निवड

रेशमा सुर्वे
बी.ए. ३
आं.वि.सहभाग फुटबॉल

अर्चना शेळके
बी.ए. १
आं.वि.भालाफेक II क्रमांक

राहुल शेलार
बी.ए. २ आं. वि. सहभाग
भालाफेक जि. - III

हर्षल यादव
बी.ए. १ अ.भा.आंतर विद्यापीठ
सहभाग वेटलिफ्टिंग

आशिष घाडगे
बी.एस्सी. १ झोनल - II
कुस्ती (राज्य सहभाग)

एकनाथ कुंभार
बी.ए. ३
आं.वि.लांब उडी

विशाल घाडगे
बी.कॉम.
कुस्ती - III

विनायक काळे
१२ वी कला
बॅडमिंटन जि.-II

ऋतुजा भांदिगे
१२ वी कला
अ. वेटलिफ्टिंग जि.-III

लक्ष्मण सावंत
११ वी कॉमर्स
कुस्ती ४२ किलो जि.-II

सागर लोहार
१२ वी कला
कुस्ती ४६ किलो जि.-II

तेजश्री गुरव
११ वी सायन्स
असोसिएशन जि.-I

कनिष्ठ विभाग

रामचंद्र सुर्यवंशी
११ वी कॉमर्स
पैलवान

अंकीत देसाई
१२ वी सायन्स

सायली गायकवाड
१२ वी आर्ट्स
शालेय राज्य स्पर्धा
बांबूउडी सहभाग

स्नेहा नखवाल
११ वी कला
असोसिएशन वेटलिफ्टिंग - I
शालेय कॅरम - I

अनिल संकपाळ
११ वी कला
लॉग जम्प, स्टेट सहभाग

सुरज मोरे
११ वी कला
शासकिय शालेय मैदानी स्पर्धा
लंबउडी राज्य सहभाग

प्रज्वल मोळावडे
११ वी कला कुस्ती/वेटलिफ्टिंग
जिल्हा- I विभाग-II

शुभांगी पाटील
१२ वी आर्ट्स
वेटलिफ्टिंग जिल्हा द्वितीय

आनंदा सावंत
१२ वी कॉमर्स
कुस्ती ४२ किलो जिल्हा - I

आरती पवार
००
कॅरम जिल्हा प्रथम विभाग सहभाग

निशांत क्षीरसागर
१२ वी सायन्स
बॅडमिंटन जिल्हा द्वितीय

अविनाश शिंदे
१२ वी कला
कराटे जिल्हा तृतीय

अनमोल क्षण

डॉ. बी. एस्. खांडेकर, कालवडे, माती परीक्षणाबाबत विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना सोबत इतर मान्यवर.

मा. सत्यजित पाटील, स्पर्धा परीक्षा उद्बोधन शिबीरामध्ये विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना सोबत इतर मान्यवर.

दौलत

सन २०१७-२०१८

राष्ट्रीय सेवा योजना उपक्रम (NSS)

मा. श्रीमंत अमरसिंह पाटणकर, जनरल सेक्रेटरी, एन्.एस्.एस्. शिबिरार्थीना मार्गदर्शन करताना व सोबत इतर मान्यवर.

मा. संजीव चव्हाण, सदस्य व प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार, एन्.एस्.एस्. शिबिरार्थीना मार्गदर्शन करताना व सोबत इतर मान्यवर.

शहीद डॉ. नरेंद्र दाभोळकर कार्यकर्ते मा. मारुती थोरात, एन्.एस्.एस्. शिबिरार्थीना अंधश्रद्धा निर्मूलन प्रयोग सादरीकरण करताना.

मा. शिवकुमार कोळी, श्रमसंस्कार शिबीर, टोळेवाडी, एकपात्री प्रयोग सादरीकरण करताना.

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर, टोळेवाडी, येथे श्रमदान करताना महाविद्यालयीन शिबिरार्थी.

गणेश विसर्जनानिमित्त निर्माल्य संकलन करताना एन.एस्.एस्. विभागाचे विद्यार्थी वर्ग

आंतरराष्ट्रीय योगदिनानिमित्त योगामध्ये सहभागी शिक्षक, पालक व विद्यार्थी वर्ग

डॉ. नेमिनाथ खोत शिबीरामध्ये टोळेवाडी ग्रामस्थांची आरोग्य तपासणी करताना.

राष्ट्रीय छात्र सेना उपक्रम (NCC)

मा. प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार,
२६ जानेवारीनिमित्त ध्वजारोहन
करताना

एन्. सी. सी. कॅडेट २६ जानेवारीनिमित्त संचलन करताना

कलाविष्कार - सांस्कृतिक कार्यक्रम

English Section

“We must develop and maintain the capacity to forgive. He who is devoid of the power to forgive is devoid of the power to love. There is some good in the worst of us and some evil in the best of us. When we discover this, we are less prone to hate our enemies.”

Martin Luther King, Jr.

Section Editor
Dr. Nagesh Wale

Index

Prose Section

1.	11th Decemeber : A Black Day in the Koyana Vicinity	Snehal Abaso Chavan	B. Sc. III	Research	73
2.	“Dynamic Online Examination System”	Komal Krishnat Kadam	BCA III	Research	75
3.	Android Version	Sneha Sunil Maske	BCA, III	Technological	78
4.	Man-Power and the Sources of Energy	Ajay Manohar Sapkal	B. Sc. III	Informational	83
5.	Rishikesh: Valley of Gods and Seekers	Rajashri Shivaji Salunkhe	B. A. II, English (O)	Travelogue	86
6.	Let Us Be Worthy Sons and Daughters of Bharatmata	Sayali Sandip Ingle	B. A. II	Reflective	88
7.	Sridevi : A First Female Superstar in Bollywood	Pritiksha Tatyaba Sapkal	B.A. III	Biographical	91
8.	Page Supplements	-	-	-	92
9.	Shashi Kapoor: A Multi-talented Personality	Pragati Ragunath Yadav	B.A. III	Biographical	94

Poetry Section

1.	When You Will Meet...	Sadhana Dattatraya Shinde	B. A. III	77
2.	Sweet Memories	Yogita Jaywant Shinde	B.A.III	92
3.	Your Lovely Smile	Ashwini Dilip Desai	B.A. III	92
4.	I Am Search For...	Reshma Baban Kadam	B. A. III, English	93
5.	When Will It Come to an End?	Niranjan Shirish Gupte	B. A. II	93

11th Decemeber : A Black Day in the Koyana Vicinity

Snehal Abaso Chavan, B. Sc. III

Descriptive

|| The disastrous Koyananagar earthquake killed many people and rendered thousands homeless. No one believed that such an incident would occur but within a few seconds everything was finished; many shops, houses and other building were converted into the dust and garbage.

The disastrous Koyananagar earthquake killed many people and rendered thousands homeless. No one believed that such an incident would occur but within a few seconds everything was finished; many shops, houses and other building were converted into the dust and garbage. According to the government report, more than 80% of the houses were damaged in Koyananagar Township. The area was believed to be seismically stable prior to this event. However, it shattered the long-held belief that the Deccan Traps were solid rock and not prone to earthquakes.

December 11, 1967 was a black day for the people living in the vicinity of Koyananagar. On that day a terrible earthquake having the severity 6.7 Richter scale occurred near Koyana town in Maharashtra. The entire region was moved with a great shock. This unfortunate event took place at 4.21 a.m. The entire Satara district was quivered with the destructive earthquake. However, no major damage was done to the Koyana dam except some cracks which were quickly repaired. It caused a 10-15 cm fissure

in the ground which spread over a length of 25 km. December 10, 2017 marks 50 years since the 1967 Koyana earthquake in Western India, recognized as the world's largest Reservoir Triggered Seismic (RTS) event. There have been several earthquakes of smaller magnitude in the region since 1967. The area was believed to be seismically stable prior to this event. However, it shattered the long-held belief that the Deccan Traps were solid rock and not prone to earthquakes.

It was ominous daybreak which left deep scars on the hearts of residents of the region. No one believed that such an incident would occur but within a few seconds everything was finished; many shops, houses and other building were converted into the dust and garbage. According to the government report,

more than 80% of the houses were damaged in Koyananagar Township. This horrible earthquake mercilessly killed about 200 people including innocent children and injured more than 1500 people. And more than 400 animals died in the mishap.

Some 60 villages in the vicinity were severely affected by this earthquake. More than 60,000 houses and buildings were collapsed to the ground. And many houses, hotels, schools and natural resources were damaged badly. People had to face numerous difficulties. It was, as it were, a war between manmade resources and natural calamities. Whenever we read a news item about the earthquake taking place in any part of the world, we naturally recall the devastating Koyana earthquake of 1967.

In order to face this natural calamity, the role played by Late Shri Balasaheb Desai was very significant. He was popularly known as 'Loknete.' His help came in the nick of time. With lot of love and compassion, he supported and encouraged people by providing financial help to reconstruct their houses. He did his best to bring the situation under control and to normalize the routine affairs of the people.

The south part of the earth is slowly shifting to the north with velocity of 5 centimeter every year. This could be one of the reasons of this deadly earthquake. Some geologists believed that the earthquake was due to reservoir-triggered seismic activity but senior officials have repeatedly denied this conclusion. There have been various arguments and counter arguments regarding the exact cause of the earthquake. But the fact is that Koyana-Warana region is known as 'seismic zone.' A 'Seismic zone is an area where the rate

of seismic activity remains fairly consistent.' This earthquake occurred after the construction of the reservoir in 1962. Hence, many experts are of the view that this dam induced the earthquake due to the enormous pressure of the water, causing the shifting of the underlying earth leading to increased seismicity.

Though most of the earthquakes result from natural factors, several have been triggered by large dams which aggravate the intensity of natural faults in the geological make-up of the earth phenomena, increasing the danger of reservoir-induced seismicity (RIS) by precipitating two possible mechanisms: i) stresses generated due to reservoir load; and ii) crustal readjustment as a result of reduction in effective stress caused by increase in water pressure due to the weight of massive amounts of impounded water.

The weight of the reservoir can also force water down micro-cracks and fissures and faults under and near the reservoir till it catalyses an earthquake. Also, the increase in pressure of water in the rocks acts to lubricate faults which are already under tectonic strain but are prevented from slipping by the friction of the rock surface.

Scientific data obtained from various reservoirs establishes the link between the filling up of reservoirs and increase in seismicity. Reservoir-induced seismicity (RIS) has been observed in about 100 cases all over the world to confirm this phenomenon.

“Dynamic Online Examination System”

Komal Krishnat Kadam, BCA III

Research

Online examination system is a Multiple Choice Questions (MCQ) that provides an easy environment for both Test Conductors and Students. Online examination is conducted to test the knowledge of students on a given topic. In the traditional system, everybody has to gather in a classroom to take his/her examination.

Introduction

Online examination system is a Multiple Choice Questions (MCQ) that provides an easy environment for both Test Conductors and Students. Online examination is conducted to test the knowledge of students on a given topic. In the traditional system, everybody has to gather in a classroom to take his/her examination. However, in the online examination, students can take their examination on their own as per their convenient time and with their own device, regardless where they live.

Advantages

This software for online examination has the following advantages:-

- It saves time and wastage of paper
- It's more secure.
- No need of printed paper.
- Provides security.
- It saves money.

Requirement Specification

New System

Students can register for online examination, select the subject, and get result online after completion of their examination. Admin can manage the examination and generate the reports.

Functional Specification

- Modules
- Student Registration : Student has to register to give the examination.
- Subject wise examination
- -Admin will create the exam. subject- wise and student can view it.
- Result: Result will be created immediately after examination.
- Report Generation: Admin will generate any kind of report about student examination and result.

Users of System

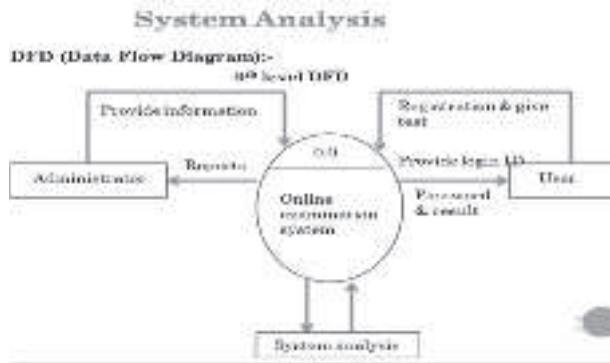
1. Admin: Admin can manage the student. He can manage the examination, its schedule and result. He can also generate the reports of examination result and about the student.
2. User: Student can register for online examination. He can select the subject for examination. He can also get result online after examination.

Software Requirement

Front End -	C# . NET
Back End -	Oracle 10g
Report -	Crystal Report
Operating System -	Windows 7

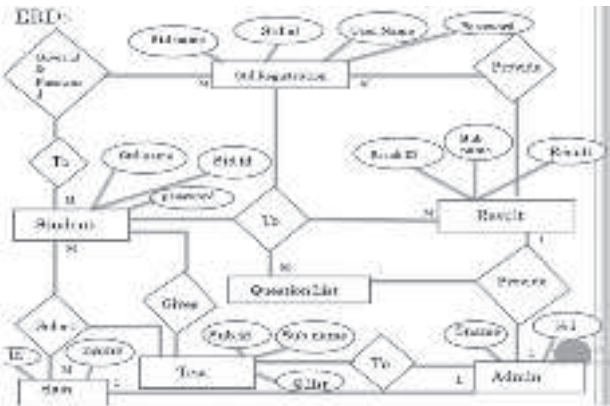
System Analysis

Name	Roll No	Type
SECTION_ID	WT FULL	UNIVERSITY
SECTION_NAME		UNIVERSITY
SECTION_TYPE		UNIVERSITY
SECTION		UNIVERSITY
QFTS		UNIVERSITY
QFTC		UNIVERSITY
QFTS		UNIVERSITY
QFTC		UNIVERSITY
QFTS		UNIVERSITY
QFTC		UNIVERSITY

Login Window (Admin) :-

ERD (Entity Relationship Diagram)

Main Window form

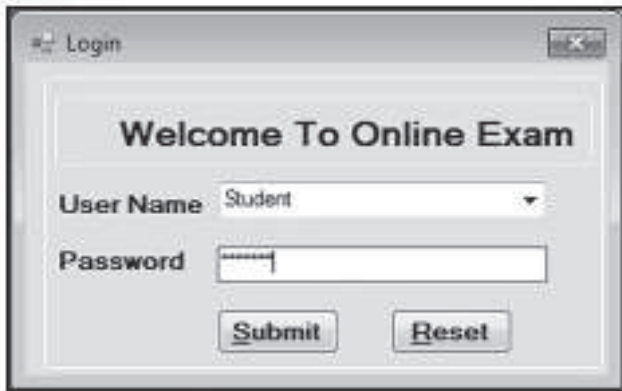
SYSTEM DESIGN

Name	Roll No	Type
SECTION_ID	WT FULL	UNIVERSITY
SECTION_NAME		UNIVERSITY
SECTION_TYPE		UNIVERSITY
SECTION		UNIVERSITY
QFTS		UNIVERSITY
QFTC		UNIVERSITY
QFTS		UNIVERSITY
QFTC		UNIVERSITY
QFTS		UNIVERSITY
QFTC		UNIVERSITY

Name	Roll No	Type
STN_ID	WT FULL	UNIVERSITY
STN_NAME		UNIVERSITY
STN_PHONE		UNIVERSITY
POST_CODE		UNIVERSITY
STN_CITY		UNIVERSITY
COURSE		UNIVERSITY
COURSE_ID		UNIVERSITY
COURSE_NAME		UNIVERSITY
COURSE_TYPE		UNIVERSITY
COURSE_STATUS		UNIVERSITY

Login window (Student):-

Conclusions:-

- Online Examination System (OES) is a window application. The key concept is to minimize the amount of paper and convert all forms.
- It is observed that the information required can be obtained with ease and accuracy in the computerized system.
- The user with minimum knowledge about computer can be able to operate the system easily.
- This application provides facility to conduct online examination within college.
- Administrator has to create and modify the test papers and its particular questions. User can register, login and give the test with his specific id, and can see the results as well.

Future Modifications:-

- To provide more questions.
- To develop web application and conduct online examination world wide web.
- To provide facility to print results.
- To provide more security for users.

When You Will Meet...

Sadhana Dattatraya Shinde, B. A. III

When you will meet me
I wish to unburden my heart;
To unfold my tender feelings
Preserved only for you.
When you will meet me
I feel the sun rising
Up in the sky
Beautiful birds flying
Flowers tossing their heads
In the soft and soothing breeze.
In your delightful company
I realize the rhythm of my heart's symphony
My eyes store up your thousand images
With each passing second.
Your sweet presence

Makes me feel very rich and proud
I see your dazzling face
Even in the crowd.
Joys and sorrows become one
For me in my dream world.
When you will meet me
I expect of you many promises
Of living and breathing together
Facing together the thorns and thistles of life.
When you will meet me
I wish to make you aware of
Many difficulties on the way
Let our patience turn them into opportunities
Let us dream the impossible
Our positive attitude will surely make our
goals possible.

Android Version

Sneha Sunil Maske, BCA, III
Aishwarya Prakash Desai, BCA, III

Technological

Android 1.0 was released in September 2008. Android is continually developed by Google and the Open Handset Alliance, and it has seen a number of updates to its base operating system since the initial release. Versions 1.0 and 1.1 were not released under specific code names.

INTRODUCTION:

Global Android version is distributed since December 2009, as of June 2017. As of January 2018, Android Marshmallow is the most widely used version of Android, running on 28.6% of all Android devices accessing Google Play, while Android Lollipop runs on 25.1% of devices (80.7% on it or newer). The version history of the Android Mobile Operating System began with the public release of the Android Beta in November 5, 2007. The first commercial version,

Android 1.0 was released in September 2008. Android is continually developed by Google and the Open Handset Alliance, and it has seen a number of updates to its base operating system since the initial release. Versions 1.0 and 1.1 were not released under specific code names. Android code names are confectionery-themed and have been in alphabetical order since 2009's Android 1.5 Cupcake, with the most recent major version being Android 8.1 Oreo, released in December 2017.

Code name	Version number	Initial release date	API level	Security patches
(No codename)	1.0	September 23, 2008	1	Unsupported
(Internally known as "Petit Four")	1.1	February 9, 2009	2	Unsupported
Cupcake	1.5	April 27, 2009	3	Unsupported
Donut	1.6	September 15, 2009	4	Unsupported
Eclair	2.0 – 2.1	October 26, 2009	5 – 7	Unsupported
Froyo	2.2 – 2.2.3	May 20, 2010	8	Unsupported
Gingerbread	2.3 – 2.3.7	December 6, 2010	9 – 10	Unsupported
Honeycomb	3.0 – 3.2.6	February 22, 2011	11 – 13	Unsupported
Ice Cream Sandwich	4.0 – 4.0.4	October 18, 2011	14 – 15	Unsupported
Jelly Bean	4.1 – 4.3.1	July 9, 2012	16 – 18	Unsupported
KitKat	4.4 – 4.4.4	October 31, 2013	19 – 20	Unsupported
Lollipop	5.0 – 5.1.1	November 12, 2014	21 – 22	5.1.x Supported
Marshmallow	6.0 – 6.0.1	October 5, 2015	23	Supported

Nougat	7.0 – 7.1.2	August 22, 2016	24 – 25	Supported
Oreo	8.0 – 8.1	August 21, 2017	26 – 27	Supported
Legend: Older version, still supported				
Code name	version number	Initial release date	API level	Security patches

Latest version

A version of Android Kitkat exclusive to Android Wear devices was released on June 25, 2014, with an API level of 20.

ANDROID 1.5 CUPCAKE

Android "Cupcake" (version 1.5) is a version of Android developed by Google, a major platform release deployable to Android-powered handsets starting in May 2009 that is no longer supported. The release includes new features for users and developers, as well as changes in the Android framework API. For developers, the Android 1.5 platform is available as a downloadable component for the Android SDK.

Android 1.5 included new features such as an on-screen keyboard and Bluetooth support as well as improvements to existing features such as UI for application management and several Google apps.[1]

On April 27, 2009, the Android 1.5 update was released based on Linux kernel 2.6.27. This was the first release to officially use a codename based on a dessert item ("Cupcake"), a theme which would be used for all releases henceforth. The update included several new features and UI amendments.

ANDROID 1.6 DONUT

Android 1.6 is a minor platform release deployable to Android-powered handsets since October 2009. The platform includes new features for users and developers, as well as changes in the Android framework API.

For developers, a new release of the Android 1.6 platform is available as a downloadable component for the Android SDK. The platform — Android 1.6 r2 — includes a fully compliant Android library and system image, as well as a

set of emulator skins, sample applications, and minor development updates. The downloadable platform is fully compliant (API Level 4) and includes no external libraries.

To get started developing or testing against the Android 1.6 platform, use the Android SDK and AVD Manager tool to download the latest Android 1.6 platform into your Android 1.6 or later SDK.

ANDROID 2.0-2.1 ÉCLAIR

Android "Eclair" is a codename of the Android mobile operating system developed by Google, for the no longer supported versions 2.0 to 2.1. Unveiled on October 26, 2009, Android 2.1 builds upon the significant changes made in Android 1.6 "Donut".

The default home screen of Eclair displays a persistent Google Search bar across the top of the screen. The camera app was also redesigned with numerous new camera features, including flash support, digital zoom, scene mode, white balance, color effect and macro focus. The photo gallery app also contains basic photo editing tools. This version also included the addition of live wallpapers, allowing the animation of home-screen background images to show movement. Speech-to-text was first introduced, replacing the comma key.

Android Eclair inherits platform additions from the Donut release, ability to search all saved SMS and MMS messages, improved Google Maps 3.1.2, and Exchange support for the Email app. The operating system also provides improved typing speed on virtual keyboard, along with new accessibility, calendar, and virtual private network APIs. For internet browsing, Android Eclair also adds support for HTML5, refreshed browser UI with bookmark

thumbnails and double-tap zoom.

ANDROID 2.2 FROYO

Android "Froyo" is a codename of the Android mobile operating system developed by Google, spanning versions between 2.2 and 2.2.3. Those versions are no longer supported. It was unveiled on May 20, 2010, during the Google I/O 2010 conference.

One of the most prominent changes in the Froyo release was USB tethering and Wi-Fi hotspot functionality. Other changes include support for the Android Cloud to Device Messaging (C2DM) service, enabling push notifications, Additional application speed improvements, implemented through JIT compilation and displayed within applications as top-of-the-screen banners.

As of January 9, 2016 statistics issued by Google indicate that less than 0.1% of all Android devices accessing Google Play run Froyo, effectively meaning that this version is no longer in use.

ANDROID 2.3 GINGERBREAD

Android 2.3 Gingerbread, launched in sept.2010, is currently the oldest version of the OS that Google still lists in its monthly platform version update page. As of sept.13 2017, Google indicated that only 0.6 percent of all android devices are currently running some version of Gingerbread.

The OS received a user interface refresh under Gingerbread. It added support for using near field communication (NFC) functions for smart phones that had the required hardware. The first phone to add both gingerbread and NFC hardware was the Nexus S, which was co-development by Google and Samsung. Gingerbread also laid the groundwork for the selfie, by adding in support for multiple cameras and video chat support within Google Talk.

ANDROID 3.0 HONEYCOMBS

This version of the OS is perhaps the odd ball of the bunch. Honeycomb was released by Google for installation only on tablets and other mobile devices with larger displays than current smart phones. It was first introduced in Feb.2011, along with the first Motorola Xoom tablet,

and included features such as a redesigned UI specifically for large screens, along with a notification bar placed on the bottom of a table display.

The idea was that Honeycomb would offer specific features that could not be handled by the smaller displays found on smart phones at the time. It was also a response by Google and its third-party partners to the 2010 release of Apples iPad. Even though Honeycomb was available, some tablets were still released with the smart phones- based Android 2.X versions. In the end , Honeycomb ended up being a version of Android that was not really needed, as Google decided to integrate most of its features in its next major 4.0 version, Ice Cream Sandwich.

ANDROID 4.0 ICE CREAM SANDWICH

Android 4.0–4.0.4 "Ice Cream Sandwich" is a version of the Android mobile operating system developed by Google. Unveiled on October 19, 2011, Android 4.0 builds upon the significant changes made by the tablet-only release Android Honeycomb, in an effort to create a unified platform for both smart phones and tablets.

Android 4.0 was focused on simplifying and modernizing the overall Android experience around a new set of human interface guidelines. As part of these efforts, it introduced a new visual appearance codenamed "Holo", which is built around a cleaner, minimalist design, and a new default typeface named Roboto. It also introduced a number of other new features, including a refreshed home screen, near-field communication (NFC) support and the ability to "beam" content to another user using the technology, an updated web browser, a new contacts manager with social network integration, the ability to access the camera and control music playback from the lock screen, visual voicemail support, face recognition for device unlocking ("Face Unlock"), the ability to monitor and limit mobile data usage, and other internal improvements.

ANDROID 4.1-4.3 JELLY BEAN

Android "Jelly Bean" is the codename given to three major point releases of the Android mobile operating system developed by Google,

spanning versions between 4.1 and 4.3.1 that are no longer supported.

The first of these three, 4.1, was unveiled at Google's I/O developer conference in June 2012, focusing on performance improvements designed to give the operating system a smoother and more responsive feel, improvements to the notification system allowing for "expandable" notifications with action buttons, and other internal changes. Two more releases were made under the Jelly Bean name in October 2012 and July 2013 respectively, including 4.2—which included further optimizations, multi-user support for tablets, lock screen widgets, quick settings, and screen savers, and 4.3—contained further improvements and updates to the underlying Android platform.

As of 8 January 2018, statistics issued by Google indicate that 5.6% of all Android devices accessing Google Play run Jelly Bean.

Android 4.1 Jelly Bean was first unveiled at the Google I/O developer conference on June 27, 2012, with a focus on "delightful" improvements to the platform's user interface, along with improvements to Google's search experience on the platform (such as Knowledge Graph integration, and the new digital assistant Google Now), the unveiling of the Asus-produced Nexus 7 tablet, and the unveiling of the Nexus Q media player.

ANDROID 4.4 KITKAT

Android 4.4 "KitKat" was officially announced on September 3, 2013. The release was internally codenamed "Key Lime Pie"; John Lagerling, director of Android global partnerships, and his team, decided to drop the name, arguing that "very few people actually know the taste of a key lime pie". Aiming for a codename that was "fun and unexpected", his team pursued the possibility of naming the release "KitKat" instead. Lagerling phoned a representative of Nestle, who owns the Kit Kat brand and produces the confectionery (outside the United States, where it is produced by The Hershey Company under license), and quickly reached a preliminary deal for a promotional collaboration between the two companies, later finalized in a meeting at

Mobile World Congress in February 2013. The partnership was not revealed publicly, or even to other Google employees and Android developers (who otherwise continued to internally refer to the OS as "KLP"), until its official announcement in September.

As part of the promotional efforts, Kit Kat bars in the shape of the Android robot logo were produced, while Hershey ran a contest in the United States with prizes of Nexus 7 tablets and Google Play Store credit.

The Nexus 5, developed by LG Electronics, was unveiled on September 30, 2013, as the launch device for KitKat. Up to October 2017, Android 4.4 was still supported with security patches by Google for the source code.

ANDROID 5.0 LOLLOPOP

Android "Lollipop" is a codename for the Android mobile operating system developed by Google, spanning versions between 5.0 and 5.1.1, that is supported with security patches only. Unveiled on June 25, 2014 at the Google I/O 2014 conference, it became available through official over-the-air(OTA) updates on November 12, 2014, for select devices that run distributions of Android serviced by Google (such as Nexus and Google Play edition devices). Its source code was made available on November 3, 2014.

One of the most prominent changes in the Lollipop release is a redesigned user interface built around a design language known as Material Design, which was made to retain a paper-like feel to the interface. Other changes include improvements to the notifications, which can be accessed from the lock-screen and displayed within applications as top-of-the-screen banners. Google also made internal changes to the platform, with the Android Runtime (ART) officially replacing Dalvik for improved application performance, and with changes intended to improve and optimize battery usage.

As of 8 August 2017, statistics issued by Google indicate that 29.2% of all Android devices accessing Google Play run Lollipop. Lollipop is succeeded by Marshmallow, which was released in October 2015.

ANDROID 6.0 MARSHMALLOWS

Android "Marshmallow" (codenamed Android M during development) is the sixth major version of the Android operating system. First released as a beta build on May 28, 2015, it was officially released on October 5, 2015, with Nexus devices being the first to receive the update.

Marshmallow primarily focuses on improving the overall user experience of its predecessor, Lollipop. It introduced a new permissions architecture, new APIs for contextual assistants (first used by a new feature "Now on Tap" to provide context-sensitive search results), a new power management system that reduces background activity when a device is not being physically handled, native support for fingerprint recognition and USB-C connectors, the ability to migrate data and applications to a micro-SD card, and other internal changes. As of 8 August 2017, 32.3% of devices accessing Google Play run Android 6.0.

Android 6.0.1, a software patch featuring security fixes, support for Unicode 8.0 emoji (although without supporting skin tone extensions for human emoji), and the return of the "until next alarm" feature in Do Not Disturb mode, was released on December 7, 2015.

ANDROID 7.0 NOUGAT

The release was internally codenamed "New York Cheesecake". On March 9, 2016, ahead of the Google I/O developer conference, Google released the first alpha version of Android "N" as part of a new "Android Beta Program" intended for testing by developers and enthusiasts before official release "this summer". The developer preview builds were compatible with only current Google Nexus devices; the 5X, 6P, 6, 9, Pixel C, and Nexus Player. The "Android Beta Program" that was introduced allows testers to opt-in for over-the-air updates to new beta versions as they are released. On April 13, 2016, Android N Beta Preview 2 was released. Google further discussed Android "N" during the I/O keynote on May 18, 2016, and unveiled its new virtual reality platform, Daydream. Beta Preview 3, the

first preview release deemed suitable for wider public beta testing, was released at this time. Google also announced that it would hold a contest to determine the official release name of the operating system. Beta Preview 4 was released on June 15, 2016. On June 30, 2016, Google announced that N's release name would be "Nougat"; it was also confirmed that Nougat would be version 7.0 of Android. The final Beta Preview, 5, was released on July 18, 2016. Android 7.0 was officially released on August 22, 2016, with the Nexus 6, 5X, 6P, 9, Nexus Player, Pixel C, and General Mobile 4G as the first devices to receive the update.

Android 7.1.2 was released in April 2017, providing various improvements and minor functionality improvements to Nexus and Pixel-branded devices.

ANDROID 8.0 OREO

Android 8.0 "Oreo" is the newest version of the Android mobile operating system. It was first released as an alpha quality developer preview in March 2017 and released to the public on August 21, 2017. It contains a number of major features, including notification grouping, picture-in-picture support for video, performance improvements and battery usage optimization, and support for auto fillers, Bluetooth 5, system-level integration with VoIP apps, wide color gamuts, and Wi-Fi Aware. Android Oreo also introduces two major platform features: Android Go – a software distribution of the operating system for low-end devices – and support for implementing a hardware abstraction layer.

Man-Power and the Sources of Energy

Ajay Manohar Sapkal, B. Sc. III

Informational

|| Kerosene, coal, wood, petrol, diesel, petroleum gases are the substances which are known as conventional sources of energy. We have been using them from a very long time. But one day or the other, the store of these conventional sources will come to an end. Therefore in the present context of energy crisis, we have to search for various unconventional sources of energy.

Kerosene, coal, wood, petrol, diesel, petroleum gases are the substances which are known as conventional sources of energy. We have been using them from a very long time. But one day or the other, the store of these conventional sources will come to an end. Therefore in the present context of energy crisis, we have to search for various unconventional sources of energy. We should try to find better devices of using wind and water for generating energy through modern scientific techniques. In future, the use of solar and atomic energy will be the most beneficial. We have already made a start in this direction. However in our search for energy, we should not forget the energy of man.

Energy enables us to work or play. It is also essential to machinery. A water-wheel will not revolve, unless there is a falling water to drive it. A railway engine will never move out of the station, unless there is coal to burn and make steam, or oil to burn to drive its diesel engines. And big factories full of machinery will produce nothing, unless there is electricity or steam or some form of energy to drive the machinery. Therefore the people of the modern world must never stop looking for source of energy.

Earlier, in many parts of the world, men and animals were the main sources of energy. They built the pyramids and temples, and constructed dams and bridges. Even today, they cultivate the land, build the palaces of the rich, and their own homes, push and carry loads, reap and harvest

the crops. And so it will continue for many years to come. Even in this modern scientific world man-power as a source of energy can not be neglected. We should not think that modern science is like a magician who with a wave of his wand can relieve us of the duty of hard work. Machines can only relieve us of some of the work, and they will not work by themselves. We cannot put down our tools, and leave the machine to do the work for us. There must be some energy to drive the machines.

Water and wind were among the first alternatives to man-power which were discovered. The man, who first erected the ship's sail and allowed the wind to carry his ship along, saved his rowers from many weary hours of work. The man who erected the first windmill saved many men and women from pounding corn. The people, who had no need to grind corn because of the inventions of the windmill and the water-wheel, were able to do other work, to add to the wealth of their family. In the same way, the discoveries of new sources of energy in the 18th, 19th and 20th centuries, has released more man-power, so that the world has become richer.

Coal and oil are sources of energy. When burned, they produce heat, which may be used to drive engines and these engines will drive machines. This illustrates an important fact. There are many sources of energy, including chemical energy, heat, light, electricity and mechanical energy. We can only drive machines

with mechanical energy, but all the other forms may be changed into mechanical energy or into one another. Energy is always changing from one form to another until at last it all becomes waste heat which leaks away into the atmosphere and can never be used again.

The energy in coal is chemical energy. This is the energy that binds the atoms of the chemical compounds in coal together. These compounds were formed in trees many millions of years ago and the energy used to build them was the light of the sun. When the coal is burned, the energy stored by the trees millions of years ago is released and becomes heat. This heat can be used to change water into steam, which in turn, drives the steam-engine. The engine transmits mechanical energy to the machine. Most of the heat from the coal, however, is wasted in warming the air, the metal parts of the engine. During the motion of the machinery, the rest of the energy escapes eventually in the form of heat. No one has yet thought of a way of getting back this wasted heat. Therefore a lot of coal is required to drive the engine. There is still much coal left under the ground in many parts of the world, but eventually it will all have been used and turned into heat.

In the 20th century, coal was replaced by oil. Like coal, it is also found under the ground in many parts of the world. It may have been formed from the bodies of animals. It gives plenty of heat and can be burned inside the cylinders of engines, so that less heat is wasted. But the stores of oil under the earth will also be exhausted one day. New sources of energy will then be urgently required. In this regard D.A. Richards rightly points out, "You may think that we need not worry as there will be electricity. But what will drive the engines which in turn drive the generators to make electricity? Shall we burn vegetable oil such as palm-oil, or groundnut oil, to raise steam? Or shall we have huge farms of elephants or whales, and boil down their fat to make oil? Perhaps, by that time, chemists will find a way of manufacturing oil from the elements in

the soil."

Still there are millions of people in China, Africa and India who are very poor. If they want to improve their standard of living, they need machines. But machines will not operate without engines. Of course, the engines will need petrol, or diesel oil or electricity, or some other source of energy. Now-a-days, petrol and diesel oil are not cheap and sometimes they have to be obtained from overseas. In such a situation, what is required is a local source of energy. People living in a country of fast flowing rivers, hills and mountains, can use water to drive turbines and these can drive generators and make electricity. But such 'hydro-electric' schemes are only possible in a land where there is plenty of water.

Coal, wood, petrol, diesel, petroleum gases are the substances which are known as conventional sources of energy. We have been using them from a very long time. But one day or the other, the store of these conventional sources will come to an end. Therefore in the present context of energy crisis, we have to search for various unconventional sources of energy. Solar energy, atomic energy, wind energy, energy created from the rivers and seas, biological energy and similarly the energy from garbage, all these are the kinds of sources of unconventional energy.

The sun is one of the major sources of energy. It is also known as 'solar energy.' It is the huge lump of the hot gases. The only thing is that we could find a good way of using it. Sunlight—a source of energy in the form of immeasurable heat is received on the earth. Its energy is stored in food by plants and animals rely on plants for food. In this way the sun is also the source of life. No one has yet invented an exact way of using its rays to drive large machines directly. However this may be possible in the near future. 'Solar batteries' are now used in satellites to turn the sun's rays into electricity. They give power to the radio/TV sets which broadcast back to the earth from space-ships. The solar energy is present in the solar-stove which can be used for

cooking food. In the solar-water heater, water can be heated while the solar lamp can be more actively effective than the lamp of kerosene. Even the motors running on the solar energy are prepared by the scientists, by storing the solar energy these motors can be driven at nights also. The countries like Japan and America are very much ahead in the science of solar energy.

There is no shortage of sunshine in countries like India and Africa. The scientists in these countries are putting their sincere efforts to find out the best way to use the energy of the sun. "There is, of course, one very efficient system already. All green plants, including trees and grasses, can use the energy of the sun to join the together the elements, carbon, hydrogen, nitrogen, oxygen and others, which they obtain from the soil and air around them. With these elements as 'bricks' they build plant compounds which we may use as food. The energy for the work is obtained from the sun."

Atomic energy has come up during the last half century mainly in western countries as the means of security, dependability and the constant supplier of energy. From the process of separating the atomic centres, energy is released on the great extent. Using the same energy, the electrical energy can be produced. "In France, of the total production of energies, nearly seventy per cent energy is merely from atomic electricity. India also started to use this atomic energy

through the different atomic reactors functioning at Tarapur, Kalpakum, Rawatbhata, etc."

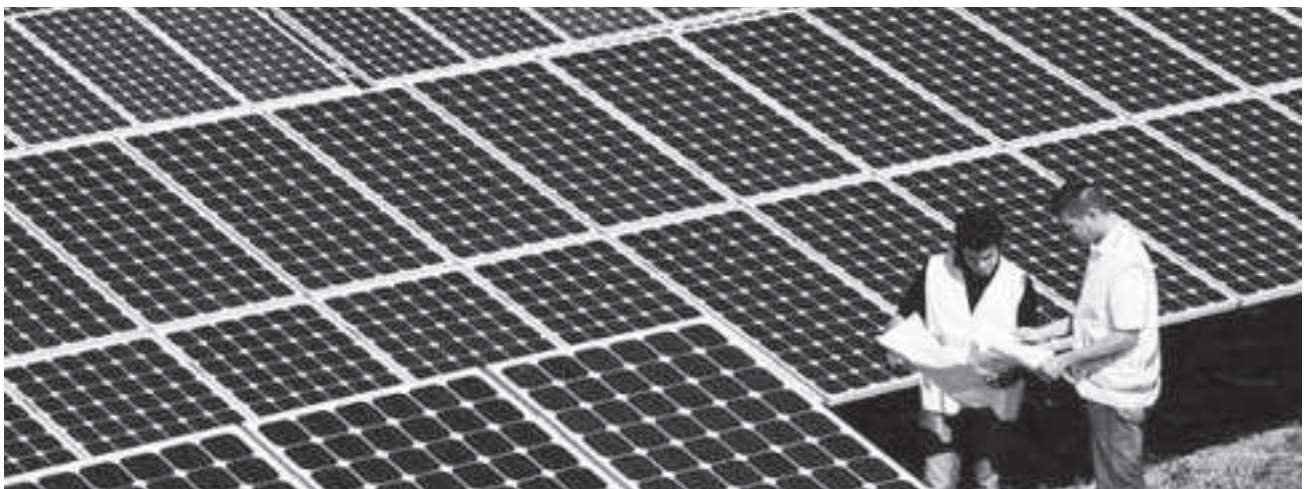
As mentioned earlier, the energy produced by wind is called the wind energy. With the help of wind-mill the generator is moved and thus the electric energy is produced. Wind-mills are also used for farming, storing and drinking water, fruit gardens, brick-furnaces, grinding machines, oil-mills, etc. It is also possible to produce the electricity from the waves of the sea. Taking all those tall waves in the shutters and forcing them on the wheels again that force of water is again made to accelerate and thus the electricity can be produced.

In conclusion, all the unconventional sources of energy discussed above are abundantly found in nature and could be used constantly as they are easily available. They take us in the maximum vicinity of the nature. This energy will not only revive our lives but it would also make our lives more comfortable. Hence the unconventional source of energy is the need of the time. However, in our search for energy, we should not forget the energy of man. Everything really depends upon the men and women in the factories and fields.

References:

Richards D.A. The Search for Energy

Gokhale, S.B. and Sagar K. Essays for MPSC Main Examinations. Pune: K' Sagar Publications, 1999

Rishikesh: Valley of Gods and Seekers

Rajashri Shivaji Salunkhe, B. A. II, English (O)

Travelogue

|| In Rishikesh, if you rise early, you can see so many wonderful scenes in the vicinity. The air is spread over with devotional music. Pictures of gods and goddesses adorn stores and autos. In the early morning, the ghats of the Ganga are teeming with sadhus bathing in the holy river.

In Rishikesh, if you rise early, you can see so many wonderful scenes in the vicinity. The air is spread over with devotional music. Pictures of gods and goddesses adorn stores and autos. In the early morning, the ghats of the Ganga are teeming with sadhus bathing in the holy river. According to mythology, King Bhagiratha meditated for many years to bring the Ganga from heaven down to earth to find salvation for his ancestors, who were cursed by a seer. Ganga descended to earth through the matted locks of Lord Shiva to help make the earth more fertile and wash the sins of humans. For the devotees, she is a life-giver, mother, goddess—in short, an entire tradition and way of life.

When you visit the holy place of Rishikesh, you may find sadhus and saints with saffron clothes, holy men with dreadlocks sipping tea at dhabas, ashrams at every bend, yoga and meditation centres at every place, and open-

fronted stalls of rudraksh and other tinkets. You may find a wonderful and enchanting atmosphere everywhere.

Since this was my first trip to Rishikesh, my enthusiasm knew no bounds. "Ganga, Ganga..." I shouted with great joy when I saw the river en route from Haridwar railway station. Immediately my father said, "Say Ganga Maiyya", to show respect to the holy river. I realized that this was not just tourist destination but an abode of God. We stayed here in one of the buildings at the foot of the mountain especially constructed for the pilgrims. It was very clean and majestic. A sadhu living in the nearby ashram told me the entire history of the region.

If you rise early, you can see so many wonderful scenes in the vicinity. The air is spread over with devotional music. Pictures of gods and goddesses adorn stores and autos. In the early morning, the ghats of the Ganga are crowded with bathing sadhus, scrubbing themselves vigorously as if to wash away their sins. But the river flows unaffected by it all. It is only at night when the city has gone to sleep that you hear the mighty 2,510 km long river gushing her way through Rishikesh, on to Haridwar, Banaras and several other places of pilgrimage. It is only when the sound of flowing water enters your subconscious mind in the stillness of the night that you realize her strength, her resilience and patience while she nurtures millions who seek her blessings and whose lives she sustains.

According to mythology, King Bhagiratha meditated for many years to bring the Ganga from heaven down to earth to find salvation for his ancestors, who were cursed by a seer. Ganga descended to earth through the matted locks of Lord Shiva to help make the earth more fertile and wash the sins of humans. For the devotees, she is a life-giver, mother, goddess—in short, an entire tradition and way of life.

In Haridwar, entry to the river at the Har ki Pauri is restricted by barricades, whereas the river flows more freely in Rishikesh with its wider, cobbled banks. Situated 24 km upstream from Haridwar, at the confluence of the Chandrabhaga and the Ganga, Rishikesh has long been a spiritual centre. The sage Raibhya did severe penance here and as reward, God appeared to him in the form of Hrishikesh, hence this place is named after the god. Rishikesh is the gateway to the upper Garhwal region and is the starting point for pilgrim routes to the four dhams to Badrinath, Kedarnath, Gangotri and Yamunotri. The entire region is considered sacred as it is believed that meditation at this place makes it easy for one to attain salvation.

The rest of Rishikesh is like any other small town in the country. But the area between Laksman Jhoola and Ram Jhoola, provides accommodation for large and renowned

ashrams –Gita Ashram, Swargashram and Parmarth Ashram—has continuing serious effects of a unique spiritual charm. Exploring the road from Laksman Jhoola to Parmarth Ashram, taking time off to eat ramphal, a local fruit, and feed fish with atta goli, flour balls, We reached Parmarth Ashram in time for the evening Ganga Aarti. The young and cheerful gurukul shishyas in saffron dhoti-kurtas were jostling around with shiny brass ghee-lamp, musical instruments and other items needed for the aarti. All the devotees gathered at the steps of the ashram ghat to witness the ritual. One of the senior shishyas began to sing a devotional song in his powerful voice. The sound of racing water, the chanting of mantras, the sky turning orange-purple with the setting sun, birds returning home—the ambience was undoubtedly glorifying and uplifting. Soon, lamps with dancing flames were passed around. Some devotees had brought green leaf bowls, with diyas made of dough, marigold flowers and incense sticks. As the aarti-bhajan reached a climactic point amidst the blowing of conch shells, everyone made a straight line instinctively for the banks to place the leaf bowls gently on the flowing waters of the Ganga. It was humbling before God, this intense show of faith, the symbols of hope, love and respect gently moving up and down the holy river.

Let Us Be Worthy Sons and Daughters of Bharatmata

Sayali Sandip Ingle, B. A. II

Reflective

|| Let us keep in mind that our hands are made to work, earn and produce, and not to stretch for alms. Asking for alms without working is a crime against the Creator. If beg we must, as a matter of instinct, we should beg for benedictions to be such sons and daughters, as our mother may be proud of.

Let us keep in mind that our hands are made to work, earn and produce, and not to stretch for alms. Asking for alms without working is a crime against the Creator. If beg we must, as a matter of instinct, we should beg for benedictions to be such sons and daughters, as our mother may be proud of. Therefore, we should make a resolve to put in our full might, even the last drop of our blood to prove worthy sons and daughters of our motherland.

We have accepted democracy as a form of government and after five years we elect our representatives who run the government on our part. Of course, the representatives thus elected are committed to solve the problems of their people in general. At the same time, we, as true citizens of India, have to perform our duties very honestly. However, nowadays most of us are very conscious of our rights and do not pay heed to our duties. In fact, in the democratic system, rights and duties are not independent but they are interdependent. We have great responsibility to discharge to prove worthy of this glorious land.

If we look at the present social and political system, it seems that we have become more and more selfish, self-centred and short sighted. We have become more conscious of our rights. That is why everyone, everywhere, every time can be seen craving for demands—be he a student, a teacher, a laborer or a farmer, an office clerk or an officer, a doctor or a leader—all seem to be out for demands, as if our country has become a country of beggars. We are forgetting our duty and social responsibility. Do we ever give

a moment's thought to the point who would give to whom when the whole society is out for demands? There is no magician who will meet our demands. It is we, who are supposed to do it. We make demands from the government, and think that the government will fulfill all the necessities of life. We all think that the responsibility to provide to us all the necessities of life is of the government, and we are here only to enjoy, play and wander idly. It is really discouraging that we are fast turning into a group of irresponsible and useless people. Very few of us have tried to know that image of the Indian people the foreign media is projecting. They often create the image of the Indians as lawbreakers and useless persons.

Politicians give charming promises and we are made to believe that they will certainly keep their promises. They take us into the dream world and we think that our life will be a bed of roses very soon. In short, with this unreasonable thinking, we have made ourselves objects of pity without having any self-respect.

The government has no magic wand with which it will fulfill the public demands. The government exploits national resources and collects money from the people, and disburses them in the forms of salary, bonus, aids, grants, etc. In this process, a large part of the share is misappropriated by the middle men, the persons running and managing the affairs of the government. It is an open secret, and needs no further comments.

All this goes to prove that we, Indians are fast turning into a society of corrupt persons.

Mother India is greatly pained to see her glory being destroyed by selfish people. It is a high time to listen to the silent of Mother India—"My dear sons and daughters, how long this one way traffic can continue? My treasure of riches will become empty, if you go on robbing it without adding or contributing to it. To meet their selfish ends, handful cunning and crafty persons are ruining me in the name of Indian public. It is your misfortune that, being ignorant of the wicked game of the unholy connection between the politicians and the government officials, you have become lazy and indifferent."

It is more than 69 years ago, when we, Indians became free from foreign rule. But it seems that we have yet understood what freedom means. We always cry for rights, while freedom means responsibility. Then are we afraid of freedom? If not, why are we not yet prepare to behave as free men and women? As a matter of fact, Independence Day and Republic Day are the occasions when we should do introspection and try to know how far we have proceeded towards freedom.

Our political leaders declare that we have got freedom without any bloodshed, while the facts are just the otherwise. Our freedom fighters had to shed their blood while facing the guns and machines of the British. Many great leaders, freedom fighters and patriots sacrificed their precious lives to liberate our Bharatmata from the clutches of tyrants. Our ancestors had to pay a heavy price for the freedom, the flavor of which we are now experiencing. So we should not be afraid of freedom. As I have already mentioned, freedom means taking the responsibility, we must prepare ourselves to take up responsibilities for all sided growth our country.

I call upon the young sons and daughters of Bharatmata to come out of their narrow shell and be prepared to face the calamities that come on the way of advancement. We should have the courage to stop the drainage and misuse of the national resources. We have to prove by our own deeds that our country is a holy land of great men like Ram, Krishna, Buddha, Mahavir, Kabir, Nanak, Pratap, Shivaji, Laxmi Bai, Tilak, Gandhi, Bhagat Singh, Subhash Chandra. It is our moral responsibility to prove to the world

that our country is capable of producing a group of workers and fighters who can perform great wonders and are capable of making greatest sacrifices for the motherland.

To begin with, let us resolve to do our homework, i.e. to do everything with full preparation. That is enough to keep us fresh and full of enthusiasm. Nature is a living example of enthusiasm. The sun, the moon and the singing birds always look fresh and full of vigour and they give a message of newness. They inspire us to do our duty with full devotion and vitality. In order to retain our inherent enthusiasm, we have to make sincere efforts to change our outlook and way of life. We must stop looting the national wealth and make a determination to protect and maintain the glorious image and personality of our motherland—Bharat. We have to keep in mind the words of John F. Kennedy, the former president of America: "Ask not what your country can do for you, ask what you can do for your country." It would be befitting to the occasion, if I quote precious words of Martin Luther King, one of the great leaders of the neglected people of America. While highlighting the importance of duty-bound and devoted citizens of a country, he rightly says, "A nation is not judged by the wealth in its treasuries, not by its preparations of defence of war, and not even by its sky high multi-storey buildings. The chief factors which go to make a nation worth its place are the awareness of its children, their development to the good of the country and the standards of their character."

Let us keep in mind that our hands are made to work, earn and produce, and not to stretch for alms. Asking for alms without working is a crime against the Creator. I beg we must, as a matter of instinct, we should beg for benedictions to be such sons and daughters, as our mother may be proud of. Our Indian philosophy teaches us to shoulder moral responsibility and show love, compassion and attachment to our fellow brothers and sisters. Therefore, we should make a resolve to put in all our might, even the last drop of our blood to prove worthy sons and daughters of our motherland.

Reference: Chaturvedi, R. P. How to Add New Dimensions to Your Personality, Agra: Upkar Prakashan.

Sridevi : A First Female Superstar in Bollywood

Pritiksha Tatyaba Sapkal, B.A. III

Biographical

Those expressive eyes and the mischievous smile lovingly wounded the hearts of many and lit up the cinema screens, making Sridevi Bollywood's first female superstar. She gave her excellent performance in many challenging roles. Especially in her romantic roles, she appeared so seductive, so charming, and so beautiful that she could win the hearts of millions of her fans.

I would like to pay my sincere tributes to the sweet memories of Sridevi, one of the most popular and versatile actresses in the Hindi film industry. This article throws light on her outstanding contribution to the Indian cinema.

Those expressive eyes and the mischievous smile lovingly wounded the hearts of many and lit up the cinema screens, making Sridevi Bollywood's first female superstar. She gave her excellent performance in many challenging roles. Especially in her romantic roles, she appeared so seductive, so charming, and so beautiful that she could win the hearts of millions of her fans. By taking great efforts and putting in hard work, she created her own style in the film world. She was one of the talented actors who could combine innocence with comedy, grace with fire, romance and dance. She was, in fact, 'Miss Hawa Hawaii' and 'Chandni' for her fans and admirers across the country.

Sridevi, the 'First Female Superstar' and 'Padma Shri Awardee', passed away on February 24, 2018, at the age of 54 in Dubai due to heart attack. The moment the news of her unfortunate demise spread out, the entire country was plunged into a cloud of sorrow. Almost all people, Bollywood stars, political personalities, and her fans and admirers expressed shock and disbelief.

She was born in Sivakasi in Tamil Nadu on August 13, 1963. She began her career at the age of four in the devotional film 'Thunaiyan'.

That was the beginning of a journey in film industry that saw her work across Tamil, Telugu and Hindi productions. She was named Shree Amma Yanger Ayyappan upon her birth, but later she changed her name to Sridevi. At 9, she won the Kerala State Film Award for Best Child Artist in 1971 for the Malayalam film *Poompatta*. She also co-starred with late actress and politician Jayalalitha in three films at her early age. Her hard work and fascinating style of acting led her to become one of the most impressive actresses of the 1980s and 1990s in Bollywood. She is remembered for her excellent performance in some of the iconic Bollywood films like *Mr. India*, *Nagina*, *Sadma*, *Chaalbaaz*, *Chandni*, *Khuda Gawah*, among many others in different Indian languages. Especially two of her biggest hits, *Mr. India* (1987), *Chaalbaaz* (1989), had changed her destiny.

In her 35-year-long career in Indian cinema, Sridevi acted in 300 films—an amazing amount of work. She was known to be a complete professional right from the beginning of her career. And by the time she was 19, she was already a star in the south, where she acted in Tamil, Telugu, Malayalam and Kannada films—she made them her own, belonged to them all. She made her Bollywood debut as a child artist in 1975 hit *Julie* but continued ruling the South Indian film industry where she established herself as a leading heroine with films such as *16 Vayathinile*, *Sigappu Rojakkal*, *Meendum Kokila* and *Moondram Pirai*.

In Bollywood, she made debut in 1978 as a lead actor in Solva Sawan. She achieved commercial success with her first hit Himmatwala (1983) which established her as one of the best dancers in cinema. In this film, her dance performance, dressed as an apsara, on the hit track 'Naino mein sapna' was really graceful. She gave her excellent performance in many challenging roles. Especially in her romantic roles, she appeared so seductive, so charming, and so beautiful that she could win the hearts of millions of her fans. By taking great efforts and putting in hard work, she created her own style in the film world. She was one of the talented actors who could combine innocence with comedy, grace with fire, romance and dance. Those expressive eyes and the mischievous smile lovingly wounded the hearts of many and lit up the cinema screens, making Sridevi Bollywood's first female superstar. She was, in fact, 'Miss Hawa Hawaii' and 'Chandni' for her fans and admirers across the country.

The year 1983 also saw Sridevi giving her outstanding performances in both critically acclaimed and box-office hit film, Sadma, where she played the role of a woman who loses her memory. She followed it up with a number of commercial hits such as Mawaali, Tohfa, Masterji and Najarana. In 1987 came Shekhar Kapoor's Mr. India, a film produced by Boney Kapoor with whom she married later. Here, she gave a memorable performance as crime reporter Seema Sohni. She was one of the female actors who left the audience spellbound with both her comic timing and sensuality.

Filmmaker Yash Chopra cast her in the title role of Chandni in the 1989 film, another iconic film of her career. Such was her performance in the film that fans came to recognize her with the name of Chandni. Impressed with her performance in the film, Chopra cast her again in Lamhe in a dual role, where she played the role of a mother and daughter. It did not do well at the box office at that time but has come to be known one the best films of Sridevi, Chopra

and Anil Kapoor's careers. The film was said to be ahead of its times as it dealt with a woman falling for an older man who is in love with her dead mother.

Her other major box office hits of the era were Chalbaaz, where she played the role of twins, Nagina and Khuda Gawah opposite Amitabh Bacchan. But her pairing with Anil Kapoor, her 'Mr. India' co-star and brother-in-law, was particularly successful and she would work with him again in Laadla and Judaai. After Judaai, Sridevi took a break from acting to focus on her marriage with Boney Kapoor. However, she made a successful comeback to cinema 15 years later with Gauri Shinde's English Vinglish (2012), playing a house wife who learns English after feeling left out in her family. At the age of 48, she had shown that she could play a central role and still hold attention as did, successfully, in the countless films of the 1980s. Her amazing acting performances won her Filmfare Awards for five times. In 2013, she was honoured by the country's fourth civilian award, Padma Shri from the Government of India.

She also had a starring role in Tamil film Pulli. In 2017, she was last seen in Mom, produced by her husband, Boney Kapoor. It was her 300th film. It was the end of a remarkable journey which she started at the age of four and ended at fifty four, when she was looking good for many more. India is in deep mourning after the sudden demise of the veteran actress. She not only gave Indian cinema her soul as an artist, but also empowered thousands of women by being the first female superstar of Bollywood. It is terribly difficult to believe that the legendary actress is no more with us. She was an incredibly talented and versatile actress. Her outstanding acting skills are a precious gift to Indian cinema for which she will be remembered forever. Her contribution to Indian cinema will always remain immortal.

References: TOI, February 26, 2018, the Indian Express, February 27, 2018, <https://en.m.wikipedia.org>

Sweet Memories

Yogita Jaywant Shinde, B.A.III

Knowing that, you're not coming
On one evening,
I was sitting alone
At the meeting place already chosen.
So engrossed in the waiting
I did not pay attention to the sun's setting.
Going to their nests, birds familiar
Asked me, "Why are you today alone dear?"
Tell me, how I can tell them
You are so changed and not the same;
And given me a curse
To burn in the love-fire.
Our sweet memories I'll carry
In my heart
Until the last;
And all the time try to be merry.

Your Lovely Smile

Ashwini Dilip Desai, B.A. III

Your separation made me crazy
Moved my heart and stung my mind
To forget you is not so easy
You are a person of different kind.
Waited long for your eye-contact
And for rosy lips and lovely smile
But you neither looked at me
Nor passed a lovely smile.
My wounded heart kept flowing
And my mind went on craving.
One day, it was a pleasant shock for me
To see a flood of love in your eyes.
When that day you passed
Your lovely smile
I too felt a flood of love in me
Then my soul no more remained mine.

Page Supplements

1. There is a great man who makes every man feel small. But the real great man is the man who makes every man feel great.
Charles Dickens
2. There is no medicine like hope, no incentive so great, and no tonic so powerful as expectation of something tomorrow.
O. S. Marden
3. What is beautiful is not always good. But what is good is always beautiful.
Swami Chinmayanand
4. Little learning is a dangerous thing.
Alexander Pope
5. Learning is an ornament in prosperity, a refuge in adversity and a provision in old age.
Aristotle
6. Happy is he who has overcome all selfishness; happy is he who has attained peace and happy is he who has found the truth.
Lord Buddha
7. A child is not a vase to be filled, but a fire to be lit.
Rabelais
8. As heat conserved is transmuted into energy, so anger controlled can be transmuted into a power which can move the world.
Mahatma Gandhi
9. Native ability without education is like a tree without fruit.
Aristippus
10. To know how to grow old is the master work of wisdom and one of the most difficult chapters in the great art of living.
Henri Frederic Amie
11. Discussion is an exchange of knowledge; argument an exchange of ignorance.
Robert Quillen
12. A man may die, nations may rise and fall, but an idea lives. Ideas have endurance without death.
John F. Kennedy

I Am Search For...

Miss Reshma Baban Kadam, B. A. III, English

Our nation today is known as India,
A name given to us by the British.
Previously to the world it was known,
As Hindustan or Bharat;
A sense of solidarity
Was our true identity.
I am searching for that country
Which was, once, glorious and prosperous.
Where people were simple, faithful and
truthful,
Had respect for, rishies, munies and the elders
No TV, No technology and No machine
Yet their life was a happy fountain
I am searching for
Ram, Rahim, Nanak and Christ,
Who taught love, compassion
And harmony to the people.
Our forefathers lived as one family
And cared for each other very sincerely.
They were polite, considerate and honest
The qualities which have now become
The things of the past.
I am searching for
The parents, prophets and preachers
Who were the role models
Of sacrifice, maturity and devotion;
And performed tasks
With a sense of dedication.
Everyone was woven
Into the fabric of fraternity.
Hindu, Muslim, Sikh, Isai and
Christian gladly lived in integrity.
I am searching for
The teachers, writers, and thinkers
Who were real torch-bearers
And well-wishers of society.
They worked not for money but

To create feeling of 'oneness' among the people.
Rising above selfish thoughts,
They lived and died for the well-being of all.
Let us be proud of our rich legacy.
Though times have changed,
We can at least bring into practice;
The values which they cherished lifelong.
I know, past cannot be relived
But past glory can certainly be restored.
In this world of technology,
We should make less use of modern devices
And spend our valuable time for
Acquiring knowledge enshrined in the
classics.

When Will It Come to an End?

Mr. Niranjan Shirish Gupte, B. A. II

Every day when I read the newspaper
Not single news gives me satisfaction...
Poor people are tortured, harassed and
suppressed,
Innocent and honest are declared guilty;
Thoughtless and sycophants are honored and
rewarded.
All have become money-minded.
People in power are busy with minting money;
Media is engrossed in twisting the truth.
Social life is all muddled up.
Good and bad are all mixed up.
Thinkers and philosophers are, in fact,
The torch-bearers of society,
But they prefer to live in ivory tower,
And they have no courage to come forward,
And show a right direction to society.
When will we be able to stop all this?
When Will It Come to an End?

Shashi Kapoor: A Multi-talented Personality

Pragati Ragnath Yadav, B.A.III

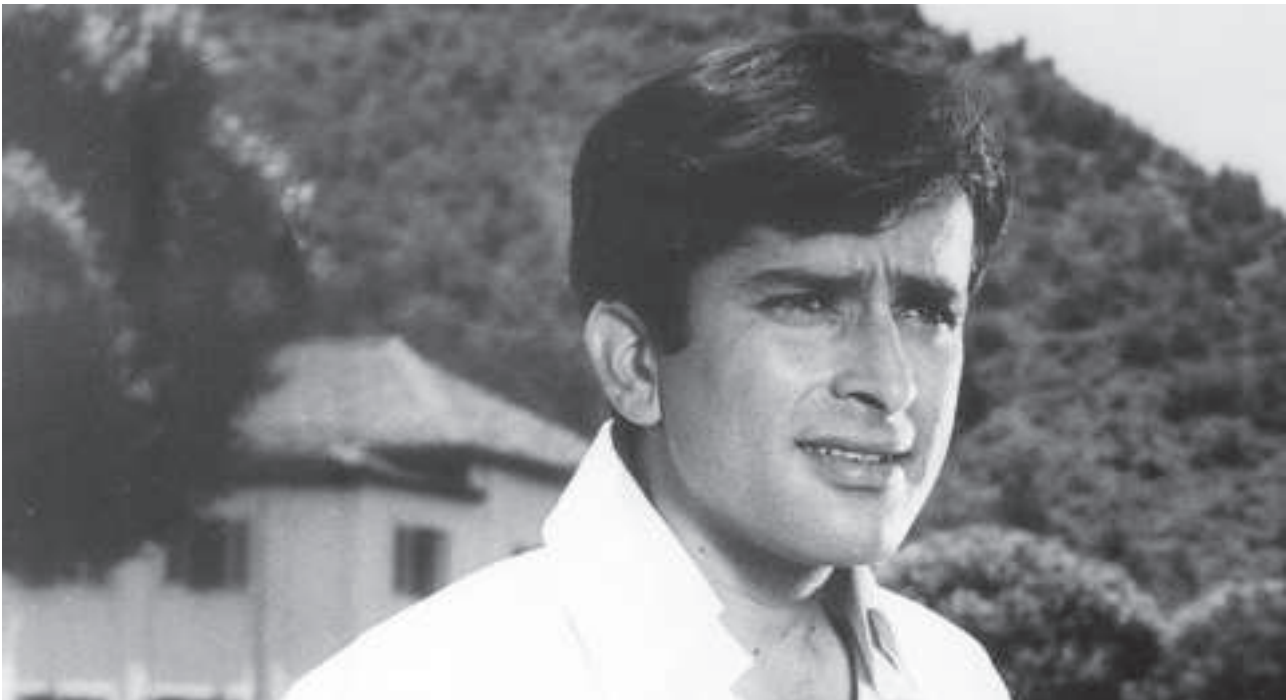
Biographical

Shashi Kapoor passed away on 4th December, 2017. It was really a great shock for the Bollywood and all his fans and admirers. India has lost a great actor, director, producer and theatre personality. He was very handsome star and always looked fresh and attractive.

Shashi Kapoor appeared in 168 films which includes large number of Hindi films and in English- language films. In 2011, he was honoured with the Padma Bhushan for his remarkable contributions to Art-Cinema. In 2015, he was awarded the 2014 Dadasaheb Phalke Award, making him the third member of his family to receive his remarkable contributions to

1940s in mythological and commercial films. His best-known performances as child actor were in Aag (1948) and Awaara (1951), where he played the younger version of the characters played by his eldest brother Raj Kapoor. In Sangram (1950) he played the younger version of Ashok Kumar and in Dana Paani (1953) he acted with Bharat Bhushan. He got a chance to work as an assistant

Art-Cinema. In 2015, he was awarded the 2014 Dadasaheb Phalke Award, making him the third member of his family to receive the highest award in Indian Cinema after Prithviraj Kapoor and Raj Kapoor.

He began acting in films as child in late

director in the film Post Box 999, the debut film of Sunil Datt, and worked as an assistant director to Ravidra Dave in Guest House (1959). And it was followed by movies such as Dulha Dulhan and Shriman Satyawadi where Raj Kapoor was the lead hero.

Shashi Kapoor made his debut as a leading hero in the 1961 film Dharmputra and went on to appear in 116 Hindi films, including 61 films as the solo lead hero and 55 multi star-cast films, 21 films as supporting actor and special appearances in 7 films. He was a very popular actor in the film industry during 60s, 70s and until the mid-80s. He worked with Nanda, who was an established star at her time, in 8 Hindi films. She was highly fascinated by his excellent performance and magnetic charm. Their first two films, Char Diwari (1961) and Mehndi Lagi Mere Haath (1962) were greatly acclaimed as romantic films. In the 1960s, Shashi Kapoor acted in several romantic films with Nanda, such as, Mohabbat Isko Kahete Hain (1965), Jab Jab Phool Khile (1965), Neend Hamari Khwab Tumhare (1966), Raja Saab (1969), and Rootha Na Karo (1970). In an interview in the 1990s, he declared that Nanda was his favourite actress and that he regarded her as one of his advisers. Nanda also gladly responded stating that Shashi Kapoor was her favourite actor.

He also worked with the leading heroines like Raakhee, Sharmila Tagore, and Zeenat Aman from the late 60s to mid 80s. He also acted with popular actresses like Hema Malini, Parveen Bobby and Mousami Chatterjee in many films. Raakhee frequently found pleasure to work with him when their first movie, Sharmilee became a blockbuster. They acted in hit films such as, Jaanwar Aur Insaan (1972), Kabhi Kabhi (1976), Baseraa (1981), and critically acclaimed Trishna (1978). However, some of his films with her, for example, Doosara Adami (1977) and Zameen Aasmaan (1985) failed to impress the audience.

He performed various roles with Sharmila Tagore in hit films such as Waqt (1965), Aamne Samne (1967), Suhana Safar (1970), Aa Gale Lag Jaa (1973), Vachan (1974), Paap Aur Punya (1974), Swati (1986). And his critically acclaimed film, New Delhi Times (1985), with Sharmila, won him a National Film Award for Best Actor in 1986. And some of his other films with her, such as, My Love (1970), Anari (1975), Gehri Chot (1983), Maa Beti (1986) and Ghar Bazar (1998) could not attract the audience. With Zeenat Aman, he worked in hit films like Chori Mera

Kam (1975), Deewangee (1976), Roti Kapada Aur Makan (1974), Heeralal Pannalal (1978), Pakhandi (1984), Bhavani Junction (1985), Satyam Shivam Sundaram (1978). And his other films with Zeenat, such as, Krodhi (1981), Vakil Babu (1982) turned to be flops. He did 10 films with Hema Malini. As a pair, Shashi and Hema had 6 hits, such as, Abhinetri, Aap Beati, Trishul, Aandhi Toofan, Apna Khoon, and Maan Gaye Ustaad. His other films with Hema like, Jahan Pyar Mile, Naach Uthe Sansaar, Do Aur Do Paanch and Anjaam were not so successful. He did not lose courage in the face of calamities. He remained calm and patient in the midst of adverse circumstances. He took failures as a gentle pat on his back. In fact, failures are there to sweeten the final success of a person.

His other successful movies include Hassena Maan Jayegi (1968), Ek Shriman Ek Shrimati (1969)-both with Babita; Kannyadan (1968); and Pyar Ka Mausam (1969)-both with Asha Parekh; Chor Machaye Shor with Mumtaz; Bezubaan with Reena Roy, Chakkar Pe Chakkar (1976), Kali Ghata (1980), Kalyug (1981), Vijeta (1982), and Pyaar Ki Jeet (1987)-all with Rekha; and Bepanaah (1985) with Rati Agnihotri. Among other successful Multi-Cast movies are Dil Ne Pukara (1967), Salaakhen (1975), Fakira (1976), Trishul (1978), Naina (1978), Junoon (1978), Neeyat (1980) and Aandhi Toofan (1985). He also worked with Rajesh Khanna in Prem Kahani (1975) and Alag Alag (1975).

As mentioned earlier, Shashi could start his film career as a child artist in several movies. He was a child artist with Ashok Kumar in blockbusters such as Sangram (1950) and Samadhi (1950). He played Ashok Kumar's younger brother in Benzir. Later, Ashok Kumar also played the supporting actor in 7 films with Shashi as the lead hero from 1975-1985 of which Chori Mera kaam, Aap Beati, Shankar Dada, Apna Khoon and Maan Gaye Ustaad became hits whereas Hira Aur Paththar and Do Musafir became flops. He played double roles in Haseena Maan Jayegi and Shakar Dada which were box-office hits. From the 1970s to 1980s worked with Pran in 9 films. He had also worked as child artist with Pran in Sanskar.

He made a popular and quite successful pairing with Amitabh Bachchan and the two co-starred in 12 films: Roti Kapada Aur Makan (1974), Deewar (1975), Kabhi Kabhi (1976), Trishul (1978), Kala Paththar (1979), Suhaag (1979), and Namak Halal were blockbuster films. However, his movies with Amitabh, such as, Imman Dharam (1977), Do Aur Do Paanch (1980), Shaan (1980), Silsila (1981), and Akayla (1991) achieved moderate success. He is, especially, famous for his role in Deewar-a film written by Salim-Javed about two brothers on opposing sides of the law, with Shashi playing a role of police inspector. One of his lines in the film, Mere paas Maa hai is a famous line that has become part of Indian popular culture. He was cast with Sanjeev Kumar also in films like, Mukti (1977), Trishul (1978), Swayamvar (1980), Sawaal (1982), and Pakhandi (1984).

Shashi Kapoor was the first Indian actor to work extensively in Hollywood and British films. Since 1961, he started acting in English language films, which include The Householder (1963), and Shakespeare-Wallah (1965), Bombay Talkie (1970) with his sister-in-law Felicity Kendal and Heat and Dust (1982) in which he co-starred with his wife Jennifer Kendal, The Deceivers (1988) and Side Streets (1998). Some other British and American films in which he worked are: Pretty Polly (1967), Siddhartha (1972), Sammy and Rosie Get Laid (1987), and Muhafiz (1994).

While working in the movies, he began producing films by setting up his production house, Film Vilas in 1978. It produced critically acclaimed films such as Junoon (1978), Kalyug (1981), 36 Chowringhee Lane (1981), Vijeta (1982) and Utsav (1984). In 1991, he produced and directed a fantasy film entitled Ajooba, which had his frequent co-star Amitabh Bachchan and nephew Rishi Kapoor in the lead roles.

Due to his health problems, he accepted very few roles as a character actor in films since 1987. And in 1998, he retired from acting after his final film appearances in Jinnah and Side Streets. In September 2007, he was earnestly present at the Shashi Kapoor Film Festival held

at Muscat in Oman. Taking into consideration his outstanding contributions to art, culture and cinema, he was given the Filmfare Lifetime Achievement Award at the 55th Annual Filmfare Awards in 2010. He received many honours and recognitions for his different roles in the field of art and cinema.

Shashi Kapoor was also closely associated with theatrical activities. He worked as assistant stage- manager and theatre performer for his father's theatre group, Prithvi Theatre. He met English actress Jennifer Kendal in Calcutta in 1956 while both were working for their respective theatre groups. Geoffrey Kendal's Shakespearean Group was also present at the same time in Calcutta. Shashi and Jennifer fell in love with each other and got married in July 1958. They acted in a number of films together, most notably in Merchant Ivory productions. They had three children: Karan Kapoor, Kunal Kapoor and Sanjana Kapoor. All of them are quite successful in their respective fields of activity: Karan is an accomplished photographer; Kunal is an ad film director whereas Sanjana is a theatre personality.

He was highly cultured and sophisticated gentleman. His impressions of his co-actors were really worth noting. According to him, Rajesh Khanna and Sanjeev Kumar, Pran and Ashok Kumar were the most versatile actors. He showed his respect to M. G. Ramchandran and Shivaji Ganesan among the Tamil actors for their body of work. Nanda, Dharmendra, Dev Anand, Ismail Merchant, Rajesh Khanna and Sanjeev Kumar were his closest friends since the inception of his career and maintained friendly relations with Amitabh Bachchan, Yash Chopra, MGR, Kishor Kumar, Mohammed Rafi, Lata Mangeshkar and most of his co-stars.

With his passing away, the Hindi film industry has lost an evergreen and multi-talented personality. Though born in a privileged and charismatic family, he had to struggle hard to prove his mettle. I pay my sincere tributes to the sweet memories of Shashiji. He will always be remembered for his excellent performance and remarkable contributions to the Indian cinema.

संस्कृत विभाग

आलस्यं हि मनुष्याणां शरीरस्थो महान् रिपुः ।
नारत्युद्यमसमो बन्धुः कृत्वा यं नावसीदति ॥

अर्थात् : मनुष्यों के शरीर में रहने वाला
आलस्य ही (उनका) सबसे बड़ा शत्रु होता
है । परिश्रम जैसा दूसरा (हमारा)कोई अन्य
मित्र नहीं होता क्योंकि परिश्रम करने वाला
कभी दुखी नहीं होता ।

विभागीय संपादक
प्रा. विनायक राऊत

अनुक्रमणिका

१.	५० जलैः युक्तः देशः !!	स्वाती मन्नाबा मिसाल	बी. एस्सी. ३	४९
२.	मन्ना : स्वच्छता ।	बोहिणी कुंभा	बी. एस्सी. ३	९८
३.	दश शिक्षित जपानतः ।	पुनम शेळके	बी. एस्सी. २	९९
४.	नवयुगजनिता बालिका	साधिका एकनाथ जाधव	बी. एस्सी. २	१००

५० जलैः युक्तः देशः !!

स्वाती मंजाबा मिसाळ, बी. एस्सी. ३

माहितीपर

६ ६ १७६७ तमे वर्षे ब्रिटनदेशीयायां नौकायाम् उपविश्य प्रयाणावसरे पिट्कैर्ने नामकः एतं द्वि दृष्टा- अहो, तत्र द्विपः अस्ति कश्चन। इति अवदन्। ततः तन्नाम्ना एव अयं देशः निर्दिष्टः जातः। १७९० तमे वर्षे ब्रिटन्तः आगत्य केचन अत्र वासम् आरब्धवन्तः।

देशाभिधानवति भूप्रदेशे कोटिशः जनाः भवन्ति एव। लक्षशः जनाः कृचित् एव भवन्ति। अङ्गलिगणनीयेषु देशेषु सहस्रत्रमानेन अपि जनाः भवितुम् अर्हन्ति। किन्तु शतात् अपि न्यूनाः जनाः। आम् सन्ति एकस्मिन्। तस्य देशस्य नाम पिट्कैर्ने इति। तस्मिन् देशे वसन्ति पञ्चाशत् एव जनाः।

द्विपचतुष्टयस्य समवायः एव अयं देशः। तेषां द्विपानां ना अण्डर्सन्, हेण्डर्सन्, ड्यूसी, ओवेनो चेति। एतेषु अण्डर्सन्- द्वीपमाप्ते जनवसनिः अस्ति। अन्येषु द्विपेषु ना फेसिफिक्महासागरे आष्ट्रेलियादक्षिणामेरिकयोः मध्ये अस्ति अयं देशः। १७६७ तमे वर्षे ब्रिटनदेशीयायां नौकायाम् उपविश्य प्रयाणावसरे पिट्कैर्नेनामकः एतं द्विपं दृष्टा- अहो, तत्र द्विपः अस्ति कश्चन। इति

अवदन्। ततः तन्नाम्ना एव अयं देशः निर्दिष्टः जातः। १७९० तमे वर्षे ब्रिटन्तः आगत्य केचन अत्र वासम् आरब्धवन्तः। प्रजाप्रभुत्वव्यवस्थायुते अस्मिन् द्वीपे नव एवं कुटुम्बाः निवसति। एकः मेयर एकः गवर्नर च शासनं निर्वहति। ४३ अंशैः युक्तं संविधानम्। अपि अस्ति अत्र। एका अत्रशाला समस्ति अप्त। तस्यां द्वौ एव विद्यार्थिनौ। नौकया एव एषा देशः प्राप्तव्यः, नान्यः मार्गः। दूरदर्शनवाहिनी अत्र कार्य करोति। आकाशवाणी व्यवस्था नास्ति। समग्रे देशे स्थितस्य मार्गस्थ देर्घ्य ६.४ कि. मी. मात्रमितम्। वर्षे त्रिवारं न्यूझील्ल्याण्ड्तः जीवनावश्यकवस्तूनि प्राप्यन्ते। एतं देशं दृष्टुंगनाः तत्रत्येषु गृहेषु एव वासं कुर्युः। एकस्य दिनस्य निमित्त ७० डालराणि दातव्यानि भवन्ति। अत्र वसन्तः जनाः परिमिताः चेदपि निसर्गसौन्दर्यं तु आपरिमितम्।

मनस : स्वच्छता ।

रोहिणी रामचंद्र कुंभार, बी. एस्सी. ३

माहितीपर

“ एकदाप्रतिदिनमिव खेलित्वा अहं गृहम् आगत्य स्नानार्थं गतवान् । सायंकालस्य स्नानार्थम् अधिकस्य जलस्य आवश्यकता न भवति । स्नानं समाप्य मया उक्तम्, “अम्ब, शुष्कय मे अङ्गम्” जलं समाप्तं, सत्वरं शुष्कय मे अङ्गम्” इति उच्चैः अवदम् अहम् । सायङ्काले मे माता । स्वशारिकया एव मम शरीरं मार्जयति स्म ।

डॉ. मजुषा कुलकर्णी

“बाल्यादेव द्विवारं स्नानं करोमि स्म अहम् ।” श्यामेन कथा आरब्धा । “द्विवारं स्नानस्य अभ्यासः उत्तमः एव । रात्रौ निद्रा- याः पूर्वं स्नानः कुर्मः चेत् शरीरं स्वच्छं, सतेजः लघूभारमिव च भासते । निद्रायाः पूर्वं वयं प्रार्थना कुर्मः, एतत् भवति मनसः स्नानम् । शरीरं मनः च स्नानम् । शरीरं मनः च स्वच्छे तर्हि निद्रा उत्तमा भवति ।

एकदा प्रतिदिनमिव खेलित्वा अहं गृहम् आगत्य स्नानार्थं गतवान् । सायंकालस्य स्नानार्थम् अधिकस्य जलस्य आवश्यकता न भवति । स्नानं समाप्य मया उक्तम्, “अम्ब, शुष्कय मे अङ्गम्” जलं समाप्तं, सत्वरं शुष्कय मे अङ्गम्” इति उच्चैः अवदम् अहम् । सायङ्काले मे माता । स्वशारिकया एव मम शरीरं मार्जयति स्म ।

माता आगता, मम अङ्गमार्जयती, आज्ञां च दत्तवती “देवपूजार्थं पुष्पाणि आनय, श्याम” इति । “मम पादतलौ आर्द्रौ स्तः । मृत्तिकया मलिनौ भविष्यतः । अतः मम पादतलौ अपि स्वच्छीकुरु ।” इति ‘पादतलौ आर्द्रौ स्तः तर्हि किं जात रे श्याम ? अधुना केन वस्त्रेण मार्जयामि ?’

“अम्ब, तव शारिकाञ्चकं पाषाण विस्तारया ।” “श्याम, अतीव हठस्वभावः असि ।” इति उक्त्वा मात्रा शारिकाञ्चलं विस्तारितम् । अहं चरणौ तदुपरि स्थापयित्वा शुष्कौ कारयित्वा निर्गतवान् । मातुः वस्त्रम् आर्द्रम् अभवत् ।

तस्मिन् समये तथा शारिकापरिवर्तनं कर्तुं न शक्यते इत्यपि मया न चिन्तितम् । परन्तु पुत्रचरणौ मलिनौ न भवेताम्, पुत्रेच्छा पूर्णा भवेत् एतदर्थं तथा स्वशाटिका आर्द्रा कृता । माता पुत्रार्थं किं किं न करोति, किं किं न सहते, किं किं न समर्पयति ? अहं गृहस्थ अन्तर्भागं गतवान्, पूजार्थं पुष्पाणि स्थापितवान् । माता दीपं गृहीत्वा आगतवती उक्तवती च, “श्याम्, चरणौ मलिनौ न भवतः अतः यथा प्रयतसे तथैव मनः मलिनं न भवतु एतदर्थम् अपि प्रयतस्व । प्रार्थय देव शुद्धबुद्ध्यर्थम् ।”

भो मित्राणि, कियन्तः मधुराः शब्दाः । पावित्र्यार्थं स्वच्छतायै वयं प्रतिदिनं प्रयतामहे । वस्त्रस्वच्छतायै क्षालनचूर्णम् अस्ति, शरीरार्थं चन्द्रनफेनकानि सन्ति । शरीरं वस्त्राणि च मलिनानि न भवन्तु अतः सर्वे प्रयतन् कुर्वन्ति अपि वयं मनसः स्वच्छतायै प्रयतामहे ?”

दश शिक्षेत जपानतः ।

पुनम बाम शेळके, बी. एस्सी. २

माहितीपर

“ एकदा प्रतिदिनमिव खेलित्वा अहं गृहम् आगत्य स्नानार्थं गतवान् । सायंकालस्य स्नानार्थम् अधिकस्य जलस्य आवश्यकता न भवति । स्नानं समाप्य मया उक्तम्, “अम्ब, शुष्कय मे अङ्गम्” जलं समाप्तं, सत्वरं शुष्कय मे अङ्गम्” इति उच्चैः अवदम अहम् । सायङ्काले मे माता । स्वशारिकया एव मम शरीरं मार्जयति स्म ।

आपत्तिपरायणः जपानदेशः फिनिक्सपक्षीव भस्मनः पुनरुज्जीवितः दृश्यते । कथम् एतच्छक्यम् ? के सन्ति तेषां विपत्तिव्यवस्थापनस्य मूल्यमन्त्राः ? जानीमः एतद्विषये -

१) संयमः - स्वदुःखापेक्षया आपत्तिनिवारणस्य उपयाः योजिताः । प्रशासनं प्रजाश्च सर्वे संयमेनैव व्यवहरन् ।

२) आत्मप्रतिष्ठा - अनुशासितङ्कतौ स्थित्वा एव सर्वेः अन्नादिकानां स्वीकारः कृतः । न कुत्रापि कोलाहलः कटुता वा ।

३) क्षमता - स्थापत्यशास्त्रस्य विस्मयजनकः आविष्कारः । एतावता उत्पातेन भवनानि कम्पितानि परं न भग्नानि न चापि पतितानि ।

४) असङ्ग्रहः - सर्वेषामावश्यकताः मनसि निधाय यावदावश्यकं तावदेव क्रीतं जनैः ।

५) अनुशासनम् - विपणिषु न कुत्रापि चौर्यं नातिक्रमणम् । केवलं परस्परं सामञ्जस्येन सहवेदनमनुभूतं सर्वैः ।

६) त्यागः - भूकम्पेन यदा आप्तिकप्रकल्पे जलं प्रविष्टं तदा समुद्रजलं प्रत्यावर्तयितुं पञ्चाशज्जनाः आत्मप्रेरणाया प्रायतन्तः ।

७) मार्दवम् - उपाहारगृहस्वामिभिः स्वयमेव । खाद्यमूल्यानि न्यूनीकृतानि । रक्षिताः दुर्बलाः सबलैः ।

८) प्रशिक्षणम् - विपत्प्रतिकारार्थं आबालवृद्धाः सम्यक् प्रशिक्षिताः सन्ति । सर्वैः ज्ञातमासीत् किं प्रत्यक्षरूपेण करणीयम् । तथैव तैराचरितम् ।

९) प्रसारमाध्यमानां संयमः - सर्वैः प्रसारमाध्यमैः संयमेनैव वार्तापत्राणि प्रसारितानि । वार्ता विस्फोटः नासीत् कुत्रापि ।

१०) सदसद्विवेकः - यदा आपणेषु विद्युत्प्रवाहः खण्डितः तदा जनाः वस्तूनि स्वस्थाने स्थापितवन्तः । कुत्रापि लुण्ठनं नाभवत् ।

यद् यद् परवशं दैवायत्त तस्य नियन्त्रणे न कोऽपि समर्थः । किन्तु यद् यत्स्ववशं तत्करणे जपानदेशेन न ईषदपि न्यूनता प्रदर्शिता । अविचलबुद्ध्या दुर्दम्यया इच्छाशक्त्या च तारितः देशस्तैः ।

नवयुगजनिता बालिका

साविका एकनाथ जाधव, बी. एस्सी. २

बालिका अहं बालिका, नवयुगजनिता बालिका ।
नाहम् अबला, दुर्बला, आदिशक्तिरहम् अम्बिका
॥१॥

पदतले मा दलयतु माम्
क्षणेक्षणे नो रोदयतु माम्
अवमानितां मा करोतु माम्
प्रतिकारार्थम् अन्यायस्य भवामि दुर्गा कालिका ॥१॥

युगनिर्मात्री युगंधराऽहम्
सर्जनशीला शुभंकराऽहम्
प्रसङ्गप्राप्ते प्रलयंकराऽहम्
दुर्जननाशिनी भवाम्यहम् उग्रा भैरवी चण्डिका ॥२॥

रूढिभञ्जनं करोमि अहम्
बन्धनमुक्ता भवामि अहम्
भयरहिता भवामि अहम्
तेजोमण्डिता उज्ज्वला भवाम्यहं
शक्तिः शिवालिका ॥३॥

दैन्यं दुःखं सकलानां नाशयामि जगति शान्ति सौख्यं
वितरामि
शान्तियुता हिंसामार्गं दीपयामि विश्वमङ्गलाऽहं
भवामि नित्यं मानवतापूजिका ॥४॥

Science Section

"However difficult life may seem, there is always something you can do and succeed at. It matter that you don't just give up"

Stephen Hawking

Section Editor
Dr. Mohan Kadam

Function of Tobacco Stem Powder (Nicotine) on Control of White Grub Larvae

Vishal Suresh Sawant, M.Sc. II (Chemistry)

Research

Now a day, the problem of white grub larvae seen (faced) in Satara, Sangli and Kolhapur district as well as the areas where sugar cane is produced white grub partially found in sugar cane, soyabean, groundnut and maize and rice crop. There are two species of white grub larvae

Abstract - Now a day, the problem of white grub larvae seen (faced) in Satara, Sangli and Kolhapur district as well as the areas where sugar cane is produced white grub partially found in sugar cane, soyabean, groundnut and maize and rice crop. There are two species of white grub larvae i.e. "leucopholis lepidophora" found in bank area and "Holotrichiya serrate" found in the string area. In the same way, a new species called "Phyllophaga dynastinae" is found in Kolhapur district. This species infect the shoots and roots of the crops. Therefore, the above mentioned crops get dried and then die. Especially, this phenomenon is seen in the case of sugar cane. In order to control the white grub larvae, we use the powder of tobacco stem which is waste material. Tobacco is the source of Nicotine, According to LD50 value, it is alkaloid poison. This effects on CNS system of 2nd in stars of white grub larvae. We are spreading this powder in the land in February month. This is a green process.

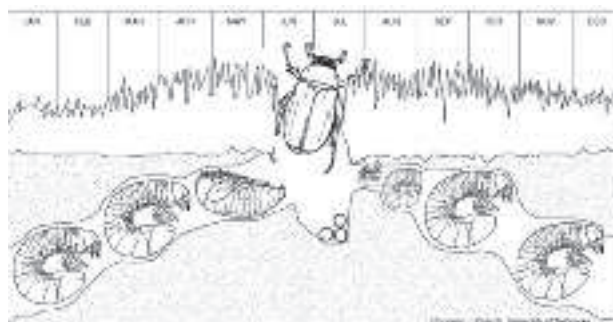
Key words - White grub, tobacco powder, LD50, CNS system.

What is White Grub -

White grubs, the larval stage of June beetles, are common lawn pests in Nova Scotia.

They can be upto 4 cm (1.5 inches) long, with an off-white body and three pairs of legs close to a light-brown head. While at rest, grubs curl up in the

soil close to the surface. Adult June beetles have shiny, brown bodies that are about 2.5 cm (1 inch) in length, with long spiny legs.

Lifecycle of the June Beetle -

June beetles have a three year lifecycle and cause most damage in the second year. In June, the adult lays eggs in the soil and within two weeks the white grubs emerge. The grubs feed on grass roots during the warm summer months, and then move.

Deep into the soil for the winter. The grubs continue feeding the second summer, and then transform into the adult beetle during the third year.

Identifying White Grub Problem -

White grub live in the soil and feed on the roots of grass, farm and garden crops, and potato tubers. In lawns, white grub feeding shows thin, dry looking patches of grass.

These areas are often invaded by broadleaf weeds such as plantains and dandelions. The adult June beetle feeds on flowers.

When June beetles are plentiful, white Grub can cause extensive damage during its two year larval stage. In severe Infestations, you can pull up the lawn in the affected area like a piece of sod. Foraging animals such as shunks, raccoons and crows can cause even more damage by digging to find the insects.

Information of Tobacco -

It is product prepared from the leaves of the tobacco plant by curing them. The plant is part of the genus Nicotine and of the Solanaceae (nightshade) family. While more than 70 species of tobacco are known, the chief commercial crop is N. tabacum. The more potent variant N. rustica is also used around the world.

Tobacco contains the alkaloid nicotine, which is a stimulant, and harmala alkaloids.[2] Dried tobacco leaves are mainly used for smoking in cigarettes, cigars, pipe tobacco and flavoured shisha tobacco. They can also be consumed as snuff, chewing tobacco, dipping tobacco and snus. Tobacco use is a risk factor for many diseases,

especially those affecting the heart, liver and lungs as well as many cancers. In 2008, the World Health Organization named tobacco as the world's single greatest preventable cause of death.

Results -

1) First I make questionnaire and do the survey of affected land. Visit the land and meet to the farmers.

2) Select the 10x10 M area of land which is infected by white grubs. Digging the selected area, count the grubs.

3) Now to throw the Waste Nicotine Powder uniformly about 500kg/Acers, during the land preparation for sugarcane. (According to LD50 value)

4) After 3,6 and 9 months the grubs and determine the chemical parameters.(i.e. pH, E.C, water holding capacity, N:P:K parameters, organic carbon level etc.)

Result and Discussion -

Period/Test	Grubs Quantity (No.) In 10x10M	pH of Soil	E.C. of soil (Ohm ⁻¹)	Water Holding Capacity (Cm ³ /50gm)	Nitrogen AS (Kg/acre)	Organic Carbon (% by wt.)
Before Addition (Feb. -16)	8	8.20	0.636	40cm ³	8.13 Medium	0.5% to 0.75% Medium
After Addition	-	7.20	1.412	46cm ³	-	-
Third Month (May-16)	4	7.95	0.980	-	-	-
Sixth Month (Aug. - 16)	1	7.60	1.112	-	-	-
Ninth Month (Nov - 16)	0	7.25	1.500	70cm ³	19.21 High	About 0.75% High

Conclusion -

1) This is green and simple and effective process to control white grubs.

2) The pH and E.C. will be moderate level.

3) The nitrogen level and organic carbon level increases to corresponding level.

References -

- 1) Krushi Vidyan Kendra, Kalwade (Satara)
- 2) <http://krushi.dinopranit.org> (Website of
- 3) Agrowan Agriculture News Paper.

4) "WHO Report on the global tobacco epidemic, 2008 (forward and summary)" (PDF) Tobacco is the single most preventable cause of death in the world today.

5) Godman, Jordan. Tobacco in History and culture: An Encyclopedia (Detroit : Thomson Gale,2005)

6) Pest Management Regulatory Agency www.healthcanada.gc.ca/pmra.

Detection of Gravitational Wave by LIGO

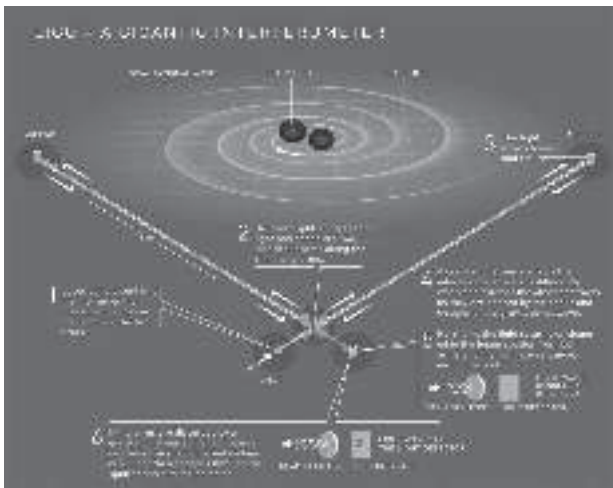
Amol Shankar Sutar, B.Sc. II

Informative

Gravitational waves are ripples in the curvature of space time which are formed from accelerated masses and propagate as waves outward from their source at the speed of light.

A wave is an oscillation which is accompanied by a transfer of energy. Wave motion is phenomenon in which energy is transported from one point to another and particles of the transmission medium are displaced i.e. with a little or no mass is transported. There are two main types of waves. They are mechanical waves and electromagnetic waves. Mechanical waves requires medium for it's propagation and substances in this medium are deformed. The second main type is electromagnetic waves, which does not require material medium for it's propagation. They can travel even through vacuum. Waves are described by a wave equation. Further waves can be transverse or longitudinal or both.

Gravitational waves are ripples in the curvature of space time which are formed from accelerated masses and propagate as waves outward from their source at the speed of light. The phenomenon of gravitational waves was

first propagated by Henri Poincove in 1905 and subsequently predicted in 1916. In classical mechanics, Newton's law of universal gravitation does not provide existence of gravitational waves. A hundred years ago, sir Albert Einstein predicted that massive collision in space would distort the very fabric of space and time itself. Like a stone casted into a pond, the huge violent disturbance would ripple outward at the speed of light, filling the ocean of universe with gravitational waves. Sir Albert Einstein never thought that it might be possible to detect such type of waves. Right now our telescopes can only see objects that emit electromagnetic radiation. But some object like colliding black holes or the smoking gun of the Big Bang, don't emit any electromagnetic radiation. Instead, they emit gravity and that is why, with the gravitational wave astronomy, hard to detect object in the universe like black hole or huge neutron stars may soon come into clearer focus. In air particles are disturbed by sound waves just similar to that, gravitational waves disturb the fabric of spacetime to push and pull matter. The two huge black holes colliding would unleash a loud thunderclap of gravity. If we were near to them, we could be experiencing expansion and contraction of universe. But by the time these waves would reached the earth like ripples nearing to the edge of pond.

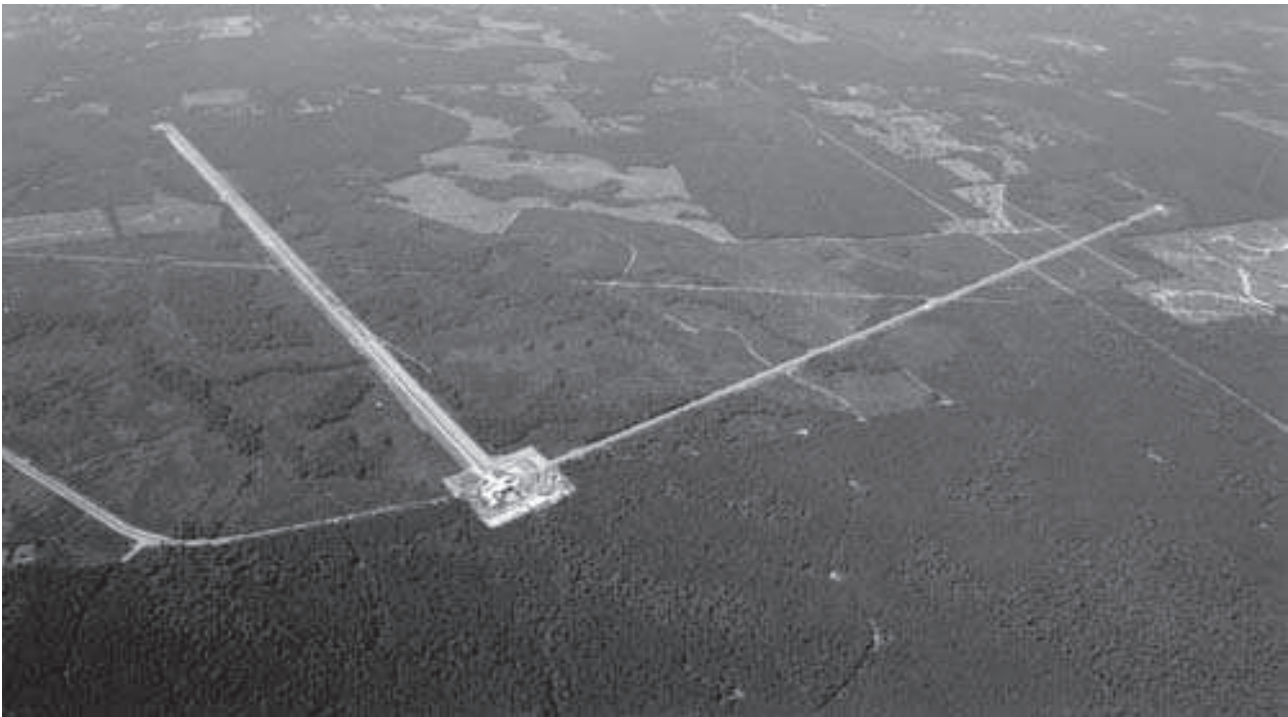
A history for the search for gravitational waves started in 1905 but in 1915, Sir Albert Einstein published in general theory of relativity that explains gravity as the warping of spacetime by mass or energy. In 1916, Sir Albert Einstein predicted that massive object whirling in

certain ways which will cause spacetime ripples gravitational waves. In 1936, Sir Albert Einstein has second thoughts and argues in a manuscript that the waves don't exist until reviewers points out a mistake. In 1962, the russian physicists Gertsenshtein and V.I. Pustovoit publish paper sketch optical method for detecting gravitational wave. But it came to no notice. In 1969, physicist Joseph Weber claims gravitational wave detection using massive aluminium cylinders but replication efforts fail. In 1972, Rainer Weiss of the Massachusetts Institute of Technology (MIT) in cambridge independently proposes

a small town near Pisa on the site of the European Gravitational Observatory (EGO), by an international collaboration of scientists from France, Italy, the Netherlands, Poland and Hungary.

The Laser Interferometer Gravitational wave observatory (LIGO) is a large-scale physics experiment and observatory to detect cosmic gravitational waves and to develop gravitational wave observations as an astronomical tool. The two large observatories were built in United States with the aim of detecting gravitational waves by laser interferometry. These can detect

optical method for detecting waves. In 1974, astronomers discover pulsar orbiting a neutron star that appears to be slowing down due to gravitational radiation. By working on it they earns a Nobel Prize.

Virgo is a giant laser inter Ferometer which is designer to detect gravitational waves. Virgo has been designed and built by a collaboration between the French Centre National de la Recherche Scientifique (CNRS) and the Italian Institute Nazionale di Fosica Nucleare (INFN). It is now operated and improved in Cascina,

a change in the 4km mirror spacing of less than a ten thousandth the large diameter of a proton. The initial LIGO observatories were funded by the National Science Foundation (NSF) and were conceived, built and are operated by Caltech and MIT, LIGO consists of two enormous science experiments. One is an Louisiana and the other is located in Washington state. Both are massive L-shaped tubes. Each are of the tube 2.5 miles long. LIGO was first set up in 2002 and for years it found nothing. In 2010, it was shut down for an upgrade which extended it's range.

When it was turned back on, in 2015 it almost immediately began hearing the waves. On 11 Feb. 2016, the LIGO scientific collaboration and Virgo collaboration published a paper about the detection of gravitational waves from a signal detected at 09.51 UTC on 14 September 2015 of two nearly equal to 30 solar mass black holes, merging about 1.3 billion light years from earth. Such a type of four detections were observed by LIGO. On 16 June 2016, LIGO announced a second signal was detected from the merging of two black holes with 14.2 and 7.5 times the mass of the sun. This signal was picked up on 26 December 2015 at 3:38 UTC. The detection of a third black hole merger between objects of 31.2 and 19.4 solar masses occurred on 4 January 2017 and was announced on 1 June 2017. A fourth detection of a black hole merger between objects of 30.5 and 25.3 solar masses was observed on 14 August 2017 and was announced on 27 September 2017.

India also played a major role in LIGO project, according to the physicist Kip S. Thorne. According to him, there were three major directions of research. One was to develop detectors. India didn't play much role in that. But the second thing was to understand the shape

of the waves.

There India played a major role with the contributions especially from Bala Iyer who is now head of India LIGO. He computed the shapes of the waves from black holes spiralling together

and neutron stars spiraling together. The third strand was data analysis technique, there the pioneer was Bernard Schutz from Germany who trained Sanjeev Dhurandhar from IUCAA, who did a lot of work along with Satyaprakash. India's role has been very big.

The physicists Rainer Weiss, Barry C. Barish and Kip S. Thorne received the Nobel Prize in Physics.

"For decisive contributions to the LIGO detector and observation of gravitational waves."

The physicist Rainer Weiss was awarded one-half of the total prize money, with the physicists Barry C. Barish and Kip S. Thorne each received a one-quarter prize.

Reference -

<https://en.wikipedia.org/wiki/wave>

www.vox.com/science-and-health

www.sciencemag.org

<http://public.virgo-gw.eu>

en.wikipedia.org

Loksatta Newspaper 12-01-2018

<https://www.nobelprize.org/laureates>

Effect of Pollution on Historical Monuments

Informative

Meghana Dipak Dabhade, B.Sc. III

According to Chris Dinesen Rogers; pollution effects are not confined to the environment. The potential for damage to historical monuments has already been realized. Some damage, such as from wind or rain is unavoidable.

According to Chris Dinesen Rogers; pollution effects are not confined to the environment. The potential for damage to historical monuments has already been realized. Some damage, such as from wind or rain is unavoidable. However, pollution contributes additional risk factors that can increase the level of destruction. The effects may be minor, such as a blackening of the surface of monuments due to dust. Other impacts permanent consequences.

Significance -

Pollution negatively impacts historical monuments and buildings around the world, from the Acropolis in Greece to the America's own Lincoln Memorial. The threat is in the risk of losing these irreplaceable structures forever. Many of these monuments have cultural and aesthetic value that is beyond price.

Acid Rain -

One of the more destructive forms of pollution is acid rain. Acid rain occurs when

fossil fuel emissions containing sulphur dioxide combine with moisture in the air to form acidic precipitation. When acid rain falls on historical monuments of limestone or marble, a chemical reaction takes place which has a corrosive effect on these structures. The reaction dissolves the material, leading to permanent damage.

Global Warming -

According to the National climatic Data Center, global temperature have risen during the past century of a rate of 0.12 degrees fahrenheit per decade. The concern with historical

monuments lies in the temperature impact on the chemistry. Heat acts as a catalyst, speeding the rate of chemical reactions. The fate of historical monuments becomes more uncertain, and the urgency to take action increases. Global warming occurs when greenhouse gases such as carbon dioxide trap radiant heat at the earth's surface, which causes temperatures to rise.

Other Contributing Factors -

Factors contribute to the rate of damage to historical monuments. An increase in humidity provides the necessary environment for corrosive chemical reactions in the absence of rain. Likewise, changes in sun radiation can

temporarily raise temperatures on the surface of monuments, mimicking the effects of global warming on a specific site.

Prevention (Solution) -

Fortunately, the levels of atmospheric sulphur dioxide have declined in recent years, mitigating some effects of pollution on historical monuments. According to the U.S. Environment Protection

Agency (EPA), the United States saw more than a 70% reduction in these levels from 1980 to 2008. Other solutions, such as limiting vehicle traffic near historical monuments, may also lessen the impact of pollution. A 1995 study in the journal "Science of the Total Environment" found that such measures provided an economical as well as a reliable way to curtail pollution on the Arch of Titus in Rome.

References -

Noah's Ark - Effects on Materials "Science of The Total Environment's; Air pollution Loads on Historical Monuments; An Air Quality Model Application to the Marble Arch of Titus in Rome; M. Metallo, A. Poil, M. Diana, Persia and M. Cirillo; October 1995.

National Climatic Data Center - State of the climate Global Analysis Annual 2006. U.S. Environmental Protection Agency: Sulphur Dioxide.

Stephen William Hawking

(8 January 1942 to 14 March 2018)

Ekata Ekanath Desai, B. Sc. III

Informative

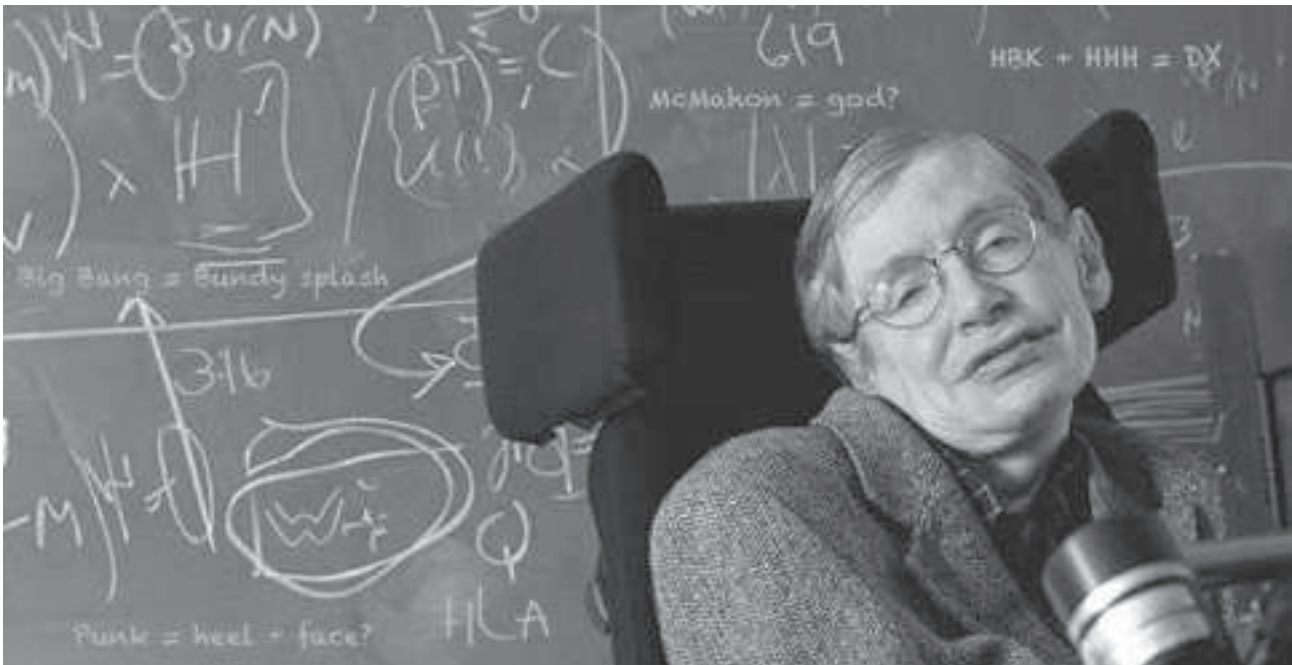

Hawking began his university education at university college Oxford in October 1959. A first class degree received BA (Hons) in natural science. Hawking received a research Fellowship at Gonville and Caius College he obtained his Ph. D. degree in applied mathematics and theoretical physics specializing in general relativity and cosmology in march 1966.

Stephen Hawking was an English theoretical physicist, cosmologist, author and Director of Research at the centre for theoretical cosmology within the university of Cambridge. His Scientist works included a collaboration with Roger penrose on gravitational singularity theorems

Hawking was born in 8 January 1942 in Oxford to frank and Isobel Hawking in England and Died in 14 march 2018 (aged 76). Cambridge, England.

His scientist works included fields, i.e. General relativity quantum gravity, Gonville and Caius

in the framework of general relativity and the theoretical prediction that black holes emit radiation often called Hawking radiation. Hawking was the first to set out a theory of cosmology explained by a union of the general theory of relativity.

college Cambridge. Hawking was an Honorary fellow of the Royal society of Arts (FRSA), a lifetime member of the pontifical Academy of science and a recipient of the presidential medal of freedom, the highest civilian award in the United States. In 2002 Hawking was ranked number

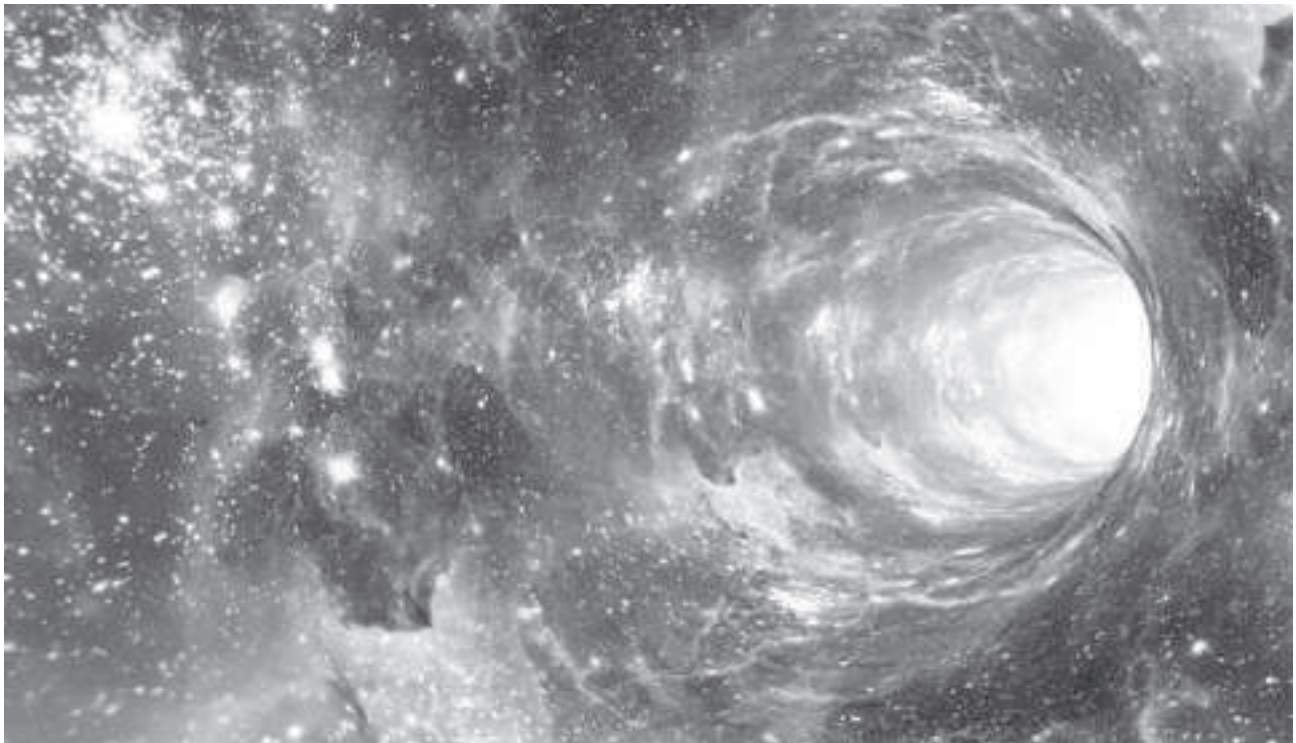
25 in the BBC's poll of the 100 greatest Britons. He was the Lucasian professor of Mathematics at the university of Cambridge between 1979 and 2009 achieved commercial success with works of popular science in which he discusses his own theories and cosmology in general .His book "A Brief History of Time" appeared on the British Sunday Times best seller list for a record-breaking 237 weeks.

Hawking born in Oxford to frank and Isobel Hawking. His mother was Scottish. Despite their families financial constraints, both parents attended the university of Oxford where frank read medicine and Isobel read philosophy, politics and economics, Hawking had Two younger sister Philippa and Mary and an adopted brother Edward hawking and his family moved to St Albans Hertfordshire . In St Albans, the family was considered highly intelligent and somewhat eccentric meals were often spent with each person silently reading a book .They lived a frugal existence in a large cluttered and poorly maintained house.

Hawking had a rare early onset slow-progressing form of motor neuron disease that

gradually paralysed him over the decodes. Hawking relationship with Jane wilde whom he had met shortly before his diagnosis with motor neuron disease continued to develop. The couple become engaged in October 1964 and they two were married on 14 July 1965.Hawking disability gradually paralysed him over decades .His speech become slightly slurred. Hawking contracted pneumonia which in his condition was life threatening. Nurses were hired for the three shifts one of those employed was Elaine Mason who was to become Hawking's second wife fir his communication Hawking initially raised his eyebrows to choose letters on a spelling card.But in 1986 he received computer programme called the 'equalizer' attached it to his wheelchair. He lost the use of his hand and in year2005 he began to control his communication device with movements of his cheek muscles .

Hawking began his schooling at the Byron House School Highgate London. In St Albans, Eight year old Hawking attended St Albans school for Girls for few months. Hawking attended Red lett school for a year Hawking was awarded a scholarship after taking the examination in March 1959. Hawking began

his university education at university of college Oxford in October 1959. A first class degree received BA (Hons) in natural science. Hawking received a research Fellowship at Gonville and Caius College he obtained his Ph. D. degree in applied mathematics and theoretical physics specializing in general relativity and cosmology in march 1966.

Hawking extended the singularity theorems, concept first explored in his doctoral thesis also the theory that the universe might have started as a singularity. Hawking accepted a specially created fellowship for distinction in science to remain at Caius. Hawking postulated what become known as the second law of black hole mechanism drawing an analogy with thermodynamics. His easy titled 'Black holes' won the Gravity research foundation. Hawking presented and showed that black holes emit radiation known today as Hawking radiation. Hawking was appointed to the Sherman fair child distinguished visiting professorship at the California institute of Technology in 1970. Hawking returned to Cambridge in 1975 to a more academically senior post as reader in interviewed for prints and Television. He was awarded in 1975 both Eddington medal and the Pius XI Gold medal and in 1976. The Dannie Heineman prize medal and the Maxwell prize and the Hughes medal. He was appointed a professor with a chair in gravitation physics in 1977. The following year he received Einstein Medal and honorary doctorate from the Oxford university. A first draft of the book called 'A Brief

History of time' was completed in 1984.

The book was translated in many languages. He received further academic recognition, including five more honorary degrees. The gold medal of Royal Astronomical Society (1985), the Paul Dirac medal (1987) and Jointly with Penrose, the prestigious Wolf medal (1988). The particle was discovered in July 2012 at CERN following construction of the large Hadron collider Hawking quickly conceded that he had lost his bet and said that Higgs should win the Nobel prize for physics which he did in 2013. In 2002 the BBC include Hawking their list of the 100 greatest Britons. He was awarded the Copley medal from the Royal Society 2006. The presidential medal of freedom which is America's highest civilian honor (2009) and the Russian special fundamental physics prize (2013). Several buildings have been named after him. During his career, Hawking supervised 39 successful PhD students Hawking worked as director of research at the Cambridge University Department of Applied Mathematics and Theoretical physics. Hawking was awarded in July 2017 in Honorary Doctorate from Imperial College London.

Hawking died at his home in Cambridge England early in the morning of 14 March. His family stated that he "died peacefully". He was eulogized by figures in science, entertainment, politics and other areas. The college flag at Cambridge's Gonville and Caius College flew at half mast and a book of condolences was signed by students and visitors.

रघुनाथ माशेलकर

कोमल रघुनाथ पवार, बी. एस्सी. २

बायोगाफी

“विद्यार्थ्यांनी स्वतः प्रयोग करून, विद्यार्थ्यांनी स्वतः अनुभव घेऊन शिकावे” या तत्वावर त्यांचा ठाम विश्वास होता. साबण कसा तयार करायचा हे पाठ करून परिक्षेत लिहिले तर संपूर्ण गुण मिळतात, पण तरीही विद्यार्थ्यांनी ते प्रत्यक्षात पहावे म्हणून भावे सर मुलांना ‘शिवडी’ला ‘हिन्दुस्तान लिट्हरचा’ साबणाचा कारखाना बघायला घेऊन गेले.

साधारणपणे १९५० ते १९६० या दशकातील मुंबईच्या युनियन हायस्कूल या शाळेत घडलेली घटना, शाळा तशी गरीब परिस्थितीतली होती, पण तिथले शिक्षक मात्र श्रीमंत! धनाने नाही तर ज्ञानाने. त्याच युनियन हायस्कूल मध्ये भावे सर एका वर्गाला पदार्थविज्ञान शिकवायचे.

“विद्यार्थ्यांनी स्वतः प्रयोग करून, विद्यार्थ्यांनी स्वतः अनुभव घेऊन शिकावे” या तत्वावर त्यांचा ठाम विश्वास होता. साबण कसा तयार करायचा हे पाठ करून परिक्षेत लिहिले तर संपूर्ण गुण मिळतात, पण तरीही विद्यार्थ्यांनी ते प्रत्यक्षात पहावे म्हणून भावे सर मुलांना ‘शिवडी’ला ‘हिन्दुस्तान लिट्हरचा’ साबणाचा कारखाना बघायला घेऊन गेले.

असे हे प्रयोगशील शिक्षक एकदा शाळेच्या विस्तीर्ण पसरलेल्या मैदानाच्या मध्यावर बहिर्गोल भिंगाविषयी शिकवत होते. त्यांनी सर्व मुलांना एकत्र केले. भिंग खाली वर करून कागदावर एक प्रखर बिंदू मिळवला. त्यावर सूर्यकिरण एकवटले गेले होते. काही वेळाने कागद जळू लागला. त्याच क्षणी भावे सरांनी आपल्या एका बुद्धिमान विद्यार्थ्याला हाक मारली, आणि त्याला म्हणाले, “माशेलकर तु जर भिंगाप्रमाणे तुझ्यातल्या शक्ती एकवटल्यास तर जगात काहीही मिळवू शकशील!”

या घटनेने जीवनात यशस्वी होण्याची गुरुकिल्ली माशेलकरांच्या ओंजळीत पडली आणि माशेलकरांसारखा एक प्रतिभावंत वैज्ञानिक भारताच्या ओंजळीत पडला.

सूर्यकिरण समांतर जाऊ दिली तर त्यांच्यात प्रचंड शक्ती असूनही त्याचा वापर होत नाही. ही शक्ती एकवटली तर मात्र किमया घडू शकते, हे तत्वज्ञान छोट्या रघुनाथच्या मनात खोलवर रुजले.

पुढे हेच माशेलकर CSIR (सेंटर ऑफ सायंटिफिक अँड इंडस्ट्रियल रिसर्च) चे प्रमुख झाले. प्रमुखपदाची सुत्रे हातात घेतली तेव्हाही त्यांच्या मनात हीच भिंगाची घटना घुटमळत होती. त्या वेळी CSIR मध्ये २८,००० लोक कार्यरत होते. देशभर

जागोजागी प्रयोगशाळा वसवल्या गेल्या होत्या. परंतु या सर्व प्रयोगशाळा अपेक्षितपणे काम करत नव्हत्या. त्याचवेळी माशेलकरांनी ‘व्हिजन’ नावाची योजना आखली. ४० प्रयोगशाळांचे समांतर चालणं थांबवून, त्यांना एका ध्येयाने आणि काम करण्याच्या एका विशिष्ट पध्दतीने बांधलं आणि मग त्यातून निर्माण झाले, भारतीय वैज्ञानिक संशोधनाचं एक अचाट पर्व! एका सृजनशील शिक्षकाने एका विद्यार्थ्याला दिलेल्या गुरुमंत्राने भारताच्या प्रगतीच्या इतिहासात मोलाची कामगिरी घडवली.

याच रघुनाथ माशेलकरांचा जन्म १ जानेवारी १९४३ मध्ये गोवा राज्यातील ‘माशेल’ या गावी झाला. लहानपणीच पित्याचे छत्र हरवलेल्या माशेलकरांना त्यांच्या आईने अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीतून, जिद्दीने शिक्षण घेण्यास प्रवृत्त केले. शिवणकाम किंवा मिळेल ते काम करत माशेलकरांच्या आई काही कमाई करत असत. एकदा त्या गिरणगावातल्या

काँग्रेस भवनात काम मागण्यासाठी गेल्या. पण पूर्ण दिवस तिथे उभे राहून देखील त्यांना काम दिले नाही. कारण त्या कामासाठी तिसरी उत्तीर्ण असणे गरजेचे होते आणि माशेलकरांच्या आईचे तेवढे शिक्षण झाले नव्हते. तिथे खोटे बोलून कदाचित त्यांना काम मिळवता आले असते पण तसं काहीही न करता त्यांनी स्वतःच्या मनाशी निर्धार केला, आज माझं शिक्षण नाही म्हणून मला काम मिळालं नाही, पण माझ्या मुलाला मात्र मी जगातलं सर्वोच्च शिक्षण देईन. हाच निर्धार पूर्ण करण्यासाठी त्यांनी प्रचंड कष्ट घेतले. पुढे अकरावीच्या परिक्षेत रघूनाथ माशेलकर बोर्डाच्या मेरीटमध्ये आले. पण त्यावेळी परिस्थितीमुळे पुढे न शिकण्याचा निर्णय त्यांनी घेतला. इथेही त्यांच्या आईच्या आग्रहाखाली त्यांनी बी.कॉम.ला प्रवेश घेतला आणि १९६९ साली मुंबई विद्यापीठाच्या रसायन अभियांत्रिकी विभागाच्या तत्कालीन संचालकांच्या मार्गदर्शनाखाली माशेलकरांनी आपली पी.एच.डी.ची पदवी प्राप्त केली. त्यानंतर युरोपमधील सल्फोर्ड विद्यापीठात जाऊन पोस्ट डॉक्टरल संशोधनही केले.

आयुष्यातली कमीत कमी १२ वर्षे तरी अनवाणी पायांनी चालणारा, सार्वजनिक दिव्याखाली अभ्यास करणारा हा माणूस पुढे जाऊन इंग्लंडमध्ये, जिथे न्यूटनने सही केली आहे त्या पुस्तकात स्वाक्षरी करण्याचा सन्मान मिळवणारा पहिला महाराष्ट्रीयन ठरला.

डॉ. माशेलकरांचा विषय काढला की लगेचच आठवते ती त्यांनी जिंकलेली आगळीवेगळी 'हळदीघाटची लढाई'. हळदीचे गुणधर्म आपल्या सर्वांनाच माहित आहेत. हळद आपल्या देशात पूर्वापार वापरली जातेय आणि अशा या हळदीवर अमेरिकेने आपले हक्क सांगितले. ही बातमी ऐकताच माशेलकर बैचेन झाले. आपल्याकडे पिढ्यान्पिढ्या चालत आलेले ज्ञान कोणीतरी आपलं असल्याचा राजरोस दावा करतेय. हे योग्य नाही असा विचार करून माशेलकरांनी अमेरिकेशी न्यायालयीन लढाई केली, आणि ही लढाई जिंकलीसुद्धा.

हाच प्रकार बासमती तांदळाच्या बाबतही घडला. त्याचेही पेटंट डॉ. माशेलकरांनी परत मिळवले. औषधांपासून ते खतांपर्यंत, जीवनोपयोगी रसायनांपासून ते गृहनिर्माणसाठी छोटे उद्योग काढून देण्यापर्यंत अशा अनेक लहान मोठ्या व्यवसायात डॉ. माशेलकरांनी मार्गदर्शन केले. सकारात्मकतेचा प्रचंड

उस्फूर्त असा प्रवाह अनुभवायचा असेल तर आयुष्यातील एक क्षण तरी त्यांच्या सहवासात घालवावा, ते शक्य नसेल तर त्यांचे एखादे भाषण ऐकायला जावे, आणि जर तेही शक्य नसेल तर त्यांनी लिहिलेले भारताच्या कल्पनांविषयीचे लेख वाचावेत. आणि मग आपल्या लक्षात येईल की, जगद्विख्यात रसायन शास्त्रज्ञ डॉ. रघूनाथ माशेलकर हे जबरदस्त सकारात्मक विचारांच्या मुशीतून घडलेलं काही एक वेगळेच रसायन आहे.

भारताच्या अतिप्रचंड लोकसंख्येबद्दल आपण सर्वजण चिंता व्यक्त करतो, पण ज्याच वेळी डॉ. माशेलकर म्हणतात, "भारताची भव्य लोकसंख्या हाच एक मोठा खजिना आहे, भारतात वैचारिक स्वातंत्र्य आहे, त्यामुळे जेवढी माणसे जास्त तेवढ्या नवनवीन कल्पना पुढे येण्याला वाव आहे. यातच भारतातली ५५% हून जास्त लोकसंख्या तिशीच्या घरातली आहे म्हणजे हा तरूणांचा देश आहे. आणि हाच तरूण अनेक नवनवीन धडाडीचे कामे करू शकेल आणि भारतातली सांस्कृतिक विविधता देशाला अधिक सृजनशील बनवेल."

अशा सकारात्मकतेचा प्रचंड झरा असलेल्या डॉ. माशेलकरांना ५० हून अधिक राष्ट्रीय आणि आंतरराष्ट्रीय पुरस्कार मिळाले. पद्मश्री, पद्मभूषण, फेलोशिप ऑफ रॉयल सोसायटी इ.

'व्यवसायाभिमुख संशोधन' या तत्वाचा त्यांनी सातत्याने पाठपुरावा केला. "ज्ञान ही संपत्ती आहे, तसेच ज्ञानातून संपत्ती निर्माण होते" म्हणून ते ज्ञान व संशोधन कायदेशीररित्या सुरक्षित ठेवणे आवश्यक आहे ही त्यांची भूमिकाही महत्वपूर्ण ठरली आहे. त्यांची २० हून अधिक पुस्तके प्रकाशित झाली आहेत.

डॉ. माशेलकरांना जाने २०१८ पर्यंत ३८ डॉक्टरेट मिळाल्या आहेत तर ३९ वी डॉक्टरेट फेब्रुवारी २०१८ ला मिळणार आहे. तसेच २८ हून अधिक पेटंट त्यांच्या नावावर आहेत.

अशा पध्दतीने अतिशय कष्टाने, प्रतिकूल परिस्थितीचा सामना करत विज्ञान व संशोधन क्षेत्रातली अत्युच्च पदे डॉ. माशेलकरांनी यशस्वीपणे भूषविली आहेत. आजही ते कष्ट करण्याची क्षमता, शिस्त, बुद्धिमत्ता, संशोधकवृत्ती, नेतृत्वगुण, प्रखर देशनिष्ठा या आपल्या गुणांसह विज्ञान व तंत्रज्ञान क्षेत्रात कार्यरत आहेत.

कला विभाग

कलांना प्रवरं चित्रं धर्मकामार्थमोक्षादम ।
मंगलं प्रथमं चैदत् गृहे यंत्र प्रतिष्ठितम् ॥

- विष्णु धर्मोत्तर पुराण

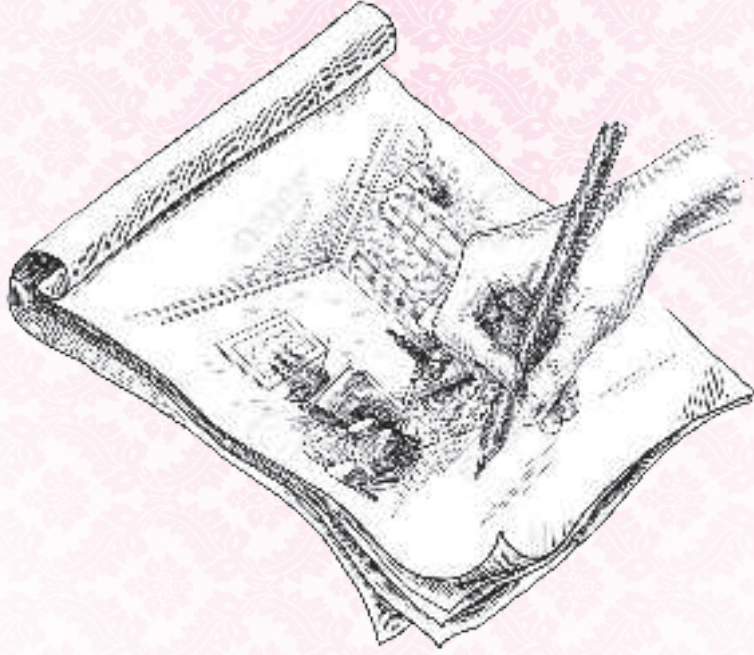
धर्म, अर्थ, काम आणि मोक्ष या चार
पुरुषार्थांची पूर्तता करणारे व पवित्र असे
कलेतील श्रेष्ठ चित्र
(स्वस्तिक)

विभागीय संपादक
प्रा. अनिल पाटील

अनुक्रमणिका

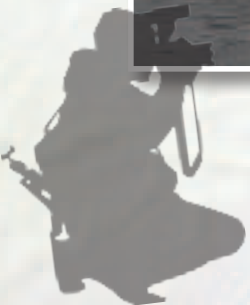
१.	दुर्मीळ फोटोग्राफी
२.	बंगीत पेटिंग्ज्
३.	पेन्सील स्केचेस
४.	व्यंगचित्र

PHOTOGRAPHY

- 1 Aamir Shoukat Mulani, B. A. II
- 2 Sanket Bhagwat Chavan, B. Sc. III
- 3 Sagar Rajendra Molawade, B. A. III

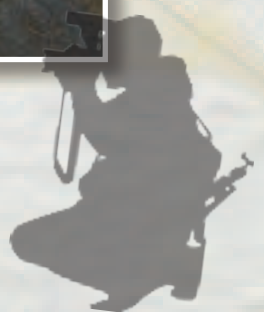
PHOTOGRAPHY

4 Prasad Gajanan Awasare, B. Sc. III

5 Ajay Manohar Sapkal, B. Sc. III

6 Tushar Hambirrao Khamkar, B. Sc. III

रंगीत पेंटिंग्ज

Darmraj Ramesh Sawant
B.A.II

Ajay Anil Nikam
11th (BFSI)

Diksha Ganesh Sarode,
B.Com.III

Ajay Anil Nikam , 11th (BFSI)

Darmraj Ramesh Sawant, B.A.II

Darmraj Ramesh Sawant, B.A.II

Darmraj Ramesh Sawant, B.A.II

Vitthal Uttam Sutar, B.Sc.I

Sourabh Sanjay Desai, B.Sc.III

Parmeshwar Pradip Gurav, B.Sc.I

Jyoti Suresh Kurade, B.Sc.III

Vitthal Uttam Sutar, B.Sc.I

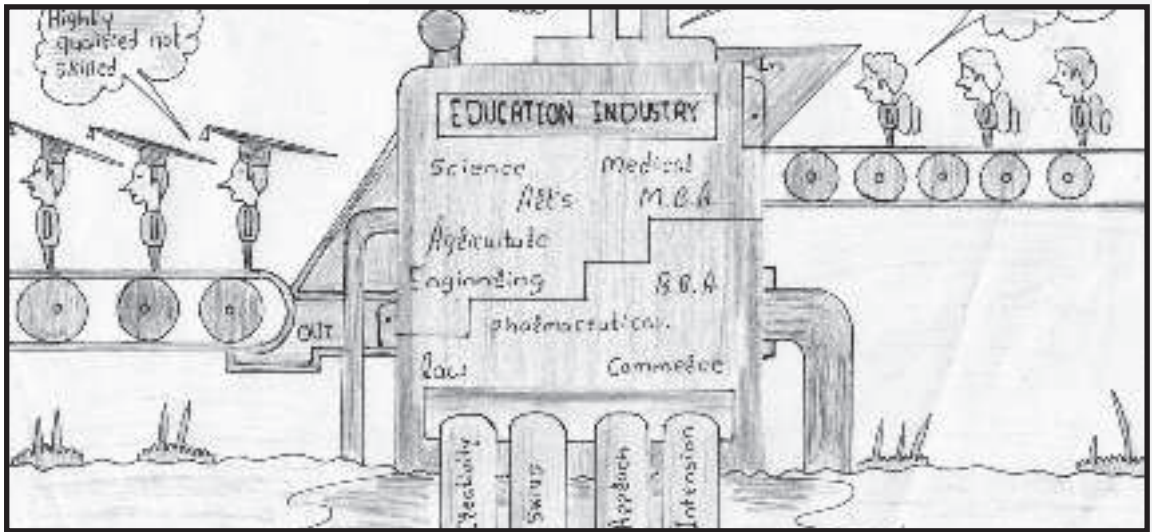
Ajay Anil Nikam , 11th (BFSI)

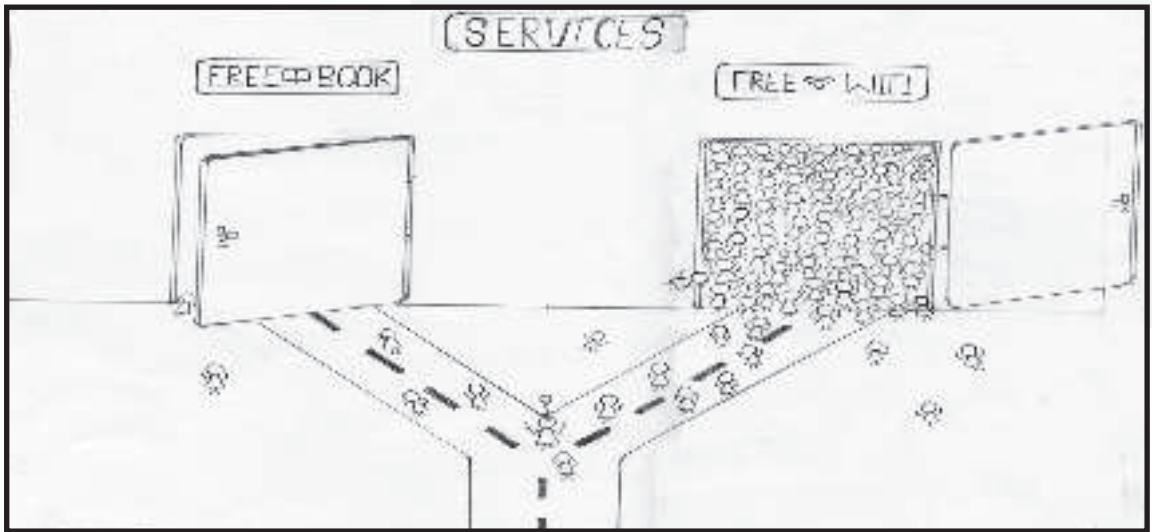
Vishnu Sanjay Sutar, B.Com.I

Parmeshwar Pradip Gurav, B.Sc.I

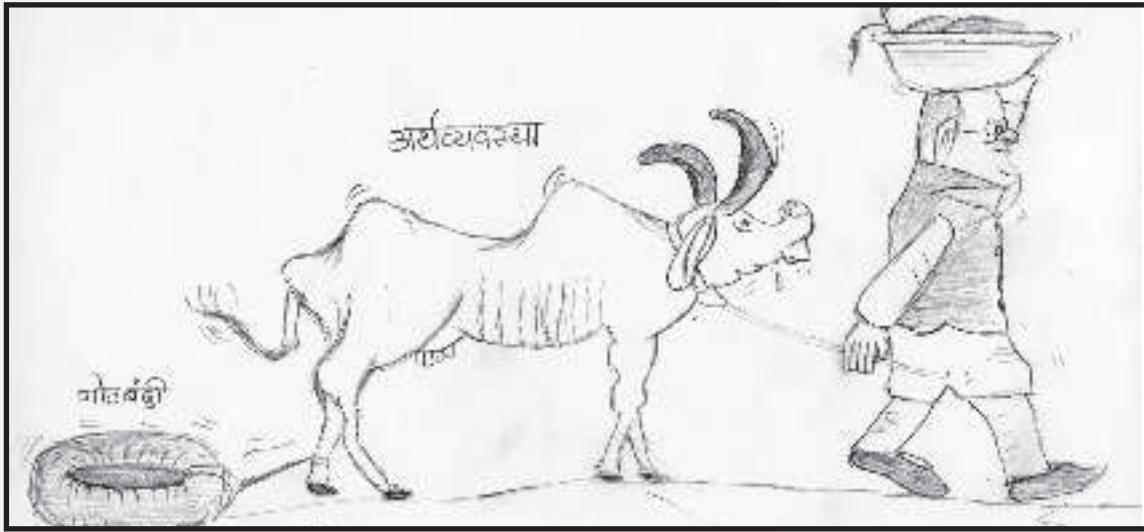
Rahul Shankarrao Girigosavi , B.Sc.II

Yogita Jaywant Shinde, B.A.III

Parmeshwar Pradip Gurav, B.Sc.I

Parmeshwar Pradip Gurav, B.Sc.I

Prakash Dagadu Shelke, B.Com.II

Prakash Dagadu Shelke, B.Com.II

Vishal Jaganath Pawar, B.Sc.III

कनिष्ठ विभाग

उभारा ती शुभ्र शिडे गर्वाने वरती,
कथा या खुळ्या सागराला.....
अनंत आमुची ध्येयासक्ती,
अनंत अन् आशा
किनारा तुला पामराला

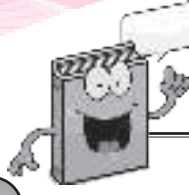
- कुरुमाग्रज

विभागीय संपादक
प्रा. सुहास कांबळे - मराठी
प्रा. चंद्रशेखर विंचू - हिंदी
प्रा. सौ. पौर्णिमा मोरे - इंग्रजी

अनुक्रमणिका

१.	पुस्तकाचे आत्मकथन	शुभम प्रकाश यादव	११ वी सायन्स 'अ'	कथा	११३
२.	आयुष्य	आकांक्षा श्रीकांत कदम	१२ वी 'अ'	-	११५
३.	अश्रुंची किंमत...	अजय अनिल निकम	(VOC-BFSI 11th)	-	११५
४.	आरोग्यासाठी आयुर्वेद	पुनम मोहन बेले	१२ वी वाणिज्य, ब	-	११६
५.	ओढ तुझी...आई	पुजा रघुनाथ यादव	११ वी विज्ञान, अ	-	११७
६.	निवडणूक	निलम प्रकाश साळुंखे	११ वी विज्ञान 'अ'	-	११७
७.	'उठ तरूणा जागा हो; शाश्वत स्वच्छतेचा धागा हो'	काजल शिवाजी सत्रे	१२ वी वाणिज्य 'अ'	-	११८
८.	वात्सल्य आईचे	अंकिता ज्ञानदेव जगताप	१२ वी विज्ञान 'ब'	-	१२०
९.	थोडसं जगावं समाजासाठी	सोनल तुकाराम जगताप	११ वी विज्ञान, 'अ'	-	१२२
१०.	'आधार' साल का हिंदी शब्द - ऑक्सफोर्ड डिक्शनरी	तेजस्विनी अनिल माने	११ वी कला 'अ'	जानकारी पत्र लेख	१२३
११.	सुभाषित की तरह जीने- लिखने वाले कुँवर नारायण	दिपाली आनंदा लुगडे	११ वी कला 'अ'	लेख	१२४
१२.	उसने कहा था। (कहानी)	अंकुश सखाराम सुताप	११ वी कला 'अ'	एकांकी रूपांतर	१२५
१३.	भारतीय ज्ञानपीठ पुरस्कृत हिंदी साहित्य के अनमोल रत्न	प्राजक्ता सुवेश सुर्यवंशी	११ वी कला 'अ'	-	१२९
१४.	Raghunath Anant Mashelkar	Rasika Shamrao Patil	XI - B	-	१३१
१५.	Clean India ! Healthy India	Kajal Shivaji Satre	XII Com 'A'	-	१३२
१६.	How To Improve And Expand Intelligence	Vishwajeet Kiran Deshmukh	XI Science - A	-	१३३
१७.	Thoughts of Great Personalities	Raviraj Hanmant Shejwal	XI Sci	-	१३५
१८.	Success	Vishwajeet Kiran Deshmukh	XI Sci 'A'	-	१३६

पुस्तकाचे आत्मकथन

शुभम प्रकाश यादव, ११ वी सायन्स 'अ'

कथा

“आजच्या युगात वाचनसंस्कृतीची घसरण झाली आहे. अलिकडे हा वाचनसंस्कारच घराघरातून हरवला आहे. अगदी बालवर्गापासून परीक्षा आणि त्यात मिळणारी टक्केवारी यालाच अनन्यसाधारण महत्त्व प्राप्त झाले आहे. त्यामुळे पाठ्यपुस्तकाव्यतिरिक्त अन्य वाचन करण्याची प्रवृत्तीच नष्ट झाली आहे.”

अरेरे! काय दयनीय अवस्था झाली आहे माझी, या अंधान्या कपाटात जीव गुढमरतोय माझा ना हवा, ना पाणी काहीच नसलेल्या या कपाटाचा त्रास होतोय मला. ही वाळवीसुद्धा अक्षरशः सुखाने जगू देईना मला. गेली कित्येक वर्षे मी या अंधान्या खोलीत बंद आहे.

माझी भूमिका तुमच्या जीवनात फार महत्त्वाची आहे. पुरातन संस्कृतीत माझा जन्म झाला. त्यावेळी लोक माझी पूजा करायचे, मला स्वतःपेक्षाही जास्त जपायचे. मला थोडी जरी इजा झाली तर ते लगेच मलम पट्टी करायचे. माझ्यामुळेच ज्ञान एका पिढीकडून दुसऱ्या पिढीकडे संक्रमित होत होते. आज ही अनेक ग्रंथ तयार

होतात. लोक विकत घेतात आणि कपाटात धूळ खात ठेवून देतात. अठराव्या व एकोणिसाव्या शतकात आमचा भरपूर उपयोग झाला व त्यामुळेच नवनवीन शोध लागत गेले. पूर्वीच्या काळी ऋषीमुनींनी जे ग्रंथ लिहिले त्याचा उपयोग आजही विविध क्षेत्रात केला जातो.

आजच्या युगात वाचनसंस्कृतीची घसरण झाली आहे. अलिकडे हा वाचनसंस्कारच घराघरातून हरवला आहे. अगदी बालवर्गापासून परीक्षा आणि त्यात मिळणारी टक्केवारी यालाच अनन्यसाधारण महत्त्व प्राप्त झाले आहे. त्यामुळे पाठ्यपुस्तकाव्यतिरिक्त अन्य

वाचन करण्याची प्रवृत्तीच नष्ट झाली आहे. आजच्या या स्पर्धेच्या युगात निखळ आनंद देणारे वाचन करणारा कुणालाच फुरसतच नाही. मी ऐकले आहे की, त्या e-book बुक मध्ये सुध्दा तुम्हाला पुस्तके वाचता येतात. परंतु मला हातात घेऊन वाचताना तुम्हाला जो आनंद मिळेल. तो आनंद त्या e-book ने कधीच होणार नाही. अहो! मीच तुमच्या लहान मुलावर संस्कार करू शकतो. वाचनातून विचाराची समृद्धी घडवू शकतो आणि त्यामुळेच तुम्ही समृद्ध बनता चित्रपटसृष्टीत सुध्दा आमचे फार मोठे योगदान आहे. नटसम्राट Half girlfriend यासारखे कितीतरी चित्रपट आमच्यातूनच उमगले आहे.

अरे आज तुम्ही सर्वजण विसरले आहात मला आपण विसरलात की मानवामध्ये एवढी

प्रगती माझ्यामुळेच झाली.

ज्यांनी भारताची

राज्य घटना

लिहिली ते

डॉ. बाबासाहेब

आंबेडकर, स्वामी

विवेकानंद यासारखे

थोर व्यक्तीसुध्दा

माझ्यातूनच जन्माला आले.

अरे ज्यांनी हे हिंदवी स्वराज्य

स्थापन केले. ते छ. शिवाजी महाराज त्यांना सुध्दा

माझ्यातूनच प्रेरणा मिळाली. अशा अनेक थोर

व्यक्तींच्या जीवनाला कलाटणी माझ्यामुळेच मिळाली.

मला दुःख फक्त एवढ्याच गोष्टीचे वाटते की, आज सगळेच विसरलेत मला आणि गुंतले गेलेत सोशल मिडियाच्या जाळ्यात. मला मान्य आहे की ती काळाची गरज आहे. पण म्हणून काय त्याच्यातच गुंतून राहायचे? whatsapp, facebook यातून तुम्हाला काय मिळणार? दृष्टी कमी होणे, माणसे दुखावली जाणे यासारखे दुष्परिणाम होणार. पण याच वेळात जर तुम्ही मला हाती घेतले. तर तुमचे मन प्रसन्न होईल. मानसिक समाधान लाभेल व तुम्हाला नवनवीन गोष्टी समजतील.

वाचन समृद्ध असेल म्हणजे, लेखनाचीही प्रवृत्ती

प्रबल होते. कल्पनाशक्तीला वाव मिळतो. रसिकता वाढीस लागते. सृजनशीलतेला वाट सापडते. सहृदयता दुसऱ्याच्या दुःखाची जाणीव, त्यांना आवश्यक असणारे संवेदनशील मन यास खतपाणी मिळते. खऱ्या अर्थाने मनुष्यतेचे मूल्य अंगी बाणते.

जगाच्या पाठीवर तुम्हाला अनेक मित्र भेटतील. पण माझ्यासारखा खरा मित्र तुम्हाला कधीच भेटणार नाही. म्हणूनच तर म्हणतात. One book is like thousand friend म्हणजेच एक पुस्तक हजार मित्रासारखं असते ते तुम्हाला कधीही फसवणार नाही. संकटकाळी सर्व जवळची माणसं तुम्हाला सोडून जातील पण मी एकमेव असा आहे की, तुम्हाला

कधीच सोडून जाणार नाही. अगदी मरेपर्यंत तुमच्या सोबत राहीन.

आजही या पृथ्वीतलावर काही

व्यक्ती अशा आहेत की, मला

त्या देव मानतात. माझी

व्यवस्था काळजी

घेतात. व माझा पूरेपूर

फायदा घेऊन आपले

जीवन समृद्ध करतात आणि

काही तरी महान कार्य करून दाखवतात व

आपले नाव मोठे करतात. माझ्यामुळे इतरांना आनंद

मिळतो. याच्यापेक्षा मोठा आनंद काय असेल

माझ्यासाठी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर तर म्हणतात

की, मला माणसांपेक्षा पुस्तकांचा सहवास जास्त

आवडतो. कारण उत्कृष्ट पुस्तक म्हणजे समयरूपी

सागरातून उभे केलेले द्विपस्तंभ होय. अशा अनेक

व्यक्तींचा सहवास मलाही आवडतो. माझाही ऊर

अभिमानाने भरून येतो. जिथे मी असेन तिथले

वातावरण नेहमीच प्रसन्न असते. माझ्याबद्दल सांगताना

लोकमान्य टिळकांनी एके ठिकाणी लिहून ठेवले आहे.

की,

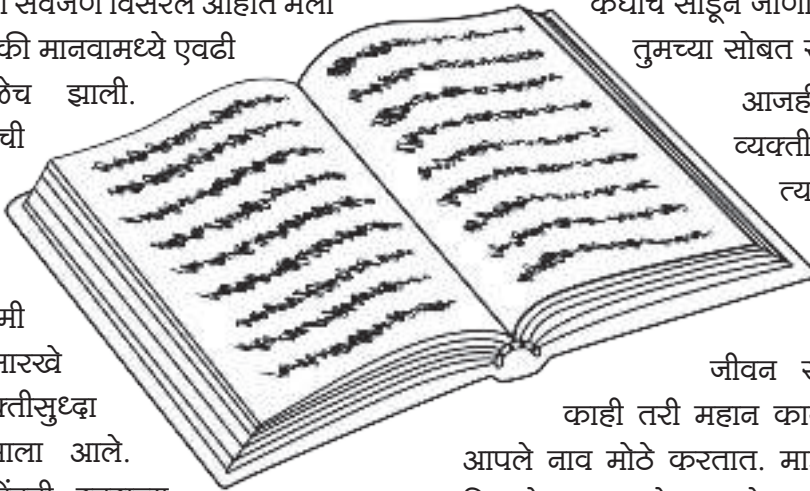
‘स्वर्गापेक्षा मी चांगल्या पुस्तकाचे स्वागत करीन

कारण पुस्तक जिथे असेल तिथे स्वर्ग निर्माण

होईल.’

धन्य ! धन्य! वाटते मला माझ्या विषयी एवढे सुंदर

उद्गार ऐकून. आज केवळ माझ्यामुळेच आपली संस्कृती

टिकून आहे. आणि ती अशीच टिकून रहावी असे वाटत असेल तर तुम्हाला माझ्याशिवाय पर्याय नाही. मी जर तुमच्या सोबत असेन तर तुम्ही कोणत्याही संकटाला घाबरणार नाही. त्याचा धैर्याने सामना करायला म्हणूनच रेखा भांडारे म्हणतात,

पुस्तकांनी बल दिलं. घाव, आघात सोसण्याचं

आयुष्यातल्या अंधाराला, उंबरठ्यातच रोखण्याचं

अशा अनेक लोकांनी माझी गरज आणि माहिती तुम्हाला वेळोवेळी सांगितली आहे. पण ही आजची पिढी त्यांच्याकडे दुर्लक्ष करीत आलेली आहे.

भविष्यात जर तुम्ही माझे महत्त्व ओळखले नाही तर तुमच्या होणाऱ्या नुकसानास तुम्ही स्वतः जबाबदार असाल आणि जर माझे महत्त्व ओळखले तर तुम्हाला

कोणीही अडवू शकत नाही. तुम्ही यशाच्या सर्वोच्च शिखरावर असाल.

मला खात्री आहे की, एक दिवस कोणी तरी मला या कपाटातून बाहेर काढील, आणि माझा मनसोक्त आनंद घेऊन उंच भरारी घेईल. शेवटी जाता जाता.... मंगेश पाडगावकर यांच्या या ओळीने मी माझ्या माझे आत्मवृत्त संपवतो.

“ग्रंथ आमुचे साथी, ग्रंथ आमच्या हाती
ग्रंथ उजळती अज्ञानाच्या अंधाराच्या राती
ग्रंथाच्या तेजामधूनी जन्मा येते क्रांती
ग्रंथ शिकविते माणूसकी, अन् ग्रंथ शिकवितो
नाती.”

आयुष्य

आकांक्षा श्रीकांत कदम, १२ वी 'अ'

आयुष्य स्वतःसाठी जगा,
स्वतःला कधीच कमी लेखू नका,
स्वतःवर विश्वास ठेवा,
स्वतःचा बहुमान करा,
अहंकाराने नाही तर विनयाने,
सच्चा आत्मविश्वासाने,
भूतकाळ उगाळ बसू नका,
घडलेल्या गोष्टींची चिरफाड नको,
उत्साहाने जगा,
आजच्या जीवनाचा महोत्सव करा,
तुमच्याकडे जे आहे ते घ्या,
आणि तुमच्या लक्षात येईल,
अरे! अजून आपल्याकडे बरेच.
शिल्लक आहे --- देण्यासारखे.

अश्रूची किंमत..

अजय अनिल निकम, (VOC-BFSI 11th)

आई असते आकाशाची माया,
आई असते लेकरांची छाया.
आईच होते औषध हर एक दुखण्याचं...
आईच असते मंत्र आनंददायी जगण्याचं.
बाळ 'आई' म्हणते आणि ती हसते,
बाळ खोटे बोलते आणि ती रडते.
बाळ जेव्हा बोलते मुलाक्षरांचा सूर.
आईचा तेव्हा भरून येतो ऊर.
बाळ मोठे, होते अन् विसरून जात नाती
जश्या अंदारात विडून जातात संस्काराच्या ज्योती.
कसा चुकतो रस्ता बाळ आईच्या जिवाचा करतो
खेळ.
वांझपण परवडले म्हणण्याची कशी येते तिला वेळ.
'माझा मुलगा म्हणायची वाटू घायची का तिला लाज?
'अश्रूची किंमत' चुकवण्याची वेळ येऊन ठेपली आज

आरोग्यासाठी आयुर्वेद

पुनम मोहन बेबले, १२ वी वाणिज्य, ब

‘ निरोगी आयुष्य कसं जगावं हे सांगणार शास्त्र म्हणजे आयुर्वेद शास्त्र होय. आयुर्वेदाचा जन्म हजारो वर्षापूर्वी झाला. आयुर्वेदीक औषधांचा उपयोग आयुर्वेदिक ग्रंथांमध्ये आजही आढळतो. सध्या जगामध्ये ऍलोपॅथी ही वैद्यकीय सुविधा उपलब्ध आहे. ऍलोपॅथीचा जन्म सुमारे १५० वर्षापूर्वी झाला. ऍलोपॅथीचे साईड इफेक्ट भरपूर आहेत.

अर्थव वेदाचे आष्टांग आयुर्वेद -

॥ हिता हिंत सुख-दुःख हिताहितम
मानंच तच्च यत्रोक्तमायुर्वेदः स उच्यते॥

याचा अर्थ असा कि आयुर्वेद हे शास्त्र उच्चशास्त्र म्हणून ओळखले जाते व त्याचा परिणाम हा योग्य रितीने होतो.

आयुर्वेदाचे आष्टांग पुढीलप्रमाणे -

काम, बाल, स्त्री, शल्य, शालाक्य, कार्यचिकित्सा
अगदतंत्र आणि वाज्रीकरण इत्यादी.

॥ स्वास्थ स्वास्थरक्षणम् आतुरस्य विकार प्रशनम्
उद्देश स्वास्थ टिकवणे आणि आजारी असेल तर तो बरा करणे हा आयुर्वेदाचा उद्देश असतो.

आयुर्वेदाच्या जगात चरक, सुश्रुत, वाग्भट इ. महाज्ञानी होऊन गेले. Planta surgeey ही प्रथम सुश्रुतीनी केली. आता आपण आयुर्वेदाचा इतिहास पाहू या.

आयुर्वेदाचा किंवा वैद्यशास्त्राचा जन्म वेदपूर्व काळात झाला. आयुर्वेद किंवा वैदक हे भारतीय विज्ञान आहे. पूर्वी सिंधू संस्कृती ही ४ हजार वर्षांच्या पूर्वीची लुप्त संस्कृती आहे. मोहेंजोदडो आणि हडप्पा येथील उत्खननात शिलाज्रतु, मृगशिंग, सांबरशिंग, गेंड्याचे शिंग, प्रवाल, इत्यादी औषधे सापडली.

निरोगी आयुष्य कसं जगावं हे सांगणार शास्त्र

म्हणजे आयुर्वेद शास्त्र होय. आयुर्वेदाचा जन्म हजारो वर्षापूर्वी झाला. आयुर्वेदीक औषधांचा उपयोग आयुर्वेदिक ग्रंथांमध्ये आजही आढळतो. सध्या जगामध्ये ऍलोपॅथी ही वैद्यकीय सुविधा उपलब्ध आहे. ऍलोपॅथीचा जन्म सुमारे १५० वर्षापूर्वी झाला. ऍलोपॅथीचे साईड इफेक्ट भरपूर आहेत. ऍलोपॅथीक औषधांमुळे किडनी (वृक्क) आणि हृदय यावर त्याचा परिणाम होतो. ऍलोपॅथीक औषधांमुळे कोणताही आजार पटकन बरा होतो पण त्याचे साईड इफेक्ट भरपूर वर्ष शरीरामध्ये राहतात.

आयुर्वेदिक औषधांचा उपयोग हा विविध आजारांवर होतो. पण त्यासाठी लागणारा कालावधी दीर्घ स्वरूपाचा असतो. आयुर्वेदिक औषधांचा साईड इफेक्ट नसतो. जरी तो असला तरी फार कमी प्रमाणात असतो. आयुर्वेदिक औषधांचे दाखले रामायण, शिवकालीन इतिहास तसेच महाभारत इत्यादींमध्ये आपल्याला पाहावयास मिळतात.

कोयनानगर येथे असलेल्या ‘चांदोली’ अभयारण्यात ‘नरक्या’ या वनस्पतीची तस्करी मोठ्या प्रमाणावर होत होती. ही वनस्पती कॅन्सर हा दुर्गम आजार बरा करण्यासाठी उपयोगी आहे. ही वनस्पती मुबलक प्रमाणात आढळत होती. आपल्याकडे १०-२० रुपये किलो नरक्याची फोड शेतकरी विकतात. एजंट मात्र या नरक्याची तस्करी लाखो रुपयांमध्ये करतात.

एँलोपॅथीचे साईड इफेक्ट जास्त प्रमाणात असल्यामुळे सध्या मोठ्या प्रमाणावर शहरांमध्ये लोक आयुर्वेदाचा वापर करू लागले आहेत. केरळ राज्यात आयुर्वेद हा वैद्यक सुविधा आजही अतिशय चांगल्या प्रमाणात चालते. मोठ्या शहरात सुध्दा रुग्णांचा ओघ आयुर्वेद डॉक्टरकडे चाललेला दिसतो.

उदा. - पाटण येथे डॉ. सहस्रबुध्दे यांनी वनकुसडे या गावी आयुर्वेदिक वनस्पतींची लागवड केली आहे. तसेच कराडचे डॉ. वाचासुंदर हे आयुर्वेदिक वनस्पतींपासून मिळणाऱ्या उपयोगी गुणधर्मांचा वापर करून औषधे तयार करतात.

आयुर्वेदाची एक सांगता आहे की, अन्न असो वा औषध ते योग्य मात्रेत/योग्य प्रमाणात घेतले तरच ते औषध हितकारी अथवा विषाचा सुध्दा प्रभाव ते आपल्या शरीरावर करू शकते.

ओढ तुझी...आई

पुजा ब्रधुनाथ यादव, ११ वी विज्ञान, अ
हरवलेले मन आज हे
गेले भान विसरूनी
खुळ्या हृदयातील भावनांना
वेडी ओढ तुझी..
अनोळखी पाखरांमधूनी
येती धून गवसणीची
क्षणात मग लागे, चाहूल प्रेमाची
खुळ्या स्पर्शातील स्पंदनांना
वेडी ओढ तुझी...
आठवणींच्या दुनियेतूनी दिसे वाट
चिमुकल्या चेहऱ्यांची
ज्यांच्या हास्याने मिटे चिंता मनाची
खुळ्या आठवणीतील क्षणांना
वेडी ओढ तुझी....
आठवती चेहरे करुणेतेंने सजलेले
सुंदर भावनेच्या रूपाने उरामध्ये पांगलेले
झाली अवस्था अशी हरवलेल्या पक्षाची
खुळ्या मनातील शब्दांना
वेडी ओढ तुझी.... आई.

निवडणूक

निलम प्रकाश साळुंखे, ११ वी विज्ञान 'अ'

संपली सरकारची पाच वर्षे
परत आली निवडणूक
आता तरी खरचं आहे निवडणूक
की परत लोकांची फसवणूक
नुसत्या मतांसाठी देतात
नेते खोटी आश्वासन
बिचारी लोकही मत देतात
त्यांना मोठ्या विश्वासानं
जाहिरातबाजी करून दर्शवतात
की आम्ही किती आहे श्रेष्ठ
पण निवडून आल्यावर कळते
की हे किती आहे कनिष्ठ
सगळेच पक्ष काढतायत
एकमेकांची उणी-दुणी
परंतू सामान्य जनतेलाच कळेना
कुणावर विश्वास ठेवावा कुणी
आता निवडणुकीला
तयार आहेत सगळेच पक्ष
मित्रहो, मत देताना राहा दक्ष
कारण येणाऱ्या सरकारचे
'लोकहित' हेच असावे लक्ष्य

‘उठ तरूणा जागा हो; शाश्वत स्वच्छतेचा धागा हो’

काजल शिवाजी सत्रे, १२ वी वाणिज्य ‘अ’

‘मी स्वतः कचरा करणार नाही. दुसऱ्यालाही करून देणार नाही. स्वच्छतेची सुरुवात मी स्वतःपासून करेन आणि गावोगावी, गल्लोगल्ली स्वच्छ भारत अभियानाचा प्रचार करेन अशी शपथ प्रत्येकाने घेतली पाहिजे. आज या दुर्गंधीमुळे मच्छरांचे प्रमाण अधिक वाढलेले आहे. आणि मग एकच मच्छर जर का माणसाला चावला तर लगेचच डेंग्यू आजार होतोय.’

स्वच्छता राखणे ही माझी मुलभूत जबाबदारी आहे. आणि ती मी पूर्ण करणारच असे म्हणणाऱ्या गाडगेबाबांच्या पदस्पर्शाने पावन झालेली माझी मायभूमी आणि याच मायभूमीवर ताठ मानेने उभी राहून विचार मांडत आहे.

‘उठ तरूणा जागा हो; शाश्वत स्वच्छतेचा धागा हो’ ईश्वराचे पुत्र तुम्ही, तुम्ही अमृताचे अधिकारी, तुम्ही या मर्त्यभूमीवरील देव! तुम्ही पापी? अशक्य मानवाला पापी म्हणणेच महापाप होय. बंधूनों, तुम्ही सिंह-स्वरूप असूनही स्वतःला कमजोर का समजता? उठा तरूणांनो उठा आणि आपण मेंढरे आहोत हा वृथा अर्थ प्रथम झाडून टाका तुम्ही मुक्त आणि नित्यानंदस्वरूप आत्मा

आहोत. तुम्ही देह नाही, तुम्ही जड नाही. जसा तुमचा दास आहे. तुम्ही जडाचे दास नाही.

स्वच्छता म्हणजे नेमकं तरी काय? स्वच्छता म्हणजे समाजाचे प्रतिबिंब, स्वच्छता म्हणजे समाज मनाचा आरसा, स्वच्छता म्हणजे सृजनशीलता स्वच्छता एक निर्मिती, स्वच्छता एक अभिव्यक्ति स्वच्छता एक इतिहास बुध्दीची कल्पवता वर्तमानातलं वास्तव किंवा भवितव्याचा वेध म्हणजेच स्वच्छता. आजच्या तरुण वर्गाने स्वच्छता हे आपले जीवनकार्यच म्हणून स्वीकारावे, कारण स्वच्छता राखणे हे कुणा एका दुसऱ्याचे काम नाही, तर यासाठी सामुहिक प्रयत्नांची आवश्यकता असते. आणि यासाठी आजच्या तरुण

वर्गाने एकत्र येणे अत्यंत गरजेचे आहे. तर आणि तरच स्वच्छ भारत होण्यास अधिक वेळ लागणार नाही.

आज भारतातील १२५ कोटी लोकसंख्येत तरुणांची संख्या सर्वाधिक असून युवाशक्ती हीच खरी भारताची मुलभूत संपत्ती आहे. आजच्या तरुण वर्गाने स्वच्छता राखणे ही आपली मूलभूत जबाबदारी म्हणून स्वीकारली तर आपले जीवनमूल्ये उंचावण्याबरोबर आपल्या महाराष्ट्राची प्रगती होईल आणि यासाठी आजचा तरुण वर्ग एकत्रित येणे अत्यंत गरजेचा आहे.

अहो! पाण्यात हात बुडल्यावर श्वासांची ज्या तीव्रतेने शरीराला गरज वाटते, त्या तीव्रतेने जर तुम्ही यशाकडे पाहिले तर, यश आपोआपच तुमच्या दारी हात जोडून उभे राहील.

या उक्तीप्रमाणे ज्या तीव्रतेने तुम्ही आम्ही स्वच्छता राखण्यास तयार राहू तर या स्वच्छ महाराष्ट्राचे स्वच्छ प्रतिबिंब जगाच्या पटलावर दिसल्याशिवाय राहणार नाही. स्वदेशासाठी सर्वस्व अर्पण करणारे आणि पूर्णपणे निष्कष्टी असे लोक जेव्हा तुमच्या आमच्यामध्ये निपजतील ना तेव्हा हिंदुस्थानही सर्व दुर्घीनी महान होईल. तरुणांनो माणसांनीच तर देश महान बनत असतो. नुसत्या जमिनीच्या तुकड्यात काय आहे?

मी स्वतः कचरा करणार नाही. दुसऱ्यालाही करून देणार नाही. स्वच्छतेची सुरुवात मी स्वतःपासून करेन आणि गावोगावी, गल्लोगल्ली स्वच्छ भारत अभियानाचा प्रचार करेन अशी शपथ प्रत्येकाने घेतली पाहिजे. आज या दुर्घीनीमुळे मच्छरांचे प्रमाण अधिक वाढलेले आहे. आणि मग एकच मच्छर जर का माणसाला चावला तर लगेचच डेंग्यू आजार होतोय. मग हाच मच्छर दिवसातून कितीजणांना चावत असेल आणि मग आपला महिना आजारातच जातो. शरीराची प्रकृती बदलते जीव कासावीस होतो. यामुळे आपलाच जीव धोक्यात येतो. मग ह्या दुर्घीनीलाच नष्ट केले तर मच्छर आपोआपच नष्ट होतील आणि माणसांच्या आरोग्यावर कोणताही परिणाम होणार नाहीत. दुर्घीनी ही आपणच केली आणि मग तिच दुर्घीनी नष्ट करण्यासाठी स्वच्छता

राखण्यासाठी आपल्याला लाज का वाटते? असा प्रश्न मला विचारावासा वाटतो. म्हणूनच मुलांना स्वच्छतेची सवय लागावी आणि आपला देश स्वच्छ व्हावा हा या मागचा उद्देश आहे. कारण स्वच्छता ही दुसऱ्या कुणासाठी न करता ती आपण आपल्यासाठीच करा.

डॉ. ए. पि. जे. अब्दुल कलाम म्हणायचे स्वप्ने पाहा... कारण स्वप्नेच सत्यामध्ये परावर्तित होतात. आज आपल्या तरुण वर्ग पाश्चिमात्य देशांचे अनुकरण करण्यात तल्लीन आहे. आज आपण त्या देशातील आवडीनिवडी, राहणीमान, पोशाख यांचे अनुकरण करतो. आपण त्या देशांमध्ये फिरायला जातो का जातो. कारण ते देश स्वच्छ व सुंदर आहेत. म्हणून मग आपला देश का स्वच्छ ठेवत नाही. पाश्चिमात्य देशातील नागरिक आपल्या देशात का फिरायला येत नाहीत. तर आपल्या देशात दुर्घीनी आहे. म्हणून तर आजपासून आपण सर्वांनी मिळून महाराष्ट्राला स्वच्छतेकडे वळवू या एक स्वच्छ व आदर्श महाराष्ट्र बनवू या.

ज्याप्रमाणे नुसता वरुन मेकअप करून उपयोग नाही. तर अतंगत स्वच्छता राखणे अत्यांतिक गरजेचे असते. त्याचप्रमाणे शहरे नुसती अघयावत करून उपयोग नाही तर देशाचा प्रत्येक कानाकोपरा स्वच्छ होणे गरजेचे आहे. अशी शिस्त जर प्रत्येकाने स्वतःला लावून घेतली तर कोणत्याही पंतप्रधानाला लोकांना कचरा उचला असे सांगण्याची वेळच येणार नाही. 'भारत अत्याधुनिक तर हवाच पण तो सर्वप्रथम स्वच्छ हवा'.

म्हणूनच म्हणते, तरुणांनो संघटित व्हा पहा इतर देश कसे प्रगतीच्या मार्गावर पुढे जात आहेत. सर्वजण प्राणपणाला लावून झट्टू या आणि स्वच्छ महाराष्ट्र बनवू या. शेवटी एवढेच म्हणते,

“घासल्याशिवाय धार नाही, तलवारीच्या पात्याला, आणि स्वच्छतेशिवाय शान नाही महाराष्ट्राच्या मातीला.”

जय हिंद! जय महाराष्ट्र !!!

वात्सल्य आईचे

अंकिता ज्ञानदेव जगताप, १२ वी विज्ञान 'ब'

“आईने नऊ महिने, नऊ दिवस कष्टाने वाढवलेल्या बाळाचे आगमन एके दिवशी होते व तेव्हा ते बाळ नव्या जगात प्रवेश घेते तेव्हा त्याला मोकळेपणाने त्या जगात वावरता येतं आई आणि मुलं यांच्यातल नातं काही वेगळचं असतं. आईची नाळ तोडून जगात वावरणारं लेकरू मनानं त्या नाळेशीचं जोडलेलं असतं.

“आई सारखे दैवत साऱ्या जगतावर नाही.”

म्हणोनि 'श्री' काराच्या नंतर शिकणे 'अ' आई... आई... ही दोन ईश्वरी अक्षरं ज्यांना व्यंजनांचा आधार घ्यावा लागत नाही. 'आत्मा' आणि 'ईश्वर' यांचा पवित्र संगम म्हणजे आई! आई! नेहमी स्वयंभू असतेच याचा अनुभव प्रत्येकानं आयुष्यात घेतलाच असेल यावर मला ग. दि. माडगुळकर यांच्या ओळी आठवतात.

“दिला जन्म तू, विश्व हे दाविलेस
किती कष्ट माये सुखे साहीलेस
जिण्यालागी आकार माझ्या दिलास
तुझ्या वंदितो माऊली पाऊलांस...”

मी कृष्णाला जन्म देणारी देवकी असो, वा त्याला वाढविणारी यशोदा असो किंवा हिंदवी स्वराज्याचा सुपुत्र म्हणून जिजाऊंचा शिवबा असो आणि विवेकानंदांना घडवणाऱ्या विचारशील, आचारशील माता भुवनेश्वरी देवी असो व आपल्या समाजातील अपंग विकलांग, मुक-बधीर अशा सर्वसामान्य माता असो त्यांना काळजीपूर्वक शिकवणाऱ्या घडविणाऱ्या माता या सर्व आईचं कर्तृत्व देवी समानच आहे. श्री ही कर्तृत्वान असतेच. ती कमजोर आहे असं म्हणणाऱ्या पुरुष लोकांना मला एवढचं सांगावस वाटतं, की श्री ही एक अद्भूतशक्ती

ती शक्ती फक्त देवानेच दिली आहे. ती म्हणजे 'मातृत्वाची शक्ती.'

जसं पृथ्वी आपल्या सर्व शरीरावर अख्खं जग, सृष्टी व होणारे बदल मुकाट्याने झेलते त्याचप्रमाणे आईचेही असते. म्हणुन आईच रुप पृथ्वी असं वाटतं. ब्रह्मदेवाने पृथ्वीलाच जीवसृष्टी का दिली कारण गृहांच्या मी पणात ती अजिबात उतरली नाही. ती एकटी श्री सुलभ स्वभावाची म्हणून ब्रह्मदेवानं तिला जीवसृष्टीचं वरदान दिलं. सर्व सुख-दुःखे झेलून आपल्या लेकरांना ती आनंद देते ती पृथ्वी म्हणजेच एक मातृत्वाचं लेणं आहे.

आई काय असते?

लेकराची माय असते.

वासराची गाय असते.

दुधावरची साय असते.

लंगड्याचा पाय असते.

आई असते जन्माची शिंदोरी सरतही नाही आणि उरतही नाही.....

आईने नऊ महिने, नऊ दिवस कष्टाने वाढवलेल्या बाळाचे आगमन एके दिवशी होते व तेव्हा ते बाळ नव्या जगात प्रवेश घेते तेव्हा त्याला मोकळेपणाने त्या जगात वावरता येतं. आई आणि मुलं यांच्यातल

नातं काही वेगळचं असतं. आईची नाळ तोडून जगात वावरणारं लेकरू मनानं त्या नाळेशीचं जोडलेलं असतं. हे मूल कितीही मोठ्ठ झालं तरीही त्याचं पहिलं अस्तित्व त्याचा पहिला श्वास व पहिला घासं देणारं माध्यम फक्त आईचं असतं.

प्रत्येक लेकराची आपल्या आईविषयीची भावना व्याकुळ करणारी असते. जगाच्या पाठीवर कुठंही जा प्रत्येक जण आपल्या आई विषयी भावूक असतोच पण काही असे लोक आहेत जे आपल्या आईला 'मम्मी' बोलतात. काही देशात 'मदर्स डे' हा दिवस खूप उत्साहात साजरा करतात. आपल्या भारतातही 'मातृदिन' म्हणून दिवस साजरा करतात. तो पिठोरी अमावस्येला आईने दिलेलं खीर-पुरीचं वाण स्वीकारत. काहींच्या तर लक्षातही नसते की आज 'मातृदिन' आहे. आपल्या आईला आठवण करत नाहीत ही गोष्ट आश्चर्याचीच आहे ना! मी स्वतः दरवर्षी मातृदिनादिवशी माझ्या आईचे व काकीचे औक्षण करून त्यांना छोटीशी भेटवस्तू म्हणून देते. मला खूप आनंद होतो. मला त्यांच्याकडून चांगले आशिर्वाद मिळतातच परंतु त्यादिवशी का होईना त्यांच्या डोळ्यात मात्र मातृत्वाची जाणीव निर्माण होते व काही वेळा का होईना त्या आनंदाचे अश्रू ओसरू लागतात.

मातृदिनानिमित्त पण का होईना आईच्या ऋणाचं स्मरण जगभर एकाच वेळी एकाच दिवशी होतं. आईच्या मातृत्वाची जाणीव सर्वांनाच असली पाहिजे.

आई म्हणजे....

एक हात रांधणारा,

एक हात सांधणारा,

एक हात नातीगोती घट्ट बांधणारा,

एक हात पापणीआड असू दडवणारा,

एक हात अवघं आयुष्य घडवणारा.

आपल्या जीवनात गुरूंना अतिशय महत्त्व दिले जाते. आपला पहिला गुरू असतो तो म्हणजे आई, आई आपल्याला बोलायला, चालायला शिकवते. परिसरातील लोकांची ओळख, नात्यांतून पटवून देते. घरातील सगळ्या व्यक्तींची जबाबदारी ती आनंदाने पेलत असते.

घरातील एखादी व्यक्ती किंवा स्वतःच लेकरू आजारी पडले तर तिचे मन काळजीने धडपडते तिला दुःख खूप होते. पण ते दुःख. ते अश्रू आपल्या हृदयात साठवून ठेवण्याचा प्रयत्न करते. आईचे मातृत्व ज्याला मिळते तो नेहमी आपल्या जीवनात यशस्वी शिखरावर जाऊन पोहचतोच आपलं सर्व आयुष्य घडवण्याचं कार्य आईचं करतं असतं.

ज्या व्यक्तीला आई नसते. त्यांना मात्र आईचे मातृत्व अल्प प्रमाणातच भासते. परंतु मात्र त्याला आईचे महत्त्व जीवनात काय असते. हे त्यांना क्षणाक्षणाला जाणवत असतं. ज्यांना आई असूनही आईच्या ऋणांच स्मरणच होत नाही ते या जगात आई विना भिकारी असतात. त्यांना या जगात काडीमात्र किंमत नसते.

आपल्याला आईची आठवण क्षणाक्षणाला होत असते. चालता चालता ठेच लागली की आपल्या तोंडातून आई गं! असा उद्गार बाहेर पडतो.

सुई टोचली की आईची आठवण होते. एखाद्या वेळी आजारी पडल्यावर 'आई गं, आई गं, खूप दुःखतयं अंग' अशा तीव्र भावना उच्चारून आईला आठवत असतो. जसे चिमणी आपल्या घरट्यातील पिलांना सोडून चारा आणण्यास बाहेर पडते तेव्हा तिची पिलं 'चिवं ss, चिवंss चिवss' असे व्याकुळ होऊन ओरडत असतात. तेव्हा चिमणी हळूच घरट्यात येऊन आपल्या इवल्याशा पिल्लांच्या चोचीत घास भरवते. यावरूनच प्राणी, पक्षी यांच्या मातृत्व पणाची जाणीव होते.

आई ही आल्या नसानसांमध्ये भिनलेली जणू रागिणीचं आई ऋण आपण या जन्मात कधीही विसरू

शकणार नाही. सोन्या-चांदीपेक्षाही आईला आपल्या जीवनात फार महत्त्व आहे. जेव्हा जेव्हा आपल्या जवळ आई नसते तेव्हा आपल्याला तिच्या आठवणी व्याकूल करून टाकतात. ती समाजामध्ये, आजूबाजूच्या परिसरांमध्ये असल्यावर आपल्याला कशाची ही खंत वाटत नाही. भीती आपल्या मनात राहत नाही लेकरांना मायेची सावली मिळते. आई हा शब्द प्रत्येकाच्या हृदयात जीवनाचा ध्यास, यशाची शिखरे व पावलोपावली आठवणारा श्वास म्हणून रसरसत असतो.

शेवट, आईला शतशः प्रणाम ।

तिच्या हृदयस्पर्शी भावनापुढे
स्वरधुंद रागिणी ही झाली आता विराणी
आई, तुझ्या स्मृतीने डोळ्यात आज पाणी
तू लावलीस ज्योत हृदयात भावनांची
तू लावलीस गोडी मज-काव्य- संगीताची
अनू व वेदनांची उरली जुनी निशाणी
होतीस तू घरात माया मिळे पिलांना
नव्हती भिती कशाची त्या सान पाखरांना
कंपीत भावनांची ही आशोक वाणी
प्रेमाची ती नाती गोती अनुभवांची श्रीमंती
तुझ्यामुळेच मिळाली, यश,किर्ती, गुणसंपत्ती.

थोडसं जगावं समाजासाठी

सोनल तुकाशम जगताप, ११ वी विज्ञान, 'अ'

आपण रोजच जगत असतो.
कष्ट करत असतो आपल्यासाठी
पण कधीतरी
थोडसं जगावं समाजासाठी.
प्रत्येक जण दुःख खूपत असतो
सुख बघण्यासाठी आसुसलेला असतो.
आपले जीवन सुखमय करण्यासाठी
पण कधीतरी,
थोडसं जगावं समाजासाठी.
कधी-कधी तो येणाऱ्या संकटांवर मोठ्या
कष्टाने मात करतो.
यासाठी दिवस-रात्र झिजतो
आयुष्यातील संकटे दूर करण्यासाठी
पण कधी तरी,
थोडसं जगावं समाजासाठी.
प्रत्येक जण वाटत बघत असतो आनंदाची
उदात्त बांधणी करत असतो मनाची
पण हे सर्व करत असतो,
तो फक्त स्वतःसाठी
पण कधी तरी...
त्यानं थोडसं जगायला हवं समाजासाठी...

‘आधार’ साल का हिंदी शब्द - ऑक्सफोर्ड डिक्शनरी

तेजस्विनी अनिल माने, ११ वी कला ‘अ’

जानकारी
पर लेख

“चयन समिती के सामने कई हिंदी शब्दों में से एक को चुनने की चुनौती थी. और अंतिम चयनित शब्दों में आधार के साथ नोटबंदी, स्वच्छ, योग, विकास, और बाहुबली जैसे शब्द थे, लेकिन इन में से ‘आधार’ को चुना गया।”

साल भर सियासत से लेकर न्यायालय तक में चर्चा का विषय बने रहनेवाले ‘आधार’ के नाम एक कीर्तिमान जुड़ गया है। ऑक्सफोर्ड डिक्शनरीज ने अंग्रेजी शब्द की तरह पहली बार वर्ष के हिंदी शब्द की घोषणा की है; और जयपुर साहित्योत्सव में ‘आधार’ को वर्ष २०१७ का हिंदी शब्द घोषित किया गया है।

जयपुर में आयोजित हो रहे जे एल.एफ में २७ जनवरी शनिवार को एक संगोष्ठी में इसकी घोषणा की गई। इसमें कवि अशोक वाजपेयी, वरिष्ठ पत्रकार विनोद दुआ और वरिष्ठ साहित्यकार चित्रा मुद्गल सभेत अन्य ने हिस्सा लिया। ऑक्सफोर्ड डिक्शनरीज ने बयान जारी कर बताया, कि चयन समिती के सामने कई हिंदी शब्दों में से एक को चुनने की चुनौती थी; और अंतिम चयनित शब्दों में आधार के साथ नोटबंदी, स्वच्छ, योग, विकास और बाहुबली जैसे शब्द थे, लेकिन इनमें से ‘आधार’ को चुना गया।

ऑक्सफोर्ड डिक्शनरीज के मुताबिक हम विशेषज्ञों के एक पैनल के साथ काम करके इस साल के कई उम्मीदवार शब्दों पर विचार करते हैं; और एक ऐसा शब्द चुनते हैं, जो इस साल के लोकाचार, भावनाओं और पूर्वाग्रहों को प्रतिबिंबित करता है और आनेवाले समय में सांस्कृतिक महत्त्व को एक शब्द के रूप में सम्भावना रखता है। इस तरह साल भर जो शब्द सबसे ज्यादा ध्यान आकर्षित करता है, उसको ‘वर्ष का हिंदी शब्द’ घोषित किया जाता है। हिंदी भाषा में ‘आधार’ मौलिक रूप से स्थापित शब्द है।

आधार कार्ड या विशिष्ट पहचान संख्या के रूप में इसने एक नया सन्दर्भ ग्रहण किया, इस नए सन्दर्भ में यह शब्द पिछले साल उस वक़्त राष्ट्रीय परिचर्चा के केंद्र में आ गया, जब आधार योजना के विस्तार के परिणाम स्वरूप बैंक खातों और फोन नंबरों को इससे जोड़ा जाने लगा।

कई हिंदी शब्दों में से एक का चुनाव करनेवाली समिती में शामिल लेखिका नमिता गोखले ने कहा - ‘उन शब्दों को ढूँढना, जो २०१७ को परिभाषित करते हों, बेहद मजेदार और प्रेरक अनुभव रहा।’ ऑक्सफोर्ड यूनिवर्सिटी प्रेस इंडिया के प्रबंध निदेशक शिवरामा कृष्णन बी. के. मुताबिक हम अत्यंत उल्लास के साथ पहले ऑक्सफोर्ड डिक्शनरी’ वर्ष का हिंदी शब्द’ के घोषणा कर रहे हैं।

सुभाषित की तरह जीने- लिखने वाले कुँवर नारायण

दिपाली आनंदा लुगडे, ११ वी कला 'अ'

लेख

“ मृत्यु इस पृथ्वीपर जीवन का अंतिम वक्तव्य नहीं है।

- वाजश्रवा के बहाने

दिवंगत होकर भी कुँवर नारायण अपनी कविताओं में सदैव जीवित रहेंगे। उनके चरणों में श्रद्धा सुमन समर्पित -

नई कविता के अग्रणी कवि कुँवर नारायण की मृत्यु बुधवार दि. १५ नवंबर २०१७ को दिल्ली के सी. आर. पार्क स्थित अपने घर में हुई। वे सी. आर. पार्क में अपनी पत्नी और बेटे के साथ रहते थे। मृत्यु समय उनकी उम्र ९० वर्ष की थी। पिछले ५१ साल से वे हिंदी साहित्य से जुड़े हुए थे।

कुँवर नारायण का जन्म १९ सितंबर १९२७ ई. में फैजाबाद, उत्तरप्रदेश में हुआ। उन्होंने लखनऊ विश्वविद्यालय से १९५१ में अंग्रेजी विषय में एम.ए. की उपाधि प्राप्त की। उनकी पत्नी का नाम श्रीमती भारती नारायण है, और पुत्र का नाम अपूर्व नारायण है। उनके ८ कविता संग्रह हैं, उनमें २ खंडकाव्य हैं। उनका पहला कविता संग्रह 'चक्रव्यूह' (१९५६) है। 'परिवेश : हम तुम' (१९६१) 'सामने' (१९७९), 'कोई दूसरा नहीं' (१९९३) 'आत्मजयी' (१९६५) खंडकाव्य 'इन दिनों' (२००२), 'हाशिए का गवाह' (२००९), और कुमारजीव जैसी अविस्मरणीय अनेक कृतियों के साथ उन्होंने हिंदी के साहित्य और समाज को एक बड़ी विरासत सौंपी है। वे अज्ञेय द्वारा संपादित 'तीसरा सप्तक' के कवियों में रहे। 'आकारों के आस-पास' (१९७२) उनका कहानी संग्रह है। 'आज और आज से पहले' (१९९८) समीक्षात्मक ग्रंथ है।

कुँवर नारायण ने विदेश की यात्राएँ की हैं। १९५५ ई. में पोलैण्ड, चेकोस्लोवाकिया, रूस तथा चीन की विस्तृत यात्राएँ उन्होंने की।

कुँवर नारायण अनेक पुरस्कारों से सम्मानित हुए हैं। १९९५ ई. में 'कोई दूसरा नहीं, पर उन्हें 'साहित्य अकादमी पुरस्कार', 'व्यास सम्मान', 'भवानीप्रसाद मिश्र पुरस्कार' तथा भारतीय भाषा परिषद का 'शतदल पुरस्कार' प्राप्त हुआ। १९७१ ई. में 'आत्मजयी' पर उन्हें हिंदुस्थानी अकादमी पुरस्कार दिया। उन्हें उत्तर-प्रदेश हिंदी संस्थान का 'लोहिया-सम्मान' भी प्राप्त हुआ और मध्यप्रदेश सरकार का राष्ट्रीय 'कबीर सम्मान' से भी वे सम्मानित हो चुके। इतना ही नहीं २००८ ई. में उन्हें 'ज्ञानपीठ' जैसे उच्च पुरस्कार और पद्मभूषण जैसे सम्मान से भी सम्मानित तथा पुरस्कृत किया है।

कवि कुँवर नारायण की कविताएँ अनुभूतियों, संवेदनओं से पूर्ण होते हुए सामाजिक यथार्थ से परिपूर्ण हैं। उनकी कविताएँ बौद्धिकता, दार्शनिकता के साथ ही सार्थक जीवनमूल्यों से परिपूर्ण हैं। उन्होंने कई पौराणिक आख्यानों को आधुनिक और सम कालीन अर्थों और संदर्भों के साथ पुनर्परिभाषित भी किया। आत्मजयी, वाजश्रवा के बहाने जैसी रचनाएँ इस सामर्थ्य का प्रमाण हैं।

'वाजश्रवा के बहाने' काव्य में एक वाक्य आता है: 'मृत्यु इस पृथ्वी पर जीवन का अंतिम वक्तव्य नहीं है।' जाहिर है, दिवंगत होकर भी वे अपनी कविताओं में सदैव जीवित रहेंगे.....

उसने कहा था। (कहानी)

अंकुश सखाराम सुतावर, ११ वी कला 'अ'

एकांकी
रूपांतर

“लेखक चंद्रधर शर्मा ‘गुलेरी’ की मौलिक यथार्थवादी कहानी ‘उसने कहा था’ का यह एकांकी रूपांतर है। इसमें प्रेम के आदर्श स्वरूप के दर्शन होते हैं। एकांकी का अंत निःस्वार्थ प्रेम के लिए किए गए त्याग की पराकाष्ठा को स्पष्ट करता है।

मूल लेखक : चंद्रधर शर्मा ‘गुलेरी’

दृश्य १

(अमृतसर (पंजाब) के शहर की चौड़ी सड़क से इक्के-गाडीवाले, बंबूकार्टवालों की आवाजे सुनाई दे रही है। ठहरना भाईजी ‘हट जा जिने जोगिए.... बच जा लम्बी वालिए।

चौक की एक दुकानपर एक लडका और एक लडकी आ मिलते है।)

लडका - तेरे घर कहाँ है?

लडकी - मगरे में, और तेरे?

लडका - माझे में, यहाँ कहाँ रहती है?

लडकी - अतरसिंह की बैठक में, मेरे मामा होते हैं।

लडका - मैं मामा के यहाँ आया हूँ , उनका घर गुरुबाजार में है। (दुकानदार से सौदा लेकर दोनों साथ चल पडते है। कुछ दूर जाकर...) लडका (मुस्कराकर)...‘तेरी कुडमाई हो गई?’

लडकी - (आँखे चढाकर)- धत्....

(सबजीवाले, दूधवाले के यहाँ अकस्मात मिल जाने पर भी यही सवाल-जबाब.... एक दिन अचानक...)

लडका - तेरी कुडमाई हो गई?

लडकी - हाँ!

लडका - कब?

लडकी - कल देखते नहीं यह रेशम से कढा हुआ

सालू।

(लडकी भाग जाती है। लडका घर की राह लेता है।)

दृश्य२ (२५ वर्ष के बाद)

लहना-राम - राम यह भी कोई लडाई है। दिन-रात खंदको में बैठे हाडिडयाँ अकड गई है। घंटे- दो घंटे में कान के परदे फाडने वाले धमाके के साथ सारी खंदक हिल जाती है; और सौ-सौ गज धरती उछल पडती है। जो कही खंदक से बाहर साफा या कुहनी निकल गई, तो चटाक से गोली लगती है ।

हजारासिंह - और तीन दिन हैं। चार खंदक में बिता ही दिए। परसो ‘रिलीफ’ आ जाएगी और फिर सात दिन की छुट्टी। पेट भर खाकर सोये रहेंगे।

लहनासिंह - चार दिन तक पलक नही झँपी। बिना फेरे घोडा बिगडता है। लहनासिंह - और बिना लडे सिपाही। मुझे तो संगीन चढाकर मार्च का हुकम मिल जाए, फिर सात जरमनों को अकेला मारकर न लौटूँ, तो मुझे दरबार साहब की देहली पर मत्था टेकना नसीब न हो। उस दिन धावा किया था। चार मील तक एक जर्मन नहीं छोडा था। पीछे जनरल साहब ने हट आने का कमान दिया नहीं तो....

हजारासिंह - लडाई के मामले जमादार या नायक के चलाए नहीं चलते, बडे अफसर दूर की सोचते है।

लहनासिंह - सूबेदार जी, सच है। पर करे क्या? हडिडियों में तो जाडा धँस गया है। सूर्य निकलता नहीं और खाई में दोनो तरफ से चंबे को बवलियों के- से सोते झर रहे हैं। एक धावा हो जाए तो गरमी आ जाए ।

(सूबेदार खंदक में चक्कर लगाते हैं। पलटन का विद्वेषक वजीरासिंह बाल्टी में गँदला पानी भर कर खाई के बाहर फेंकने लगता है।)

वजीरासिंह - अच्छा, अब बोधासिंह कैसा है?

लहनासिंह - अच्छा है।

(सारी खंदक गीत से गूँज उठती है और सिपाही फिर ताजे हो जाते हैं)

दृश्य: 3

(रात का दूसरा प्रहर। अँधेरा, सन्नाटा छाया हुआ है। बोधासिंह खाली बिस्कुटों के टीनों पर अपने दोनों कंबल बिछाकर और लहनासिंह के दो कंबल और एक बरानकोट ओढ़कर सो रहा है। लहनासिंह पहरे पर खड़ा हुआ है। एक आँख खाई के मुँह पर है; और एक बोधासिंह के दुबले शरीर पर। बोधासिंह कराहता है....)

लहनासिंह - क्या बोधाभाई, क्या है?

बोधासिंह - पानी पिला दो

लहनासिंह - कहो, कैसे हो?

बोधासिंह (पानी पीकर) - कँपनी छूट रही हैं। रोम-रोम में तार दौड़ रहे हैं। ढाँत बज रहे हैं।

लहनासिंह - अच्छा, मेरी जरसी पहना ले।

बोधासिंह - और तुम?

लहनासिंह - मेरे पास सिगडी है, मुझे गर्मी लगती है, पसीना आ रहा है।

बोधासिंह - न, मैं नहीं पहनता; चार दिन से तुम मेरे लिए...

लहनासिंह - हाँ याद आया। मेरे पास दूसरी गरम जरसी है। आज सबेरे ही आई है। विलायत से मेम बुन-बुन कर भेज रही है। गुरू उनका भला करें।

बोधासिंह - सच कहते हो?

लहनासिंह - (बोधा को जबरदस्ती जरसी पहनाकर) और नहीं झूठ?

(अधे घंटे बाद खाई के मुँह से लपटन साहब की आवाज..)

लपटनसाहब - सूबेदार हजारासिंह।

हजारासिंह - कौन? लपटन साहब। हुकूम हुजूर।

लपटनसाहब - देखो, इसी दम धावा करना होगा। मीलभर दूरी पर पूरब के कोने में एक जर्मन खाई है, उसमें पचास से जियादह जर्मन नहीं है। उन पेड़ों के नीचे-नीचे दो खेत काटकर रास्ता है। तीन-चार घुमाव है। जहाँ मोड है, वहाँ पंद्रह जवान खड़े कर आया हूँ। तुम यहाँ दस आदमी छोड़कर सबको साथ ले उससे जा मिलो। खंदक छिनकर वही जब तक दूसरा हुकूम न मिले डटे रहो। हम यहाँ रहेंगे।

हजारासिंह - जो हुकूम।

(सूबेदार मार्च करता है। लपटन साहब लहान की सिगडी के पास मुँह फेरकर खड़े हो जाते हैं और जेब से सिगरेट निकालकर सुलगाने लगते हैं) * धूम्रपान स्वास्थ्य के लिए हानीकारक है।

लपटन साहब - (लहना की ओर हाथ बढ़ाकर) लो तुम भी पियो।

लहनासिंह - (सब समझते हुए) लाओ साहब। (सिगडी के उजाले में साहब का मुँह और बाल देखता है)

लपटनसाहब - तुमने सिगरेट नहीं पिया?

लहनासिंह - पीता हूँ साहब, दियासालाई ले आता हूँ।

दृश्य : ४

(लहनासिंह खंदक में घूसकर सोये हुए वजीरासिंह को जगाता है)

वजीरासिंह - क्यों लहना? क्या कयामत आ गई?

लहनासिंह - होश में आओ? कयामत आई है, और लपटन की वर्दी पहनकर आई है।

वजीरासिंह - क्या?

लहनासिंह - लपटन साहब या तो मारे गए हैं या कैद हो गए हैं। उनकी वर्दी पहन कर वह कोई जर्मन आया है। सूबेदार ने इसका मुँह नहीं देखा। मैंने देखा है, और बाते की हैं।

वजीरासिंह - अब मारे गए। धोखा है। सूबेदार कीचड में चक्कर काटते फिरेंगे; और यहाँ खाई पर

धावा होगा। उधर उन पर खुले में धावा होगा।

लहनासिंह - उठो, एक काम करो। पलटन के पैरों के निशान देखते-देखते दौड़ जाओं। अभी बहुत दूर न गए होंगे। सूबेदार से कहो, कि एकदम लौट आए। खंदक की बात झूठ है। चले जाओ, देर मत करो।

वजीरासिंह - हुकूम तो यह है कि यहीं....

लहनासिंह - ऐसी-तैसी हुकूम की। मेरा हुकूम जमादार लहानसिंह जो इस वकत यहाँ सबसे बड़ा अफसर है, उसका हुकूम है। मैं लपटन साहब की खबर लेता हूँ।

वजीरासिंह - पर यहाँ तो तुम आठ ही हो।

लहनासिंह - आठ नहीं, दस लाख। एक-एक अकालिया सिख, सवा लाख के बराबर होता है। चले जाओ।

(लहनासिंह देखता है कि लपटनसाहब तीन गोले खंदक की दीवारों में घुसडकर तार के आगे के सूत की एक गुत्थी पर दियासलाई जलाकर रखनेही वाला है, कि एक कुंदा साहब की गर्दन पर मारता है। लपटन चित्त हो जाता है। लपटन साहब होश में आते ही जेब में हाथ डालकर पिस्तौल चलाते हैं। लहनासिंह की जाँघ में गोली लगती है। लहनासिंह के दो फायर लपटन साहब की कपाल क्रिया कर देते हैं।)

बोधासिंह (चिल्लाकर) - क्या है?

लहनासिंह - एक भडका हुआ कुत्ता आया था, मार दिया।

(लहनासिंह घावों के दोनों तरफ पट्टियाँ कसकर बाँधता है। सत्तर जर्मन चिल्लाकर खाई में घुस पडते हैं। अचानक आवाज आती है। "वाह, गुरुजी की फतह! वाह, गुरुजी का खालसा। धडाधड बंदूको के फायर जर्मनों की पीठ पर पडने लगते हैं। जर्मन दो चक्की के पाटों के बीच आ जाते हैं। पीछे से सुबेदार के जवान आग बरसाते हैं और सामने लहनासिंह के साथियों के संगीन चलते हैं। लडाई खत्म होती है। तिरसठ जर्मन मर रहे होते. कराह रहे होते हैं। सिखों में पंद्रह के प्राण जाते हैं। सूबेदार के दाहिने कंधे में से गोली आर-पार निकली जाती है। लहनासिंह की पसली में एक गोली

लगती है। किसी को खबर नहीं होती, कि दूसरा घाव-भारी घाव लगा है। ज्वर में बर्बाद रहे बोधासिंह को बीमार ढोने की गाडी में लिटाया जाता है। सूबेदार जाना नहीं चाहते तब...)

लहनासिंह - तुम्हें बोधा की कसम है, और सूबेदारनी जी की सौगंध है, जो इस गाडी में न चले जाओ।

सूबेदार - और तुम?

लहनासिंह - मेरे लिए वहाँ पहुँचकर गाडी भेज देना और मुर्दों के लिए भी तो गाडियाँ आती होंगी। मेरा हाल बुरा नहीं है। देखते नहीं मैं खडा हूँ। वजीरासिंह मेरे पास है ही।

सूबेदार - अच्छा, पर.....

लहनासिंह - सूबेदारनी होराँ को चिट्ठी लिखो तो मेरा मत्था टेकना लिख देना और जब घर जाओ तो कह देना, कि मुझसे जो उन्होंने कहा था वह मैंने कर दिया।

सूबेदार (लहना का हाथ पकडकर) - तूने मेरे और बोधा के प्राण बचाए हैं। लिखना कैसा, साथ ही चलेंगे। अपनी सूबेदारनी से तू कह देना। उसने क्या कहा था?

लहनासिंह - अब आप गाडी पर चढ जाओ। मैंने जो कहा वह लिख देना और कह भी देना। (लेट जाता है) वजीरा पानी पिला दे और मेरा कमरबंद खोल दे। तर हो रहे हैं।

दृश्य : ५

मृत्यु के कुछ समय पहले स्मृति बहुत साफ हो जाती है। जन्मभर की घटनाएँ एक-एक करके सामने आती हैं। बारह साल का लहनासिंह.... अमृतसर...मामा का घर..... जगह....जगह एक आठ वर्ष की लडकी का मिल जाना.....तेरी कुडमाई हो गयी? धत् कहकर लडकी का भाग जाना.... एक दिन उसका कहना... हाँ कल हो गई, देखते नहीं, यह रेशम के बूटोंवाला सालू। ... लहनासिंह का दुःखी होना... क्रोधित होना...

लहनासिंह -वजीरासिंह पानी पिला दे।

(----- पचीस वर्ष बाद ---लहनासिंह नं. ७७ राइफल्स में जमादार ... आठ वर्ष की कन्या का ध्यान न रहना सात दिन की छुट्टी लेकर घर.... रेजीमेंट

के अफसर की चिट्ठी -फौज लाम पर.... फौरन चले आओ..... सूबेदार और पुत्र बोधासिंह भी लाम पर सूबेदार का गाँव रास्ते में.... सूबेदार के कहने पर लहनासिंह सूबेदार के यहाँ....)

सूबेदार - लहना सूबेदारनी तुझको जानती है । बुलाती है। जा मिल आ। (लहनासिंह भीतर पहुँचता है..)

सूबेदारनी - मुझे पहचाना ?

लहनासिंह - नहीं

सूबेदारनी - तेरी कुडमाई हो गई? धत्... कल हो गई देखते नहीं । रेशमी बुटोंवाला सालू - अमृतसर में....।

(भावों की टकराहट से लहनासिंह की मूर्च्छा खुली। पसली का घाव बह निकला...)

लहनासिंह - वजीरा पानी पिला, उसने कहा था।

स्वप्न चल रहा है.....

सूबेदारनी - मैंने तेरे तो आते ही पहचान लिया । एक काम कहती हूँ , मेरे तो भाग फूट गए। सरकार ने बहादूर का खिताब दिया है। लायलपुर में जमीन दी है। आज नमकहलाली का मौका आया है। पर सरकारने हम तीमियो की घगरिया पलटन क्यों न बना दी जो मैं भी सूबेदारजी के साथ चली जाती? एक बेटा है। फौज

में भरती हुए उसे एक ही वर्ष हुआ। अब दोनों जाते हैं। मेरे भाग । तुम्हें याद है, एक दिन टाँगेवाले का घोडा दहीवाले की दुकान के पास बिगड गया था। तुमने उस दिन मेरे प्राण बचाए थे। आप घोडे की लातों में चले गए थे और मुझे उठाकर दुकान के तरखते पर खडा कर दिया था। ऐसे ही इन दोनों को बचाना; यह मेरी भिक्षा है। तुम्हारे आगे मैं आँचल पसारती हूँ ।

लहनासिंह - वजीरासिंह पानी पिला - 'उसने कहा था।'

(वजीरासिंह लहना का सिर अपनी गोद पर रखे बैठा है। जब माँगता है, तब पानी पिला देता है ।)

लहनासिंह - हाँ, अब ठीक है । बस, अब के जाडे में यह आम ख़ूब फलेगा। चाचा - भतीजा यही बैठकर आम खाना । जितना बडा तेरा भतीजा है उतना ही यह आम है। जिस महीने उसका जन्म हुआ था उसी महीने में मैंने इसे लगाया था । (वजीरासिंह की आँसू आँख से टप-टप टपकने लगते हैं।)

कुछ दिन पीछे लोग अखबार में पढते है -

फ्रान्स और बेलजियम - ६८ वी सूची -

मैदान में घावों से मरा नं. ७७ सिख राइफल्स जमादार लहनासिंह ।

भारतीय ज्ञानपीठ पुरस्कृत हिंदी साहित्य के अनमोल रत्न

प्राजक्ता सुब्रेश सूर्यवंशी, ११ वी कला 'अ'

“हिंदी साहित्य के लिए जिन महान साहित्यकारों को सर्वोच्च ज्ञानपीठ पुरस्कार दिया गया है। उनका संक्षिप्त परिचय प्रस्तुत लेख में देने का प्रयास किया गया है।

ज्ञानपीठ पुरस्कार भारतीय ज्ञानपीठ न्यास द्वारा भारतीय साहित्य के लिए दिया जानेवाला सर्वोच्च पुरस्कार है।

पुरस्कार में ग्यारह लाख रुपये की धनराशी प्रशस्तिपत्र और वाग्देवी की कास्य प्रतिमा दी जाती है।

१९६५ में १ लाख रुपये की पुरस्कार राशि से प्रारंभ हुए इस पुरस्कार को २००५ में ७ लाख रुपये कर दिया गया; जो वर्तमान में ग्यारह लाख रुपये हो चुका है।

प्रथम ज्ञानपीठ पुरस्कार १९६५ में मत्यालम लेखक जी शंकर कुरूप को प्रदान किया गया था।

१९८२ तक यह पुरस्कार लेख की एकल कृति के लिए दिया जाता था। लेकिन इसके बाद यह लेखक के भारतीय साहित्य में संपूर्ण योगदान के लिए दिया जाने लगा।

अब तक निम्नलिखित ११ हिंदी लेखकों/साहित्यकारों को भारतीय ज्ञानपीठ पुरस्कार प्राप्त हुआ है।

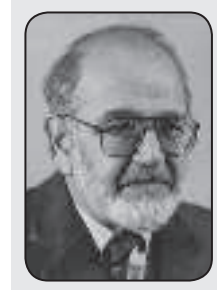

१) कवि सुमित्रानंद पंत - हिंदी साहित्य में छायावादी युग के चार प्रमुख स्तंभों में से एक है। प्रकृति के उपादानों का प्रतीक व बिम्ब के रूप में प्रयोग उनके काव्य की विशेषता रही। उनकी प्रमुख कृती 'चिदंबरा' को १९६८ का ज्ञानपीठ पुरस्कार मिला है।

२) कवि रामधारीसिंह दिनकर - आधुनिक युग के श्रेष्ठ वीर रस के कवि के रूप में स्थापित है। ज्ञानपीठ पुरस्कार से सम्मानित उनकी रचना 'उर्वशी' (१९७२) की कहानी मानवीय प्रेम वासना और संबंधों के ईद-गिर्द घूमती है। उर्वशी स्वर्ग परित्यक्ता एक अप्सरा की कहानी है।

३) सच्चिदानंद हीरानंद वात्सयन "अज्ञेय" - कवि, शैलीकार कथा साहित्य को एक महत्वपूर्ण मोड़ देनेवाले कथाकार ललित निबंधकार, संपादक और अध्यापक के रूप में जाना जाता है। उनकी प्रमुख कृति 'कितनी नावों में कितनी बार' को १९७२ का भारतीय ज्ञानपीठ पुरस्कार मिला है।

४) महादेवी वर्मा - हिंदी की सर्वाधिक प्रतिभावान कवयित्रियों में से हैं। कवि निराला ने उन्हें "हिंदी के विशाल मंदिर की सरस्वती" कहा है। 'यामा' (१९८२) नाम का काव्य संकलन के लिए उन्हें भारत का सर्वोच्च साहित्यिक सम्मान 'ज्ञानपीठ पुरस्कार' प्राप्त हुआ है।

५) नरेश मेहता - आधुनिक कविता को नयी व्यंजना के साथ नया आयाम देनेवाले हिंदी के यशस्वी कवि श्रीनरेश मेहता उन शीर्षस्थ लेखकों में हैं, जो भारतीयता की अपनी गहरी दृष्टि के लिए जाने जाते हैं। उनकी साहित्यिक सेवाओं के लिए उन्हें १९८२ में ज्ञानपीठ पुरस्कार से सन्मानित किया गया।

८) अमरकांत और श्रीलाल शुक्ल - हिंदी कथा साहित्य में प्रेमचंद के बाद यथार्थवादी धारा के प्रमुख कहानीकार अमरकांत और समकालीन कथा साहित्य में उद्देश्यपूर्ण व्यंग्य लेखन के लिए विख्यात श्रीलाल शुक्ल दोनों को संयुक्त रूप से २००९ में ज्ञानपीठ पुरस्कार से सम्मानित किया था।

६) निर्मल वर्मा - हिंदी के आधुनिक कथाकारों में एक मूर्धन्य कथाकार और पत्रकार थे। उनकी साहित्यिक सेवाओं के लिए उन्हें १९९९ में ज्ञानपीठ पुरस्कार से सम्मानित किया गया।

९) केदारनाथ सिंह - हिंदी के सुप्रसिद्ध साहित्यकार केदारनाथ सिंह को भारतीय ज्ञानपीठ द्वारा उनके समग्र साहित्य को वर्ष २०१३ का ४९ वां ज्ञानपीठ पुरस्कार दिए जाने का निर्णय किया गया। वे यह पुरस्कार पानेवाले हिंदी के १० वे लेखक हैं।

७) कुँवर नारायण - नई कविता आंदोलन के सशक्त हस्ताक्षर कुँवर नारायण को २००९ में २००५ के लिए देश के साहित्य जगत के सर्वोच्च सम्मान ज्ञानपीठ पुरस्कार से सम्मानित किया गया। आत्मजयी खंडकाव्य (१९६५) के लिए यह पुरस्कार दिया गया है।

१०) कृष्णा सोबती - हिंदी की कल्पितार्थ (फिक्शन) एवं निबंध लेखिका साहित्य अकादमी की महत्तर सदस्यता। कई राष्ट्रीय पुरस्कारों और अलंकरणों से शोभित कृष्णा सोबती को २०१७ में ज्ञानपीठ पुरस्कार से सन्मानित किया गया है।

Raghunath Anant Mashelkar

Rasika Shamrao Patil, XI - B

|| Raghunath Anant Mashelkar, also known as Ramesh Mashelkar- Mashelkar was Born on 1st January 1943. He is the third great Indian Scientist Engineer to have been elected as fellow of Royal Society London in the 20th century.

Raghunath Anant Mashelkar also known as Ramesh Mashelkar- Mashelkar was Born on 1st January 1943. He is the third great Indian Scientist Engineer to have been elected as fellow of royal society London in the 20th century. He

was elected Foreign associated of the United States National Academy of science in 2005.

Mashelkar studied at the University of Bombay's department of chemical technology where he obtained a Bachelors degree, PhD degree in 1969 Mashelkar is presently the President of Global Research Alliance a network of publicly funded research and development institution from Asia, Pacific, South Africa, Europe. and USA with over 60,000 scientists. He has been appointed as the 1st chair person of academy of scientific and innovative research. He is also the Chairman of the Reliance Innovation Council Formed by Reliance industries Limited India.

In 2007-2008 he served for over eleven years as the Director General of the Council of Scientific and Industrial Research world's largest chain of publicly funded industrial R and D institutions with 38th laboratories and about 20,000 employees.

Research : - Mashelkar has made contributions in transport phenomena particularly in thermodynamic aspects of swelling super swelling and shrinking polymers. Modelling of polymerisation

reactors and engineering analysis of non.

Awards and recognition-

Mashelkar has received over fifty awards and honorary co. and is a member of numerous scientific bodies and committees.

The President of India honoured Mashelkar

with Padma Shri in 1991 and with Padma Bhushan 2000, which are two of the highest.

Civilian honours in recognition of his contribution of nation building on 25th January 2014, he was awarded Padma Vibhushan, the 2nd highest honour of India by the President of India.

I am proud of him and I give a grand salute to him.

Thanks

Clean India ! Healthy India

Miss Kajal Shivaji Satre, XII Com 'A'

|| Saint Gadagebaba says, " To keep our surrounding clean is the basic responsibility of me."

Cleanliness is Godliness. Cleanliness is a good habit which everyone should have to have for healthy life and standard life.

If you dream, dream about clean India.

Saint Gadagebaba says, " To keep our surrounding clean is the basic responsibility of me."

Cleanliness is Godliness. Cleanliness is a good habit which everyone should have to have for healthy life and standard life.

Cleanliness is the state of keeping clean and remains away from dirt to achieve and maintain the good physical and mental health. A small step from the end of every Indian citizen can be a big step for fulfilling the purpose of clean India campaign. It is our social responsibility. Cleanliness is not a work which we should do forcefully. It is a good habit and healthy way to our healthy life. All types of cleanliness is very essential for our good health. It includes personal cleanliness, environment cleanliness, surrounding cleanliness and work place cleanliness. We all should be really aware about how to keep this planet clean. Here are some steps for everyone.

1) Everyone should start from himself or herself .

2) Cleanliness is necessary as food and water.

3) We should not cut trees.

4) We should plant more and more trees and save them.

5) It is a big step to bring cleanliness into the habits of everyone.

6) We should use five 'R' s in our daily life.

R1 - Reuse (old stuff)

R2 - Refuse (to buy new unnecessary things)

R3 - Repair (old stuff)

R4 - Recycle (what you cannot reuse)

R5- Reject (stuff that is toxic and dangerous to the environment)

7) We should use waste segregation system in our building, school and neighbourhood.

8) We should compost organic waste.

9) Represent yourself as a citizen of clean India support green India for environmentally clean India.

If we will follow all these steps in our day to day life, our India will become clean India and it will be a grand tribute to Saint Gadage Maharaj (Baba)

Don't waste time, just follow your duty to maintain India's beauty !

How To Improve And Expand Intelligence

Vishwajeet Kiran Deshmukh, XI Science - A

|| Our brain is blessing given by God but it is in our hand to develop it. There are nine factors

Our brain is blessing given by God but it is in our hand to develop it. There are nine factors :-

1) Surrounding situation :- The situation surrounding us affects on our brain. If the surrounding is healthy and creative, it helps to develop intelligence. Surrounding situation contains our friends, relatives, teachers and parents.

2) Education :- Education gives varied experiences to develop an all round personality. But now a days unfortunately our education

system looks for only one quality that is memorising quality. So education is important factor to develop qualities.

3) Daily use of Brain :- When any tool or weapon is not in use for long time, it begins to rust. If the brain is not used for creative ideas, it stops thinking and become dull. Everyday we should do some things that motivate our mind.

4) Dealing with difficult subject :- Without problems there is no life. Dealing with difficulties increase our decision making power. ' It is said that courage is a presence of mind.' If we can

Thoughts of Great Personalities

Raviraj Hanmant Shejwal, XI Sci

Swami Vivekanand

- Take risks in your life
If you win, you can lead
If you loose, you can guide
- If you cannot believe in God until you believe in yourself.
- Talk to yourself once in a day
Otherwise you may miss meeting an excellent person in this world.

A. P. Abdul Kalam

- Learning gives cerativity
Creativity leads to thinking
Thinking provides knowledge
Knowledge makes you great.
- It is very easy to defeat someone
but it is very difficult to win someone
- If you want to shine like a sun first burn like sun.
- Confidence and hardwork is the best medicine,
to kill disease called failure
It will make you successful person.

Rabindranath Tagore

- It is very simple to be happy but it is very hard to be simple.
- Everything comes to us that belongs to us if we create capacity to receive it.

Mahatma Gandhi

- The future depends on what we do in the present.
- Seven things that destroy us
Wealth without work
Pleasure without character
Religion without sacrifice
Politics without principle
Science without humanity
Business without ethics

Pandit Jawaharlal Nehru

- Time is not measured by passing of years but by what once does, what one feels and what one achieves.
- What we really are matters more than what other people think to us.

Success

Vishwajeet Deshmukh, XI Sci 'A'

What is success, not depends on power, wealth or approval of society

It is a state of mind, gives joy to soul.

It is a journey from self to entirety.

Nothing is done by chance, nothing by destiny
Hardwork is a sword, idle is a enemy.

Give water of sweat to plant of aim
struggle is must, do not it blame.

Start with faith on God, faith on self

Be hero say, "I have no fear."

Keep positive attitude that will help

Be brave ! because for losers world don't care.

Work on present with, yearning of goal

Forgive and forget the past continue practice hard with

Success is a state of mind that gives joy to soul.

Success is a journey from self to entirety.

अहवाल विभाग

- जिमखाना समिती अहवाल
- विभागीय अहवाल
- वैयक्तिक परामर्श

विभागीय संपादक
प्रा. डॉ. दत्तात्रय सावंत

अनुक्रमणिका

जिम्खाना अहवाल			विभागीय व वैयक्तिक परामर्श		
१.	क्रीडा विभाग	१३७	१.	Department of Marathi	१५१
२.	कनिष्ठ विभाग	१३७	२.	Department of Hindi	१५१
३.	वशिष्ठ विभाग	१३९	३.	Department of English	१५२
४.	ग्रंथालय	१४०	४.	Department of Economics	१५३
५.	Internal Quality Assurance Cell (IQAC)	१४१	५.	Department of Political Science	१५४
६.	राष्ट्रीय सेवा योजना वशिष्ठ व कनिष्ठ विभाग	१४२	६.	Department of History	१५५
७.	विद्यार्थिनी मंडळ	१४३	७.	Department of Commerce	१५६
८.	कला मंडळ व युवामंच उपक्रम	१४४	८.	Department of Statistics	१५७
९.	वाङ्मय, वक्तृत्व, निबंध व वादविवाद मंडळ	१४४	९.	Department of Chemistry	१५८
१०.	स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र	१४५	१०.	Department of Physics	१५८
११.	Placement Cell Year 2017-2018	१४६	११.	Department of Microbiology	१५९
१२.	सामाजिक शास्त्र मंडळ	१४६	१२.	Department of Botany	१५९
१३.	प्राध्यापक प्रबोधिनी	१४६	१३.	Department of Computer Application (BCA)	१६०
१४.	एन. सी. सी. अहवाल	१४७	१४.	Department of Geography	१६०
१५.	महिला सबलीकरण अहवाल	१४७	१५.	Sports And Physical Education	१६२
१६.	Study Tours Arranged 2017-18	१४७	१६.	Department of Zoology	१६३
१७.	बांधकाम समिती	१४८	१७.	आम्ही सहकारी	१६५
१८.	निसर्ग प्रेमी मंडळ	१४९	१८.	आम्ही सहकारी	१६६
१९.	उच्च माध्यमिक व्यवसाय अभ्यासक्रम	१४९	१९.	प्रशासकीय सेवक	१६७
२०.	Science Association	१५०			

क्रीडा विभाग

प्रतिवर्षाप्रमाणे क्रीडा व शारिरिक शिक्षण विभागाने विविध पातळ्यांवर उज्ज्वल यश संपादन केले आहे. खेळाडूंचा नियमित सराव, विविध कार्यक्रम व चर्चासत्रे यामध्ये सहभाग, सरावातील सातत्य इ. बाबी जमेच्या आहेत.

यावर्षी कनिष्ठ विभागाने तालुका स्तरीय तायक्वांदो, बॅडमिंटन, कुरती व मैदानी स्पर्धेचे यशस्वी संयोजन केले.

२१ जून २०१७ रोजी ३ रा आंतरराष्ट्रीय योग दिन, २९ ऑगस्ट २०१७ रोजी राष्ट्रीय क्रीडा दिन मोठ्या उत्साहात साजरा करण्यात आला.

वरिष्ठ विभागातील श्री. राहुल शेलार (अॅथलेटिक्स) कु. रेश्मा सुर्वे (फुटबॉल) श्री. हर्षल यादव (वेटलिफ्टिंग) श्री. अक्षय कदम (सॉफ्टबॉल) यांची शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड होवून त्यांनी आपआपल्या स्पर्धेत सहभाग नोंदवला.

कनिष्ठ विभागातील श्री. रामचंद्र सुर्यवंशी (ट्रेडीशनल

गेम्स) व श्री. अनिकेत देसाई (ट्रेडीशनल गेम्स) यांनीही राष्ट्रीय स्पर्धेत सहभाग नोंदवला.

श्री. अक्षय कदम याची क्रीडा प्रतिनिधी म्हणून व तदनंतर महाविद्यालय विद्यार्थी संसद सचिव पदी बिनविरोध निवड झाली.

क्रीडा विभागास संस्थेचे अध्यक्ष मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण, सचिव मा. अमरसिंह पाटणकर, उपाध्यक्ष मा. प्रकाशभाऊ पाटील, सहसचिव मा. बाळासाहेब पाटील तसेच सदस्य मा. याज्ञसेन पाटणकर, मा. संजीव चव्हाण, संस्था सदस्य यांचे मार्गदर्शन लाभले. मा. प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार व सर्व सहकारी प्राध्यापक व प्रशासकीय सेवक यांचेही सहकार्य लाभले.

डॉ. दीपक पाटील (निमंत्रक)

श्री. दिनेश रेवडे (सदस्य), श्री. संतोष पाटील (सदस्य), श्री. बजरंग चव्हाण (सदस्य)

कनिष्ठ विभाग

श्री. विनायक काळे - XII Arts	सातारा जिल्हा शासकीय शालेय बॅडमिंटन - III
श्री. आनंदा सावंत - XII Arts	सातारा जिल्हा शासकीय शालेय कुरती - I विभाग - सहभाग
श्री. तेजश्री गुरव - XI Sci.	सातारा जिल्हा वेटलिफ्टिंग असो. - II
श्री. निशांत क्षीरसागर - XI Sci.	शासकीय शालेय बॅडमिंटन जिल्हा - III
कु. ऋतुजा भांदिगे - XII Arts	सातारा जिल्हा वेटलिफ्टिंग असो. - III
श्री. आकाश मोरे - XI MREDA	शासकीय शालेय बॅडमिंटन जिल्हा - III
कु. स्वप्नाली माने - XI Sci.	शासकीय शालेय वेटलिफ्टिंग जिल्हा - II
श्री. कैलास आगाशे - XI Banking	शासकीय शालेय बॅडमिंटन जिल्हा - III
कु. शुभांगी पाटील - XII Arts	शासकीय शालेय वेटलिफ्टिंग जिल्हा - III
श्री. विशाल मोरे - XII Arts	शासकीय शालेय अॅथलेटिक्स जिल्हा 4 × 100 M Relay - II
कु. शिल्पा शिंदे - XI Arts	शासकीय शालेय अॅथलेटिक्स जिल्हा भालाफेक - III
श्री. विश्वजीत देशमुख - XI Sci.	शासकीय शालेय अॅथलेटिक्स जिल्हा 4 × 100 M Relay - II
कु. लक्ष्मी संकपाळ - XI Com	शासकीय शालेय अॅथलेटिक्स जिल्हा बांबूउडी - III
श्री. रोहित सुपेकर - XII Com	शासकीय शालेय अॅथलेटिक्स जिल्हा 400 M - हर्डल्स III 4 × 100 M Relay - II

कु. अपेक्षा साळुंखे - XII Arts	शासकीय शालेय वेटलिफ्टिंग जिल्हा - I विभाग - निवड
श्री. लक्ष्मण सावंत - XI Arts	शासकीय शालेय कुस्ती जिल्हा - II
कु. स्नेहा नखवाल - XII Arts	शासकीय शालेय वेटलिफ्टिंग जिल्हा - II शासकीय शालेय कॅरम, जिल्हा - I विभाग - निवड
श्री. सागर लोहार - XII Arts	शासकीय शालेय कुस्ती जिल्हा - II
कु. आरती पवार - XII Com	शासकीय शालेय कॅरम, जिल्हा - II विभाग - निवड
श्री. अविनाश शिंदे - XII Arts	शासकीय शालेय कराटे, जिल्हा - II
श्री. प्रज्वल मोठावडे - XI Arts	शासकीय शालेय वेटलिफ्टिंग जिल्हा - I विभाग - सहभाग शासकीय शालेय कुस्ती जिल्हा - II विभाग - III
श्री. अनिल संकपाळ - XII Arts	शासकीय शालेय अॅथलेटिक्स - लांबउडी जिल्हा - III 4 × 100 M Relay - II महाराष्ट्र राज्य मैदानी स्पर्धा असो. - निवड
श्री. प्रथमेश धरपडे - XII Arts	शासकीय शालेय वेटलिफ्टिंग जिल्हा - I विभाग - सहभाग महाराष्ट्र राज्य वेटलिफ्टिंग असो. - सहभाग
कु. सायली गायकवाड - XII Arts	शासकीय शालेय बांबूउडी - जिल्हा - I विभाग - I महाराष्ट्र राज्य - सहभाग
श्री. सुरज मोरे - XI Arts	शासकीय शालेय अॅथलेटिक्स जिल्हा तिहेरी उडी - II विभाग - सहभाग महाराष्ट्र राज्य स्पर्धा - सहभाग जिल्हा बॅडमिंटन - III
श्री. रामचंद्र सुर्यवंशी - XI Com	महाराष्ट्र राज्य बेल्ट रेसलिंग - कांस्य पदक महाराष्ट्र राज्य K.S. रेसलिंग - सुवर्ण पदक महाराष्ट्र राज्य K.T. रेसलिंग - सुवर्ण पदक गोवा येथे होणाऱ्या राष्ट्रीय स्पर्धेकरिता निवड
श्री. अनिकेत देसाई - XII Sci.	महाराष्ट्र राज्य बेल्ट रेसलिंग - सहभाग महाराष्ट्र राज्य K.S. रेसलिंग - सुवर्ण पदक महाराष्ट्र राज्य पैलवानी रेसलिंग - सुवर्ण पदक गोवा येथे होणाऱ्या राष्ट्रीय स्पर्धेकरिता निवड

वरिष्ठ विभाग

श्री. मारुती साळुंखे - B.A. I	सातारा झोनल अॅथलेटिक्स - २०० मी - II इंटरझोनल - सहभाग झोनल - लांबउडी - II इंटरझोनल - सहभाग झोनल - तिहेरीउडी - II इंटरझोनल - सहभाग
श्री. विशाल घाडगे - B. Com II	सातारा झोनल कुरुती - III इंटरझोनल - सहभाग
श्री. एकनाथ कुंभार - B.A. III	सातारा झोनल अॅथलेटिक्स - लांबउडी - III इंटरझोनल -III
कु. अर्चना शेळके - B.A. I	सातारा झोनल अॅथलेटिक्स हॅमर थ्रो - II इंटरझोनल - सहभाग झोनल भालाफेक - II इंटरझोनल -II इंटरझोनल पॉवर लिफ्टिंग -III
श्री. आशिष घाडगे- B.Sc. I	सातारा झोनल कुरुती - II इंटरझोनल - सहभाग महाराष्ट्र राज्य कुरुतीगीर परिषद स्पर्धा - सहभाग
श्री. मंगेश सोनावले - B.A. I	महाराष्ट्र राज्य बॅडमिंटन स्पर्धेत सहभाग
श्री. राहुल शेलार - B.A. II	सातारा झोनल अॅथलेटिक्स, भालाफेक - I इंटरझोनल - सहभाग महाराष्ट्र राज्य आंतर विद्यापीठ क्रीडा महोत्सव - शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग
कु. रेश्मा सुर्वे - B.A. III	प. भारत आंतर विद्यापीठ फुटबॉल स्पर्धा शिवाजी विद्यापीठ संघात सलग तिसऱ्यांदा निवड व सहभाग
श्री. अक्षय कदम - B. Sc. III	अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ सॉफ्टबॉल स्पर्धा - शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग
श्री. हर्षल यादव - B.A. II	इंटरझोनल वेटलिफ्टिंग - I अखिल भारतीय आंतर विद्यापीठ वेटलिफ्टिंग स्पर्धा - शिवाजी विद्यापीठ संघात निवड व सहभाग

ग्रंथालय

ग्रंथसंख्या

अ) ग्रंथालयातील एकूण ग्रंथ संख्या (छापील) :

३३५४७

नियतकालिके (छापील) मासिके :

३९

जर्नल्स (छापील) :

२५

बांधीव खंड :

१३८९

दिवाळी अंक :

०६

दैनिके :

१३

सी. डी. बुक :

१५०

१. बारोईंग सुविधा : जर्नल / मासिके व इतर वाचन: महाविद्यालयातील प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांना नियतकालिक विभागातील चालू अंक व इतर वाचन साहित्य ग्रंथालयात बसून वाचण्यासाठी उपलब्ध करून दिले जाते. जुने अंक प्राध्यापक, विद्यार्थ्यांना घरी वाचनासाठी उपलब्ध करून दिले जातात.
२. मुक्तसंचार (Open Access) : महाविद्यालयातील प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांना ग्रंथालयात ओळखपत्र वाचन संग्रहक सवलत व अभ्यासिकेत सोडले जाते. विद्यार्थ्यांना हवी ती पुस्तके ग्रंथालय दालनामध्ये स्वतः जाऊन आणण्याची सुविधा उपलब्ध आहे.
३. ई-बुक सुविधा : महाविद्यालयाचे ग्रंथालय इन्प्लीबनेट एनलिरिस्टचे सभासद आहे. या माध्यमातून महाविद्यालयातील सर्व प्राध्यापक व विद्यार्थ्यांना ई-बुक १३०,००० आणि ई-जर्नल्स ६००० अभ्यास संशोधनात्मक कार्यासाठी उपलब्ध आहेत.
४. संदर्भ सुविधा : विद्यार्थी व प्राध्यापकांना अभ्यासक्रमाची पुस्तके सोडून हवी असलेली अधिक माहिती संदर्भ ग्रंथालयातून कामकाजाच्या वेळेत उपलब्ध करून दिली जाते.
५. प्रश्नपत्रिका संच : विद्यापीठ व बोर्डाच्या प्रश्नपत्रिका संच शिक्षक व विद्यार्थ्यांना मागणीनुसार उपलब्ध करून दिले जातात.
६. बाहेरील वाचकांसाठी सुविधा : महाविद्यालयाबाहेरील वाचक, समाजातील वाचक, संशोधक, आजी-माजी विद्यार्थी, कोयना शिक्षण संस्था परिवारातील शिक्षक, सेवक, संस्था

सदस्य वा सर्वांना ग्रंथालय सुविधा उपलब्ध करून देण्यात येते.

७. ग्रंथालय संगणकीकरण : ग्रंथालयाचे संगणकीकरणाचे काम अंतिम पर्वात आहे. ग्रंथालयातील सर्व ग्रंथांची बेसीक डेटा एन्ट्री, रॅक लोकेशन, बारकोडिंग, आदी महत्त्वाचे ग्रंथालय संगणकीकरणाचे काम पूर्ण झाले आहे. सिरीयल कंट्रोल संगणकीकृत पुस्तक देवघेव चालू आहे. शिवाय ग्रंथालयात इंटरनेट सुविधा उपलब्ध आहे.
८. OPAC सुविधा : ग्रंथालयातील विद्यार्थी व प्राध्यापक वाचकांना हवे असलेले पुस्तक संगणकाद्वारे त्वरीत दिले जाते. यामध्ये पुस्तकांचे नाव व लेखक यांचे उल्लेख केल्यास लगेचच पुस्तक कोणत्या ठिकाणी आहे हे समजून त्वरीत वाचकांस दिले जाते.
९. ग्रंथालय उपक्रम-वाचकमंच स्थापना : ग्रंथालय विभागातर्फे प्रतिवर्षी वाचकमंच विभागाची स्थापना केली जाते. सध्या या उपक्रमाला १२ वर्ष पूर्ण झाली आहेत. चालू शैक्षणिक वर्षात ७५ विद्यार्थ्यांनी वाचकमंच उपक्रमामध्ये सहभाग घेतला.
१०. वैनतेय प्रकाशन : वैनतेय प्रकाशन महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांच्या सृजनशीलतेचे प्रतिक होय. चालू शैक्षणिक वर्षात १७ वैनतेय अंकांचे ग्रंथालयात प्रकाशन झाले. या भितीपत्रकामधून विविधतापूर्ण विषयांची माहिती प्रकाशित झाली. भौतिकशास्त्र, सुक्ष्मजीवशास्त्र, भूगोल, वाणिज्य, वनस्पतीशास्त्र, हिंदी, राज्यशास्त्र, संख्याशास्त्र, इंग्रजी, मराठी, प्राणीशास्त्र. अर्थशास्त्र, इतिहास, बी.सी.ए इत्यादी विविध विषयांची वैनतेय भितीपत्रके प्रकाशित झाली.
११. ग्रंथालय समितीचे कामकाज : महाविद्यालयातील ग्रंथालयाचे कामकाज ग्रंथालय समितीच्या बैठकीतून होते. वर्षभरात ग्रंथालय समितीच्या तीन बैठका झाल्या. या बैठकीतून ग्रंथालयाच्या कामकाजाचा आढावा तसेच नवीन सुधारणा इत्यादीबाबत धोरणात्मक चर्चा होते. त्यातून वर्षभर ग्रंथालयाचे कामकाज चालते. ग्रंथालय समितीचे अध्यक्ष हे महाविद्यालयाचे प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार हे आहेत. प्रा. डी. डी. थोरात ग्रंथालय समितीचे निमंत्रक आहेत. तर ग्रंथपाल प्रा. अनिल पाटील ग्रंथालय समितीचे सचिव

आहेत. शिवाय इतर पाच प्राध्यापक ग्रंथालय समितीचे सदस्य आहेत.

१. इंटरनेट / स्कॅन / प्रिंट / फोटोकॉपी सुविधा
२. कमवा आणि शिका योजना
३. ग्रंथप्रदर्शन

४. करिअर मार्गदर्शन
५. स्पर्धा परीक्षा विभाग

प्रा. अनिल शिवाजी पाटील
ग्रंथपाल

Internal Quality Assurance Cell (IQAC)

A) NAAC-4th Cycle करिता सन 2017-18 पासून नव्याने Internal Quality Assurance Cell ची खालील प्रमाणे स्थापना करण्यात आली.

Internal Quality Assurance Cell (IQAC)

1) Dr. S. D. Pawar	Principal	Chairperson
2) Dr. V. A. Kalantre		Coordinator
3) Mr. Yadnasen Patankar		Management Representative
4) Mr. Sanjeev Chavan		Management Representative
5) Dr. C. U. Mane		Member
6) Dr. P. J. Aiwale		Member
7) Dr.(Mrs.) M.R.Sapkal		Member
8) Mr. D. R. Phadatare		Member
9) Dr. D. S. Patil		Member
10) Dr. Bharat V. Jadhav		Member
11) Dr. N. G. Wale		Member
12) Mr. A. T. Sutar		Member
13) Mr. V. J. Kate		Administrative Officer
14) Mr. G. D. Supugade		Technical Expert
15) Mr. Rajesh Pawar		Industrial Representative
16) Mr. Baburao Shelake		Alumni Representative

B) NAAC-4th Cycle करिता सन 2017-18 पासून नव्याने Working Committee ची खालील प्रमाणे स्थापना करण्यात आली.

1) Dr. V. A. Kalantre	Coordinator
2) Dr.(Mrs.) M. R. Sapkal	Co-coordinator
3) Dr. P. J. Aiwale	Co-coordinator
4) Mr. D. R. Phadatare	Co-coordinator

C) केंद्र शासन पुरस्कृत इमकॉन सातारा या संस्थेशी सामंज्यस करार

D) महाराष्ट्रातील सहा विद्यापीठातील ३३ महाविद्यालयांशी सामंज्यस करार

E) IQAC Festival युवा स्पर्धेचे यशस्वी आयोजन

Dr. V. A. Kalantre
IQAC Coordinator

राष्ट्रीय सेवा योजना वरिष्ठ व कनिष्ठ विभाग

मा. प्राचार्य, डॉ. एस. डी. पवार यांच्या मार्गदर्शनाखाली सन २०१७-१८ मध्ये राष्ट्रीय सेवा योजनेचा मा. महेश शिंदे यांच्या हस्ते शुभारंभ झाला. गतवर्षाप्रमाणेच बौध्दीक व श्रमदान कार्यक्रमाबरोबरच विशेष श्रमसंस्कार शिबीर इ. कार्यक्रम राबविण्यात आले.

बौध्दीक कार्यक्रम		
२१ जून २०१७	आंतरराष्ट्रीय योग दिन	मा. सौ. देशमुख
०१ जुलै २०१७	१०० वृक्षारोपन	प्रियदर्शनी मुल्लिचे वसतिगृह, पाटण
१५, २९ जुलै २०१७	मतदार नाव नोंदणी	मा. ढाकरे साहेब
१२ ऑगस्ट २०१७	गणपती उत्सव निर्मात्य गोळा करणे	डॉ. बी.बी. पाटील
२२ ऑगस्ट २०१७	उद्बोधन व उद्घाटन (International Yuva Day- HIV- AIDS Lecture)	मा. महेश शिंदे
२४ सप्टेंबर २०१७	एन.एस.एस. दिवस	प्राचार्य, डॉ. एस. डी. पवार
०२ ऑक्टोबर २०१७	महात्मा गांधी जयंती निमित्त परिसर स्वच्छता	प्राचार्य, डॉ. एस. डी. पवार
स्वच्छ भारत अभियान		
१४ नोव्हेंबर २०१७	विधी साक्षरता शिबीर	मा. न्यायाधिश फडे एम. व्ही.
०३ जानेवारी २०१८	सावित्रीबाई फुले जयंती	डॉ. सौ. एच. व्ही. काटे
१२ जानेवारी २०१८	स्वामी विवेकानंद जयंती	प्रा. पी. वाय. फडणीस

रक्तदान शिबीर :-

दिनांक २७ डिसेंबर २०१७ रोजी महाविद्यालयामध्ये ग्रामीण उपजिल्हा रुग्णालय कराड यांचे मार्फत रक्तदान शिबीराचे आयोजन करण्यात आले. त्यामध्ये ४२ स्वयंसेवक व विद्यार्थ्यांनी रक्तदान केले.

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर :-

राष्ट्रीय सेवा योजना विभागाच्यावतीने आरोग्य, वैयक्तीक आणि सार्वजनिक स्वच्छता, पर्यावरण संवर्धन आणि शिक्षण या उद्देशाने विशेष श्रमसंस्कार शिबीराचे मौजे टोळेवाडी ता. पाटण येथे शुक्रवार दि. २२.१२.२०१७ ते गुरुवार दि. २८.१२.२०१७ या कालावधीत पार पडले. या सात दिवसांच्या शिबीरामध्ये १०० शिबीरार्थी आणि ग्रामस्थ उपस्थित होते.

विशेष श्रमसंस्कार शिबीर कार्यक्रम :-

- १ शिबीराचे उद्घाटन मा. संजीव चव्हाण संचालक, कोयना शिक्षण संस्था पाटण
- २ अंधश्रद्धा जनजागृती व समाजप्रबोधन मा. मारुती शामराव धोरात कै. डॉ. नरेद्र दाभोळकर यांचे कार्यकर्ते
- ३ गुन्हेगारीचे बदलते स्वरूप मा. आण्णासाहेब मांजरे, पोलीस निरीक्षक, पाटण
- ४ जीवनातील हारयाचे महत्व प्रा.संतोष पाटील, बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
- ५ वऱ्हाड निघाले लंडनला एकपात्री नाटक मास्टर शिवकुमार कोळी
- ६ व्यक्तीमत्व विकास प्रा. डी. डी. धोरात बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
- ७ सर्पांच्या विषयी असणारे गैरसमज प्रा.आर. जी. चव्हाण बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण

- ८ विविध वनऔषधी वनस्पतीची माहिती प्रा.डॉ.भरत जाधव बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण
- ९ सर्व रोग निदान शिबीर डॉ. बी.बी.पाटील, डॉ.खोत, डॉ. देशमुख, डॉ. चव्हाण
- १० विडंबन काव्याचे सादरीकरण प्रा. डी. डी. चव्हाण, पाटण
- ११ समारोप कार्यक्रम मा. अमरसिंह पाटणकर, सचिव, कोयना शिक्षण संस्था, पाटण

श्रमदान :-

या शैक्षणिक वर्षात विद्यार्थ्यांनी महाविद्यालय परिसर, क्रीडांगण, होस्टेल, जिमखाना, कन्याशाळा परिसरात स्वच्छता केली. शिवाय मौजे टोळेवाडी ता. पाटण येथे श्रमदानातून वृक्षारोपणास संरक्षक जाळी, घेरादातेगड फाटा ते भैरवनाथ मंदिर रस्ता, गटार स्वच्छता, घेरादातेगड स्वच्छता, जिल्हा परिषदेच्या शाळेत तटबंदीसाठी चर खणली आणि त्यासाठी लागणारे दगड ट्रॅक्टरच्या ट्रॅलीतून आणून तटबंदीचे काम, घळी भरणे व तलवार विहीर स्वच्छता इ. मध्ये सहभाग घेतला.

राष्ट्रीय सेवा योजना सन २०१७-१८ मध्ये विविध कार्यक्रम राबविण्यात मा. डॉ. डी. के. गायकवाड समन्वयक राष्ट्रीय सेवा योजना विभाग शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण अध्यक्ष कोयना शिक्षण संस्था, पाटण मा. अमरसिंह पाटणकर सचिव, कोयना शिक्षण संस्था, पाटण मा. प्रकाशभाऊ पाटील उपाध्यक्ष कोयना शिक्षण संस्था, पाटण मा. बाळासाहेब पाटील सहसचिव कोयना शिक्षण संस्था, पाटण प्राचार्य डॉ. एस. डी. पवार, बाळासाहेब देसाई कॉलेज, पाटण सल्लागार समिती राष्ट्रीय सेवा योजना, मौजे टोळेवाडी ग्रामस्थ व पंचायत समिती सदस्य यांचे वेळोवेळी सहकार्य लाभले.

प्रा. डॉ. पी. डी. कांबळे
प्रा. डी. के. रेवडे
कार्यक्रम अधिकारी
कनिष्ठ विभाग

विद्यार्थिनी मंडळ

विद्यार्थिनी मंडळाच्या वतीने शैक्षणिक वर्ष २०१७-२०१८ मध्ये पुढील कार्यक्रमात घेण्यात आले.

१. २३ सप्टेंबर २०१७ रोजी जागर रत्री शक्तीचा या कार्यक्रमांतर्गत डॉ. सीमा चव्हाण रत्री रोग तज्ञ, पाटण यांचे व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
२. २० जानेवारी २०१८ रोजी आई माझ्या महाविद्यालयात या उपक्रमांतर्गत हळदी-कूंकू व सांस्कृतिक कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले.

डॉ. मंजूषा रा. शिंदे
निमंत्रक

कला मंडळ व युवामंच उपक्रम

मुधोजी कॉलेज, फलटण येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठाच्या जिल्हास्तरीय युवक महोत्सवात सहभाग.

अ.नं.	कलाप्रकार	सहभागी स्पर्धक		साथीदार	शेरा
		मुले	मुली		
१	वक्तृत्व	०	१	कु. पुजा पवार B.A. I	द्वितीय क्रमांक
२	वादविवाद	०	२	कु. पुजा पवार B.A. I कु. पुनम कुंभार B.Sc. II	द्वितीय क्रमांक
३	पथनाट्य	०	८		सहभाग
४	सुगमगायन	०	१	२	सहभाग

कर्मवीर हिरे कॉलेज, गारगोटी येथे झालेल्या शिवाजी विद्यापीठाच्या मध्यवर्ती युवक महोत्सवात सहभाग

अ.नं.	कलाप्रकार	सहभागी स्पर्धक		साथीदार	शेरा
		मुले	मुली		
१	वक्तृत्व	०	१		सहभाग
२	वादविवाद	०	२	कु. पुजा पवार B.A. I कु. पुनम कुंभार B.Sc. II	तृतीय क्रमांक

३ शरदचंद्र पवार कॉलेज, लोणंद आणि शिवाजी विद्यापीठ मराठी शिक्षक संघ कोल्हापूर यांचे वतीने आयोजित राष्ट्रीय काव्यवाचन व कथाकथन स्पर्धेत कु. पुजा पवार B.A. I हिच्या कवितेस तृतीय क्रमांक.

४. दि. १५ ऑगस्ट २०१७ आणि २६ जानेवारी २०१८ रोजी महाविद्यालयात देशभक्तीपर गितांचे सादरीकरण.

५. दि. २६ जानेवारी २०१८ रोजी महाविद्यालयात माजी सैनिकांचा सत्कार आणि देशभक्तीपर गितांचे व प्रबोधनपर व्याख्यानांचे आयोजन.

६. दि. १५.०२.२०१८ रोजी वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभ प्रसंगी महाविद्यालयात विविध गुणदर्शन कार्यक्रमाचे आयोजन.

प्रा. डॉ. पी. जे. ऐवळे

निमंत्रक

वाङ्मय, वक्तृत्व, निबंध व वादविवाद मंडळ

१. वाङ्मय मंडळाचे उद्घाटन दि. १० ऑगस्ट २०१७ रोजी कवि प्रदीप कांबळे, सातारा यांच्या हस्ते झाले.

२. नेहरू युवा केंद्र तालुका स्तरीय वक्तृत्व स्पर्धेचे दि. १४ नोव्हेंबर २०१७ रोजी आयोजन. कु. पुनम नितिन कुंभार या विद्यार्थिनीने प्रथम क्रमांक पटकाविला.

३. भारतीय टपाल विभागाच्या वतीने 'ढाई अक्षर' राष्ट्रीय लेखन स्पर्धेत सहभाग.

४. तालुकास्तरीय स्वच्छतामित्र वक्तृत्व करंडक स्पर्धेचे दि. ६.०१.२०१८ रोजी आयोजन केले.

विजेत्यांची नावे

वरिष्ठ विभाग

प्रथम क्रमांक - पवार पुजा विलास

द्वितीय क्रमांक - घाडगे धनश्री बाळकृष्ण

तृतीय क्रमांक - कुंभार पूनम नितीन

कनिष्ठ विभाग

भिसे अमृत बापु

सत्रे काजल शिवाजी

पवार बाबासो लक्ष्मण

५. बारामती, वाई, कोल्हापूर, कुंडल, कराड, शिराळा, पुणे या ठिकाणच्या महाविद्यालयात आयोजित वक्तृत्व स्पर्धेत विद्यार्थ्यांचा सहभाग होता. त्याचबरोबर या स्पर्धेमध्ये अमृत बापू भिसे, कु. पुजा विलास पवार, कु. पूनम नितीन कुंभार, कु. मंदा हणमंत शेजवळ या विद्यार्थ्यांनी पारितोषिके प्राप्त केली.

६. शिवाजी विद्यापीठ जिल्हास्तरीय युवा महोत्सवात वक्तृत्व स्पर्धेत कु. पुजा विलास पवार हिने द्वितीय क्रमांक मिळविला आणि वादविवाद स्पर्धेत कु. पुजा विलास पवार व कु. पूनम नितीन कुंभार यांना द्वितीय क्रमांक मिळाला. तसेच मध्यवर्ती युवामहोत्सवामध्ये वाद विवाद स्पर्धेमध्ये या विद्यार्थ्यांनी तृतीय क्रमांक मिळविला.

प्रा. डॉ. व्ही. बी. कुरणे
निमंत्रक

स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र

पाटण तालुक्यातील विद्यार्थ्यांच्या गुणवत्तेत वाढ व्हावी व त्यांना शासनाच्या विविध अधिकारी पदावर काम करण्याची संधी उपलब्ध करून देण्याच्या उद्देशाने महाविद्यालयात स्पर्धा परीक्षा मार्गदर्शन केंद्र कार्यरत आहे. या केंद्रामार्फत एमपीएससी/युपीएससी/रेल्वे/बँकींग/वनखाते/पोलीस इत्यादी पदांसाठी नियमित मार्गदर्शन करण्यात येते. विद्यार्थ्यांना अद्यावत नोट्स, पुस्तके व विविध तज्ञांचे मार्गदर्शन उपलब्ध करून दिले जाते. विद्यार्थ्यांना दररोज दोन तास नियमित मार्गदर्शन केले जाते. यासाठी प्राचार्यांच्या मार्गदर्शनाखाली महाविद्यालयातील तज्ञ व अनुभवी प्राध्यापकांची समिती स्थापन करण्यात आली आहे. दरवर्षी स्पर्धा परिक्षेच्या अनुशंगाने विविध कार्यक्रमाचे, कार्यशाळेचे आयोजन केले जाते. त्यांना मुलाखतीच्या तयारीसाठी मॉक इंटरव्ह्यू घेतल्या जातात.

विविध तज्ञांचे मार्गदर्शन

अ. क्र.	तज्ञांचे नांव	मार्गदर्शनाचा विषय	दिनांक
१	मा. प्रशांत राऊत	स्पर्धा परिक्षा : यशाचा मार्ग	०९/०९/२०१७
२	मा. सत्यजित पाटील	स्पर्धा परिक्षेला सामोरे जाताना	२२/०९/२०१७
३	मा. सत्यजितसिंह पाटणकर मा. पंढरीनाथ राणे मा. अमृत काळोखे मा. अजय वाणी मा. प्रकाश गावडे	उद्बोधन शिबीर अंकगणितातील वलुप्त्या व सुत्रे इतिहास व भूगोलाची तयारी प्रशासकीय कार्ये व स्पर्धा परिक्षा मराठी व्याकरण	२६/०९/२०१७

प्रा. व्ही. एस. राऊत
संचालक
प्रा. डॉ. डी. एस्. सावंत
निमंत्रक

Placement Cell Year 2017-2018

Sr. No.	Company Name	Student Participation	Total Selected Students
1	I-Pro Training & Recruitment Hub, Kolhapur	94	07

Mr. Sutar A. T.

Convener Placement Cell

सामाजिक शास्त्र मंडळ

सामाजिकशास्त्र मंडळाच्या वतीने शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ मध्ये खालील कार्यक्रमांचे आयोजन करण्यात आले.

१. 'जागतिक लोकसंख्या दिन' साजरा केला.
२. यशवंतराव चव्हाण यांचा स्मृतीदिन साजरा केला.
३. महात्मा फुले यांचा स्मृती दिन साजरा केला.
४. भारतरत्न डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा महापरीनिर्वाण दिन साजरा केला.

डॉ. जी. एस. पट्टेबहादुर

निमंत्रक

प्राध्यापक प्रबोधिनी

१. मा. श्री. दिनेश माने व मा. श्री. अतुल नवगण यांचे सायबर सुरक्षा व डिजीटल इंडिया या विषयावर दि. २१/०८/२०१७ रोजी व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
२. प्रा. पी. वाय. फडणीस व डॉ. डी. एस. सावंत यांचे 'नोटाबंदी तारक की मारक' या विषयावर दि. १३/१०/२०१७ रोजी व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.
३. डॉ. जी. एस. पट्टेबहादूर यांचे महिला व बालविकास कार्यक्रम या विषयावर दि. ३१/०१/२०१८ रोजी व्याख्यान आयोजित करण्यात आले.

प्रा. वि. एस. पानस्कर

निमंत्रक

एन. सी. सी. अहवाल

राष्ट्रीय छात्र सेनेने 2017-18 मध्ये 15 Cadet ची वाढ झाली असून सध्या NCC मध्ये 43 Selected व 11 Reserve अशी एकूण 54 Cadet चे Unit कार्यरत आहे.

- १) तसेच NCC तर्फे 21 June रोजी आंतरराष्ट्रीय योग दिन, 11 July जागतिक लोकसंख्या दिन साजरा करण्यात आला. NCC आयोजित वकृत्व स्पर्धेत पूजा पवार हिने प्रथम क्रमांक प्राप्त केला.
- २) महात्मा गांधी जयंतीच्या निमित्ताने स्वच्छता रॅली, महाविद्यालय परिसर स्वच्छता, वृक्षारोपन केले. गणेश विसर्जनामध्ये कोयना नदीवर निर्मात्य संकलन.
- ३) NCC तर्फे सावित्रीबाई फुले जयंतीच्या निमित्ताने व्याख्यान व 11 गुणवंत विद्यार्थिनींचा सत्कार केला.
- ४) विवेकानंद जयंती व राष्ट्रीय युवक दिनाच्या निमित्ताने प्रा. प्रशांत फडणीस यांच्या व्याख्यानाचे आयोजन केले.
- ५) रस्ते सुरक्षा सप्ताहाच्या निमित्ताने प्रा. संदीप तडाखे यांचे व्याख्यान, वादविवाद स्पर्धा, निबंध स्पर्धेचे आयोजन केले.
- ६) 26 जानेवारी प्रजासत्ताक दिनाच्या निमित्ताने मॉक ड्रील, वाघा बॉर्डर ड्रील, माजी सैनिकांना मानवंदना दिली.

प्रा. संतोष पाटील
एन. सी. सी. ऑफिसर

महिला सबलीकरण समिती अहवाल

१. महिला सबलीकरणाच्या उद्घाटन प्रसंगी मा. रमा कांबळे, राज्य कर सहाय्यक वस्तु व कर विभाग, पुणे यांचे मार्गदर्शन पर व्याख्यान १२ ऑगस्ट २०१७ रोजी आयोजित करण्यात आले.
२. महिला सबलीकरण समिती व विज्ञान व तंत्रज्ञान विभाग, नवी दिल्ली, भारत सरकार व सिद्धि विकास संस्थान, इमकाँन सातारा यांच्या संयुक्त विद्यमाने उद्योजकता कार्यशाळा दि. २८ ऑगस्ट २०१७ रोजी पार पडली.
३. वार्षिक पारितोषिक वितरण समारंभानिमित्त रांगोळी स्पर्धा व प्रदर्शनाचे आयोजन दि. १४ फेब्रुवारी २०१८ रोजी करण्यात आले

डॉ. सौ. एच. व्ही. काटे

निमंत्रक

Study Tours Arranged 2017-18

Department	Date	No of Student	Place
Vocational Dept.	5/01/18 6/01/18	41	Dehu-Alandhi-Pune

Physics	07/01/18 08/01/18 09/01/18	12	Pune - Nashik
M.R.D.A. Vocational	09/01/18		Tembhu
B.C.A.	16/01/18	55	Pachgani - Mahabaleshwar
Geography	26/01 to 29/01/18	08	Ajantha - Verul - Shirdi
Chemistry	07/02/2018	23	Goa
Zoology Botony Micro Biology	08/02/18	45	Pune
Zoology	03/08/2017 & 17/08/2017		Vankusawade
Zoology	27/07/2017		Ozarde & Mahabaleshwar
Zoology	17/01/2018		Koyananagar
Zoology	25/1/2018 & 10/02/2018	15	Dhebewadi Guhaghr, Ratnagiri
Commerce	13/02/2018	30	Parshuram, Ganpatipule

Dr. C. U. Mane
Convener

बांधकाम समिती

शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ मध्ये महाविद्यालयात परिसर, सुशोभिकरण व बांधकाम समिती मार्फत खालील कामे पूर्ण करण्यात आली.

१. रसायनशास्त्र विभागाच्या पाठीमागे रसायन साठवण खोलीचे बांधकाम सुरू केले आहे.
२. महाविद्यालयातील स्वच्छता गृहाची दुरुस्ती करण्यात आली.
३. महाविद्यालयाच्या परिसरामध्ये शोभिवंत झाडांची लागवड करण्यात आली.
४. महाविद्यालयाच्या प्रवेश द्वाराजवळ सुरक्षा चौकी उभी करण्यात आली.

डॉ. भरतकुमार जाधव
निमंत्रक

निसर्ग प्रेमी मंडळ

१. जुलै, ऑगस्ट २०१७ मध्ये निसर्ग प्रेमी मंडळाच्या सभासदांची नाव नोंदणी करण्यात आली. एकुण ९० विद्यार्थी मंडळाचे सभासद झाले.
२. जागतिक वन्यप्राणी सप्तहानिमित्त ६ ऑक्टोबर २०१७ रोजी डॉ. बापूराव जाधव यांनी 'परिसर भ्रमंती' आणि प्रा. सुनीलराव पानस्कर यांनी 'भारतीय वन्यप्राणी' या विषयावर व्याख्यान दिले व स्लाईड शो दाखविण्यात आला.
३. डॉ. विनिता व्यास यांची उपसंचालक सह्याद्री व्याघ्र प्रकल्प कराड कार्यालय यांची प्रा. आर. जी. चव्हाण व प्रा. एस. एल. पानस्कर यांनी भेट घेतली.
४. २३ डिसेंबर २०१७ ते २६ डिसेंबर २०१७ रोजी 'नाव' ता. पाटण या ठिकाणी निसर्ग प्रशिक्षण शिबीर संपन्न झाले. या शिबिरामध्ये एकुण ५२ शिबीरार्थींचा सहभाग होता. कॉलेजमधील ३८ विद्यार्थी होते व इतर कॉलेजमधील १४ विद्यार्थी सहभागी होते. या शिबिरामध्ये जंगल भ्रमंती, पक्षी निरीक्षण, वन्यप्राणी यांच्या पाऊलखुणा, व्यक्तीमत्व विकास इ. कार्यक्रमांचा समावेश होता. हे निवासी शिबीर निसर्ग प्रेमी मंडळ आणि सह्याद्री अॅडव्हेंचर्स पाटण यांच्या संयुक्त विद्यमाने आयोजित करण्यात आले होते.
५. १३ जानेवारी २०१८ रोजी मा. प्राचार्य डॉ. एस्. डी. पवार यांच्या हस्ते निसर्ग प्रशिक्षण शिबीरातील सहभागी शिबीरार्थ्यांचा प्रमणपत्र व भेटवस्तू देवून सत्कार करण्यात आला. या कार्यक्रमांमध्ये प्रा. आर. जी. चव्हाण यांचा निसर्ग प्रेमी मंडळाच्या कार्यामधील सहभागाबद्दल यथोचित सत्कार करण्यात आला.
६. १८ जानेवारी २०१८ रोजी एस. टी. आगार, पाटण यांच्या इंधन बचत मोहिमेचा उद्घाटन समारंभ प्रा. सुनील पानस्कर यांच्या हस्ते झाला. त्यावेळी 'इंधन बचत एक काळाची गरज' या विषयावर व्याख्यान दिले.
७. दि. २१ जानेवारी आणि २४ जानेवारी २०१८ रोजी प्रा. सुनिल पानस्कर यांनी सह्याद्री व्याघ्र प्रकल्पामध्ये वन्यप्राणी गणनेमध्ये सहभाग घेतला.
८. दि. २५ जानेवारी २०१८ रोजी भूगोलशास्त्र विभागाच्या सहकार्यातून वणवा प्रतिबंध उपक्रमाचे आयोजन करण्यात आले. प्रा. दिपक डांगे-पाटील यांनी त्यासंबंधी उद्बोधन व शपथ कार्यक्रमाचे नियोजन केले.

प्रा. सुनीलराव पानस्कर
संयोजक

उच्च माध्यमिक व्यवसाय अभ्यासक्रम

१. शैक्षणिक वर्ष २०१७-१८ या वर्षामध्ये पुढीलप्रमाणे प्रवेश झाले.

११ वी बँकिंग अँड इन्शुरन्स	३१
११ वी हॉर्टिकल्चर	३१
११ वी इलेक्ट्रीकल टेक्नॉलॉजी	२५
एकूण	८७

१२ वी बँकिंग अँड इन्शुरन्स	२९
१२ वी हॉर्टिकल्चर	२४
१२ वी इलेक्ट्रीकल टेक्नॉलॉजी	२४
एकूण	७७

२. १२ वी पास विद्यार्थ्यांच्यासाठी महाराष्ट्र सरकारच्या वतीने ऑप्रेटिशीप देण्यात येते. एकूण २० विद्यार्थ्यांनी ऑप्रेटिशीप पूर्ण केली. सरकारी नियमाप्रमाणे त्यांना विद्यावेतन मिळाले.

३. प्रत्येक विषयाच्या गरजेप्रमाणे पुढीलप्रमाणे आस्थापनांना भेटी देण्यात आल्या.

११ वी, १२ वी बँकिंग अँड इन्शुरन्स २०

११ वी, १२ वी हॉर्टिकल्चर २२

११ वी, १२ वी इलेक्ट्रीकल टेक्नॉलॉजी १८

४. ११ वी पास झालेल्या सर्व विद्यार्थ्यांनी संबंधीत आस्थापनेमध्ये ४० दिवस प्रत्यक्ष कामावरील प्रशिक्षण पूर्ण केले.

प्रा. सुनिलराव पानस्कर
समन्वयक

Science Association

Sr. No.	Name of Activity	Date	Name of Guest	Target Group
1	Opening Ceremony	21/09/2017	Shri. Kiran Gavali	All Science Student
2	Elocution Competition	18/01/2018	Dr. B. B. Patil	All Science Student
3	Science Day Celebration	28/02/2018	Dr. Nadaf S. N.	All Science Student

Dr. Sapkal M. R.
Convenor, Science Association

विभागीय व वैयक्तिक परामर्श

Department of मराठी

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- कथाकथन व काव्यवाचन कार्यक्रम दिनांक २/२/२०१८
- जगन्नाथ शिंदे यांचे कथाकथन दिनांक ५/१/२०१८ अध्यक्षस्थानी मा. डॉ. सोपानराव चव्हाण अध्यक्ष, कोयना शिक्षण संस्था
- वैनतेय भित्तिपत्रक प्रकाशन 'संमेलनाध्यक्ष लक्ष्मीकांत देशमुख'
- आविष्कार संशोधन स्पर्धा सहभाग प्रा. विनायक राऊत
- मराठी राजभाषा दिनानिमित्त प्रा. डॉ. पी. जे. ऐवळे यांचे व्याख्यान २७/२/२०१८

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	प्रा. डॉ. पांडुरंग ऐवळे	प्रा. विनायक राऊत
1	Conference/Seminar/ Workshop attended	I- 1	N- 2
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented	I- 1	N- 2
3	Res. Pap. Published in Journal		I -1 N -1
4.	Res. Pap. Published in Proceeding	I- 1	

(I- International; N- National, R- Regional)

Head,
Department of Marathi

Department of Hindi

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- Celebrate Hindi Din- 14 sept. 2017
- Displayed Wall Poster 'Vaintey' Bhittipatrak on Hindi Lekhika Krishna Sobati. 10-1-2018

2. Extension activities :-

- Miss Manda Hanmant Shejval got 3 rd prize at district level 'Avishkar' Research competition 2017- 18
- Dr. V. B. Kurane worked as Presiding Officer in Grampanchayat Election of Patan Taluka on 16 oct.2017

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		Dr. V. B. Kurane	Dr. Sou. Kate H. V.
1	Conference/Seminar/ Workshop attended	N- 1	N- 1

2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented	N- 2	N- 1
3	Res. Pap. Published in Journal	I-1 N-1	I-1
4	Res. Pap. Published in Proceeding	I-1	N-1
5	Guest Lectures	2	--
6	Refresher / Orientation / Summer Programme	--	Refresher Course in Hindi from Goa University 1/9/2017 to 21/9/2017 Voice Culture Training Workshop 10/11/2017 to 16/11/2017
7	Membership of Academic bodies	4	4
8	Others		As a Guest in Social Program - 03

(I- International; N- National, R- Regional)

Head
Department of Hindi

Department of English

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- Story Reading Programme organized on Dec. 21, 2017; Dr. P. J. Aivale-Chief Guest, and Prin. Dr. S. D. Pawar-Chairperson of the function.
- A Lead College Sponsored One Day Workshop on "Creative Writing" on Jan. 17, 2018. Resource Persons: Dr. Tejaswini Patil and Dr. Savita Kothawale
- Conducted University Certificate course of 3 months duration on 'Basic English Grammar'

2. Extracurricular activities:-

- Two students 1) Miss Yadav Pragati Raghunath-B.A.II, 2) Miss Salunkhe Rajashree, B.A.I achieved II and III rank for their interview with "Capt. Amol Yadav: An Architect of His Own Destiny" in the Inter-college Magazine Competition-2016-17 organized by Shivaji University, Kolhapur.
- Three students of B. A. III got prizes in the English Essay Writing Competition organized by Daulat Magazine Committee on Jan. 5, 2018. 1 Miss Yadav Pragati - First Rank, 2) Miss Sapkal Pratiksha -Second Rank, 3) Miss Shinde Yogita -Third Rank
- Wall Poster on "Clauses" Displayed on Dec. 5, 2017

3. Others:

- Miss Nimbalkar Vidhya Chandrakant received the award in the Annual Prize Distribution Function of our college on February 15, 2018 for standing first in the department in 2016-17 in B. A. III examination by getting 79.22 % of marks.

B. Faculty Profile:-

Sr No	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		Dr. N. G. Wale	Mr. S. S. Pawar
1	Award/ Recognition	Bharat Vidhya Ratan Award by International Business Council, New Delhi, Dec. 11, 2017	--
2	Refresher / Orientation / Summer Programme	--	RC in English Lang. & Lit, Punjab University Chandigarh, 30/05/2017 to 19/06/2017
3	Membership of Academic bodies	01	
4	M.Phil/Ph.D		Ph.D. in process
5	Others 1) Chief Guest	Bhugol Din	--
	2) Referee	Elocution Competition Vidnyan Mandal and Rotary Club, Patan	
	3)Convener	Lead Colleg Workshop	1.Basic English Grammar
			2.Cultural Program at Annual Prize Distribution
6	NSS	--	Program Officer
7	Extension Activity	Worked as Chief of State Level GK Quiz Committee, Warna Nagar, Jan, 12, 2018	

**Head
Department of English**

Department of Economics

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

1. World Population Day 11th July 2017
2. Teacher's day 5th Sept. 2017
3. Vainteya Publication: 'Bitcoin' 28/11/2017
4. Lead College Activity on GST Bill: 2017-23/01/2018

2. Extension activities :-

1. Participation in 'Avishkar' at university level 29/12/2017: Prof. P.Y.Phadnis
2. Dilivered Lecture on Swami Vivekand Jayanti (NCC & NSS)12/01/18: Prof. P.Y.Phadnis

B. Faculty Profile:-

Sr. No.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member			
		Prof. P. Y. Phadnis	Dr. G. S. Pattebahadur	Dr. S.P. Hajare	Prof. J. S. Chavan
1	Conference/Seminar/Workshop Attended (I/N/R)	01 N	02 I	02 N	01 N
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper Presented	01 N	02 I	02 N	01 N
3	Res. Pap. Published in Journal	03 N	02 I	02 N	--
4	Res. Pap. Published in Proceeding (I/N/R)	--	02 I	--	--
5	Guest Lecture	01	--	--	--
6	Refresher / Orientation / Summer Programme	01 Refresher, Rajkot, Gujarat	01 Refresher, Pongitury	--	--
7	M. Phil./Ph.D. Guidance (awarded/working)	Working	Ph. D Award 24/01/2018		
8	Other[Examiner of One act play]	--	External Senior Supervisor	SET	--

Head,

Department of Economics

Department of Political Science

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- Lead college workshop on 'Delimitation of Constituency' in 09/09/2017
- Lecture series on 'Features of Indian Constitution' occasion on the Constitution Day in 26/11/2017

2. Extracurricular activities:-

- 'Collective Redding of Indian Constitution' on the occasion of the Constitution Day in 26/11/2017
- Displayed Wall Poster - Vainteya on Indian Judiciary on 03/02/2014

3. Extension activities:-

- Department run the Certificate Course of 'Panchayatiraj' in 2017-18
- Arti Kumbhar Department student participated and present a poster on 'A Critical evaluation of Internal Complaints Committee of College' in District Avishkar level.
- Department established a Political Science association in Aug. 2017
- Department organized Human Right Day on 10/12/2017
- Department organized Voter day and Rally for awareness about voting on 25/01/2018

B. Faculty Profile:-

Sr No	Name of the Activity	Name of the Faculty Member		
		Dr. S.D. Pawar	Prof. V S. Panaskar	Dr. D. S. Sawant
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	03 N-2, R-1	04 I-1, N-2, R-1	03 N-2, R-1
2	Conference/Seminar/Workshop Paper presented (I/N/R)	01 N-1	02 I-1, N-1	01 N-1
3	Chair the Session (N/ R)	02 N-1, R-1	00	00
4	Resource Person (N/ R)	01 (R)	00	00
5	Book Published (N/R)	Editor 2 (R) Topic 2 (R)	Editor 1 (R) Topic 3 (R)	Topic 4 (R)
6	Res. Pap. Published in Proceeding (I/N/R)	01, I-1	--	--
7	Ongoing Projects	00	01	00
8	Guest Lecture	02	00	01
9	M. Phil./Ph.D. Guidance (awarded/working)	3 Ph. D 1 M. Phil	00	00
10	Membership of Academic bodies	03	01	00

Head,
Department of Political Science

Department of History

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- a) Inaugural of history association
- b) Lok.tilak punyatithi & Annabhau sathe Jayanti
- c) Lead college activity 'Historical Tourism in Satara District' dated 30/01/2018

2. Extracurricular activities:-

- a) Displayed Wall Poster - Vainteya on "Mughalkaleen Citrakala" on 03/10/2017

3. Extension activities:-

- a) Department run the Certificate Course on 'MODILPI' in 2017-18
- b) Delivered lecture on UGC sponsored NET/SET Exam at SGM College Karad on 10/01/2018

B. Faculty Profile:-

Sr No	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		Mr. R.G.Kamble	Dr. S.S. Yadav
1	Conference / Seminar / Workshop attended (I/N/R)	N-03	N-02
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	N-03	N-02

3	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	03	01
4	Ongoing Projects	01	-
5	Guest Lecture	01	-
6	Co-Editor Journal	-	I-01 N-01
7	Member of Advisory Board(IQAC-Arts & commerce college Nagthane)	-	01
8	Member of Executive committee	-	01
9	Alumni President (Arts & commerce college Nagthane)	-	01
10	Refresher / Orientation / Summer Programme	20 Nov – 10 Dec.2017 (Saurashtra University Rajkot,Gujarat.	-

(I- International; N- National, R- Regional)

**Head,
Department of History**

Department of Commerce

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- a. Commerce association inauguration program 26/08/2017
- b. Lead college workshop on 'C.A, ICWA, Admission process 12/09/2017
- c. Department run one day workshop on 'goods & services tax 05/01/2018
- d. One day workshop on 'GST& carrier guidance' 19/01/2018
- e. Lead college workshop on 'Research methodology' 12/02/2018
- f. Department run certificate course 'Personality Development' 2017-218

2. Extracurricular activities:-

- a. Vainaitiya publication on ' Stress Management' 22/01/2018
- b. Ashavini Marathe Department student participated &presented Avishkar research a poster competition organized by Shivaji university on 'A study of financial products provide by post offices'
- c. Shilpa Salokhe Department student participated &presented Avishkar research poster competition organized by shivaji university on 'Dr Shamaprasad mukharaji jan-van vikas yojana, jangal & jan savardhan ak uttam marg'

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member			
		Dr S. V. More	Dr P. R. Dawane	Mr P. N. Khot	Mr A. L. Mohite
1	Conference/Seminar/ Workshop attended	---	01 (R)	---	---

2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented	----	01 (R)	----	----
12	M. Phil./Ph.D. Guidance (awarded/working)	----	----	Working	Working

(I- International; N- National, R- Regional)

Head,
Department of Commerce

Department of Physics

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

The Educational Study Tour for B.Sc. III (Physics) is part of syllabus. We have arranged study tour to the Nasik –Pune on the 6th January to 8th January 2018.

2. Extracurricular activities:-

The U.G.C. sanctioned Carrier Oriented Course “Maintenance and Repairing of Electrical and Electronic Appliances” has been started by Department of Physics from 2013. For the academic year 2017-18, 12 students from B.Sc.III are enrolled for the carrier oriented course

Head,
Department of Physics

Department of Statistics

A. Departmental Profile:-

1) Three students and one teacher has participated in university level Statistics Oral Quiz competition organized by SUSTA at Mudhoji College, Phalatan on 4th February 2018.

In this competition Miss. Shaikh Sana Irfan (B.Sc. II) has win Second Price.

2) The department has published wall paper on “Statistics System in India”

3) Total six projects on different topics of statistics are prepared by B.Sc. II Students of department.

4) The total 108 students of B.Sc.I, B. Sc.II and B.Com.II are participated in “Written Statistics Quiz-2018” organized by department of Statistics with association of SUSTA on 25th Feb. 2018.

B. Faculty Profile:-

Sr. No.	Name of the activity	Supanekar S. R.
1	Resource person	01
2	Short term course	01
3	Membership of academic bodies	01 (I), 02(R)

(I = International; N=National ; R=Regional)

Head,
Department of Statistics

Department of Chemistry

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- a. One day work shop organized on “Analysis of soil and potable water on its importance” on 19/09/2017

2. Extracurricular activities:-

- a. COC-Analysis of soil and potable water and its importance 2017-2018 No. of students admitted -30 No's, visit at Krushi Vidhyan Kendra Kalawade

3. Extension activities:-

- a. Vidyan vahini program with coordination with Rotary Club Patan 2017-2018

- 1) Inaguration – 27/12/2017
- 2) Programme at Mane Deshmukh Highschool Patan on 27/12/2017
- 3) Programme at Kanyashala Patan on 11/01/2018
- 4) Pogramme at Morna Vidhyalay Morgiri on 24/01/2018.

4. . Others:-

1. Mr. Sawant Vishal the student of M.Sc II Analytical Chemistry for achieving Third Rank (university level) in Avishkar 2017-2018 Exam.

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member			
		VAK	MRK	RPP	PDK
1	Conference/Seminar/Workshop attended (I/N/R)	I-01 , R-01	N- 01	-	01
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	I- 01	-	-	00
3	Chair the Session (N/ R)	-	-	-	01
4	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	I-01	I-2	-	I-3
5	Res. Pap. Published in Proceeding	I-01	01	-	-
6	Ongoing Projects	-	-	-	01
7	Award/ Recognition	-	-	-	Ph.D. Guide
8	M. Phil./Ph.D. Guidance (awarded/working)	03	02	-	04

(I- International; N- National, R- Regional)

**Head,
Department of Chemistry**

Department of Microbiology

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- Arranged study tour at MAPRO, and KF Bioplant Pune
- Arranged Seminar for B.Sc. II Students.

2. Extracurricular activities:-

- B.Sc. II Students Participated in Intercollegiate poem and agar art competition at Y.C.I. S. Satara

3. Extension activities:-

- B.Sc. Part II Students perform street play on voters awareness campaign

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member
		Dr. Mrs. M. R. Sapkal
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	I – 01 R - 01
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	I - 01
7	Book Published (N/R)	I - 02
11	Refresher / Orientation / Summer Programme	Winter School - 01
13	Membership of Academic bodies	01
14	Membership of Academic bodies	02

(I- International; N- National, R- Regional)

Head,
Department Of Microbiology

Department of Botany

A. Departmental Profile:-

1. Educational Study Tours:-

- B.Sc.I - 16/1/2018, Koyana- Herbals, Datta-Dham, Koyananagar
- B.Sc.II- Dhareshwar divshi collection of plants- 17/8/2017
 - *Yerphale Mushroom Cultivation Plant- 26/9/2017
 - *Pune Floriculture, Katraj Snake park - 8/2/2018

- Vainteya wallpaper Published on Pollution Indicator Plants 7/2/2018

- 12/7/2017 green audit guidance and identification of plant at Kakasaheb Chavan college, Talmavale guided by Dr. B. V. Jadhav.

3. Tree Plantation done in college campus by faculties and Botany Students.

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member	
		BVJ	MRS
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	N-1	S-1, N-2
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper presented (I/N/R)	N-1	S-1, N-2
3	Guest Lectures	2 - NSS-1, SAC- 1	---
4	Refresher / Orientation / Summer Programme	-	RC-1

(I- International; N- National, R- Regional)

**Head,
Department of Botany**

Department of Computer Application (BCA)

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- a. One Day workshop on 'Programming Techniques Used in C & C++' 30/08/2017
- b. Guest Lecture on 'Linux Operating System' 25/01/2018
- c. Guest Lecture on 'Career Opportunities in Web Development & Database' 03/02/2018

2. Extracurricular activities:-

- b. Displayed Wall Poster - Vainteya on BOSS Technology Date:29/08/2018

3. Extension activities:-

- a. Study Tour –Mapro Foods Private Limited. Date: 16/01/2018
- b. Participation in Avishkar 2018
 - 1) Kadam Komal Krushnat (BCA-III) – Dynamic Online Examination System
 - 2) Kadam Ashish Madhukar (BCA-III) – Software for Academy

**Head,
Department of Computer**

Department of Geography

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- 1. Teacher's day 5th Sept. 2017
- 2. Ozone Day 16th Sept.
- 3. Vainteya Publication: 'कोयना बन् लागली पर्यटन पंढरी' 19/12/2017
- 4. Geography Day 15th Jan. 2018

5. Lead College Activity: "One Day Workshop on Recent Trends & Techniques in Geography": 19/01/2018

2. Extracurricular activities:-

1. Student Participation in 'Avishkar' at Regional level 26/12/2017:
2. Delivered Lecture on 'Road Safety & Awareness' (NCC & NSS)16/12/17: Mr. S.S.Tadakhe

3. Extension activities:-

- Organized 04 Study Tour to Ajant Allore – Aurangabad –Shirdi on 26/01/2018.
- Organized Village Survey at Tripudi Village, Patan on 07/02/2018
- Mr. S. S. Tadakhe & Mr. S. P. Patil Worked As Presiding Officer in Grampanchyat Election of Patan Taluka on 16 Oct. 2017

B. Faculty Profile:-

Sr. No.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member		
		Dr. C. U. MANE	Mr. S. S. TADAKHE	Mr. S. P. PATIL
1	Conference/Seminar/ Workshop Attended (I/N/R)	01 I / 01 N	02 - N	2. N
2	Conference/Seminar/ Workshop Paper Presented	01 N	02 - N	2. N
3	Chair the Session (N/ R)	--	-	1. N
4.	Res. Pap. Published in Journal	01 N	02 - N	3 N
5	Resource Person (N/ R)	01 R	--	1
6	Book Published (N/R)	Unit Writer and Editor of Geography Of Tourism (IDS) B.A.II Published by Distance Education Department, Kolhapur.	--	-
7	Guest Lecture	--	01	1
8	Refresher / Orientation / Summer/ Winter Programme	--	01- Winter Programme	-
9	M. Phil./Ph.D. Guidance (awarded/working)	07 Students for Ph.D 01 Students for M.Phil 01 Student awarded M.Phil 01 Student submitted Thesis for Ph.D	--	-
10	Other	Worked As Examiner and External Referee In Amravati University For 3 Times		

(I- International; N- National, R- Regional)

**Head,
Department of Geography**

Sports And Physical Education

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

- Organized 3rd International Yoga Day on 21st June 2017
- Organized National Sports Day on 29th Aug. 2017

2. Extracurricular activities:-

- Delivered lecture on National Literacy Day.
- Organized and delivered lecture on Conflagration program.
- Delivered lecture on Savitribai Phule birth anniversary.
- Delivered lecture on Swami Vivekananda birth anniversary.

3. Extension activities:-

- Mr. Rahul Shelar- participated in Inter-Varsity Athletics (Javelin Throw)
- Mr. Harshal Yadav- participated in All India Inter-Varsity Weight Lifting.
- Miss. Reshma Sayyad- participated in West Zone Inter-Varsity Foot ball
- Mr. Akshay Kadam- participated in All India Inter-Varsity Soft ball.

B. Faculty Profile:-

Sr No.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member
		Dr. D. S. Patil-Dange
1	Conference/Seminar/ Workshop attended (I/N/R)	01 N-01
2	Conference/Seminar/Workshop Paper presented (I/N/R)	01 N-01
3	Chair the Session (N/ R)	N-01
4	Resource Person (N/ R)	R-01
5	Res. Pap. Published in Proceeding (I/N/R)	01
6	Guest Lecture	05
7	M. Phil./Ph.D. Guidance (awarded/working)	01 (Co Guide)
8	Membership of Academic bodies	02

Head,
Department of Sports and Phy. Edu.

Department of Zoology

A. Departmental Profile:-

1. Co-curricular Activities:-

a. Educational Tours-

B.Sc-I –Dr.L.S.Bhingardeve organised Tour at Rammala- koyna and back(17/1/2018)

B.Sc.II - Dr.B.V.Jadhav organised tour at Katraj Pune (8/2/2018)

B.Sc.III - Mr.D.D.Thorat organised tour at Goat Farming (Kapil) Poultry- Gharewadi (Dhebewadi (25/1/18) & visit to Sea shore at VELNESHWERI(10/2/2018)

b.Field Visits-

B.Sc.III -

1. Mr. D. D. Thorat organized visits at Mulgaon & Surul (19/1/18)for Birding
2. Dr. L. S. Bhingardeve organised visit at Ozarde (26/7/17) & Meshtewadi(28/8/17)

B.Sc.II -

Dr. B. V. Jadhav organised Two visit at Wankusawade (B.Sc.-III 3/8/17 and B.Sc.-II-17/8/17)

C. Avishkar-

Sapkal Ajay (B.Sc-III) participated District level in Avishkar competition

D. C.O.C-

Run one batch having 32 students on sericulture as cottage Industry

E. Lead College-

Organized one day workshop on Global warming dt.12/12/2017

F. Project Work-

1. Under Lead college activity Research Project Sanctioned and received Rs 10000/-Grant and completed by B.Sc.III Students on the topic entitled "Biodiversity of Moths"from Koyana Region

2. Extracurricular activities:-

A. Bird count

Participation in Common bird monitoring program under BNHS -18/01/2018

B. Vaintey - Display of Swine Flu Wall paper

C. Participation-

1. 08 Student and Mr. D. D. Thorat participated in one day workshop in Applied Zoology at Y.C. I. Sc. Satara
2. 02 Students participated in workshop at S.G.M.College Karad (10/11/17) & Y. C. Law College, Karad (23/8/2017)

3. Guest lecturers

1. Organised guest lecturers of Hon. Scientists K.P.Dinesh (Z.S.I.Pune) (18/7/2017)
2. Organised guest lecture of Sachin Kumbhar on ESR (29/11/17)
3. Organised guest lecture of Dr.Sathe on ECG (31/01/2018)

4. Extension activities:-

1. Mr. D. D. Thorat Worked as coordinator in CBMP (BNHS) in Sept 2017 and January-2018 at Patan.
2. Mr. D. D. Thorat Convener of Library committee runs LTC training Course.
3. Social health awareness- Blood group detection & Hb checking for Science students

B. Faculty Profile:-

S. N.	Name of the Activity	Name of the Faculty Member				
		Mr. D. D. Thorat	Dr. B. V. Jadhav	Dr. L. S. Bhingardev	Mr. S. D. Kadam	Mr. S. S. Dabhade
1	Workshop attended (I/N/R)	01	-	-	-	-
2	Res. Pap. Published in Journal (I/N/R)	02	-	-	-	-
3	Resource Person (N/ R)	01	-	-	-	-
4	Book Edited (N/R)	---	02	-	-	-
5	Guest Lecture	03	01	-	-	-
6	Refresher / Orientation / Summer Programme	-	01	-	-	-
7	Ph.D. Guidance (working)	-	01	-	-	-
8	Membership of Academic bodies	-	04	-	-	-

(I- International; N- National, R- Regional)

**Head,
Department of Zoology**

प्राचार्य :
डॉ. एस्. डी. पवार,
राज्यशास्त्र

वरिष्ठ विभाग

मराठी	दाणिज्य	सूक्ष्मजीवशास्त्र
प्रा. डॉ. पी. जे. ऐवळे प्रा. व्ही. एस्. राऊत प्रा. एम्. के. सपकाळ	प्रा. डॉ. एस्. व्ही. मोरे प्रा. डॉ. पी. आर. दवणे प्रा. अॅड. के. पी. कदम प्रा. ए. एल. मोहिते प्रा. पी. एन्. खोत	प्रा. डॉ. सौ. एम्. आर. सपकाळ प्रा. कु. डी. पी. घोलप
हिंदी	रसायनशास्त्र	वनस्पतीशास्त्र
प्रा. डॉ. व्ही. बी. कुरणे प्रा. डॉ. सौ. एच्. व्ही. काटे	प्रा. डॉ. व्ही. ए. कळंब्रे प्रा. डॉ. एम्. आर. कदम प्रा. सौ. आर. आर. पाटील प्रा. डॉ. पी. डी. कांबळे प्रा. कु. पी. एस्. शिंदे प्रा. कु. एच्. बी. गरुड प्रा. कु. पी. एस्. जाधव प्रा. कु. के. ए. देशमाने प्रा. कु. पी. एन. देवकर प्रा. कु. एस्. डी. जाधव प्रा. कु. ए. आर. सावंत प्रा. कु. एस. पी. साळुंखे	प्रा. डॉ. भरत व्ही. जाधव प्रा. डॉ. कु. एम्. आर. शिंदे
इंग्रजी	पदार्थविज्ञान	संख्याशास्त्र
प्रा. कु. आर. बी. चव्हाण प्रा. डॉ. एन्. जी. वाले प्रा. एस्. एस्. पवार प्रा. कु. आर. टी. यादव	प्रा. डॉ. आर. के. निमट प्रा. एम्. डी. जाधव प्रा. कु. एन्. ए. काळूगडे प्रा. एस्. आर. नायकवडी प्रा. पी. ए. पाटील	प्रा. डॉ. एस्. आर. सुपनेकर प्रा. कु. एन. आर. कुंभार प्रा. कु. एस्. एस्. आतार
भूगोल	प्राणीशास्त्र	गणित
प्रा. डॉ. सी. यु. माने प्रा. एस्. एस्. तडाखे प्रा. एस्. पी. पाटील	प्रा. डी. डी. थोरात प्रा. डॉ. बापूराव व्ही. जाधव प्रा. डॉ. एल्. एस्. भिंगारदेवे प्रा. एस्. डी. कदम प्रा. एस्. एस्. दाभाडे	प्रा. डी. आर. फडतरे
अर्थशास्त्र		बी.सी.ए.
प्रा. पी. वाय. फडणीस प्रा. डॉ. जी. एस्. पट्टेबहादूर प्रा. डॉ. डी. एस्. पी. हजारे प्रा. पी. एस्. चव्हाण		प्रा. ए. टी. सुतार प्रा. कु. एम्. व्ही. जानुगडे प्रा. कु. एस्. बी. पाटील प्रा. कु. पी. एस्. जाधव
राज्यशास्त्र		ग्रंथपाल
प्रा. व्ही. एस्. पानस्कर प्रा. डॉ. डी. एस्. सावंत		श्री. ए. एस्. पाटील
इतिहास		शारीरिक शिक्षण संचालक
प्रा. आर. जी. कांबळे प्रा. डॉ. एस्. एस्. यादव		प्रा. डॉ. डी. एस्. पाटील (डांगे)
		आम्ही सहकारी

पर्यवेक्षक
प्रा. एस्. बी. पोवार
पदार्थविज्ञान

कनिष्ठ विभाग

मराठी	अर्थशास्त्र	बँकिंग, फायनान्सीयल सर्व्हिसेस
प्रा. एस्. एस. कांबळे प्रा. आर. के. शिर्के सौ. एस्. पी. रोढे	प्रा. बी. ए. चव्हाण प्रा. सौ. ए. ए. सुर्यवंशी	प्रा. एस्. एल. पानस्कर प्रा. आर. बी. पानवळ
हिंदी	शारीरिक शिक्षण व पर्यावरण	इलेक्ट्रीकल टेक्नॉलॉजी
प्रा. सी. एम्. विंचू प्रा. कु. ए. वाय. साळुंखे	प्रा. डी. के. रेवडे	प्रा. सौ. एन्. ए. कदम
इंग्रजी	वाणिज्य	हॉर्टिकल्चर
प्रा. एन्. जी. जाधव प्रा. सौ. पी. आर. मोरे प्रा. सौ. आर. पी. पाटील	प्रा. सौ. डॉ. आर. पी. थरवल प्रा. व्ही. एस्. माथणे प्रा. कु. ए. यु. गव्हाणे प्रा. कु. आर. बी. शेलार	प्रा. एस्. ए. गायकवाड प्रा. जी. बी. कुंभार
इतिहास	गणित	मराठी
प्रा. ए. एस्. पाटील प्रा. जे. बी. झोरे	प्रा. कु. डी एम्. किरतावडे प्रा. कु. एस्. आर. पाटणकर	प्रा. कु. व्ही. आर. शिर्के
राज्यशास्त्र	पदार्थविज्ञान	प्रशासकीय सेवक
प्रा. वाय. बी. कुंभार	प्रा. एस्. बी. पोवार प्रा. सौ. ए. बी. वकासे प्रा. ए. पी. लब्धे प्रा. ए. ए. पवार	सौ. के. एस्. भोळे - कनिष्ठ लिपिक श्री. आर. जी. माळी - शिपाई
भूगोल	जीवशास्त्र	द्विलक्षी अभ्यासक्रम
प्रा. बी. डी. लोहार प्रा. आर. जे. थोरात	प्रा. आर. जी. चव्हाण प्रा. एस्. डी. कदम प्रा. एस्. आर. पाटील	कॉम्प्युटर सायन्स
रसायनशास्त्र	आम्ही सहकारी	प्रा. कु. आर. बी. शिंदे
प्रा. डी. बी. दाभाडे प्रा. सौ. टी. आय. पाटणकर प्रा. कु. पी. बी. माळी प्रा. कु. एस्. जे. हजारे		इलेक्ट्रॉनिक्स
		प्रा. ए. के. पावसकर
		इंग्रजी
		प्रा. सौ. एस्. एस्. पवार प्रा. कु. आर. बी. शेलार

प्रशासकीय सेवक

अधिक्षक : श्री. व्ही. जे. काटे

मुख्य लिपिक	प्रयोगशाळा परिचर
	श्री. एस्. एच. कोळी श्री. सी. एस्. ढवळे श्री. ए. बी. जाधव श्री. एस्. के. सुतार श्री. बी. आय. तडवी श्री. एस्. एस्. मोळावडे
वरिष्ठ लिपिक	शिपाई
श्री. ए. डी. काळे श्री. व्ही. एन्. शिरसाट	श्री. पी. एल. जाधव श्री. आर. जे. पवार श्री. के. डी. तिकोणे श्री. एन्. एल. उदुगडे श्री. एस्. एस्. कोळी श्री. एस्. एस्. जाधव श्री. डी. एस्. शिंदे श्री. एस्. जे. भिंगारदेवे श्री. ए. के. जाधव श्री. टी. डी. गायकवाड (वाँचमन)
ग्रंथालय लिपिक	
श्री. सी. आर. म्हासुर्णेकर	
प्रयोगशाळा सहाय्यक	
श्री. एस्. व्ही. भोळे श्री. एस्. बी. राजेमहाडीक कु. पी. पी. सागवेकर	
कनिष्ठ लिपिक	
श्री. व्ही. आर. पवार श्री. एस्. एस्. सपकाळ श्री. यु. ए. वायदंडे एम्. बी. सोनावले	
ग्रंथालय परिचर	
श्री. व्ही. पी. सुतार श्री. जी. डी. सुपूगडे श्री. एस्. एस्. देवकांत	

मा. डॉ. सुनिल मगर, शिक्षण सहसंचालक महा. राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ, (बालभारती) कोयना शिक्षण संस्थेच्या वतीने संस्था सुवर्ण महोत्सव वर्धापनदिनानिमित्ताने सन्मानपत्र प्रदान करताना.

मा. डॉ. सुनिल मगर, शिक्षण सहसंचालक महा. राज्य पाठ्यपुस्तक निर्मिती मंडळ, (बालभारती) संस्था सुवर्ण महोत्सव वर्धापनदिनानिमित्त मार्गदर्शन करताना.

मा. श्रीमंत सत्यजितसिंह पाटणकर, माजी सभापती, स्पर्धा परीक्षा : तंत्र आणि मंत्र याविषयी विद्यार्थ्यांना मार्गदर्शन करताना

मा. काडसिधेश्वर महाराज, कणेरीमठ, यांचेशी हितगुज करताना मा. श्रीमंत विक्रमसिंह पाटणकर व सोबत इतर मान्यवर.

भूकंप झाला
मावे उध्वस्त झाली..
नात्यांची ताटातूट झाली..
काही जाती रचली..
काही माडली मैली..
तर..
काहीनी माव सौडले..
काळ बदलला..
चित्र सारै पालटून मैले...!!!

कोयना धरण

